

**TÜRKİYE’DE GAZETE
HABERLERİNDE LGBTİ+ TEMSİLİ**

Doktora Tezi

Kazım Tolga GÜREL

Eskişehir 2022

TÜRKİYE’DE GAZETE HABERLERİNDE LGBTİ+ TEMSİLİ

Kazım Tolga GÜREL

Doktora Tezi

Basın ve Yayın Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. İncilay CANGÖZ

Eskişehir

Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Haziran 2022

ÖZET

TÜRKİYE’DE GAZETE HABERLERİNDE LGBTİ+ TEMSİLİ

Kazım Tolga GÜREL

Basın ve Yayın Anabilim Dalı

Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Haziran 2022

Danışman: Prof. Dr. İncilay CANGÖZ

Bu tez çalışmasında LGBTİ+’ların, Sabah, Birgün, Hürriyet, Yeni Şafak, Posta gazetelerinde 2004-2020 yılları arasında yayımlanan haberlerdeki temsilini araştıran bu çalışma; Türkiye’de ana akım gazetelerde LGBTİ+’ların nasıl temsil edildiklerini, hangi olay ve konularla habere konu oldukları irdelenmektedir.

Türkiye ana akım gazeteleri içerisinde tirajları, bulundukları siyasi yelpaze ve tiraj farklılığı açısından beş gazetede 16 yıl boyunca yayınlanan LGBTİ+’larla ilgili ulaşılabilen tüm haberleri kapsamı, önceki çalışmalardan çok daha geniş ölçüde bir haber aralığını incelemesi; bu çalışmayı ve ortaya çıkardığı bulguları önemli ve özgün kılmaktadır.

Adı geçen gazetelere uygulanan içerik çözümlemesi ve nitel metin analizi sayesinde çalışmanın ortaya çıkardığı sonuca göre, incelenen dönemde yüksek tirajlı olan bu gazetelerden özellikle Hürriyet, Sabah ve Posta gazeteleri yaptıkları haberlerle, toplumun genel kabul gören atanmış cinsiyetlerinin konumunu meşrulaştırmaktadırlar. Atanmış cinsiyetler dışındaki cinsel kimlikleri ayrımcı, ötekileştirici ve hatta kimi zaman homofobik bir söylemle temsil eden haberlere daha fazla yer vermektedirler. Bu üç gazetenin aksine Birgün gazetesi, LGBTİ+’ları ve bu bireylerle ilgili olayları taleplerini duyuracak şekilde haberleştirmiştir. Yeni Şafak gazetesi ise yayımladığı az sayıdaki haberler ve bu haberlerin işleniş itibarıyla LGBTİ+’ları simgesel yok edilmeye maruz bırakmış, onların görüş ve taleplerine yer vermemiştir.

Anahtar Sözcükler: LGBTİ+, homofobi, iktidar, ayrımcılık, temsil, ötekileştirme

ABSTRACT
REPRESENTATION OF LGBTİ+ IN TURKEY IN MAINSTREAM NEWSPAPERS

Kazım Tolga GÜREL

Department of Journalism

Anadolu University, Graduate School of Social Sciences , June 2022

Consultant: Prof. Dr. İncilay CANGÖZ

This dissertation examines all coverage of LGBTİ+ issues and individuals in the Turkish newspapers Sabah, Birgün, Hürriyet, Yeni Şafak, and Posta between the years 2004 and 2020. It analysis how LGBTİ+ issues and individuals are represented in mainstream newspapers, and how the discrimination and homophobia present in the news media are produced. Since this study analyzes all LGBTİ+ news coverage published in the five highest-circulation newspapers in Turkey for a period 16 years, a much wider range than in previous similar studies, this study and its findings are important.

The Hürriyet, Sabah and Posta newspapers, which were among the newspapers with high circulation throughout the period examined, tended to legitimize the traditional views regarding gender and sexuality, often with a discriminatory tone and sometimes even with homophobic discourse. Unlike these three newspapers, the Birgün newspaper reported on LGBTİ+ individuals and events related to these individuals in a more accepting way, allowing the voices and concerns of the LGBTİ+ community to be heard. The Yeni Şafak newspaper, on the other hand, symbolically annihilated LGBTİ+ individuals and issues, publishing only a small number of news articles covering related topics. It avoided expressing the views and concerns of the LGBTİ+ community as much as possible.

Keywords: LGBT+, homophobia, power, othering, representation, marginalization.

TEŞEKKÜR

Çalışma süresince varlığını yanımda hissettiğim, desteğini hiçbir noktada esirgemeyen, her istediğimde ulaşabildiğim Prof. Dr. İncilay Cangöz'e; kuramsal noktalarda ufuk açıcı ve değerli önerileriyle aydınlatan Prof. Dr. Nilgün Tural'a; getirdiği eleştirilerle çalışmaya zenginlik katan Doç. Dr. Temmuz Gönc Şavran'a; titizlikle incelemeleri ve biçimsel uyarılarıyla büyük katkı sağlayan Dr. Öğr. Üyesi Tezcan Özkan Kutlu'ya öncelikli teşekkürlerimi sunarım.

Yoğun noktalar ve bu tezi yazarken girdiğim hem ekonomik hem psikolojik zorluklar ve dalgalanmalarda, hatta kimi zaman vazgeçişlerimde beni dinginleştirerek çalışmaya yeniden yönlendiren Dilek Şen'e; öğrendiğim ve beni heyecanlandıran kuram ve kitapları saatlerce dinleyen ablam Rüya Gürel'e; çeşitli katkılarından dolayı Arş. Gör. Merve Şentöregil, Festim Rizanaj ve Arş. Gör. Özgün Kehya dostlarıma teşekkür ederim.

Ama isimlerini zikrettiğim insanların yüksek müsaadesiyle en büyük teşekkürü annem Saadet Gürel'e etmek istiyorum. Bu çalışmayı onun için bitirdim, anneme ithaf ediyorum.

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tez çalışmasının bana ait özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumunda bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilmeyen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Anadolu Üniversitesi tarafından kullanılan Bilimsel İntihal Tespit Programı' yla tarandığını ve hiçbir şekilde intihal içermediğini beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

.....
(İmza)

.....
(Öğrencinin adı soyadı)

İÇİNDEKİLER

BAŞLIK SAYFASI.....	i
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI.....	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
TEŞEKKÜR	v
ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	viii
TABLolar DİZİNİ.....	xii
GÖRSELLER DİZİNİ	xiii
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ.....	xv
GİRİŞ	1
1. TOPLUMSAL CİNSİYET KURAMLARI, HABER MEDYASI POLİTİKALARI VE LGBTİ+'LARIN HABERDE TEMSİLİ.....	3
1.1. Toplumsal Cinsiyet Olgusu ve Kuramları.....	3
1.2. Ayrımın Biyolojik Temelleri.....	4
1.3. Toplumsal Cinsiyet Kuramları.....	6
1.3.1. İkinci dalga feminist hareket ve toplumsal cinsiyet olgusu	10
1.3.2. Queer kuram ve toplumsal cinsiyet kavrayışı	12
1.4. Toplumsal Cinsiyet ve İktidar	15
1.4.1. Toplumsal cinsiyet ve biyoiktidar.....	23
1.4.2. Tarihsel süreçte eşcinselliğin değişen kavranışı ve homofobi	29
1.4.3.Sanayi devrimi ve kadının kamusal alana erişimi	37
1.4.4. Homofobi olgusu.....	40
1.4.4.1. Fobi olgusu	40
1.4.4.2. Toplumsal cinsiyet ve homofobi	44

1.4.4.3. Atanmış cinsiyetten temellenen cinsel kimlik kurgusu	50
2. MODERN DEVLET VE TOPLUMSAL CİNSİYET POLİTİKALARI	55
2.1. Modern Devlet.....	57
2.1.1. Modern devlet ve hegemonik erkeklik	66
2.1.2. Modern devletin cinsel kimlik inşasında kullandığı aygıtlar	73
2.2. İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları.....	76
2.2.1. Aile	78
2.2.2. Eğitim	84
2.2.3. Ordu	87
2.2.4. Medya	91
2.3. Türkiye’de Queer Hareket.....	92
2.3.1. Yeni toplumsal hareketler	93
2.3.2. LGBTİ+’ların örgütlenme ve kendi medyalarını kurma mücadeleleri	95
2.4. Eleştirel Medya Çalışmaları ve LGBTİ+’ların Haberde Temsili.....	101
2.4.1. Kültürel çalışmalar	103
2.4.1.1. Kültürel çalışmalarda gerçek ve anlam üretimi	105
2.4.2. LGBTİ+’lar ve haber medyasında temsilleri	110
3. YÖNTEM	116
3.1. Araştırmanın Problemi.....	116
3.2. Araştırmanın Amacı	117
3.3. Araştırmanın Önemi.....	117
3.4. Araştırma Modeli.....	117
3.5. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi	118
3.6. Araştırmanın Sınırlılıkları	120
3.7. Veri Toplama Tekniği	120
3.8. Araştırmanın Güvenirlik Ve Geçerliliği	123
3.9. Verilerin Analizi.....	123
4. BULGULAR VE YORUM	128

4.1. Nicel İçerik Analizinin Bulgu ve Yorumları.....	128
4.1.1. Gazetelere göre haberlerin dağılımı.....	128
4.1.2. Yıllara göre haber dağılımları	129
4.1.3. Haber yazım türüne göre dağılımı.....	131
4.1.4. Haberlerin konularına göre dağılımı	133
4.1.5. Haberlerin konu aldığı cinsel kimliklere göre dağılımı.....	134
4.1.6. Haberler içeriklerinin olumlu ve olumsuz olarak dağılımları	136
4.1.7. Haber kaynağının gazetelere göre dağılımı	136
4.1.8. Haberde görüşüne başvurulananların dağılımı.....	137
4.1.9. Aktör görüşünün gazetelere göre dağılımı	137
4.1.10. Haber başlığı ve içerik uyumu	140
4.1.11. Haberlerin genel ve özel olmalarına göre dağılımları	141
4.1.12. Haberlerin ülke ve şehirlere göre dağılımı	142
4.2. Nitel Verilerin Bulgu ve Yorumları	143
4.2.1. Gazete Haberlerinde LGBTİ+ Temsilleri	144
4.2.1.1. Cinsel yönelimi vurgulama	144
4.2.1.2. <i>Şiddetle örülü yaşayanlar: suç faili veya kurban olarak LGBTİ+'lar</i>	147
4.2.1.3. <i>Eşcinsellerin hastalık ve AIDS ile özdeş kılınarak temsil edilmesi</i>	150
4.2.1.4. Ünlülerin cinsel yönelimlerini itirafları.....	157
4.2.1.5. Aileyi tehdit olarak eşcinsellik.....	160
4.2.1.6. Karikatürize etme ve gülünç düşürme.....	163
4.2.2. Bireysel Olayların Genelleştirilmesi.....	167
4.2.3. LGBTİ+'larla ilgili homofobik olmayan haberler	169
4.2.4. LGBTİ+ temsillerinde kullanılan yaygın stereotipik ifadeler.....	176
4.2.4.1. “Yabancı” kalıbı	177
4.2.4.2. “Cinsel Obje” kalıbı	183
4.2.4.3. “Uyuşturucu Bağımlısı” kalıbı	185
4.2.4.4. Nefret üreten haberler	187
4.2.4.5. Muhalif siyasi hareketlerin LGBTİ+'larla ilişkilendirilmesi	189
5. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER.....	194

KAYNAKÇA.....	207

EKLER

TABLÖLER DİZİNİ

Tablo 4.1. Gazetelere göre haber dağılımı	128
Tablo 4.2. Gazetelerde yayınlanan haberlerin yıllara göre dağılımı	130
Tablo 4.3. Haberlerin hard news&soft news dağılımı	132
Tablo 4.4. Haber temalarının gazetelere göre dağılımı	133
Tablo 4.5. İncelenen haberlerin, konu aldığı cinsel kimliklere göre dağılımı	135
Tablo 4.6. İncelenen haberlerin olumlu, olumsuz ve nötr olma durumuna göre dağılımı	136
Tablo 4.7. Haber kaynaklarının gazetelere göre dağılımı	137
Tablo 4.8. ..Aktör görüşünün varlığının gazetelere göre dağılımı	138
Tablo 4.9. Aktör görüşünün cinsel kimliklere göre dağılımı	138
Tablo 4.10. Gösteri, protesto, yürüyüş, vb. konularda aktör görüşünün varlığı	139
Tablo 4.11. ..Haber başlığı ile haber içerikleri uyumunun oransal dağılımı.....	140
Tablo 4.12. ..İncelenen haberlerin konuyu ele alışlarının genel ve özel olarak dağılımı	141
Tablo 4.13. Haberlerin yurtiçi ve yurtdışı dağılımı.....	142
Tablo 4.14. Haberlerin şehir ve ülkelere göre dağılımı	142

GÖRSELLER DİZİNİ

Görsel 4.1. Cinsel yönelimi vurgulama haber örneği	146
Görsel 4.2. Eşcinsellerin şiddet faili olmalarının temsil edilişinin haber örneği	150
Görsel 4.3. HIV virüsü ile özdeşleştirilmelerine örnek teşkil eden haber örneği.....	151
Görsel 4.4. Doğruluğu bilinmemesine rağmen “AIDS’li” yaftalamasının görüldüğü haber örneği	153
Görsel 4.5. LGBTİ+’ların hasta olarak sunumunun yapıldığı haber örneği	156
Görsel 4.6. Ünlülerin eşcinsel olduklarını itiraf ettikleri haber örneği.....	159
Görsel 4.7. Eşcinselleri aileyi tehdit eden bir unsur olarak temsiline haber örneği.....	161
Görsel 4.8. Eşcinsellerin karikatürize edilme haber örneği.....	165
Görsel 4.9. Eşcinsellerin karikatürize edilme haber örneği....	165
Görsel 4.10. LGBTİ+ genelleme haber örneği.....	168
Görsel 4.11. LGBTİ+ genelleme haber örneği.....	169
Görsel 4.12. Birgün Gazetesi örgütlerin seslerine ve duyulmalarına destek olan haber örneği	171
Görsel 4.13. Birgün Gazetesi başarılı LGBTİ+ temsilini duyuran haber örneği	172
Görsel 4.14. Birgün Gazetesi’nin 13.06.2012 tarihli haberinde homofobik tavır alan bir siyasiyi “gerici” sıfatı ile sunan haber örneği	173
Görsel 4.15. Birgün Gazetesi’nin, diğer gazetelerde homofobi ile kurulmuş haberleri haberleştirme örneği.	173

Görsel 4.16. Birgün Gazetesi’nde yer alan olumlu haber örneği.	175
Görsel 4.17. LGBTİ+’lığın yurt dışı kaynaklı olduğunu pekiştiren haber örneği	179
Görsel 4.18. LGBTİ+ aktörlerinin yabancı uyruklu olduklarını ima eden haber örneği.....	180
Görsel 4.19. Toplum içerisindeki kimi kanaat önderi ve siyasetçilerin aynı ötekileştirme pratiğini sürdürdüklerine dair haber örneği	182
Görsel 4.20. LGBTİ+’ların “cinsel obje” imajının pekiştirildiği haber örneği.....	184
Görsel 4.21. LGBTİ+’ların “cinsel obje” imajının pekiştirildiği haber örneği.....	184
Görsel 4.22. Hürriyet gazetesinin 30.04.2006 haberi uyuşturucu bağımlısı kalıbı haber örneği	186
Görsel 4.23. Hürriyet gazetesinin 30.04.2006 haberi uyuşturucu bağımlısı kalıbı haber örneği	189
Görsel 4.24. “Eşcinsel ödülü” başlığıyla demokratik haklar, özgürlükler ve eşitlik perspektifiyle tartışmanın sınırlandırıldığı haber örneği	191
Görsel 4.25. LGBTİ+ ile ilgili atılan başlıkla okuyucu bakış açısının sınırlandırılmasına haber örneği	192
Görsel 4.26. Muhalif siyasetlere yönelik homofobik tepki oluşturan başlıklı haber örneği.....	193

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
f	: Frekans
LGBTİ+	: Lezbiyen, gey, biseksüel, transeksüel, interseks ve kimliklerin akışkanlığını, çok daha fazla sınıflandırılabilceğini ve sabit olmadığını simgeleyen +

GİRİŞ

Türkiye’de toplumsal cinsiyet çalışmaları daha çok kadın çalışmalarına odaklansa da erkeklik ve LGBTİ+ (lezbiyen, gey, biseksüel, transeksüel, interseks) gibi konulara yönelik akademik ilginin son yıllarda arttığı görülmektedir. Depeli (2013), Karataş (2020) ile Basmacı ve Can (2020) haberde LGBTİ+ temsiliyi irdeleyen makaleler yazmışlardır. İnceoğlu ve Çoban (2019) ise LGBTİ+’ lar ve Medya başlıklı bir kitap derlemişlerdir. Söz konusu derlemede çalışmanın literatür kısmında daha detaylı ele alınacağı gibi özellikle nefret söylemi ve bu bakışla ele alınan haberleri irdeleyen çalışmaları; LGBTİ+ gazeteci ve hareketin aktörlerinin deneyimlerini görünür kılan çalışmalara yer verilmiştir. Bu ilgi artışında ise LGBTİ+’ların 1990’lı yıllarda örgütlenmeye yönelmesi ve yayınlar çıkararak kamusal alanda cinsel yönelimlerini politikleştiren ve kimlik temelli bir siyasete başlamalarının etkili olduğu bilinmektedir. Heteronormatif toplumsal örgütlenme kaynaklı geleneksel ve yeni medyada oluşturulan eril söylemi önceleyen içerikler gün geçtikçe sorgulanmakta, özellikle erkeklik çalışmalarının gerek ders içeriklerinde gerekse (Kızılcık,2021) akademik yayınlarda artış göstermekte olsa da halen medya analizleri literatürü açısından hayli sınırlı kaldığı gözlemlenmektedir.

Erkeklik, kendi ayrımının getirdiği avantajları korumak ve kendi sınırlarını net bir biçimde çizebilmek amacıyla sürekli olarak yeniden üretilmesi gereken bir makro ideolojidir. Althusser’in (2015) ideoloji kuramını takip ederek söylersek kitle iletişim araçları, mevcut patriarkal sistemin sürekliliği ve kendisini yeniden üretmek için gerekli fikir ve ideolojileri yeniden üreten toplumsal kurumlardan veya devletin ideolojik aygıtlarından biridir. Her ne kadar alternatif, radikal veya yurttaş gibi anaakım medya kuruluşlarından farklı yayın politikasına sahip haber kuruluşları olsa da anaakım medyanın kurumsal gücü kamusal alanda haber, enformasyon ve fikirlerin dolaşımında hegemonyasını sürdürmektedir. İlaveten 1990’lı yıllarda internetin sivililer tarafından kullanılmaya başlamasıyla ve özellikle sosyal medyanın toplumsal muhalif olaylara etkin kullanımıyla iletişimin merkezi olarak kontrol edilebilme gücünün zayıfladığını öne süren çalışmalar (Atton, 2014; Bell, 2007; Tremayne, 2007; Mattelart, 2012; Castells, 2013) olsa da azınlıklar, kadınlar, çocuklar veya eşcinsellerin haberde yer alma şekli ve haber metinlerinin yapılandırılmasında takip edilen yayın politikası hayli sorunludur. Gücün uzağındaki kesimlerin medyaya erişimi ve medya temsilleri

demokratik bir kültürü yansıtmmaktadır. Bu nedenle de bu tez çalışmasında anaakım haber medyasının LGBTİ+’ları haber yapma politikası ele alınmaktadır.

Çalışmanın birinci bölümünde toplumsal cinsiyet olgusu ve kuramları, haber medyası politikaları ve LGBTİ+ temsil literatürü ele alınmaktadır. Bu bölümde öncelikle cinsiyet olgusu ve sosyal bilimler içerisinde tarihsel süreçte farklılaşan kavramsallaştırmaları ele alınmakta ikinci kısımda ise “fobi” ve “homofobi” kavramları irdelenmektedir.

İkinci bölümde ise modern devletlerde bir denetim ve düzenleme aracı olarak toplumsal cinsiyet ilişkilerinin düzenlenmesi ve cinsel kimliklerin yeniden üretim mekanizmaları ile medya çalışmaları ve LGBTİ+’ların temsiliini irdeleyen çalışmaları ele alınmaktadır.

Tezin nc bölümünde bu çalışmanın yöntemi anlatılmış; dördüncü bölümünde ise bulgular ve yorumlara yer verilmiştir.

1. TOPLUMSAL CİNSİYET KURAMLARI, HABER MEDYASI POLİTİKALARI VE LGBTİ+'LARIN HABERDE TEMSİLİ

Toplumsal cinsiyet (gender) olgusu 1970'li yıllardan bu yana sosyal bilimlerin tüm disiplinlerinde önemli bir kavram olarak kabul görmekte; akademik üretimin sınırlarını aşarak sivil toplumdan politika üretim süreçlerine kadar önemli bir alanda varlığını kabul ettirmiş durumdadır. Toplumsal cinsiyet olgusunun akademi veya kuram içerisinde sınırlı olmayışının nedeni de kuşkusuz feminizmin diğer kuramlardan farklı olarak doğrudan feminist/kadın hareketi içerisinde başlamış ve her zaman toplumsal hareket ile iç içe geçerek kuram ile aktivist hareketin birbirini beslemiş olmasıyla ilgili bir durumdur.

Çalışmanın bu bölümünde tez konusuyla ilgili literatür aktarımı yapılmaktadır. Birinci bölümün ilk kısmında toplumsal cinsiyet olgusu ve süreç içerisinde kavramın değişen ve dönüşen anlamları kuramsal açılımlara paralel ele alınmaktadır. İkinci bölümde, her ne kadar bugün cinsiyetin temellenme noktasında tartışmalı bir konu olsa da ayrımın biyolojik temelleri üzerine teorilerden söz edilecek ve üçüncü bölümde biyolojik determinist yaklaşımları tartışmaya açan toplumsal cinsiyet kuramlarına değinilecektir. İkinci bölümün içerisinde ikinci dalga feminist yaklaşımların toplumsal cinsiyet tartışmalarını ulaştırdığı noktalardan bahsedilecek ve 1980'lerden itibaren başlayan yeni bir dinamizmin, queer teorisinin bu yaklaşımlara kazandırdıkları anlatılacaktır. Üçüncü bölümde araştırmanın problemi, amacı, önemi, modeli, sınırlılıkları, evren ve örnekleme gibi çalışma yöntemleri anlatılacaktır. Dördüncü bölümde çalışmanın bulgu ve yorumları tartışılacak ve beşinci bölümde de toplumsal sonuç ve öneriler ortaya konacaktır.

1.1. Toplumsal Cinsiyet Olgusu ve Kuramları

Toplumsal cinsiyetle ilgili iki cinsiyeti farklılaştıran önemli bir literatür, gerek sosyal bilimlerde gerekse edebiyatta birçok örneğiyle birlikte insanlığın düşün dünyasında yerini alır. Ancak insan zengin bir karmaşadır ve her özne, gerek cinsiyet gerek sınıfsal konumu gerekse yaş ve deneyimi bağlamında sınıflandırılmayacak kadar geniş bir yelpazenin ürünüdür. Bununla birlikte toplumsal yaşamda en önemli iki ayrışma kadın ile erkek kimlikleri ve cinsellikleri üzerine kuruludur. Toplumsal cinsiyet yaşanan çevrede önemli olduğunda ya da biri kadın ya da erkek diye

sınıflandırıldığında, toplumsal cinsiyet kalıp yargıları doğrudan devreye girmektedir (Fine, 2010, s. 30). Böylelikle iktisadi üretim faaliyetlerinden, eğitim veya siyasal alandan sivil toplum örgütlülüğüne uzanan geniş bir toplumsal alandaki düzenleme faaliyetlere zemin oluşturmaktadır. Toplumsal cinsiyet olgusunu irdelemeye kavramın biyolojik temellerini ele alarak başlanılabilir.

1.2. Ayrımın Biyolojik Temelleri

Toplumsal cinsiyet farklı toplumlarda kadınların ve erkeklerin davranışsal özelliklerini belirleyen sosyal ve kültürel bir yapıdır. Bu yapı, bir toplumun birbirleriyle ilişkili olarak kadınların ve erkeklerin rollerini, görev ve sorumluluklarını, davranış kalıplarını ve statüleri gibi yaşamlarını düzenler ve bireylere bunu kabul ettirir. Biyolojik cinsiyet ise erkeklerin ve kadınların farklı biyolojik ve fizyolojik özelliklerine işaret eder. Örneğin, üreme organları, kromozomlar, hormonlar vb.

Cinsiyet (sex) kelimesinin etimolojisi bir “ayrım”, bir “bölünme” ve bir “kesim” ifadesinden kaynaklanır. Latince “secare” kelimesinden türeyen ve hemen tüm dünya dillerinde kullanılan bu kelime, insanın kimliklenme sürecindeki inşası sırasında toplumsal cinsiyete dair kimliğine kavuşmasını imler ve bu ayrım, onun hayatının her noktasını biçimlendirdiği iddia edilebilir. Bu ayrımın oluşturduğu yaşam biçimleri, erkek ya da kadını birbirlerinden tamamen farklı algı ve bilinç boyutlarına kapatılırlar. Cinsiyet (sex) kelimesinin kökeni olan “secare” nin anlamı ayrım ve bölünmedir (Greek-English Lexicon; 2006, s.722).

Doğada bulunan bütün canlılar üreme faaliyetleri içerisine girerler. Biyolojide üreme; eşeyli ve eşeysiz üreme olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Memeli hayvanlar grubundaki insan, eşeyli üreyen bir canlıdır. Bütün memeli canlılar, doğumuyla birlikte bazı genital organlarla dünyaya gelirler. Bir diğer deyişle insanların üreme organları dışarıdan görünür. Biyolojik cinsiyetin temelinde genital organların görünmeleri söz konusudur. Çok nadir görünen çift cinsiyet organı olan hermafroditler genellemeyi bozmamış ve biyolojik cinsiyet ayrımına dayalı bölünme, iki cins de birbirinden kopuk ve bağımsızmışçasına insan bilincinde köklemiştir.

Toplumsal cinsiyetin ne olduğunu incelemeden önce biyolojik cinsiyet hakkında kısa bir bilgi vermek yararlı olabilir. Öncelikle biyolojik cinsiyet (sex), eril ya da dişi insanların sahip oldukları biyolojik farklılıkları oluşturan biyolojik ve genetik kodlara göndermede bulunur (Gamble ve Gamble, 2014, s.10). Feldman, ortalama 25000 gen,

insanın biyolojik yapısını ve gelecekte oluşacak birçok niteliğini belirlediğini söyler. Bu genler bir çeşit program gibidir (Feldman, 2010, s.46). Martin and Fabes(2009, s.66)’ya göre kadın yumurtasında bulunan X’teki genler 2000 çeşittir; oysa ki erkekte bulunan Y kromozomları, X’e oranla çok daha azdır ve 200 civarındadır. Bu genler biyolojik cinsiyetin temel belirleyicileridirler.

Ganderand Gardiner (1998, s. 41), yumurta ve spermin birleşmesi biyolojik açıdan oldukça karmaşık bir süreç olduğunu belirtir. Ortalama her yirmi sekiz günde, reglden on dört gün sonra kadın bedeninde bir yumurta üretilir (nadiren yumurta sayısı fazla olabilir). Bu yumurta birkaç saat içinde döllenmezse dışarı atılır. Cinsel birleşme ile fallop borularına ulaşan spermelerden yalnızca biri yumurtayı döller ve “zigot” adı verilen organizma oluşur. Zigot diğer spermelerin çeper içerisine girmesine izin vermez. Kromozomlar iki çeşittir: Otozomlar ve Cinsiyet kromozomları. Cinsiyet kromozomları ise X ve Y olmak üzere ikiye ayrılırlar. Kadının kromozomları sadece X kromozomlarıdır, ancak erkeğin kromozomlarında onun kadın bedeninden farklı olmasını sağlayan bir Y kromozomu bulunur. Y kromozomu babadan geçmektedir, başka bir deyişle çocuğun erkek ya da kadın olacağını biyolojik olarak baba belirler (Gander ve Gardiner, 1998, s. 42). Green ise başlangıçta bir kromozom cinsiyeti olduğunu; xy erkek kromozom çifti, xx dişi kromozom çiftiyle birleştiğini ve her bir çiftin bir ögesinin atılmasıyla bireyin cinsiyetini belirleyen xy veya xx çifti oluştuğunu söyler. Bunun yanında, xy kromozomlu kadınlar, xx kromozomlu erkekler ve xx kromozomlu gerçek hermafroditlere ilişkin nadir anomalilerin bildirildiği de belirtilmektedir. Ama yine de söz konusu anomaliler, xx kromozomlu erkeklerde bile, y kromozomundan gelen DNA parçacıklarının varlığını gösteren ve y kromozomunun belirleyici rolünü ön plana çıkaran yorumlara açıktırlar (Green, 1992, s.13). Berk (2013, s. 53), insandaki cinsiyet hücrelerine “gamet” denildiğini ve bir gametin 23 kromozom içerdiğini, döllenme sırasında ise sperm ve hücre birleşerek 46 kromozoma sahip zigotu oluşturduğunu belirtir. Gamette cinsiyet kromozomlarından yalnızca bir tanesi bulunur ve erkeğin ürettiği spermelerin ortalama %50’si X, %50’si Y kromozomuna sahiptir (Paktuna-Keskin; 2013, s. 30). Günindi-Ersöz (2016, s. 19), embriyonun cinsiyeti, onun gelişimini yönlendirmekte olduğunu, hamileliğin ikinci üç aylık dönemi boyunca erkek embriyo, testosteron üretmeye başladığını belirtir. Bu, erkek cinsel organlarının gelişimini sağlar. Eğer, testosteron miktarı azsa, embriyo kadın cinsel organlarını geliştirir.

Anne karnındaki bebeğin cinsiyeti ortalama 8. haftanın sonunda, 9-12 hafta arasında belirlenir (Yıldız ve Temiz, 2005, s. 65). Paris (2016, s. 31), bu süreye kadar gelişmemiş ve belirginleşmemiş olan cinsel organların, bu tarihten itibaren gözle görülür hale geldiklerini ve bebeğin erkek ya da kadın olduğunun söylendiğini belirtir. Buradan da anlaşılacağı gibi biyolojik cinsiyet, en temelde cinsel organlara bakılarak belirlenen cinsiyettir. Çocuklarının erkek ya da kadın olduğunu öğrenen aileler, bu cinsel kimliklere uygun rolleri çocuklarına kimi zaman farkındalıkla kimi zaman ise farkında olmadan öğretmeye başlarlar ve bu öğretim sonucu toplumsal cinsiyet denilen kimlikler oluşturulmaya başlanır. Bir çocuk doğduğunda hemen görünen cinsiyetiyle birlikte adlandırılır. Büyüme dönemi boyunca, hatta çok daha erken, ilk ultrason görüntülerinden itibaren işin içine aynı şekilde dahil olunur. Anne babalar yavrularının geleceğiyle ilgili hayaller kurmak istediklerinden bir an önce fetüsün cinsiyetini öğrenmek için sabırsızlanırlar. Bu, insanlaştırmamanın ilk işaretidir. O artık küçük bir bebek değil, küçük bir kız ya da oğlandır. Bebek daha doğmadan aile içerisinde başlayarak ona toplumsal norm ve değerlerin atfedilme süreci de başlatılmış olur.

1.3. Toplumsal Cinsiyet Kuramları

Toplumsal cinsiyet olgusu ikinci dalga feminist hareket içerisinde ve 1960'ların ikinci yarısında cinsiyet (sex) olgusunun anlatım gücünün zayıflığı ve biyolojik determinist yaklaşımların özcü bir bakışla kadınları baskılama, dışlama ve ikincil statü atfetmelerine bir tepki ve bu durumu değiştirme amaçlı geliştirilen bir olgudur. Aynı dönem Amerikan sosyolojisinde yapısal işlevselci yaklaşımın önemini yitirerek sosyal inşacı kuramların önem kazandığı bir dönemdir. Dolayısıyla feminizm ve kadın hareketinin de sosyal inşacılık yaklaşımından etkilendiği; kadın ve erkek kimliklerinin toplumsal inşa yönünü vurgulayarak yeni ve eşitlikçi bir toplumsal örgütlenme talep etmede feyz aldıkları aşikardır.

Toplumsal cinsiyet kavramı, insanları cinsiyetiyle ilgili kategorilere ayıran ve onları kimliklendiren tüm olguları kapsar: Erkek ve kadın, eşcinsel ve heteronormatif, erkeklik ve kadınlık gibi (Foss, Domenico and Foss, 2013, s. 4). 1970'lerde feminizm akımı içerisinde, "cinsiyet" (seks) kavramı ile karşıtlık içerisinde kullanılmaya başlar; cinsiyet, kadın ile erkek arasındaki biyolojik farklılıklara gönderme yaparken, toplumsal cinsiyet ise cinsel kimliklerin inşasının ve söz konusu kimliklerin aralarındaki ilişkinin kültürel yapısına dikkat çeker (Özkazanç, 2018, s. 109). 1970'lerden sonra biyolojik

farklılıkları temel alarak genetik yapılanma ve hormonal etkilerin sonuçlarının kadın ile erkek arasındaki temel farkları belirlediğini öne süren (White, 2009, s. 2) özcü kuramlara, karşılık biyolojik yaklaşımlar terk edilirken sosyal inşacı yaklaşımlar önem kazanır. Doğacı-biyolojik görüş, erkeklerle kadınlar arasında fiziksel ve biyolojik özelliklerden kaynaklanan farklılıkların olduğunu savunarak, toplumsal iş bölümünün tarihsel olarak, bu farklılıklar çerçevesinde oluştuğunu (Ecevit, 2014, s. 5), insan varlıklarının fiziksel-biyolojik özellikleri temelli bir bakış açısıyla değerlendirilmesi gerektiğini savunur. Eşitlik değil her iki cinsiyetin de biyolojileri gereği ihtiyaçlarının farklılaştırıldığı ve bir yapılanma gerektiği öne sürülür; böylesi bir bakışla da erkekler kadına göre duygusal olmayan yani rasyonel davranabilen, fiziksel olarak güçlü, matematik gibi fen bilimlerinde başarılı gibi değerlerle özdeş kılınarak toplumdaki iş bölümünde de daha statüsü yüksek işlerden sorumlu kılınmışlardır. Bu nedenle de erkekler devletle ve uygarlık ile ilgili işlerle özdeş kılınırken kadınlara aile kurmak ve ev içi hizmet işaret edilmiştir.

Toplumsal cinsiyet olgusu, cinsler arasında var olan farklılıkları sadece biyoloji eksenli olarak tanımlama ve verili bir kadın veya erkek doğası yaklaşımını benimsemenin kadınlar açısından baskı, emek sömürsü, dışlanma gibi norm ve tavırları kabul etme zorunluluğundan kurtarmak için geliştirilmiştir. Çünkü biyolojik determinist kuramların kadın beyninin küçük, kaslarının güçsüz, duygusal olarak zayıf olduğunu öne sürerek kadınların ya evde kalmaları ya da kamusal alanda hizmet ağırlıklı ikincil statülü işlerde istihadamını önermektedir. Feministler, bilimsel anlatıda da destek bulan bu yaklaşımla mücadele başlatır; ikinci dalga feminist hareket içerisinde kadına yönelik cinsiyeti (sex) veya insan varlığının biyolojisini toplumsal olarak yapılandırılan kimlikten yani toplumsallaşma süreçlerinde kurulan cinsel kimlikten ayırmaya yönelir.

Toplumsal cinsiyetin oluşumu hakkındaki bazı görüşlere değindikten sonra onun ne olduğunu tanımlamak konunun gelişimi açısından önemlidir. Toplumsal cinsiyet; psikolojik, sosyolojik ve kültürel yönlerden cinsel kimliklerin oluşumu ve kişinin bu kimliklere bürünmesi olarak tanımlanabilir (Wharton, 2004, s. 6). Yine bir başka tanıma göre toplumsal cinsiyet kavramı, dişi ya da eril olarak doğan insan teklerinin yaşamları sırasında başlarına gelen pek çok şey sonucu kadınlar ve erkeklere dönüşmesidir. Kişinin çeşitli biçimlerde müdahil olduğu karmaşık ilişkileri içerir ve bir yandan toplumsal düzeyde bir cinsiyet rejimine işaret eder. (Bora ve Üstün, 2008, s. 38).

Jaques Lacan'a göre cinsel kimlikler, biyoloji ve nöroloji ile açıklanamaz. Biyolojik bir belirlenim yoktur. Cinsiyetler öznenin gösteren ile ilişkileri sonucunda şekillenir. Lacan insanın gelişimini üç temel evreye ayırmaktadır: İmgelemsel, simgesel ve gerçeklik evreleri. Lacan, Freud'un biyoloji ve nöroloji ile açıkladığı evreleri, öznenin benliğiyle, nesnelerle ve dille kurduğu ilişkileri temel alarak açıklar. 'Reel' ve 'Realite' ayrımına giden Lacan, 'reel'le bağların, 'realite' nedeniyle kopuk olduğu ve ona hiçbir zaman ulaşamayacağını söyler. 'Realite', 'reel'in dille inşa edilmiş halidir. İnsan hep gerçekliğini arzular ancak buna hiçbir zaman ulaşamayacaktır ve onu ulaşamayan bir nesneye dönüştürecektir (Durudoğan, 2014, s. 55). Bu, arzu nesnesidir. Tıpkı bunun gibi Lacan'a göre cinsel kimlikler de dil tarafından inşa edilmektedir. Tıpkı Freud gibi, Lacan'a göre de penis kadınların sahip olmak istediği bir şeydir. Freud gibi Lacan da, kız çocuğunun bu eksikliğini çocuk sahibi olarak gidermeye çalıştığını düşünür. Fakat bu penis, Freud'taki gibi biyolojik penis değildir. Lacan buna 'Phallus' adını verir (Lacan, Sheridan, Bowie, 1977). Kız çocuklarında kendilerinde bir penis olması, ya da bir penise sahip olma olarak, erkeklerde ise erkeklik organlarının kopacağından korkma olarak beliren kompleks Lacan'a göre asıl gerçekliktir. (Başer, 2012, s. 104) Lacan, toplumsal cinsiyetin gösteren gösterilen ilişkileri içerisinde inşa edildiğini gösterdikten sonra çok daha radikal bir noktaya varır. Lacan'a göre genel bir kategori olarak "kadın" dan bahsedemeyiz. Kadın simgesel düzende ifade edilemeyen ve ayna evresinin sonucu olarak üretilen eksiklikten başka bir şey değildir. Kadın, hiçbir zaman tatmin edilmesi mümkün olmayan bir arzuyu besleyen hayaldir (Lacan, Sheridan, Bowie, 1977).

Tıpkı Lacan gibi Julia Kristeva'da da cinsel kimlikleri ayrı kılan sadece biyolojik farklılıklar değildir. Ancak Kristeva, Lacancıphallus-merkezli mantığı sorgulamaktadır. Kristeva bir yandan cinsel farklılığa inanır, diğer taraftan ise bu farkı kadının doğurma özelliğine indirger (Kristeva, 1998). Ancak cinsel kimlik ve cinse bağlı farklılıklar, dil içerisinde yaratılır. Çünkü ona göre özneliliğin varoluşunun kökeni, dil edinimi ve dilsel edimlerdir. Dil kadınların ikincil konumunu yaratan temel toplumsal-cinsel kimliği inşa eder ve sürmesini sağlar. Dil kadınlar üzerindeki tahakkümün doğasını anlamakta merkezi önemi olan kadınlar ve kadınlık ayrımını fiilen ortadan siler. 'Konuşulan dil' kadınların biyolojik cinsiyetlerinin bir sonucu olarak sahip oldukları niteliklerin 'kadınsı olmak' için sahip olmaları gerektiği söylenen niteliklerden ayırt edilemeyeceği, yani cinsiyet ile toplumsal cinsiyetin iç içe geçtiği bir durum yaratır (Hekman, 2016, s. 58).

Böylelikle bireylerin kişilik özellikleri ve davranış kalıpları bedenleri ayrı ele alınmaya başlanmış; insan varlığının biyolojisini anlatan cinsiyet ile sosyal ve kültürel süreçlerde kurulan kimlikleri yani toplumsal cinsiyet arasında bir ayrım yapılmıştır (Nicholson, 1994, s.79). Feminist teoride beden veya insan varlığının biyolojisi, özne için maddi bir temel olarak görülürken, toplumsallaşma süreçlerinde kültürün içerisinde “kadın” veya “erkek” kategorilerine değer yükleme aracılığıyla kadın ve erkek olmanın toplumsal olarak gerçekleştiğini yani bunun sosyal bir inşa olduğunun altını çizerler.

Toplumsal cinsiyet, feminist teori dışında daha geniş sosyal bilim alanları içerisinde gittikçe artan oranda kabul görürken ima ettiği salt bir kadın ve erkek kimliğinin kuruluşu değildir. Kadın ve erkek arasında yapılan ayrımın, öznel kimlik karşıtlıklarının da ötesinde toplumsal bir düzeni ve toplumsal ilişkileri de işaret eder. Hem ayrımcı, eşitsiz, baskıya dayalı bir toplumsal düzenin hem de bu ilişkinin taraflarını oluşturan toplumsal grupları dile getirmede kullanılan kategoridir. Aynı zamanda bu gruplara ait bireylerin, psikolojik ve davranışsal özelliklerini anlatır. Bunun da ötesinde toplumsal cinsiyet olgusunu kültürel-ideolojik sembollere, temsil biçimlerine ve toplumsal kurumların tümüne doğru genişletmek mümkündür (Acar-Savran, 2009,s. 235). Bu nedenle de Rubin (1975, s. 179), toplumsal cinsiyeti “toplumsal olarak dayatılmış bir cinsiyetler-arası bölünme ve “toplumsal cinsellik ilişkilerinin bir ürünü” olarak kavramsallaştırır.

Gelişmeci kuram, cinsiyet (biyolojik) ile toplumsal cinsiyet (gender) arasındaki ilişkinin zayıf bir ilişki olduğunu öne sürer. Kadınların çocuk doğurması onları erkeklerden ayırır ve onlara dezavantaj sağlar ancak bunun dışında pek çok alanda, aralarındaki biyolojik farklılıkların bir önemi kalmamıştır. Yakın tarihli araştırmalar cinsiyetler arasında farklılıkların var olduğunu, ancak bunların mevcut toplumsal farklılıkları açıklayacak veya cinsiyet eşitsizliğini meşru gösterecek toplumsal özellikler olmadığını göstermektedir (Ecevit, 2014, s.5). Cinsel kimlikler arasındaki farklılıkların bir hiyerarşiye dönüşmesiyle bir kimliğin ya da grubun diğerlerini hegemonyası altında tutabilmesinin temellerini, fizyolojik ve gensel araştırmaların bulgularıyla açıklamak mümkün gözükmemektedir. Çünkü bir grubun ya da bir öznenin diğerinden üstün olduğunu belirleyen ölçütleri, toplumsal paradigma oluşturur. Başka bir deyişle, farklılıkların nedenlerinin temeli biyolojik olabilir ancak tahakküm ağlarının nedenleri ideoloji ve dolayısıyla iktidardır. Ayrıca toplumsal ilişkiler ve bu ilişkileri biçimlendiren

ideoloji, toplumu oluşturan öznelerin anatomisinden çok daha farklı ve karmaşık etkenlerle örüldüğü görülmektedir.

Cinsiyetler arasında mizaç ve yetenek farklılıkları açısından doğuştan gelen kimi niteliklerin ve bazı farklılıkların bulunması mümkündür ama bu nitelik ve farklılıkların toplumsal kurumların temeli olduğunu iddia etmek sosyal bilimlerdeki eleştirel teorilerin gözler önüne serdiği, üzerinde durulması gereken birçok gerçeği göz ardı ettiği söylenebilir. Connell (2003, s. 134)’e göre erkekliğin fiziksel anlamı, basit bir şey değildir. Boy-pos ve şekli, tavır ve hareket alışkanlıklarını, belirli fiziksel yetilere sahip olmayı ve belirli becerilerden yoksun olmayı, kişinin kendi beden imajını, bunun öteki insanlara sunuş biçimini ve bu insanların buna tepkilerini, kişinin bedeninin çalışma ve cinsel ilişkideki işleyiş biçimini, performansını içerir. Bunların hiçbirisi, hiçbir anlamda XY kromozomlarının sonucu değildir. Toplumsal cinsiyeti oluşturan unsurların, bu toplumsal kurumların temellerinin içerisinde gizil bir şekilde barınmakta olduğu iddia edilebilir.

Toplumsal cinsiyetin çok daha karmaşık örüntülerle kurulduğunu ve doğuştan olmadığını savunan Butler (2014, s. 50)’a göre, toplumsal cinsiyet, “biyolojik belirlenimden öte toplumun özneleri devlet, din, kültür, eğitim ve aile gibi kurumlar aracılığı ile belirlediği, toplumsal anlamda kadınlık ve erkekliğin inşa edilmesi”dir.

1.3.1.İkinci dalga feminist hareket ve toplumsal cinsiyet olgusu

İkinci dalga feminist hareket 1960’larda ortaya çıkmış ve birinci dalganın (19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başları) eşit yurttaşlık haklarının ötesinde kadının bedeni üzerindeki kontrolü, evlilik ile hangi iktidar biçimlerinin yeniden üretildiği, gelişen ilaç endüstrisi ve yeni teknolojik tıp uygulamaları çerçevesinde doğum kontrol uygulamaları ve kürtaj hakkı gibi konular sayesinde kadınlığın bir toplumsal kurgu olduğu fikri ile gündeme gelmiştir. Simone De Beauvoir’ın (2019) “İkinci Cins” adlı eserindeki “kadın doğulmaz, kadın olunur” ve “kadınların kurtuluşu karınlarından başlayacak” ifadelerinin sloganlaşmasının da gösterdiği üzere feminist hareket, eşit hak mücadelelerinden toplumsal cinsiyet tartışmalarına doğru kaymıştır. “İkinci dalga feministler artık cinsler arasında sosyalizasyon yoluyla yaratılan eşitsizlikleri, kadının ezilmesinin ana nedeni olarak görmüyorlardı. Tersine kadınların erkeklerden farklı yanlarının kadın özgürlüğünün tohumlarını içerdiğini düşünmekteydiler” (Kılıç,1998, s.359).

Kadınların erkeklerden farklı yanları üzerine düşünmeye başlamak, ontolojik varlığı, başka bir deyişle doğrudan doğruya kadının bedenini ve konumlanmasını düşünmeye başlamak olduğu için; ikinci dalga feministler toplumsal cinsiyet olgusu üzerine enine boyuna tartışmalara girmişlerdir. Yine eşit haklar nosyonundan “kadın” ı oluşturan ideolojik katmanlara doğru yöneliş nedeniyle evrensel bir kadın prototipini redderek, hem sınıfsal hem de mekânsal boyutlarda mikro ölçeklerde çoklu kadın kimlikleri konuşulmaya başlanmıştır. Donovan (1997), “Feminist Teori” adlı eserinde ikinci dalga feminist hareketinin liberal bir aydınlanma olduğunu, öncülerinin ise aynı aydınlanmanın öncüleri olduğunu belirtmektedir.

Toplumsal cinsiyet (gender) olgusu 1970’lerden sonra ikinci dalga feminist hareketin gerek sosyal bilimler içerisinde görülen gerekse de politik mücadelesinde kullanılan en elverişili kavramlarından olmuştur. Kadınların biyolojik detereminist yaklaşımın önkabulleriyle dışlanması, baskılanması, ev içi emeğinin sömürülmesi ve ikincil statüde kalmasına tepki olarak önemli bir argüman geliştirmede temel oluşturmuştur. Cinsiyet (sex) üzerine inşa edilen kadın ve erkek kimliklerinin yani toplumsal cinsiyetlerin toplumsal kurumlar aracılığıyla birer inşa ve/veya yapılandırma olduğu ve bu yapılandırmanın da nötr bir süreç olmadığı; Batı bilim üretme geleneği içerisinde ikili karşıtlık kurma (binary) geleneğiyle, kadın ve erkek kimliklerinin toplumsal olarak yapılandırıldığı öne sürülür. Bu bağlamda kadın veya dişil olana olumsuz değerler atfedilirken, erkek veya eril olana olumlu değerler atfedilmekte, kapitalist sistem içerisinde iş bölümü de toplumsal cinsiyet temelli örgütlenmektedir. Kadın çocuk doğurma, hasta bakımı, ev içi üretim gibi ücretlendirilmemiş işlere tabi kılınırken, erkek kamusal alanda yönetim, bilim ve teknoloji üretme kapasitesinde olan varlık olarak kabul görmüştür. Böylelikle kadın, toplumsal yaşamda ekonomik kaynaklara erişemeyerek erkeğe bağımlı; gerek emeğinin gördüğü değer azalmakta gerekse de özne olarak kendisi değersiz kılınmakta ve erkek karşısında hep bir ikincil statüye tabi kılınmaktadır. Aynı şekilde eril tahakküm toplumsal örgütlenmenin temelini oluşturduğu için de cinsel alanda heteroseksistilişki makbul olmakta ve bunun dışındaki eşcinsel ilişki ve yönelimler “anormallik”, “hastalık” gibi tanımlamalarla toplumsal yaşamdan dışlanmaktadır.

İkinci dalga feminist hareket içerisinde geliştirilen toplumsal cinsiyet (gender) kavramı, daha geniş bir sosyal inşacılık teorisine yaslanarak özcü yaklaşımları kıyasıya eleştirerek hem sosyal teori içerisinde hem de feminist mücadele içerisinde önemli bir

yere oturur. Toplumsal cinsiyet olgusu ilk kez Amerikalı feministler arasında ortaya çıktığı kabul gören ve cinse dayalı ayrımların toplumsallığına vurgu yapar. “Cins” veya “cinsel farklılık” gibi kavramlarla ima edilen biyolojik determinizmin reddine dayanır. Toplumsal cinsiyet, aynı zamanda, dişillığın normatif tanımlarının ilişkisel yönünü de vurgulama (Scott, 2010, s.113) amaçlı kullanılmıştır.

1.3.2. Queer kuram ve toplumsal cinsiyet kavrayışı

1970’li yıllarda¹ toplumsal cinsiyet olgusuyla özcü yaklaşımlar eleştiri alırken daha ileriki yıllarda sosyal bilimler içerisinde postyapısalcı ve postmodern kuramların etkisiyle feminist teori ve Queer kuram çok daha kapsamlı bir toplumsal örgütlenme eleştirisine yönelir. Queer kuram ile feminist teorinin ‘kadın’ vurgusu eleştirilir ve feministler tarafından bir özcü yaklaşımdan kaçarken başka bir özcü bakış geliştirerek, bedenin biyolojik determinizme tabi tutulduğu eleştirisi geliştirilir. Bedenin de inşacı yaklaşımla belirlendiği öne sürülerek; kadın ve erkek şeklinde ikili bir ayrışma değil, bedeni de özgürleştirerek tüm cinsel kimliklere özgürleşim talep edilir (Butler, 2019). Böylelikle 1980’li yılların ikinci yarısı feminist kuram içerisinde toplumsal cinsiyet kavrayışının tüm cinsel yönelimleri kavraması gerektiğini savunan Queer kuramın argümanlarıyla başka bir dinamizme sahne olur.

1960’lar boyunca Amerika’da eşcinseller ve travestiler kovuşturmaya uğradı. Karşı cinsiyetin kıyafetlerini giymek yasaklandı, üniversiteler, eşcinsel olduğundan şüphelenilen öğretmenlerin işine son verdi, pek çok bar, kulüp izlenmeye alındı. 60’ların sonlarında, feminizmin de etkisiyle politik bir görünürlük kazanmaya başlayan eşcinsel harekette, 1969 Stonewall ayaklanmasının izinde ayrışmalar yaşandı. Stonewall’da başrol oynayan travestiler ve transseksüeller ile gey ve lezbiyenler arasındaki çatışmalar ve sınıfsal sorunlar gündeme geldi. 1970’lerin ortalarına doğru cinsiyet ve toplumsal

¹1960’lı yıllarda savaş, ırkçılık, nükleer enerji, toplumsal cinsiyet ayrımcılığı ve benzeri çok sayıda toplumsal hareketin ivme kazandığı modernliğin kriziyle hem içeriden hem de dışarıdan modern sosyolojik teoriler ciddi eleştiri almıştır (Suğur ve Suğur, 2016, s.58-59). Sembolik Etkileşimcilik, Dramatürjik Çözümleme, Günlük Yaşam Sosyolojisi, fenomenoloji, etnometedoloji sosyal teoride önemli açılımlar sağlar ve tüm sosyal bilim alanlarında yansımalarını gösterir. Öte taraftan aynı zaman diliminde, 1968 hareketiyle Avrupa kıtasında da muhalif sol hareketler kamusal alanda kendini etkin şekilde gösterir ve üçüncü dünyanın bağımsızlık hareketi desteklenir, ikinci dalga feminist hareket ve yeni toplumsal hareketlerin geniş bir dayanışmasıyla önemli bir haklar ve özgürlükler mücadelesi ortaya çıkar. Toplumsal örgütlenmenin daha özgürlükçü, eşitlikçi ve barışçıl bir yaşam tasavvuru Batıda pek çok muhalif grup tarafından dışa vurulur. İkinci dalga feminist hareket özgü yaklaşımlarla kadının dışlanması, sömürülmesi, ezilmesi ve cinselliğinin denetlenmesine karşı çıkarken toplumsal cinsiyetin (gender) eşit ve özgürlükçü bir yapılanması için mücadeleye girer. Sosyal bilimlerin eril dilini ve bakışını dönüştürmede önemli mücadele alanlarından.

cinsiyet arasındaki ikililik sorunu aşılmaya başlayarak feminist teori içinde biyolojik cinsiyetin iktidarla ilişkisi tartışmaya açıldı. 1977-1980 arasında Fransa’da yayımlanan *Ouestions Feministes* dergisi kolektifine göre cinsiyetler basitçe biyolojik-sosyolojik kategoriler değil, erkeklerin kadınlar üzerindeki iktidarının yarattığı sınıflardır; toplumsal cinsiyetin tanımının eksenini tam da bu iktidar ilişkisi oluşturur. Marksist feministler ve antropologlar ise cinsiyet ayrımının değişik toplumlarda değişik biçimlerde ortaya çıktığını, dolayısıyla biyolojik yapıdan kaynaklanan tek tip bir ayrımcılıktan söz edilemeyeceğini öne sürdüler (Öğüt, 2013, s.42). 1980’ler boyunca oldukça farklı grupların çatışmalarıyla şekillenen LGBTİ+ hareketlerinin tartışmalarının sürdüğü ortamlarda Queer teori ortaya çıkmıştır (Öğüt, 2013,s.42).

Çok kutuplu bir eşcinsel hareketi ve pratikte yaşanma biçimlerinin sürdüğü ortamda 80’lerin sonlarına doğru Queer teori şekillendi. “Lezbiyen ve gey hareketini, belli noktalarda biseksüelleri, transseksüelleri, travestileri, sadomazoşistleri dışlayabilen son derece sınırlayıcı kimlik politikaları uyguladığı için eleştiren queer politikaları, poster asma, parodik ve isyankar performans sergileme, alternatif yeraltı dergileri çıkarma gibi faaliyetleri içeren bir çeşit kültürel aktivizm olarak şekillendi” (Öğüt, 2013,s.43).

İlk olarak kölelik karşıtı hareketin kadın liderlerinden Sojourner Truth’un “Ain’t I A Women?” adlı çalışmasında 19. Yüzyılın sonunda ortaya attığı ve feminist teorinin orta sınıf Batılı kadın profilini temel alarak kuram ürettiği eleştirisi (McKissack and McKissack, 1993), 1980’lerde Denis Riley’in “Am I That Name” kitabının sloganlaşmasıyla ortaya çıkan ve o güne kadar ki feminist hareketi eleştiren siyah feministler, kadın hareketini beyaz ve orta sınıf kadın meselelerine odaklanarak farklı kadınlık durumları ve kimliklerini ihmal etme ve tüm ‘öteki’ kimlikleri baskılamakla eleştirirler (Riley, 1988). Yine Queer’e doğru giden yolda, 1980’lerde Kimberle W. Crenshaw’ın öncülük ettiği “kesişimsellik teorisi” yapılandırılmıştır. Irk, sınıf ve toplumsal cinsiyet dinamiklerinin kesişiminde iktidarın ve iktidar ilişkilerinin baskılama, dışlama ve sömürü stratejilerine dikkat çekerler ve “kesişimsellik teorisi” denilen bu yaklaşım çok daha geniş bir düzlemde kabul görür. Özet olarak bu teori, ırk, sınıf, cinsiyet, aile içerisinde düzenlenen rollerin kadında nasıl kesiştiğini sorgular ve çıkarımlarda bulunur. Batılı ülkelerde yaşayan Müslüman, yerli, Asyalı veya Latin kadınlar yaşam tarzları, gelenekleri, inançları gibi farklılıkları nedeniyle hem Batı kültürü hem de feminist hareket içerisinde beyaz ve orta sınıf kadınlar tarafından

baskılanan ve özellikle kültürel aktivitelerde ve eğlence endüstrisinde tüketim nesnesi olarak anılmalarını ve “renkli” kadın olarak kendi problemlerinin feminist politika tarafından dikkate alınmayışlarını eleştirir (Sarigöl, 2020).

Queer kelimesinin politik kullanımı 1990 yılında Queer Nation grubunun New York onur yürüyüşünde "Queer'ler bunu okusun" başlıklı bildiriler dağıtmasıyla başlamıştır. Kelimenin akademik kullanımı ise 1990 yılında İtalyan Profesör Theresa da Lauretis'in Kaliforniya Üniversitesinde düzenlediği bir konferansını Queer Teori olarak adlandırmasıyla başlamıştır (İmançer, 2018). “Queer” kelimesi uzun yıllar boyunca eşcinselleri aşağılamak amaçlı kullanılmış bir kelimedir. Queer sözcüğü kelime anlamı olarak tuhaf, garip, acayip anlamına gelmektedir. Ancak argoda kelime anlamı “ibne” demektir (Küçükvatan, 2019). Kelime sonraki yıllarda, “ibne’ olmaktan utanmıyoruz” anlamında eşcinsel hareketler tarafından üstlenilmiş ve yapı sökümüne uğratılmıştır.

Böylelikle 1970’li yıllarda ortaya atılan toplumsal cinsiyet kavramının kadın-erkek özneler arasındaki iktidar ilişkisinin analizini sağlayan kavram, ilerleyen yıllarda feminist teorinin kendi içerisindeki çatışmalardan kaynaklanan yeni fikirler dolayısıyla çeşitlenmesiyle çok daha geniş ve kapsayıcı bir temele kavuşur. Feminizm kendi içerisinde İslamcı feminizm, siyah feminizm, post-kolonyal feminizm, Queer gibi etnik, din, ırk, cinsel yönelimleri yıkmaya gibi farklılıklar ve farklı düşüncelere vurgu yapan bir çeşitlenmeye yönelir. Farklılığın teorik olarak görünür kılınmasının önemli ve gerekli oluşunun sosyal bilim ve sanatsal aktiviteler açısından önemini ortaya koyarcasına damgasını vuran Queer teori, zaman içerisinde feminist kuramlardan cinsiyete dayalı ikililiklere başkaldırısıyla ayrılır.

Jagose (2015), teoriyi anlatan ve bu konuda önemli eserler arasında sayılan “Queer Teori: Bir Giriş” adlı kitabında Freud, Lacan, Althusser ve Saussure gibi teorisyenlerin “Queer”in postyapısalcı temellerini attığını ileri sürerken Foucault ve Butler’a farklı bir başlık açmaktadır. Foucault’nun cinsel kimliklerin kültürel kategoriler çerçevesinde iktidar tarafından inşa edilişi ve Butler’ın cinsel kimliklerin ve cinsiyetin sabit yapısını tartışmaya açan fikirleri, Jagose’ye göre Queer teorinin temellerini oluşturmaktadır (Jagose, 2015). Foucault ile başlayan bu cinsiyet eleştirisi Butler tarafından daha da ileri taşınmış ve Queer teorinin temelleri atılmaya başlanmıştır. Butler öncelikle feminizmin ve Simone de Beauvoir gibi önemli feministlerin söylemlerini eleştirerek işe başlamıştır (Direk, 2013).

Queer kuram, ikili ve hiyerarşik düzenlemelere bir başkaldırıdır ve bu anlamda toplumsal cinsiyeti temel alan feminizme karşıt bir tabandan fikir üretmektedir. Kimlik ve cinsiyet konusunda tanımlı ve merkezi kabul edilen her çeşit olguyu yapıbozumuna uğratan ve inşa edilmiş kimlik ve normların merkeze alınmasını reddeden bir teoridir. Biyolojik cinsiyet ile toplumsal cinsiyet arasındaki feminist ayrımı, heteroseksüel normları yeniden ürettiği gerekçesiyle reddeden Queer kuram, biyolojik cinsiyetin abartıldığını ve doğadan gelen sabit bir varoluş biçimi olmadığını kabul etmektedir.

Foucault, “Cinselliğin Tarihi” adlı eserinde biyolojik cinsiyet ve toplumsal cinsiyet arasındaki ayrım üzerinde durmadan “cinsiyet” olgusunun söylemler tarafından üretilmiş bir kurgu olduğunu vurgular. Cinselliğin bir öz ya da bir kaynak olarak temellendirilmesine karşı fikirler geliştirerek onun, belirli iktidar stratejileri içerisinde şekillenen söylemler bütünü olduğunu vurgular. Bu, bir anlamda biyolojik cinsiyet ve toplumsal cinsiyetin inşa edilmiş ve tek potada eritilebilen olgular olduğuna gönderme yapmaktır (Foucault, 1993).

Queer teori’nin temel kavramlarından biri olan “performativite” kavramı Judith Butler tarafından ortaya atılmıştır. Butler’a göre toplumsal cinsiyet ve biyolojik cinsiyet, fiiliyat ve yapma edimlerinin toplamı ve tüm bunların sürekli tekrarı ile inşa edilmektedir. Bu anlamda biyolojik ve toplumsal cinsiyet aynı noktadan ürerler ve her ikisi de kurgudur: Cinsiyet yoktur (Butler, 2014). Ayrıca Freudyen psikanalizin kültür ve doğa ikilemine Butler, “kültür öncesi bir önce yoktur” ifadesiyle cinselliğe ilişkin psikanalitik yaklaşımlara karşı çıkar (Butler, 2014, s. 122-124).

Queer teori, kendisini tanımlama çabası içine girmez ki böyle bir tanımlama çabası bir anlamda kendisiyle çelişkili olmaya götürecektir. Normların kuruluş ve işleyişini hedef aldığı için kendisinin ne olduğundan öte; karşısındakinin ne olmadığı üzerine düşünerek, ona ilişkin tanımları sorgulamakta ve fikir üretmekte olduğu söylenebilir.

1.4. Toplumsal Cinsiyet ve İktidar

Uygarlık tarihi boyunca birçok toplumda, toplumların cinsiyet farklılıklarını biçimlendirmiş ve çeşitli sembollerle cinsiyetler arasına net ayrımlar getirmiştir. Toplumsal kurumlar ve pratikler, yalnızca biyolojik kaçınılmazlıkların ve kodlamaların ürünü değildirler. Bu kurum ve pratikler, iktidar olgusunu göz ardı ederek sadece biyoloji biliminin bakış açısı ile açıklanamazlar. Burada iktidar derken, son kertede

ekonomik ilişkiler ve üretim araçlarının sahipliğinin belirlediği, ancak sadece bu belirlenim tarafından kurulmayan, çok çeşitli unsurlarca desteklenen ve üretilen karmaşık bir yapıdan söz edilmektedir.

Genital organların sembolik yükleri başlatması, yaşamın diğer evrelerinde yaşanan cinsellikle tamamlandığı söylenebilir. Cinsellik, seksten ve hazdan çok daha öte anlamlar taşır. O, diğer canlılarda olduğu gibi, sadece arkaik cinsel içdürtünün yansıması ve mekanik bir olgu değildir. Temelinde güçlü arkaik bir içdürtü olsa da çok daha karmaşık ve insanı insan yapan toplumsallaşmanın ürünü olan bir olgu ve/veya edimden söz edilmektedir. Bu olgu, öznelere kendi kültürel grupları içerisinde kimliklerin inşa edilmesini ve ötekinin farkının anlaşılması için gerekli grameri sağlar. Sevmenin ve sevilmenin ya da bunun yoksunluğunun yolları, cinselliğin tanımladığı çerçeveler içerisinde anlam kazanır. Davranışlar ve düşünceler cinsellikten etkilenir; cinsellik, çok geniş bir algı dünyasını etkileyen ve bunun sonucunda da tüm davranışlara yansıyan, zincirler gibi birleşmiş bir kod sistemi olarak toplumsal örgütlenmede yerini alır. Öznelere sahip olduğu toplumsal cinsiyet formu, bu kod sisteminin içerisindeki ilişkiler sonucunda kalıplaşır ve sözü edilen bu kod sisteminin, kuşaklar boyunca aktarılan bir geçmişi vardır. Cinsellikle ilgili tüm pratiklere sızan ve bu pratiklerle de yeniden üretilen, yine bu pratiklerden doğan tutum ve yargılara yansıyan bir iktidardan söz edilebilir.

Toplumsal cinsiyet, cinsler arasındaki kavranabilen farklılıklara dayalı toplumsal ilişkilerin kurucu ögesidir ve toplumsal cinsiyet iktidar ilişkilerini belirgin kılmanın asli yoludur (Scott; 2007, s. 38). Ekonomide cinsiyetçi iş bölümü, siyaset biliminde vatandaşlık tartışmaları ve bu tartışmaların sonuçlarında eril parametrelerle kurulan vatandaşlık, psikolojide benliği oluşmasının araştırılması ve bunların tıp sayesinde meşrulaşması gibi farklı eylemler; üretim-yeniden üretim, kamusal-özel, özerklik-iliskisellik gibi ikiliklerin sorgulandığı, ama diğer taraftan da cinsiyet farklılıklarının dayandırıldığı ve toplumsal cinsiyetin oluşturulduğu temeller olarak yeniden üretilmiştir (Bora; 2005, s. 40). Scott'a göre, toplumsal cinsiyet, iktidar ilişkilerinin incelenebileceği en açık alanlardan bir tanesidir. Toplumsal cinsiyetle ilgili kavramlar, algıyı ve toplumsal yaşamın örgütlenmesini yapılandırdıkları için ard ya da tali alanları değerlendirilerek incelenmeye değerdir (Scott, 2007). Heteronormatif değerlerin iktidarla karşılıklı eklemlendiği söylenebilir.

Cinsiyet kategorisi, heteroseksist düşüncenin temel kaynaklarından biridir ve bu düşüncenin öğeleri doğallaştırma, tarihsizleştirme, evrenselleştirme ve biyolojikleştirme. Heteroseksüel mitler bir formel sistemden diğerine ilişkilenen kesin değerlermiş gibi dolaşıma girdiğinden beri heteromerkezcilik her yerde üretilirler (Wittig; 2012, s.24). Erkek/dişi kategorileri, toplumsal farklılıkları doğallaştırmaya hizmet eder ve bu farklılıkların ekonomik, politik ve ideolojik bir düzene bağlı oldukları gerçeğinin üstünü örterler. Bütün tahakküm sistemleri, ekonomik düzeyde farklılaşmalara ve bölünmelere hizmet eder. Efendiler, oluşturdukları bölünmeleri doğal farklılıklar olarak açıklarlar (Wittig; 2012, s.36). Toplumsal cinsiyet kategorisi ve cinsiyet bölünmeleri, topluma egemen olan ve özneleri sınıflandırıp kategorize eden yaşam biçimleri olarak düşünüldüğünde ve bu yaşam biçimini oluşturan kimlik, rol, tutum ve kanaatlerin toplumsal sistem ve bu sistemin statikliğini koruyan yapılar olduğu düşünüldüğünde kapitalist sistemle girift ilişkiler içinde olduğu; bu ilişkileri yönlendirdiği gibi bu ilişkilerden de etkilendiği görülebilir. Ancak bu yapılar, öznelerin bilinçli eylemlerinden çok, bilinçlerini de üreten derin katmanların ve stratejilerin sistemin maddi eylemselliğini ve işlevselliği sağlayan edilgen yapılar olarak okunmalıdır.

Bütün çağlarda egemen sınıfın düşünceleri, egemen düşünceler olmuştur, diğer bir deyişle, toplumdaki egemen maddi güç olan sınıf, aynı zamanda egemen düşünsel güçtür. Maddi üretim araçlarını elinde bulunduran sınıf aynı zamanda düşünsel üretimin araçlarını da elinde bulundurur. Bunlar o kadar birbirlerinin içine girmiş durumdadır ki, kendilerine düşünsel üretim araçları verilmeyenlerin düşünceleri de aynı zamanda bu egemen sınıfa bağımlıdır (Marx, 2011, s. 86).

Marx'ın sözünü ettiği egemen sınıfın düşüncelerinin topluma egemen oluşu; 19.yüzyılda erkeklerin mal varlıklarının hukuki güvence altına alınması için devlet ve hukuk tarafından daha sıkı bir biçimde korunan “aile” olgusunun ideolojik aygıtlarla desteklenerek tüm özneler tarafından kutsanmasında ve benimsetilerek eril tahakkümün sadece erkekler tarafından değil, toplumu oluşturan diğer özneler tarafından da üretilmesinde görülebilir. Lawrence Stone'un İngiltere'de boşanma tarihini incelerken ifade ettiği gibi yakın zamanlara kadar erkeklerin ve kadınların cinsel deneyimleri hakkında katı bir çifte standart bulunmaktadır. Evli bir kadının zina eylemi, mülkiyet kanunun ve kalıtsal soy düşüncesinin affedilmez bir ihlaliyken kocaların zinası, esef duyulacak ama anlaşılabilir bir kusur olarak görülmektedir (Giddens, 2010, s.13). Görüldüğü üzere egemen sınıfların mülkiyet ilişkilerini koruyan ve mülkiyet

ilişkileriyle fazlasıyla iç içe bir kurumun korunmasına yönelik tutumlar, tüm öznelere değerlerine sirayet etmiştir. hooks (2012, s. 19), kadın hareketlerinin ilk olduğu zamanlarda feminist politikaların savunucularının, bütün öznelere cinsiyetçi düşünce ve değerlere inanacak şekilde toplumsallaştırıldıklarından söz eder. Bu toplumsallaşma erkeğin çıkarlarını gözetmektedir. Egemen düşünce, egemenin/erkeğin düşüncesidir ve bu düşünce biçimi, onun tahakkümünü kuran heteroseksüelliktir.

Cinsel kimliklerle ve bu kimliklerin gerektirdiği normlarla donatılmış öznelere oluşturduğu cinsiyetli toplumun evrimi, ekonomideki değişimlerden bağımsız okunmamaktadır ve her ekonomik yapılanma kendi cinsel kimliklerini; aralarındaki hiyerarşiden taşıdıkları rollere kadar etkilemekte ve hatta bu kimliklerin varoluşlarını etkileyen unsurlardan biri olmaktadır. Ancak sanayi devrimindeki dönüşümde kadınların faal olması ve erkek egemenliğinin kırılmasının bir mücadele süreci olduğu düşünüldüğünde, bu sadece teknolojinin dönüşerek yapının değişimi ile açıklanamayabilir. Bir diğer faktörün de kadın mücadelesi olduğu gözükmektedir. Kadın çok uzun süre ve göreceli olarak hala, kazanç getiren işlerden uzak tutulduğu iddia edilebilir. Kapitalizmde ötekileştirilmiş ya da egemenlik altında tutulan grupların ucuz iş gücü olarak kullanıldığı ve sermayedarın kârını bu şekilde arttırdığı bilinmektedir.

Donovan (1997), Amerika Birleşik Devletleri'nde kadın hareketinin kölelik karşıtı hareketlerden doğduğunu ve kölelik karşıtı hareketler içinde güçlendiğini söyler. Eril tahakküme karşı başkaldırının ezilen sınıflar içinde ve kölelik karşıtlarıyla paralel bir atmosferde doğması da, iktidarın bileşenlerinden en önemlilerinden birinin ataerkillik olduğunu göstermektedir. Ancak bu bileşenler o kadar gizli bir biçimde hareket edebilir ki kölelik karşıtı hareketler içinde siyah erkeklerin öne çıkmasına ve siyah kadınlardan söz edilmemesine neden olmuştur (Donovan, 1997, s. 51).

Tıpkı kölelik karşıtı hareketlerle kurduğu paralelliklerden edindiği kazanımlarda olduğu gibi sömürgecilik karşıtı hareketler de bir iktidar biçimi olarak belirginleşen hegemonik erkekliğin anlaşılabilmesi için teorik altyapı sağlamıştır. Sömürgecilik karşıtı olarak konumlanan kimi sosyal bilimcilerin “kimlik” ve ”kolonyalizm” kavramları üzerine çalışmaları, eril tahakkümün açıklanmasına ışık tutmaktadır.

Kimlik sorunu ve iktidar ile direniş pratikleri dikkate alındığında, sömürgecilik ve cinsiyetle ilgili politikalar arasında bazı ilişkiler ve benzerlikler bulunmaktadır. Bu benzerlikleri fark eden sömürgecilik karşıtı teorisyen ve kanaat önderleri, iktidar

aygıtlarına karşı fikirler üretirken egemen erkeklik biçimleri tarafından madun edilen kesimlerin durumlarını da dikkate almışlardır. Sancar'a (2011, s. 21) göre sömürgecilik eleştirisi, Batı'nın kapitalist sınıflı toplumlarının gelişiminin Doğu'nun sömürgeleşmesi ile eş zamanlı olduğunu ve bu süreçte sınıfsal farkların yanı sıra ırk ve cinsiyet farklarının da birlikte inşa edildiğini göstermiştir. Post-kolonyal kuramcılarının iddiasına göre, sömürgecilik ve Şarkiyatçılık kadınların temsiliyi inşa ettiği gibi, erkeklik temsillerini de inşa etmektedir. Kadın ve eşcinsel özgürleşme hareketleri arasında olduğu gibi ırksal ve eşcinsel eşitlik mücadeleleri arasında da birçok bağlantı ve örtüşme vardır. Lorde, hooks, Baldwin gibi bazı yazarlar ve aktivistler yazılarında ve hayatlarında bu iki mücadele arasında açık bağlantılar kurdular. Nelson Mandela da 1994 de devlet başkanı seçildikten sonraki ilk konuşmasında, eşcinsellerin eşitlik hakkından söz etmeyi ihmal etmemiştir. Bu hak daha sonra anayasaya eklenmiştir. Güney Afrika cinsel yönelim nedeniyle ayrımcılığa uğramamayı anayasal bir hak olarak yurttaşlarına veren ilk ülke olmuştur (Baird, 2019, s.31).

Mandela' nın toplumsal cinsiyet sorununu görebilmesi ise muhalif toplumsal gruplar içerisinde ender örneklerden biridir. Toplumsal cinsiyet ve eril hegemonya, devlet tarafından sürekli olarak yeniden inşa edilmektedir. İlginç olan nokta şudur ki eril hegemonyanın ve homofobinin, sistem karşıtı muhalif gruplarda da köklü bir biçimde görülmesidir. Amerikan sosyalist hareketi içerisinde oldukça önemli bir noktada bulunan Kara Panter Partisi, bu noktaya örnek teşkil eder. İlginçtir, çünkü hem sömürgecilik tarihini hareketi içerisine merkez alır hem de toplum içerisinde birçok noktada ötekileştirilen insanların oluşturduğu bir harekettir ve bu nitelikleriyle de LGBTİ+'larla benzerlikler taşır. Buna rağmen "homoseksüellik, çocuk tecavüzü ya da General Motors'ta yüksek bir noktaya gelmeyi istemek gibi bir hastalıktır" (Summers, 2008, s.21) cümlesini deklare ederek iktidarın tavırlarıyla eril bir söylem üretmiştir.

Sömürgecilik politikalarıyla toplumsal cinsiyet rejimi arasında bazı benzerlikler bulunduğu iddia edilebilir. Hegemonik erkeklik, devletin resmi politikalarının temellendiği resmi ideoloji ile bazı benzerlikler göstermektedir. Modern devlet, ekonomik olarak belli sınıflara dayanmış bir organizasyondur ve bu sınıflar da belli bir etnisite ve mezhepsel kimlikle kendilerini tanımlıyor olabilirler. Tarihte ve bugün birçok örnekte görüldüğü üzere devletin temel aldığı resmi kimlik, kendisi dışındaki diğer kimliklerle bir çeşit sömürgecilik ilişkisi kurabilir. Sınırları belli bir modern

devlette resmi anlamda doğum vatandaşlık kazandırıyor olsa da kimi tarihsel süreçler, aynı coğrafya içerisindeki bir grup insanı dışarıda bırakıyor olabilir.

İktidar, kişileri doğrudan kısıtlamayaabilir, onları özgürlüklerinden yoksun bırakmayaabilir; ancak özgürlüklerinin kategorilerini belirler. Kategorilerinin bu şekilde belirlenmesi, ortada bir yurttaş-olmama statüsü üretir. Bu da, devletsiz kişilerin yalnızca kendilerini koruyan haklardan değil, aynı zamanda özgürlüğün kullanılabileceği koşullardan da yoksunluğun statüsüdür (Butler and Spivak, 2010, s.16).

İşte modern devlet içerisinde gerçekleşen bu sömürgecilik ilişkisinin benzerini, eril tahakkümün dışarıda bıraktıkları ile bu tahakkümü bilinçli/bilinçsiz sahiplenilenler arasında da görmek mümkündür. Çünkü tüm ezilenlerin ve tüm sömürgeleştirilenlerin ortak noktaları mevcuttur. Jean Paul Sartre'ın, Albert Memmi'nin (1996, s. 21), "Sömürgeci ve Sömürgeleştirilen İnsan" adlı eserinin girişinde belirtmiş olduğu gibi "sömürgeci ancak, sömürgeleştirilen insanın 'insanlıktan çıkarılması' nı sistemli olarak sürdürürse temize çıkabilir". Aynı şekilde bugün birçok toplumda meşru kabul edilen cinsel kimliklere ve belirlenmiş cinsiyet normlarına uygun olarak yaşamayı çeşitli varoluşsal nedenlerle reddeden öznelerin, çeşitli iktidar stratejileri ile "insanlık" tan çıkarılmasında olduğu gibi.

İktidar pratikleri tarafından ötekileştirilenlerin negatif olarak kodlanmaları ve onlara karşı homofobik tutumların pekiştirilmesi, tekilden tümele doğru gerçekleşir. Örneğin bir eşcinselin suç işlemesi, genellikle onun eşcinselliğiyle bağlantılandırılarak okunur. Sömürgeleştirilenler topyekün "suçlu" dur. Egemen olanlar tek tek yargılanırken ve koşulları gözden geçirilirken sömürgeleştirilenler grup olarak yargılanırlar. Albert Memmi' nin ifade ettiği gibi bir öğretmen, bir avukat, bir mühendis suçlu olduğunda bu suç, meslek grubu ya da bir topluluğun değildir. Ancak bir sömürge insanı suçlu olursa sömürgeleştirilmiş grubun tamamı bundan dolayı sorumludur ve suç onların sosyolojik gerçekliğinde değil, doğasında aranmaktadır (Memmi, 1996, s. 82). Sömürgeci, sömürgeleştirdiklerinin doğasını bir "öteki" olarak belirlediği ve tanımladığı müddetçe sömürgeleştirmekte başarılı olma ihtimalini sürdürebilir. Kadının doğası ya da eşcinsellerin doğası üzerine toplumda dolaşan genel geçer fikirlerde de bu ve buna benzer, fobik kökenli görüşlerde olduğu gibi.

Tıpkı Memmi gibi Frantz Fanon (2017, s. 47) da sömürgecinin sömürge halkını, tıpkı eril tahakkümün egemen erkeklik biçimlerine uymayan ikili karşıtlık (binary) dışındaki normlara ve cinsel kimlikleri dönüştürdüğü gibi bir tür katmerli kötülüğe

dönüştürdüğünden söz eder. Sömürge toplumu egemenlere göre hiçbir ahlaki değere sahip değildir, sömürge toplumunda hiçbir değer yoktur, yanına yaklaşan her şeyi yok eden çürütücü bir elementtir. Fanon'un ifadelerinin, LGBTİ+'lar hakkında toplumdaki genel geçer yargılara benzerliğini görmek mümkündür. LGBTİ+'ların da ahlakı yoktur ve çocukları onlardan sakınmak gereklidir. Heteroseksistler onların mekanlarına gitmekten kaçınırlar ve yanlarına bile yaklaşmazlar. Homofobinin kurumsallaşması ve her çeşit söylemi, iktidarın sömürülenlere bakış açısıyla benzerlik taşımaktadır.

Sosyal dışlanma yaşayan bir grubun söylemlerinin, dışlayanların söylemlerinden daha güçsüz olduğu iddia edilebilir. Hegemonik erkekliği besleyen her çeşit homofobik söylemin, bilimsel dayanaklardan yoksun olsa bile toplumda yer bulduğu ve dolaşımda olduğu bilinmektedir. Egemen, madunun yerine konuştuğu müddetçe, bu konuşma egemenin aleyhine bile olsa, özünde madunun söylemini kapatarak onun adına söylem ürettiği için egemenin lehinedir. Çünkü madun hala susmaktadır ve her zaman olduğu gibi susmaktadır. Erkek, kitle iletişim araçlarında konuşmakta; kadın, ona göre daha az konuşmakta ama eşcinsel susmaktadır. Onların yerine onlar hakkında polis, doktor, psikiyatrist, akademisyen, yargıç konuşmaktadır. Eril tahakkümden fazlasıyla etkilenen ve hegemonik erkekliğin kısılacı altında bulunan ve maduniyetleri de toplumsal cinsiyet rejimine göbekten bağlı olan LGBTİ+'lar, Gayatri Chakravorty Spivak'ın anlattığı aborjinlere benzemektedirler. Spivak, bir alanda sulama yapılabilmesi için aborjinlerin çalışmalarının gönülsüzlüğünü bir çeşit direniş olarak yorumlar ve aborjinlerin bu gönülsüzlüğünün "tembellik" metaforuyla yorumlanışını, aborjinlerin metaforik olarak bile direnişlerini anlatamadıkları şeklinde yorumlar. Spivak'a göre, madunların da bir iç hayatları vardır ve bu iç hayat zannedildiğinden çok daha zengindir (Spivak, 2007, s. 56). LGBTİ+'ların toplumun ahlakına uymayan tepkileri ve bireysel aşırılıkları da tıpkı aborjinlerin "tembellikleri" gibi, metaforik bir dil içerisinde, hemen her öznedeki bulunan ve fazlasıyla kurumsallaşmış homofobiye bir tepki olabilir. Spivak'ın madunun niteliklerinden biri olan hiçbir şeye sahip olamama ya da sahip olduklarından dilediğince yararlanamama ve mobilite kısıtlılığı gibi durumları, LGBTİ+'ların hayatlarının birçok noktasında görmek mümkündür (Spivak, 2007). Kendi söylemlerine hakim olamayan madunun, metaforik bir isyan diliyle konuştuğu iddia edilebilir. Tıpkı Spivak gibi, Biko (2014, s. 26) da "Siyah Bilinci" adlı kitabında Güney Afrika'daki liberter beyazları, "siyah ruha sahip beyaz derililer" olarak tanımlar. Ancak bu insanların sahip oldukları sınıfsal koşullardan ötürü siyahlar yerine konuşma haklarını

kendilerinde gördüklerini ve siyahların da yine onları dinlediklerini belirtir. Biko'ya göre siyah haklarını, siyahları savunsa da beyazlar konuşmaktadır.

Cinsel kimliklere ait oluşan yaşam biçimleri arasında bugün, hiç olmadığı kadar bir etkileşim olduğu iddia edilse de egemen erkeklik biçimlerinin diğer erkeklikler ve cinsel kimlikler üzerinde otoriter bir yapısı olduğundan söz edilebilir. Kültürel çeviri ve müzakere kavramlarına değinen Homi Bhabha, farklı kültürlerin birbirleriyle karşılaşmalarında kültürel kodların, sembollerin, göstergelerin bir çeviri ve müzakere eyleminden geçerek dönüşüme uğradığını ifade etmektedir. Bhabha'nın bu düşüncesi, diğer kimlikler için de geçerlidir ve gün geçtikçe bu geçerlilik daha fazla öne çıkmaktadır. Cinsel kimlikler birbirleri içerisinde erimekte ve birbirlerinden ayrım sınırları görece törpülenmektedir. Bhabha, Walter Benjamin'e atıfla çeviri (translation) ve çevirmen (translator) kelimelerini kullanarak oluşturduğu kültürel çeviri (culturaltranslation) kavramını açıklarken kültürün tüm biçimlerinin kültürün simgesel ve göstergesel bir aktivite olmasından dolayı bir şekilde diğerleriyle ilişkili olduğunu, sadece kendi otoritesi ile çelişen başka kültürler nedeniyle değil, simge biçimlendirici eylemlerinden, temsil sürecindeki sorgulayıcılığından, dilinden, gösterge ve anlam üretiminden ötürü hiçbir kültürün kendi başına olmadığını, hiçbir kültürün tam olmadığını belirtir. Kültür, anlamlandırıcı ya da sembolik bir faaliyettir ve göstergenin semiyotik yerinden oynatılmasıyla bir kültürel çeviri söz konusudur. Dolayısıyla bu kavramı geliştirmede kullanılan çeviri kavramı yerinden edici, bozucu bir biçimde bir taklit 'mimic' yöntemidir (Bhabha, 1984). Taklit ile tıpkısının aynısı arasındaki ilişkiler melez yapılar oluşturur. İşte bu, Bhabha'nın ortaya atmış olduğu melezleşme kuramıdır. Bhabha, siyasi karşıtlık ya da haksızlık koşulları içerisinde kültürel otoritenin nasıl inşa edildiğini anlatmak için bu kavramı geliştirmiştir. Bhabha, melez olanın çift dilliliğine göndermede bulunarak bu çift dilliliğin, hem düşünsel alanda hem sözce alanında birbirleriyle bir diyalektik kurarak yeni olana açıklığını dile getirir (Rutherford, 1990). Birçok alan içinde yeni fikirleri keşfedenlerin -cinsel kimliklerini gizleyen özneler de düşünüldüğünde sayı oldukça kabarık olmalı- eşcinsel olması ya da toplum içerisinde başka bir şekilde ötekileştirilen ve "Yahudi" oldukları için ötekileştirilenlerden çıkması, Bhabha'nın bu savını güçlendirmektedir. Melez olanın çift sesliliği, melez olana geniş bir algı perspektifi sunduğundan bazı açılardan avantaj sağlamaktadır. Melez olan, norm içerisinde konforlu yaşayan bireylerden çok daha geniş açılardan bakmak zorunda kalmıştır.

Böyle bir toplumsallık içerisinde imajların bağlı olduğu anlamlar gün geçtikçe tahrip edilmektedir ve Bhabha'nın sözünü ettiği “melezleşme” çok daha hızlanmakta ve özne melezleşmekten öte, artık grotesk bir yapıya bürünmektedir. Saf bir kimlikten söz edilemez; kimlik, gerçekte kolaje bir bütündür. Kimliğe duyulan saygının, puta taparcasına şovenleştiği nevrotik bir algıdan söz edilebilir. Bu şovenleşmeden erkeklik kimliği de etkilenir ve imajların enflasyonu ve köksüz anlamları, bazı öznelere toplumsal cinsiyet kalıplarına daha fazla sarılmalarına neden olabilir. Toplumsal cinsiyet kalıplarının savunma mekanizması da doğrudan doğruya bu kalıpların dışında kalana fobik refleksler geliştirmektir. Homofobinin sürekli olarak yeniden üretilmesinde erkeklikle ilgili göstergelerin anlamlarını çökerten bir meta ilişkileri zincirinin etkisi mümkün gözükmemektedir.

Nancy Fraser, “Feminizm, Kapitalizm ve Tarihin Cilvesi” adlı makalesinde ikinci dalga feminizmin hangi ekonomik koşullarda ortaya çıktığını anlatırken devlet eliyle kapitalizmin politik kültürüne ait dört tanımlayıcı özelliğinden bahseder. Bunlardan ilki sermayenin çıkarları doğrultusunda siyasi güç kullanımı olan ekonomizmdir. Ekonomizmi, etnik çoğunluk kökenli, aile reisi, erkek işçi tasavvurunu oluşturmak üzere erkek-merkezci anlayışı yerleştirmek takip etmiştir. Depolitize edilmiş vatandaşları birer müşteri haline getirecek olan devletçi politikalar öne sürülmüştür. Son olarak da sadece aynı ülkenin vatandaşları için geçerli olan, ulus-devleti öne çıkaran ve uluslararası insan haklarını ulus-devlet öncelikleri gerektirdiğinde hiçe sayan Vestfalyanizm² temel alınmıştır (Fraser, 2013, s.76). Nancy Fraser'ın sözünü ettiği bu ekonomi-politik gelişimler, modern toplumlarda toplumsal cinsiyet ilişkilerini ve iş bölümünü etkilemiştir. Bu anlamda toplumsal cinsiyetin oluşumu, 20. yüzyılda bu nitelikler düşünülmeden açıklanamaz.

1.4.1. Toplumsal cinsiyet ve biyoiktidar

Geleneksel toplumlarda genellikle evlilik konumu ve çocuk sahibi olma olgusuyla yani erkek ve kadın, yalnızca doğuştan gelen özelliklerle değil, baba ya da anne olabilmeleri ya da olmaları olgusuyla tanımlanmıştır (Agacinski, 1998, s. 79). Geleneksel toplumların ekonomisi öznelere rollerinin keskin hatlarla çizilmesini

²Vestfalya Barış Anlaşması, 1648 yılında imzalanarak Almanya'da irili ufaklı birçok küçük devletin oluşmasını sağlamıştır. Bu devletlerin her birinin kendine has hukukları vardır ve ulus-devletleri ortaya çıkartan anlaşma olarak tarihte geçer. Adaletin bağlayıcı hükümlerinin sadece o ülke vatandaşları için geçerli olduğu, evrensel hukukun hiçe sayıldığı duruma Vestfalyanizm denir.

gerekli kılmaktadır. Bu nedenle “Eril ya da dişil doğulur ama nasıl erkek ya da kadın olunur?” sorusunun cevabını sosyo-ekonomik ve politik süreçlerden bağımsız açıklanamamasının nedeni, cinsiyetin bir toplumsal inşa olmasıdır.

Özneleri cinsel kimliklerle donatmak, onları ekonomik hücreler olarak düzenlemeyi de beraberinde getirir. İktidardakilerin toplumun büyük kesiminin hayatı, emeğı ve bilinci üzerinde en geniş tasarruf ve denetimi elinde tutması esastır. İktidarın dışında tutulanlar, yani iktidarsızlar; yönetilmesi, yönlendirilmesi gereken kitledirler. Onlar kendilerini yönetemezler. Yönetim hakkı; mülkü, parayı, silahı, bu ve öte dünyanın bilgisini elinde tutanların hakkıdır. İktidar bu bakımdan hep eril olagelmıştır. İktidar, sınıflı toplumların tarihi boyunca egemen erkeklerin elinde olmuştur (Özbudun; 2000).

Geleneksel toplumların, Foucaultyen anlamda iktidar yapısının günümüzdeki iktidar yapısına evrimi, toplumsal cinsiyet rolleri ve pratiklerinin de dönüşümünü beraberinde getirmiştir. Michel Foucault’ya göre iktidar devletin egemenliğı, yasanın biçimleri ya da sınıfsal bir egemenliğin bütünsel birliğı olarak anlaşılan iktidarın biçimlerinden farklıdır. Ona göre iktidar uygulandıkları alanın dışından, farklı bir noktadan kaynaklanmaz, doğrudan doğruya uygulanım alanlarına içkindir.

İktidardan güç ilişkileri çokluğunu anlamak gerekir. Yani mücadeleler ve karşı karşıya gelmeler yoluyla bu ilişkileri dönüştüren, güçlendiren, tersine çeviren hareketi anlamak; bu güç ilişkilerinin, bir zincir ya da sistem, ya da tersine onları birbirinden tecrit eden farklılıklar ve karşıtlıklar oluşturacak biçimde birbirlerinde buldukları dayanakları anlamak; ve nihayet genel çizgisi ya da kurumsal saydamlaşması devlet aygıtlarında ve toplumsal hegemonyada gelişen stratejileri anlamak. (...) İktidar her yerde hazır ve nazırdır: Ama bu, her şeyi yenilmez birliğinin çatısı altında kümeleştirme ayrıcalığına sahip olmasından değil, her an, her noktada, daha doğrusu bir noktayla başka bir nokta arasındaki her bağıntıda ürüyor olmasından kaynaklanır. İktidar her yerdedir; her şeyi kapsadığından değil, her yerden geldiğinden dolayı her yerdedir. Ve iktidar, sürekli, tekrara dayalı, cansız, kendi kendini yeniden üreten her şeyi ile tüm bu hareketliliklerden yola çıkarak beliren, bunların her birini destek alan ve geri dönerek onları sabitleştirmeye yarayan genel bir sonuçtur (Foucault, 2010, s.71-72)

Michel Foucault’ya göre iktidar sadece yukarıdan aşağıya işleyen bir mekanizma değil; aşağıdan yukarı doğru da işleyebilen bir mekanizmadır. Dolayısıyla iktidar bireylerin cinsel alanında varlığını sürdürmektedir ve cinsellikle ilgili ilişkiler iki temel prensip çerçevesinde şekillenir: Bunlardan ilki cinselliğın aile içerisine kapatmaktır; bu kurumun dışında yaşanabilecek taşkınlıkları sistem dışında, suçla bağlantılı ama aynı

zamanda da ekonomik döngünün içerisinde yürüyen yeni ekonomik sektörler oluşturmak (genelev vb. gibi) ve ikincisi de cinselliğin enerjisini bastırarak insandaki bu enerjiyi üretime yönlendirmek, cinselliğin insanları işe koşma ile arasındaki karşıtlığını kontrol etmektir (Foucault; 1993).

Michel Foucault'nun, iktidarla ilgili çözümlemelerini “Cinselliğin Tarihi” adlı eserinde yapması tesadüf olmadığı söylenebilir. Foucault iktidarın tarihsel dönüşümünü ve biyo-iktidar, cinsellikle bağdaştırarak anlatmıştır. İktidarın cinsellikle ilgili pratiklere ve onu hukuksal prosedürlere tabi tutuşunu, bu konudaki tavrını tarihsel olarak gözler önüne seren çalışmasında Foucault, çok önemli bir noktaya, bir kırılma noktasına işaret eder:

Biyoiktidarın kapitalizmin gelişmesinin vazgeçilmez bir ögesi olduğu kuşku götürmez; çünkü kapitalizm, bedenlerin denetimli bir biçimde üretim aygıtına sokulması ve nüfus olaylarının ekonomik süreçlere göre ayarlanmasıyla güvence altına alınmıştır. Ama kapitalizm daha da fazlasını ister; her ikisinin de büyümesine, kullanılabilirlikleri ve itaatkarlıklarıyla aynı zamanda güçlenmelerine de gereksinir; güçleri, yetenekleri, genel olarak da yaşamı arttıracak ama aynı zamanda da onları bağımlı kılmayı daha zorlaştırmayacak iktidar yöntemlerine gereksinir. İktidar kurumları olarak büyük devlet aygıtlarının gelişmesi üretim ilişkilerinin sürekliliğini sağladıysa, toplumsal bünyenin her düzeyinde mevcut olan ve çok farklı kurumlar tarafından (aile, ordu, okul, polis, bireysel tıp ya da yerel yönetimler) kullanılan iktidar teknikleri olarak on sekizinci yüzyılda icat edilen anatomi- biyo-politikanın temel özellikleri de iktisadi süreçler, bunların akışı, onların içinde yer alan ve destek olan güçler düzeyinde etkilerini gösterir (Foucault; 1993, 104).

Foucault, disiplin teknikleri sayesinde bir yandan tekil bedenlerin üretilişini ve öznelerin itaatkar kılınışını, öte yandan da insan yaşamını kuşatan ilişkiler ağını ve maddi yaşam koşullarının, geçmiş toplumlara ve iktidar şekillerine nazaran daha az baskıcı olarak nasıl yeniden üretildiğini açıklarken, öznelerin cinselliklerinin üretimini de önemli bir yere koymaktadır. Ona göre iktidarın üretimi demek; öznenin bilginin ve cinselliğin “yaşam” ın her noktasında üretimi demektir. Bedenlerin kontrol altına alınmasını başarmak için sayısız tekniğin ve stratejinin uygulanışıyla oluşturulan, özneleri bizzat bu tekniklerin eylemcisi haline getiren bir iktidardan söz edilmektedir. Foucault buna “biyoiktidar” der (Foucault, 1992, s.33). 18. yüzyıl ortasında anatomi bilgisi dahilinde mekanik bilginin etkisinde olan ve biyolojik süreçlerin merkezine beden konulmuştur. Bollaşma, doğum ve oranları, sağlık düzeyi, yaşam süresi ve bunları etkileyebilecek koşullar yaşamın temeli olarak görülmüştür, bunları temel alan bir dizi müdahale ve düzenleyici denetim stratejisinin farkına varılmıştır (Foucault,

1993). İşte bu da nüfusun biyopolitikasıdır. Foucault, biyoiktidar belli bir zamanda keşfedilmiş olan, farklı özel teknikleri ve icatları bir araya getirebilen, her fail tarafından esnek şekilde kullanılabilen ve teknik bilgi olarak aktarılabilen bir iktidar teknolojisi olarak tanımlar (Kelly, 2016, s. 24). Bu iktidar teknolojisinin biricik özelliği, en uç durumlarda öznelerin hayatını şekillendirebilmesi, hayatı yönetebilmesi, koruması, geliştirebilmesi ve beslemesidir (Lemke, 2016, s. 55).

Peki bu üretim nasıl oluyor da dünyanın neredeyse her tarafında yaşam biçimlerini etkiliyor ve iktidar nasıl oluyor da cinsiyetle ilgili hakim rejimi küresel bir erkek düzenine çevirebiliyor? Bu sorunun cevaplarının antropolojide olduğu kadar sosyo-politik evrimin bugün geldiği noktada da barınmakta olduğu söylenebilir. Bu nedenle bu sosyo-politik evrimi, çalışmanın sınırları doğrultusunda açıklamak anlaşılabilirlik bağlamında önemlidir.

Foucault'nun "biyoiktidar" vurgusu, dünya çapında ve tüm yaşam alanlarına hakim olan kapitalizmin siyasi araçları devletler arasında ilişkilere neredeyse hiç değinmez. Foucault'nun düşüncesini uluslararası bir platforma taşıyan en ünlü eser Michael Hardt ve Antonio Negri'nin "İmparatorluk" adlı eserleridir ki bu eserde yeni bir "ağ iktidardan" söz edilmektedir (Kelly, 2016).

Hardt ve Negri (2003), "İmparatorluk" adlı eserlerinde emperyalizm çağının aşılması için imparatorluk çağına girildiğini iddia ederler. Emperyalizm, toprak işgaline dayalı bir yapıdır; ancak imparatorluk, toprak temelli kriterlerle sınırlanmayan ve yönetiminin ucu bucağı olmayan yeni bir sosyo-ekonomik ve sosyo-politik yapıdır. Hardt ve Negri (2003, s. 21) imparatorluğu şu şekilde açıklar:

İmparatorluk bir toprak parçasını ve bir nüfusu yönetmekle kalmaz, bizzatı içinde yaşadığı dünyayı yaratır. İmparatorluk insan ilişkilerini düzenlemekle kalmaz, doğrudan insan doğası üzerinde hakimiyet kurmaya çalışır. İmparatorluk yönetiminin nesnesi, bütünlüğü içinde toplumsal hayattır ve bu yüzden imparatorluk biyo-iktidarın paradigmatik biçimidir.

Hardt ve Negri'nin imparatorluk diye tanımladığı, sosyo-politik evrimin geldiği noktada bu yeni sistem, cinsiyet rejimini, tıpkı ürünlerin glokalleşmesinde olduğu gibi - coğrafi bölgelerin nitelikleri ve kültürlerin özelliklerine göre ürünlerin üretilmesinde olduğu gibi- bölgeden bölgeye farklılık göstererek biçimlendirmekte ama her bölgede mümkün olduğunca ekonomik ilişkileri önemli bir destekleyicisi haline dönüştürmektedir. Elbette ki bu dönüşüm ve yeniden üretim edilgendir, merkezsizdir. Merkezsizlik ve hayatın edilgen üretiminin, imparatorluğun en önemli niteliği olduğu

söylenebilir. İmparatorluk, henüz tüm coğrafyalarda kontrol toplumuna dönüşmemiştir. Bu dönüşüm sermaye birikimiyle yakından ilişkilidir. Bazı noktalarda iktidarın geçmişte uyguladığı teknolojilerle karışmış bir biçimde devam ederken, başka bir deyişle bazı coğrafyalarda disiplin toplumu nitelikleri ile kontrol toplumu özellikleri karmaşık ilişkiler dahilinde birleşik bir biçimde sürerken; kapitalist ilişkilerin gelişmiş ve sermaye birikiminin fazla olduğu bazı coğrafyalarda kontrol toplumu nitelikleri ön plana çıkmaktadır.

Hardt ve Negri'nin "İmparatorluk" adını verdiği hayatın edilgen üretimini gerçekleştirebilen merkezsiz sistem, teknoloji ve gelişen yeni disiplinlerin verdiği olanaklarla çeşitli dışlama ve kabullenme stratejilerini ekonomik kârı temel alarak yaşamın en ince ayrıntılarına kadar işlemektedir. İstatistik, demografi, epidemiyoloji ve biyoloji gibi yeni disiplinler, hayata ilişkin süreçleri nüfus düzeyinde çözümlemeyi ve cezalandırma, normalleştirme, disiplin, sağıltım ile en uygun hale getirme pratikleri vasıtasıyla toplulukları ve bireyleri "yönetme" yi olanaklı hale getirir (Lemke, s.20). Biyopolitikanın bir dizgesi olarak politik ekonomi, güçler arasındaki tüm ilişkileri genişleten dispozitifleri³ kapsar. Klasik ekonomi politikte ve eleştirisinde olduğu gibi, yalnızca sermaye ve emek arasındaki ilişkiyi değil, toplumsal bünyenin tamamını kapsar (Lazzarato, 2006, s.3).

Tüm bu ilişkiler ağı, jeopolitik sınırların içinde katmanlaşmalara neden olan ve Mark Kelly'nin ifade ettiği "biyopolitik sınırlar" ı dikkate almayı gerektirir. Kelly (2016), Foucault'nun "devlet ırkçılığı"⁴ ifadesinden yola çıkarak nüfusun dışına itilenlerin zaten farklı bir "ırk" tan geldiğinin ve düşman etiketi altında düşünülen içerideki unsurlarınsa "ırk" ın sağlıklı parçaları olduğunun iddia edilmesiyle bir çeşit biyopolitik sınırlar oluşturulduğunu tartışır. Biyopolitik sınır, toprakları değil; nüfusları ayırır.

Biyopolitik sınır; bir anlamda özen gösterilen ve sisteme uyumlu öznelerin oluşturduğu alanlarla sistemin ölçütlerinin dışında kalmış dezavantajlı öznelerin arasında biyoiktidar sayesinde konumlanan iktidar alanları ayrımıdır. Özen gösterilen nüfus içerisinde işleyen çeşitli dispozitifler sayesinde ayrılmayı sağlayan sınırlardır. Bir

³Michel Foucault, Gilles Deleuze, Giorgio Agamben gibi düşünürlerin üzerinde fikirler ürettiği, söylemsel ile söylemsel olmayan araçların arasındaki ilişkiselliğe göndermede bulunan kavramdır. Özneye belli davranış kalıplarını empoze eden bilgi-iktidar ağları ve araçlarına dispozitif denir.

⁴Foucault, "Toplumu Savunmak Gerekir" adlı çalışmasında Batı politik düşüncesindeki ırkçılık tavrının soykütüğünü çıkarır. Klasik ırkçılığa ilişkin söylemlerin bıraktığı mirastan kaynaklanan "devlet ırkçılığı", bir devletin kimi nitelikleri öne çıkartarak bazı grupları dışarıda bırakması olarak ifade edilebilir.

konser salonuna, bir liseye, bir ibadethaneye ya da bir kafeye giren travesti, yukarıda sözü edilen biyopolitik sınırı aşar ve sistem tarafından özen gösterilen özneler arasına girerek heteronormatif algıları zorlayabilir. Bu anlamda biyopolitik sınırların, jeopolitik sınırlar kadar önemli olduğu ve heteroseksüel-homoseksüel, suçlu-suçsuz, sağlıklı-sağlıksız, vatandaş-göçmen, insan-hayvan vb. gibi ayrımları şekillendiren tutum, yargı ve birçok zaman da yasalar olduğu söylenebilir.

Toplumsal cinsiyetle ilgili rollerin ve değerlerin benimsetilmesi, iktidar pratiklerine içkindir. Wittig'in (2013, s. 83) de vurguladığı gibi, cinsel farklılık ve karşıtlık kavramları olarak inşa edilen tüm farklılıklar; politik, ekonomik ve ideolojik düzenin oluşturduğu farklılıklardır. Bu farklılıklar belirli bir hegemonya⁵ tarafından oluşturulmaktadır.

İnsanların benlikleri, yaşamları boyunca, diğer insanlarla ve maddi dünya ile etkileşimde bulunarak (mikro-iktidar kanalları) inşa edilir. Bu benlik verili ve sabit kişilik özellikleri değildir; sürekli olarak farkındalıkla ya da farkında olmadan değişir. Modern toplumlarda insanlar saatlerini ekran başında, gazete okuyarak, dergilere bakarak, internette gezinerek geçirirler. Bu deneyimler elbetteki açık bir biçimde insanların ilişkilerini ve kendilerini toplum içinde nasıl konumlandıklarını etkiler (Gauntlett, 2008).

Öznenin, belli bir toplumsal cinsiyet paradigmasının tahakkümü altında kendi benliğini bir cinsel kimlikle özdeşleştirmesi sonucunda, benliği ve davranışları da kategorilendirilebilir. Başka bir deyişle, Simon de Beauvoir'ın (2010) dile dolanan “kadın olarak doğulmaz, kadın olunur” ifadesinde olduğu gibi erkek veya kadın olma toplumsallaşma süreçlerinde öğrenilen birer sosyal inşadırlar. Evans ve Williams (2013), toplumsal cinsiyet (gender) olgusunun basitçe toplumda özneler arasında bir farklılık olarak ele alınamayacağını; sosyo-kültürel yapı tarafından inşa edilen farklı özneler olduklarını belirtir.

Michel Foucault, cinselliğin keşfinin ve cinsiyetler arasındaki ayrımın keskinleşmesini iktidar tarafından üretilen söylemlere bağlar. Ona göre, özellikle XVIII. ve XIX. yüzyıl cinselliğin bastırılması ve bunun sonucunda da söylemlerle yeniden yapılandırıldığı yüzyıldır. Bundan önce dinsel söylemlerle üretilen cinsiyetler, bu

---

⁵Burada hegemonya kavramını iktidarın toplumsal ilişkilerle ilgili gündelik anlayışını biçimlendirme, bu sessiz ve örtük iktidar ilişkilerine rıza gösterme ve onları yeniden üretme (Butler, Laclau and Zizek; 2005, s. 22) anlamında kullanılmaktadır. Söz konusu rıza gösterme sırasında insanlar da maddi dünya tarafından biçimlendirilirler.

süreçte iktidarın söylemleriyle üretilmeye başlamıştır ki psikanaliz de bunlardan bir tanesidir (Brittan, 1989, s. 50).

MoniqueWittig (2012) ise cinsel kategorilendirmenin baştan aşağı bir kurulum olduğunu iddia eder. Wittig’e göre bir iktidar şebekesi tarafından bozulmuş bedenlere “doğal” denmektedir. Oysa ki bugün kabul edilen erkek ve kadın formları doğal değildir. Erkek ve kadın arasında doğal bir ayrımın olduğunu kabul etmek, iktidarın tarihini de doğallaştırır ve tarihsel bir kurulum olan erkek ile kadının sanki hep var olmuş olduğuna dair miti kabul etmek olacaktır. Wittig’e (2012) göre, toplumsal cinsiyet kategorisi, toplumu heteroseksüel olarak baştan aşağı kuran bir siyasal kategoridir.

Wittig gibi Butler da biyolojik cinsiyetin olmadığına inanır. Foucault’nun (2010) modern öznelliği cinsellik temelli açıklamasından ve bu cinselliğin heteronormatif çerçevede kurulduğunu göstermesinden yola çıkarak, insan bedenlerinin erkek ve dişi olarak ayrılmasını, heteroseksüelliğin ekonomik ihtiyaçlarını karşılaması olduğunu iddia eder (Butler, 2014).

1.4.2. Tarihsel süreçte eşcinselliğin değişen kavranışı ve homofobi

Biyolojik cinsiyetin göstergeleri olan genital organlar, toplum tarafından uzun zaman zarfında oluşmuş anlamlarla yüklendikleri iddia edilebilir. Lacan, erkek genital organın simgeselliğini irdeleyerek, “fallus” kavramını kullanır. Fallus, penis değildir; bir organdan bir nesneden çok daha zengin anlamlar çokluğuna göndermede bulunan bir imleyendir (Lacan,1994, s.51). Bu anlamda penis ya da vajinanın temsil ettiklerinin, kendi gerçekliklerinin çok ötesinde anlam ağlarıyla kurulu olan büyük yapılarla donatılmıştır. Bu toplumsal anlam ağları öylesine güçlüdürler ki çift cinsiyetle doğmuş olan azınlığı bile ameliyatla kadın veya erkek olmak üzere ikili ayrımdan birine tabi kılmaktadır. Bugün interseksüel doğan birçok bebek ameliyatla erkek ya da kadına dönüştürülmekte ve sonrasında aileleri tarafından belli bir cinsel kimlik etrafında büyütülerek “kadın” ya da “erkek” toplumsal cinsiyetine sahip olmaları için çaba sarf edilmektedir.

Daha önce de ifade edildiği gibi cinsiyet, biyolojik cinsiyetten, yüklendiği toplumsal anlamlar itibarıyla farklılaşmaktadır. Ancak bu toplumsal anlamların yüklenmesini başlatan simgeselleşmiş ve kendi gerçekliklerinin ötesine geçmiş olan genital organlardır. Bu anlamda penisin, idrar ve sperm boşaltan bir organdan çok daha

fazla simgesel anlam içerdği aşıkardır. Aynı şekilde vajina da idrar boşaltan ve her ay yumurtayı dışarı bırakan bir dizi organın sonuncusu olma işlevinin çok ötesinde simgesel anlamlar içermektedir. Söz konusu anlam yükleme ve ilişkisellik ise tarihsel süreç içerisinde toplumdan topluma değişen farklı anlamlara ve farklı iktidar ilişkilerine sahip olmaktadır.

Modern toplumlarda insanlar cinsiyetlere göre kimliklenmiş ve bu kimlikten beklenen rollere uygun bir biçimde sosyalleşmişlerdir. Bu sosyalleşmede toplumsal örgütlenmenin tüm kurumları ve konumuz özelinde medyanın önemli etkileri ve rolleri vardır. Sosyalleşmenin öğrettiği rollere uygun davranışlarda bulunmayanlar ise çeşitli şekillerde ve derecelerde baskı altına alınmışlardır. Toplamların normları; toplumun işleyişini ve sistemin gerektirdiği aktiviteleri düzenlemek için öldürme dürtüsü ve cinsel dürtüler gibi egemen dürtüleri kontrol altında tutmak ve bastırmak zorundadır. Sigmund Freud'a göre ölüm ve cinsellik dürtüsü o kadar güçlü dürtülerdir ki bunların kontrol altında tutulması zorunludur. Cinsellikle ilgili geliştirilen ahlak, insanlığı nevroikleştirir, ancak bu nevroikleştirme de uygarlığın oluşumunu beraberinde getirmiştir (Freud, 1999; Freud, 2015).

Ryle'a (2015, s. 30) göre cinsel ahlak, toplumsal cinsiyet normlarıdır. Toplumsal cinsiyet, öznelere cinsellikle ilgili yaşam pratiklerini -ki bu pratikler, oldukça geniş eylemler silsilesini kapsar- düzenleyen öğrenilmiş normlar olarak tanımlanabilir. Toplumdan topluma değişen bu normlar, bütün toplumlarda vardır. Bir başka deyişle, toplumsal cinsiyet normları her toplumda öznelere yaşamalarını, sahip oldukları kimlikleri, düşünce biçimlerini ve hatta algı biçimlerini etkiler. Toplumsal cinsiyet rolü, bir öznenin toplum içinde belirlenmiş olan cinsiyet kategorisi ile bağlantılı normlara uygun davranmasıdır. Toplumsal cinsiyet rollerinin katı kurallarla belirlendiği toplumlarda, bu normlar çeşitli törenlerle gerçekleştirilir ve bu normların dışına çıkmak, bir şekilde ötekileştirilmeyi ya da cezalandırılmayı da beraberinde getirir.

İlk devletli toplumlarda, erkeğin birden fazla kadınla evlenebildiği çok sayıda cariye edinebildiği, kadının erkeğe bağımlı olduğu ve erkeğin mülkiyet bölümünde daha fazla pay aldığı bir rol dağılımını temel alan toplumsal cinsiyet ilişkilerini temellendiren bir ahlak yapısı mevcuttur. Yine bu devletlerin gelişim aşamalarında ortaya çıkan tek tanrılı dinlerin ahlakı; bu dinlerden önce temellenmiş olan toplumsal cinsiyet normlarını çok da zedeledikten, erkeğin yaşam biçiminin avantajlarını korur. Özellikle bu dinlerin devrimci niteliklerini kaybetmesi, tarihselliklerinin göz ardı

edilmesi ve kendi dönemlerinden sonra din adamlarının tekeline girmesi toplumdaki eril tahakkümü pekiştirmiştir. Bu durum, sanayileşmeye kadar -ki sanayileşme sonrası toplumlar da etkisini göstermekle birlikte- tüm toplumlar da gözlemlenebilir. Sanayileşme ile birlikte çalışma alanı ile ev alanı arasındaki ayrım netleşecek ve bu alanların üzerindeki erkek egemenliğinin kırılmasına karşı mücadele çok daha belirginleşecektir.

Benedict (2003, s. 45) yabanıl topluluklara bakıldığında ergenlik törenlerinin aynı zamanda cinsel kimliklerin de belirlendiği törenler olduğunu söyler. Örneğin Avusturalya’da birçok kabilede ergenlik, kadınları dışlayıp yalnız erkeklere ayrılmış tapınma törenine katılmaktır. Kadınlar, bu törenlerle ilgili sesleri bile duysalar hayatları boyunca dışlanmakta ve hatta öldürülmektedirler.

Cinsel kimliklerin belirlenmesi, bu kimliklerin günümüzde birçok toplumda olduğu gibi sadece erkek ve kadın olarak ikiye ayrıldığı anlamına gelmez. Meta ekonomisinin gelişmediği fakat özel mülkiyetin filizlenmeye başladığı aşamalarda, yabanıl topluluklarda eşcinselliğin yaşandığı bilinmektedir. XX. yüzyılın başlarında Malenezya yerlileriyle ilgili araştırma ve gözlemlerinde Malinowski, eşcinsel ilişkilerin varlığını saptamıştır. Ancak bazı topluluklar bunu norm dahilinde sayarken bazı topluluklar ise ‘delilik’ olarak addetmektedirler. Malinowski’nin notlarından da anlaşılabileceği gibi bu topluluklar içinde toplumsal cinsiyet rolleri belirlenmiştir (Malinowski, 1992).

Ergenlik törenlerinde cinsiyetler arasında ayrım yapılmayan toplumlar da ise başka toplumsal pratiklerle bu ayrım oluşturulmakta ve roller belirlenmektedir. Benedict (2003, s. 46)’nın yazılarında yer alan Orta Afrika kabilelerinde görülen şişmanlatma evi, bunlardan biridir. Şişmanlatma evine alınan ergenliğe gelmiş genç kadınlar, bu evlerde özel bir diyetle tabi tutularak kadınsılaştırılırlar.

Bir bebeğin kız ya da oğlan olarak kimliklendirilmesini sağlayan göstergelerin sağladığı cinsiyet ayrımı, mülkiyet ilişkilerinin gelişmesiyle ilişkilendirilebilir. Cinsiyete dayalı roller ve hatta kimi toplumlar da görülen bu rollere bağlı hiyerarşi; mülkiyet ilişkileri, coğrafyanın neden olduğu avantajlar ve dezavantajlar, üretim ilişkileri gibi etkenlere göre değişebilmektedir. Toplumsal cinsiyet; bir organı, organ olmaktan çıkaran anlamlar bütünüdür. Oluşturduğu tarihsel yapının tamamı olarak da tanımlanabilir. Toplumsal cinsiyeti oluşturan temeller, uygarlık tarihi kadar eskidir. Ancak bu temellerle ilgili görüşler kesin olmamakla birlikte, çok çeşitlidirler. Bazı

antropologlar, yabanıl toplulukların eşitlikçi topluluklar olduğunu savunurlarken, bazıları erkek egemenliğinin bugünkü kadar olmasa da bir miktar görüldüğünü savunur (Reiter, 2014, s.13).

Claud Levi-Strauss (1969)'a göre ise, kadınların erkekler tarafından evlilik ritüellerinde takas edilmesi, bu eşitsizliğin temelidir. Antropoloji disiplininin tıpkı diğer disiplinler gibi eril bir bakışa sahip olduğunu belirten Reiter'e göre ise tahakküm anlayışı sorgulanabilir ve bu anlayışın gözlemlenebileceği tek nokta primatlardır. Ancak primatlar, türlerine göre farklı cinsiyet ilişkileri göstermektedirler. Reiter (2014), eril tahakkümün oluşumunu coğrafyanın zorlamalarına bağlamaktadır çünkü ona göre, primatlarda erkek egemenliğin artışı, coğrafyanın özellikleriyle ilişkilidir.

Mann (2012, s. 158), "İktidarın Tarihi" adlı eserinde, avcı erkek- toplayıcı kadın ayrımının bir mit olduğunu ifade eder ve bu dönemin ekonomisinde soğuk iklimler dışında avcılığın çok yaygın olmadığını, dolayısıyla cinsiyete dayalı iş bölümünün sadece bununla açıklanamayacağını ileri sürer. Cinsiyet ve yaş iş bölümünde etkilidir ama "avcı erkek" miti ona göre tartışmalıdır. Ancak Mann da bu dönemde iktidar ilişkilerinin günümüze oranla çok daha esnek olduğunu, özellikle insanların sınırları net belli olmayan bir alanda yaşamalarına dayandırarak açıklamaktadır. Yontma taş çağında insan ömrü ortalama 20-23 yıldır. Bulunabilen leğen kemiklerinden, kadınların ömürleri boyunca 4-5 kez doğum yaptıklarını saptanmıştır. Yontma taş devrinde kadınların doğurganlık yaşı bugüne göre biraz daha geç: 15-16 olarak saptanmıştır. Bunun anlamı Yontma taş çağında kadınlar, 15-23 yaş arasında, yani 8 yıl içinde dört-beş kez doğum yapmışlardır. Bu nedenle de kısa ömürlerinin çok büyük bölümünü ya gebe ya da çocuk emzirerek geçirmek durumunda kalmışlardır. Kadının doğurganlığı ve bebeğin beslenmesinden sorumlu olması onun hareket kabiliyetini azaltmış, kadını hareketsizliğe ve önemli ölçüde de erkeğe mahkum edeceği aşıkardır. İşte tarihin ilk iş bölümü, bu koşullarda, erkek ve kadın cinsleri arasında gerçekleşmiştir: kadınların hareket olanaklarının sınırlılığı, onları çevrelerindeki bitki ve kökleri toplamaya yöneltirken, erkekler avcılıkla uğraşmaktadırlar (Özbudun, 2000, s. 27).

Ataerkilliğin, yukarıda açıklanan kimi antropolojik araştırmaların gösterdiği coğrafi etkenler, evlilik ritüellerindeki değişimi, avcı-toplayıcı yaşam biçimi vb. gibi nedenlerle ortaya çıktığını iddia etmek, ataerkillik olgusunun ardında gizlenen ve bu olgu ile aynı dönemlerde ortaya çıkan sınıf ve tabakalaşma olgusunu görmezden gelmek olacaktır. İnsanlar avcı-toplayıcı dönemlerinde az kişilik gruplar halinde

yaşamaktadırlar, insan gruplarının 100-150 kişilik gruplar olduğu düşünülmektedir ve bu dönemde erkek-kadın eşitsizliğine dair kanıt bulunmamaktadır (Harari, 2015). Bu nedenle cinsel kimliklerin oluşum nedenleri üretim ilişkileri, üretilen metaların dönüşüm hızı ve üretim araçlarının sahipliği önceliğinde oluşan toplumsal yapıyı, sınıf iktidarından da bağımsız irdelemek eksik ve yanıltıcı olacaktır. Yerleşik düzen ve tarıma dayalı ekonomi gelişmediği için sınıf ve cinsiyet eşitsizlikleri Orta Doğu, Anadolu ya da Eski kıta Avrupa'sında henüz görülmediği (Eisler, 1988, s. 14) öne sürülmektedir. İş bölümü ve tabakalaşma tarıma dayalı ekonomik ve yerleşik düzene geçişle ivmelenir.

Eril tahakkümü olanaklı kılan iktidar ilişkileri, ekonomik düzenlemelerle işleyen, duygusal ilişkilere gömülü, dil ve anlam sistemleri ile iç içe yaşayan çok boyutlu bir işleyişe sahiptir (Sancar, 2011, s. 21) Ortaçağ'da, kapitalizmin erken aşamalarında görülen kadın-erkek rolleri de bu savı güçlendirmektedir. Pre-kapitalist toplumlar toplumsal cinsiyet üzerinde temellenirler. Ancak zaman içerisinde üretim ilişkilerinin ve teknolojinin evriminin getirdiği ekonomi-politik değişimler ile kadın mücadelelerinin etkisi birleşir ve kadın-erkek arasındaki pre-kapitalist dönemlerde görülen sert ayrımları görece yumuşatmaya başlar. Illich'e (1996, s. 212) göre modern zamanlarda geçim, bu cinsiyetli varoluş için nötr bir terimdir. Cinsiyet egemenliğinin görece kırıldığı toplumlar kapitalist toplumlardır; bunların cinsiyetsiz özneleri bireysel üreticilerdir. Eski Yunan'da kadının konumu, bireyler arasındaki ilişki biçimleri, Illich'in sözünü ettiği cinsiyetlendirilmiş özneler ve Eski Yunan'da kadının toplumsal rolü ile günümüz kadınının yaşam pratikleri cinsiyet egemenliğinin görece değişimine örnek gösterilebilir.

Eski Yunan'da kadınlar, kamusal alana özgü işlerinden ve site yönetimiyle ilgili işlerden ve karar mekanizmalarından uzak ve çoğunlukla özel alana/eve kapatılmış bir şekilde yaşamaktadırlar. Erkek evlilikte efendi olarak kabul edilir; doğan çocuğu tanıyabilir ya da reddedebilir. Kadınlar münzevi bir yaşam sürerler. Cinsel ve duygusal ilgi, kibar fahişelerin ya da oğlanların yanında aranabilir (Morali-Daninos, 1991, s. 20). Eski Yunan'da oğlancılık doğrudan doğruya kurumsallaşmış olsa bile asıl olan erkeğin hazzıdır. Son derece ataerkil olan Yunan ve Roma İmparatorluğu döneminde bir erkeğin birlikte olacağı kişinin cinsiyetinden çok, ilişkide ki roller ve güç dinamiği önemlidir (Baird, 2019, s. 44). Dolayısıyla Antik Yunan uygarlığı, "kadınsız bir uygarlık"tır. Kadınlar evlerin kendilerine ayrılan bölümlerinde yaşarlar ve sokaktan olabildiğince

uzak tutulurlar. Eski Yunan’da evli kadının görevi sadece çocuk yapmak ve ev işleriyle uğraşmaktır (Özbudun, 2000, s. 35). Böylelikle kadının yaşam alanı özel alan olarak belirlenmiştir.

Özellikle ticaretle uğraşan ve diğer topluluklarla bir şekilde bağlantıya geçen erkekler, belli bir kültürel seviyeye ve ekonomik güce ulaşmışlardır. Erkek ve kadın arasındaki bu fark, onların iletişime geçmelerini sınırlar ve erkekler, genç erkeklerle daha fazla konuda konuşabilmekte, iletişime geçebilmektedirler. Bu onların cinsel yönelimlerini de etkilemiş olabilir. Bütün bu örnekler toplumsal cinsiyetin geçmiş toplumlarda çok daha farklı bilinçler ürettiğini göstermektedir. Keza inançlarında görülen dinsel motiflerde bu farklı bilinçlere örnek olarak gösterilebilir. Eski Yunan’ın sosyo-cinsel tarihinden iki ders alınabilir. Önce cinsel olarak sevimsiz biraradalık, kibar fahişeler, oğlancılık, kadınlar arasındaki eşcinsellik, vb., kısaca Yunan tarihini derinden etkileyen panseksüalizm, devrin dininde simgeselleştirilmiş olarak ortaya çıkar. Ölümlülerce benimsenen tüm cinsel tutumlar, Olimpos tanrılarının birinin ya da birçoğunun davranışında bulunur (Morali-Daninos, 1991, s. 22).

Kapitalizm öncesi yerleşik bir toplum olan Eski Yunan uygarlığında toplumsal cinsiyetin belirlemiş olduğu roller ve yaşam biçiminin, çok daha keskin hatlarla birbirinden ayrıldığı görülmektedir. Eski Yunan, yukarı ve aşağı Mezopotamya gibi bölgelerde görülen bu ilk devletler, başka bir deyişle toplumun küçük bir kesiminin geniş bir kesim üzerinde kurumsallaşmış yaptırım gücü, başından itibaren erkeklerin olagelmıştır. Yöneticiler, askeri liderler ve din adamları, bu devletlerde; daha önceki göçebe topluluklara kıyasla çok daha fazla erkeklerin egemenliğindedir. Bu ilk devlet örneklerinin öncesinde toplumsal cinsiyetin belirlediği normların daha karmaşık, çeşitli olduğu ve erkeğin hazzının henüz merkezde olmadığı gözlemlenebilir.

Vladimirtsov (1987, s. 88), “Moğolların İçtimai Teşkilatı” adlı çalışmasında, Moğol kabilelerinin göçebe olanlarında kadının toplumda söz sahibi olduğunu ve büyük saygı gördüğünü vurgulamaktadır. Bu toplumlarda kadın asla dövülmez ve şiddet gördüğü takdirde şiddet gösteren erkek cezalandırılmaktadır. Göçebe Moğol kabilelerinde genç kızlar, sevdiği erkeklerle evlenebilmektedir. Hemen aynı dönemin sınıflı toplumları olan ve göçebe Moğol kabilelerine yakın coğrafyalarda bulunan Çin ve Hindistan gibi yerleşik toplumlarda ise kadın aşağılanmakta ve dışlanmaktadır (Gumilev, 2002, s. 113). Yerleşik toplum ile göçebe toplum arasında kadına yönelik böylesi farklı bir muamelenin kökenlerinin, bu iki toplumun mülkiyet ilişkilerindeki

farklılıklarla açıklanabileceği iddia edilebilir. Mülkiyetin görece daha az olduğu toplumların miras ilişkileri, mülkiyetin geliştiği toplumlara oranla çok daha az karmaşıktır. Mirasın bir boy ya da aile içerisindeki devamı için, babanın malının/toprağının mülkiyeti ve miras bırakılacak çocuğun belli olması gerekir. Bu toplumsal pratik zaman içerisinde kendi için değerlerini oluşturmuş ve erkeğe verilen değer ve önemi arttırmıştır. Zubritski, Mitropolskiand Kerov (1971)'e göre, üretici güçlerin ve yeni silahların gelişmesi, toplumsal iş bölümünü de getirmiştir. Daha güçlü ve dayanıklı olan erkekler ava, kadınlar ve yaşlılar ise doğadan besin toplamaya yöneldiler. Cinsiyet ve yaş ilkelerine göre ilk iş bölümü böyle ortaya çıkmıştır. Bütün bu etkenlerin tarihsel birikimlerle oluşturduğu anlam atmosferi içerisinde cinsiyetler çeşitli niteliklere sahip olarak birbirlerinden kimi zaman keskin hatlarla kimi zaman ise daha yumuşak sınırlarla ayrılmakta ve toplumsal cinsiyetin o bölgedeki yapısını oluşturmaktadır.

Bugün neredeyse bütün toplumlarda cinsiyetle ilgili kimliklere ait roller aile içerisinde öğrenilir ve insanlar kendi cinsiyetlerine göre belirlenmiş tutum ve davranış kodlarıyla ayrılırlar. Holmes'e (1974) göre ailenin bugün bile cinsel kimlik konusundaki belirleyiciliğinin en belirgin örneklerinden biri Polinezya Toplumundaki Samoa'lardır. Bu toplulukta Fa'afafini denilen üçüncü cins, ailenin seçimi üzerine kadın olarak büyütülen erkek çocuklarıdır. Yine bu toplulukta günlük yaşam pratiklerinin cinsiyete göre belirlenmediği görülmektedir. Samoalılar'da ev işi ve diğer işler arasında cinsiyet ayrımı yoktur.

Erkek erkeğe cinsel ilişkinin dünya çapında yazı-öncesi uygarlıklarda oldukça yaygın biçimde yaşandığı düşünülmektedir; tipik olarak, Sibirya'nın Chuckchee'leri, Alaska'nın Aleut'ları ve Konyage'leri, ABD'nin (Amerika Birleşik Devletleri) Creek'leri ve Omaha'ları, Kongo'nun Bangala'ları kadar çeşitli toplumlarda, bu uygulama bir erkek ve bir travesti arasında bir çeşit dini evlilikle meşrulaştırılır. Söz konusu topluluklarda anal sekse vajinal seks kadar saygı gösterilir ve erkek ile kadın tanrıların melezi 'androgynous' (iki eşeyli) tapınmasıyla birleştirilir. Ortadoğu kültürlerinde formel tapınakların görülmeye başlandığı zamanlarda bile, kült mensupları ve tanrıları arasında arabuluculuk etmenin bir yolu olarak anal ilişkiye eğilimli rahiplere başvurulduğu bilinmektedir (Margolis, 2012, s. 130).

Modern dünyanın kapitalizm ve ulus-devlet şeklinde örgütlenmesinden önceki uygarlıklarda, daha "ilkel" topluluklarda eşcinselliğin daha özgür yaşandığına dair

önemli açıklamalar mevcuttur. Örneğin Bronislaw Malinowski'nin Melanezya'da incelediği kabilelerde, "büyük penisli ve kadınlardan uzak duran adamlar" dan söz edilmektedir. Hemcinsleriyle birlikte oldukları bilinen bu kişiler herhangi bir ceza almamaktadırlar (Malinowski, 1992, s.190).

Louis Crompton "Homoseksüellik ve Uygarlık" adlı kitabında, Eski Yunan uygarlığının sanatında erkek bedeninin çok önemli bir noktada olduğunu vurgulamaktadır ve bu durumu, erkek bedenine duyulan özlem, ona atfedilen güzellik olgusuyla açıklamaktadır (Crompton, 2004, s.11). Homeros'un İlyada'sı, Coğrafyacı Strabo'nun eserleri ve Platon'un bazı yazılarından örnek veren yazar; erkek bedenine bakış açısını bu örneklerden çıkarsamaktadır. Gençliğin güzelliği, Yunan sanatında daima resmedilir. Genç erkek atletler, tanrılar ve savaşçılar; Antik Yunan ve uygarlığın daha erken zamanlarında heykeller için temel ilham kaynağıdır. Tıpkı seramiklerde ve büyük vazolarda olduğu gibi. Vazolarda yazılarda genç erkekler genellikle "kalos/güzellik", güzel olarak adlandırılmaktadır. Roma İmparatorluğu IV. Yüzyılda Hristiyanlığı resmi din olarak kabul ettiğinde, Eski Ahit'teki eşcinsel eylem ve davranışlara ölüm cezası uygulamaları Roma Hukuku'na girmiştir. Tek tanrılı dinlerin egemenliği başladığında eşcinsellik artık olağan kabul edilmemeye başlar ve uzun bir süre Avrupa'nın ve Avrupa'nın kolonileştirdiği devletlerde de eşcinselliği yönelik olumsuz bir bakış belirginleşir (Crompton, 2004, s. 34). Eşcinselliğin Batı kültüründe cezalandırma pratikleri, Eski Ahit'le birlikte hukuk kurallarına geçmiş ve özellikle Hristiyanlığın egemenliği altındaki Skolastik dönemde kök saldı biliniyor ve böylelikle tenin kimliksiz özgürlüğü terk edilir.

Bizans İmparatorluğu'nda ise eşcinsellik görmezden gelinmektedir. Bazı şiirlerde çok net bir biçimde görülen eşcinsellik, azizlerin hayatlarını anlatan eserlerde çok net bir biçimde dile getirilmektedir. Açıkça yaşanmasa bile özellikle savaşta yakalanan köleler ile birlikte yaşanmaktadır (Laiou, 1999, s. 180).

Ortaçağ İslam coğrafyalarında eşcinselliğe ve oğlancılığa bir rağbet vardır. Eşcinseller daha çok varlıklı insanların bir pratiğidir. Kanuni olarak serbest olmasa da tıpkı Bizans'ta olduğu gibi Ortaçağ İslam Devletleri'nde de toplum içerisinde yaygındır ve bilinse de görmezden gelinmektedir. Özellikle Anadolu'daki kimi tarikatları eşcinsel uygulamalar nedeniyle sert dille eleştiren birçok metin vardır. Keza Osmanlı yönetim erkanının, hatta bazı padişahların bu konudaki hayatları açık ve nettir. II. Mehmet'in oğlu II. Bayezid'e uyarısı bilinmektedir (Oksačan, 2012).

Roma Hukuku'nda görülmeye başlanan eşcinsellere ölüm yasasının, IV. yüzyılda Hristiyanlığın kabulüyle birlikte gerçekleşir ve sonraki yüzyıllar boyunca bu cezalandırma sistemi birçok noktada kurumsallaşmış, dini söylemler ve toplumsallaşma süreçlerinde içselleştirilmesi için çaba sarf edilmiştir. İngiltere'de 1800'lerin sonuna kadar "sodomi"⁶, büyük bir günah olarak düşünülmüştür. Sodomi terimi açıktır ki İncil'de geçen, ahlaksızlığın ve toplumsal çöküşün en üst düzeyde örneği olan Sodom şehrinden üretilmiştir. Bu suçun, 19. yüzyılın sonuna kadar İngiltere'deki cezası idamdır (Sullivan, 2007, s. 3). Bununla beraber eşcinsellik ve heteroseksizm arasındaki modern ayrım, XIX. yüzyıldan itibaren daha belirgin ortaya çıkmıştır. Bir anlamda cinselliğin bir kimlik haline gelmesi ve belirginleşmesi XIX. yüzyılda gerçekleşmiştir (Assante, 2017, s. 47).

1.4.3.Sanayi devrimi ve kadının kamusal alana erişimi

Portekizli seyyah Antonio Tenreiro'nun 1524-1525 yıllarında yaptığı seyahatteki yorumları hem kendi kültürünün toplumsal cinsiyet rejimini hem de gezdiği Kahire'nin o zamanki durumunu yansıtıyor ve cinsiyet rollerinin sınırlamalarının zamandan zamana değişimini güzel özetliyor:

Bu şehirde (Kahire) kadınlar gerçekten çok özgür, birbirlerini ziyaret etmek istediklerinde bunu yapabiliyorlar ve kocalarından izin bile almıyorlar. Meydanların çoğunda onlar için süslenmiş eşek ve katırlar var ve kadınlar bu hayvanlara binerek şehir içinde özgürce yolculuk edebiliyorlar. Üstelik erkekler gibi bacaklarını ayırarak oturuyorlar. Yüzleri kapalı ama birbirlerini tanıyabilecek şekilde gözleri açık (Özbaran,2007, s.65).

18. yüzyılda Batı'da gelişen Sanayi Devrimi, ticaretin gelişmesi ve sürekli olarak yeni pazarların ortaya çıkması gibi dönüşümler, çok fazla sayıda kadının üretime katılmasına neden olmuştur (Demiray, 2011, s. 31). Batı'da 18. yüzyıla kadar, kadınların erkeklerden farklı, daha aşağı ve gelişimini tamamlamamış bir insan türü olarak görüldüğü bilinir. 19. yüzyılda burjuvazinin kendini aristokratik ayrıcalıklar karşısında güçlendirme gereksinmesine çare olarak geliştirdiği 'özel alan' ve 'kamusal alan' ayrımının cinsiyet farkları ve hiyerarşileri ile ilgili bir ayrıma dönüştürülmüş olması buna tipik bir örnektir (Sancar, 2011, s. 49). Batı kültüründeki egemen akıl kavramının temel dışlamaları arasında erkek dışındaki cinsel kimliklerin yanı sıra

⁶Birçok sözlükte "oğlancılık" olarak çevrilmiş olan bu kelime, aslında genel olarak eşcinsellikle ilgili anal, oral seks vb. birçok eylemi barındırır. Bu nedenle metinde çevirmeden "sodomi" olarak kullanılmıştır.

neredeyse tüm canlılar yer alır. Dolayısıyla Batı kültürünün merkezinde yer alan şey basit bir eril kimlik değil, tam da bu çoklu dışlamalarla tanımlanan “efendi” kimliğidir (Plumwood, 2004, s. 64).

Eril kimliğin toplumsal örgütlerdeki “efendi” konumuna ilk karşı çıkışlar ve başkaldırı kadınlardan gelmiştir. Kadın hareketleri kadınların kendilerine yüklenen rol kalıplarına, yaşam tarzına bir başkaldırı olarak ortaya çıkmıştır. Bu, toplumun yapısal ve kurumsal değişimler geçirmesiyle eşitlik ve özgürlük fikirlerinin genel toplum değerleriyle ilintilidir (Çakır, 1994, s.18). ABD’nde 1776’da New Jersey Anayasası’yla ekonomi içerisinde yer alan ve vergi ödeyen kadınlara oy kullanma hakkı verilse de bir süre sonra bu hak geri alınmıştır. Yine 1807’de bir başka seçimde kadınların doğru adaya oy vermedikleri iddiasıyla oyları iptal edilmiştir. Çeşitli mücadeleler sonucunda 1869’da Utah eyaletinde kadınların oy hakkı tanınsa da karşı çıkışlar devam etmiş ve düzenli olarak oy kullanamamışlar, mücadelelerini sürdürmüşlerdir. 1848 yılında ABD kadın hakları mücadelesinin ilk kongresi Seneca Falls, New York’ta toplanmış ve mücadele genişletilmiştir (Clearinghouse Publication, 1979).

Bu liberal hareketlerle hemen aynı zamanlarda, sosyalist ve marksist feministler işçi sendikaları kapsamında harekete geçmişlerdir. Emma Goldman’ın (1870-1919) etkisi bu çerçevede önemlidir. Başta liberal ve sosyalist feministler aynı taleplerde bulunmaktaydılar ama daha sonra sosyalistler sınıf mücadelesine ve sosyalist devrime odaklanmışlardır. Liberal ve sosyalist feminizm hareketleri 20. yüzyılda güçlü kalmış ama zamanla birbirlerinden farklılaşmış ve ayrılmışlardır (Krolokkeand Sorensen, 2012).

İran’da 1906, Osmanlı İmparatorluğunda 1908’deki anayasal reformlar, kadınların ilk kez güçlü bir biçimde kamusal alana çıkmaları, siyasal gösterilere katılmaları, dergi ve gazetelerde görüşlerini ifade etmelerini sağlamıştır. Üçüncü dünyanın bu iki ülkesinin görece özgürlük döneminde, bağımsız kadın örgütlenmelerinin her iki ülkede de hızla güçlendiğini görülmektedir (Bora, 2008).

Birinci Dünya Savaşı sona erdiği süreçte ABD, Rusya, İngiltere, Almanya ve 21 ülke kadınlara oy hakkı koşulsuz olarak tanımıştır. Fransa’da ise, kızların eğitiminde fırsat eşitliğine, kadınların kamusal alanda çalışmalarına ve eşit iş ve ücret hakkı üzerine birçok reformist düzenlemeler gerçekleştirilmiştir (Bensadon, 1994, s. 58-61).

Endüstriyel kapitalizmin ‘fabrika sistemi’ temel bir ayrıma dayanmaktadır: çalışma-üretim alanı ile ev/hane iki ayrı alan haline gelerek birbirinden kopmuştur. Bu

durum ekonomik, kurumsal, ideolojik ve giderek politik bir ayrım olarak ‘piyasa’ ve ‘hane’ nin birbirinden mekan olarak da ayrışmasına ve bu mekanların içinde birbirinden farklı cinsiyet düzenleri oluşmasına yol açmıştır (Sancar; 2011 51). 19. yüzyılda ortaya çıkan endüstriyel kapitalist fabrika düzeninin yarattığı istihdam modeli, modern yaşam tarzının ve onun cinsiyet rejiminin temeli olan egemen erkeklik tarzlarını yaratan önemli bir nedendir (Sancar, 2011 s. 53). Bu nedenle örgütlenen ilk feminist hareketin 19. yüzyılda işçi hareketleri içerisinde olması tesadüf değildir. 1848 Burjuva Devrimi, kadın hareketlerinin örgütlendiği ilk tarih olarak gösterilebilir (Notz, 2012, s. 41).

Erkek egemenliğinin bir problem olduğu ve bu egemenliğin kadınlar üzerindeki varlığının kırılması gerekliliği, 19. yüzyılın bütün büyük sosyalist düşünürleri tarafından benimsenmiştir (Mitchell, 2006, s. 3). Öncesinde nadiren görülse de, erkek egemenliğine karşı hareketler sosyalist hareketler içerisinde başlamıştır ve bunun nedeni de kapitalizmin özellikle on dokuzuncu yüzyılda geldiği noktanın tüm toplumsal kesimleri ve yaşam biçimini değiştirmiş olması, insanların hak arayışlarının başlaması ve bu haklılığın öznesinin cinsiyete bakılmaksızın insan olması gerektiğinin savunulmasıdır.

Yukarıdaki örneklerde görüldüğü üzere cinsiyet rollerinin toplumsal olarak yapılandırılması zamandan zamana değişmekte ve her toplum kendi sınırlarını yapısına göre edilgen bir biçimde belirlemektedir. Cinsiyet rollerinin büyük bir kısmının öğrenilmesi, içselleştirme aracılığıyla gerçekleşmektedir. Ancak içselleştirmenin dışında bir egemenlik sisteminin dayattığı farkında olunarak yapılan davranış ve tavırlar da toplumsal cinsiyetin dahilindedirler. Toplumsal cinsiyet rollerinin öğreniminde iki belirgin unsurun bulunduğu gözlemlenmektedir. İnsanların cinsiyetlerine uygun davranışları aile bireyleri ve diğer insanlar tarafından pekiştirilirken, cinsiyetlerine uygun olmayan davranışlar için cezalandırılmaktadırlar. Bu pekiştirilme ve cezalandırma da insanların cinsiyet açısından ayrılmasının nedenlerinden biri olmaktadır.

Sonuç olarak bütün bu anlatılanlar, toplumsal cinsiyet ilişkilerinin tarihsel süreçte sosyo-ekonomik koşullar çerçevesinde değiştiğini ve ataerkilliğin varoluşunun maddi nedenleri olduğunu, ancak bu konudaki değişimlerin de uzun zaman içerisinde gerçekleştiğini göstermektedir. Toplumsal cinsiyet ve ataerkilliğin, mülkiyetin ortaya çıkması ve mülkiyet ilişkileri ile ilişkili olduğu söylenebilir. Karasabanın bulunması ve erkeğin işgücünün öne çıkması, kadını üretimden kopartmasa bile ekonomideki yerini

ve değerini görece geriletmiştir (Kottak, 2008, s.453). Üretimde daha önemli bir noktaya gelen erkek zaman içerisinde toplumsal ilişkilerin düzenlenişinde de merkeze oturur. Kadının konumundaki bu ikinci plana itiliş ve erkek egemenliğin temellerinin atılışı, feodal topluma kadar izlenebilecek bir akraba-soy ilişkilerinin şekillenmesinde takip edilebilmektedir. Karasabanın bulunması ile toplumsal cinsiyet ilişkilerinin dzenlenişive akrabalık-soy ilişkilerinin erkeğin avantajlı konumuna göre yeniden üretilmesi arasında paralellikler mevcuttur (Berktaş, 2015). Üretim ilişkilerinin erkeğin egemenliğinde yoğunlaşması ve bununla ilişkili olarak analık hukukunun yıkılışı ve baba temelli soy ilişkileri yeni bir tarihsel dönemin de başlangıcı olmuştur (Engels, 2009). Üretim ilişkilerinin erkeğin elinde yoğunlaşması, bugün de süregelen bir durumdur ve ideolojik açıdan hala güçlü olan, “eve ekmek getiren koca” ve “yuvayı yapan kadın” şeklindeki normatif örüntü; ekonomik ilişkilerin ve teknolojinin gelişiminin oluşturduğu yeni ilişkiler bağlamında yıpratılrsa da (Connell, 2003, s.90) erkeğin hemen her noktada avantajlı olduğu bir yaşam tarzının tüm toplumlarda egemenliğini sürdürmektedir.

1.4.4. Homofobi olgusu

Homofobi; varoluşunu, “erkek” ve “kadın” gibi toplum normlarına uyan belli bir cinsel kimlik üzerinden gerçekleştirme çabası içerisinde olan ve bununla ilgili hem psikolojik hem de toplumsal bir kendini tanımlama ve sürekli yeniden üretme mücadelesi içerisinde olan öznelerin, meşru kimliklerinin muğlaklaşması korkusudur. Homofobi olgusunu açıklamaya başlamadan önce fobi ve korku kavramlarını açıklamak, konunun netleşmesi açısından faydalı olacaktır.

1.4.4.1. Fobi olgusu

Korku, tehlike karşısında hissedilen duygudur. Doğal olarak insanlar, tehlikeli olarak değerlendirdikleri durumlardan mümkün olduğu kadar uzak kalmak, eğer bu durumun iindelerse de kaçmak ve kendilerini korumak isterler. Dolayısıyla korku içerdiği tehlike düşüncesi neticesinde, beraberinde korunma, kaçma veya oradan uzaklaşma davranışı geliştirdikleri bir duygudur.

Korku, gerçeklikle bağlantılı ve belli bir zaman ve mekan içerisinde fiziki nedenlere bağlanabilecek duygu durumudur ve korkunun fobiden ayrıldığı nokta tam da gerçeklikle ilgili boyuttur. “Antik Yunan’da korku, iyi gözlemlenmiş olmalı ki “*olması gereken*” ve “*patolojik olan*” olarak ikiye ayrılmıştır. Gerçek yaşamda karşılığı olan ve

olması gereken korkulara Deos (fear) adı verilmiştir ve bu korkular inşalar için normal olan ve bilinçli korkulardır. Patolojik korkulara ise Phobos (phobia) denilmiştir. Phobos, Yunan mitolojisinde korkunun insan biçimli bir tanrısıdır. Aşk tanrısı Afrodit ile savaş tanrısı Ares'in çocuğudur"⁷.

Psikoloji disiplini ve sosyal bilimlerde kullanılmakta olan fobi kavramı, Antik Yunan mitolojisine yaslanır ve "phobos"⁸ kelimesinden türetilmiştir. Yunan mitolojisinde "Ares'le Afrodit'in üç çocuğundan biri olan Phobos, Demikos'la birlikte korku ve bozgun tanrısıdır (Evslin, 2012, s. 26). Yunan ve Latin yazılarında fobi kelimesi örümcek fobisi, sosyal fobi, agorafobi (açık alan korkusu) gibi kendisinden korkulan nesne veya duruma göre isimlendirilmiştir. Fobiler kendi başına veya çok çeşitli akıl sağlığı problemlerinin bir parçası olarak meydana gelebilirler (Marx and Mataix-Cols, 2004, s. 4).

Fobinin en belirgin özelliklerden birisi, korkunun boyutunun, onu ortaya çıkaran gerçek uyararla açıklanamayacağı ve kimi durumlarda gerçek uyarının olmaması ya da psikosomatik nedenlerle bu uyarının gerçeklikten kopuk olarak algılanmasıdır. Kişi tepkisinin aşırı ve anlamsız olduğunun birçok durumda farkındadır, ancak kendi durumunu rasyonelleştirmek amacıyla bu korkuyu duyması için bazı nedenler ileri sürebilir.

Fobi, kaçış olgusuyla birlikte yoğun ve akıldışı bir korku olarak tanımlanabilir. Normal korkular fizik beden için bir "alarm sistemi" işlevi görür. Vücudun tehlikelere karşı savunma mekanizmasını oluşturmaya yardımcı olurlar. Yaşam, bu korkuların çevresinde dönmektedir ve bu korkular gerekli olduklarında ortaya çıkarlar. Korkulan şey ile sürekli karşılaşmalar korkunun derecesini yavaş yavaş düşürebilmektedir. Fobiler ise; denetlenemez ve panik oluşturabilirler. Genelde tehlikeli olmayan durumlar için korku söz konusudur. Fobik kişide yaşam, korku çevresinde düzenlenir ve yaşam kalitesi oldukça olumsuz etkilenir (Sungur, 1997; Christophe 2015, s. 15-22).

Fobi, bireyin gündelik yaşamını, davranışlarını ve iletişim süreçlerini etkiler. Psikoloji sözlüğünde, "belli bir nesnenin, durumun veya etkinliğin yarattığı ve kişinin kendisi tarafından da yersiz veya aşırı kabul edilen usdışı, yoğun, inatçı bir korku"

⁷<https://amiracarluccio.com/2017/12/02/from-greek-mythology-phobos-and-phobias/> Erişim Tarihi: 19.04.2018

⁸Liddell, H. G., Scott, R., Johns, H. S. And McKenzie, R. (2006). *Greek-english lexicon*. Oxford: The Clarendon Press.

şeklinde tanımlanmaktadır (Budak, 2009, s. 291). Fobinin diğer tanımları ise şöyledir: Bir nesne ya da durum karşısında ortaya çıkan aşırı bir korku ve bu korkuya ikincil olarak gelişen ısrarlı bir kaçınma davranışına fobi denir (Tükel ve Alkın, 2004, s. 23). Fobi, bir nesne ya da durum karşısında duyulan mantıksal bir nedeni olmayan korkudur (Sungur, 1997, s. 11; Tözün ve Babaoğlu, 2016, s. 24). Bir başka fobi tanımı ise şöyledir: Fobi; anlamsız, gerçeğe uymayan, abartılı bilinç dışı korkular; ürkü, yılgı. Korku, insanı tehlikeye karşı uyaran ve önlem almaya iten sağlıklı bir tepki iken; fobik tepki (fobik kaygı), insan için bir tehlike oluşturmeyen nesne ya da durumlar karşısında kişinin kendini kaptırdığı panik aşamasında aşırı bir korku durumuna bile gelebilen bir korkudur (Bakırcıoğlu, 2016, s. 322). Bu tanımlardan hareketle fobi, çoğunlukla bazı insanların korkmayacağı durum, objeler, hayvan veya eylemlerden aşırı bir şekilde korkma ve kaçınma davranışında bulunmaktadır. Çoğuna tehdit anlamında nesnel bir karşılığı olmasa da bireyde aşırı korku ortaya çıkar.

Psikoloji disiplinin yanı sıra böcek korkusu gibi korkular evrensel olarak nitelendirilebilecek fobilerdendir ve kökenleri, insanlığın geçmiş zamanlarda doğa ile iç içe olduğu dönemlerde böceklerden zarar görmesi ile açıklanabilir. Uzun zaman sürecinde arkaik bilincimize yerleşmiş olan böceklerden korkma/tiksinme duyguları, bugün hala evrensel bir fobi olarak birçok insanda görülebilmektedir.

Fobilerin kaynakları ve nedenleri üzerine araştırmalar, insan beyninin karmaşık yapısı dolayısıyla tam olarak aydınlatılamamış ve konuyla ilgili bilimsel araştırmalar devam etmektedir. İnsan duygu ve davranışlarını anlamak ve açıklamak için geliştirilmiş psikoloji disiplini içerisinde bazı yaklaşımlar bulunmaktadır. Bu yaklaşımlardan davranışsal, biyolojik ve psikanalitik yaklaşımın fobilere farklı açılardan yaklaştıkları görülmektedir (Morgan, 2003). Davranışçı yaklaşıma göre, fobiler şartlı refleks yoluyla öğrenilmiş davranışlardır. Fobilerin şartlı korku tepkileri olduğu görüşü John Watson'un küçük bir çocuk olan Albert üzerinde yaptığı klasik şartlanma deneyinden çıkmıştır. Watson (2010, s. 126) beyaz fare ile gürültülü bir sesi aynı anda vermek suretiyle küçük Albert'in beyaz fare korkusu geliştirmesine neden olmuştur. Watson (2010, s. 146) başka bir deneyinde önceleri zil sesine hiçbir tepki vermeyen hayvanların zil sesi ile birlikte ceza uygulanması ve bunun yeterli sürede tekrar edilmesi durumunda sadece zil sesini duyduğunda korku gibi duygusal ve kaçma gibi ani davranışsal tepkiler verdiğini gözlemlemiştir.

Biyolojik yaklaşımlara göre, korku duygusu içgüdüselidir. Korku ve kaçınma refleksi insanlar ve diğer pek çok hayvanda mevcuttur. Amaç organizmayı tehlikelerden koruyarak varlığını devam ettirmektir. Pek çok etolojik ve deneysel psikoloji çalışmaları yeni doğanlarda korkunun içgüdüsel olarak mevcut olduğunu göstermiştir (Morgan, 2003, s. 15). Biyolojik yaklaşımda daha çok korkunun oluşumu algılama ve bellekle ilgili olarak beyin anatomisi ve fizyolojisi üzerinde durulmaktadır (Morgan, 2003, s. 7). Bu yaklaşıma göre biyolojik fonksiyonlar, kaygı, fobi, panik atak ve takıntılı davranışlara neden olmaktadır (Doctor, Kahn and Adamec, 2009, s. 16).

Psikanalitik yaklaşıma göre, fobiler bastırılmış güdülerin şekil değiştirerek gün yüzüne çıkmasından kaynaklanmaktadır. Freud'a göre, diğer pek çok psikolojik rahatsızlık gibi fobilere de bilinç dışı arzular neden olmaktadır. Bilinç dışı arzular bireyin kendisinin bile farkına varmadığı arzulardır. Freud'a göre çocukluk döneminde, birey insanların çoğu tarafından uygunsuz olarak görülen cinsellik ve saldırganlık duygularını bilinçaltına atar. Bu arzuları gizleme sürecine de *bastırma* ismini verir. Freud'a göre bastırılmış bilinç dışı arzular, fobiler yoluyla ifade edilmektedir. Bireyin kendisinden bile derin bir şekilde gizlediği bu arzular kaygı ve heyecan meydana getirirler. Kaygı ve heyecan bir şekilde dışarı boşaltılmak zorundadır. Böylece fobiye karakterize eden korku, kaygı ve stres dışarı atılır (Hovanec, 2000, s. 32). Freud fobileri örümcek, yılan korkuları gibi içgüdüsel korkular ve kapalı alan, açık alan fobisi gibi mekânla ilgili fobiler şeklinde ikiye ayırmıştır (Morgan, 2003, s. 3).

Bazı araştırmacılara göre, fobiler şartlanmış duygusal tecrübelerden ve travmatik bir durumun parçası olmuş fobik nesneden kaynaklanmaktadır. Bu temele göre herhangi bir nesnenin fobik bir uyaran olma konusunda eşit potansiyeli vardır. Bazılarına göre ise kesin fobik tepkiler diğerlerinin tepkilerini taklit etme veya hayali öğrenme yoluyla öğrenilmektedir (Doctor, Kahn and Adamec, 2009 s. 16).

Fobi üç ana gruba ayrılır: belli bir objeye yönelik fobiler, belli bir duruma yönelik fobiler ya da belli bir olguya yönelik fobiler. Objeye yönelik fobiler arasında böcek korkusu, örümcek korkusu vb. sayılabilecekken; belli bir duruma yönelik fobilere agorafobi (açık alan korkusu), yükseklik korkusu vb. örnek olarak gösterilebilir. Homofobi gibi bir fobi ise belli bir olguya yönelik korkudur. Lacan'a göre psikiyatri ile ilgili semptomlar, hastanın bildiği tek yaşam biçimi olduğu için hasta tarafından korunurlar ve bu semptomlar keşfedilmeye başladığında hasta, psikanalizi bırakır (Lacan, 1993). Eril tahakkümün semptomlarından biri olan homofobik tavırlar, çoğu

zaman erkeğin bildiği tek davranış ve düşünce kalıbıdır ve bu semptomu erkekliğinin temellerinden biri olarak ortaya koyduğu iddia edilebilir. Keza özellikle eşcinsellere karşı saldırılar, psikolojide, “homoseksüel paniği” (homosexualpanic, trans panic) olarak literatüre geçmiştir (Miller,Vandome and McBrewster, 2009, s. 67). Sosyal bilimlerin diğer alanlarında da homofobi olgusu kullanılmaktadır.

1.4.4.2. Toplumsal cinsiyet ve homofobi

Eril tahakkümün en önemli semptomlarından biri olan homofobi, toplum tarafından meşru sayılan cinsel kimlikleri taşıyan öznelere, bu kimliklerin muğlaklaşmasına karşı duydukları korku olarak tanımlanabilir ve bu korku aynı zamanda öznelere kurulumunu sağlayan bu kimlikleri de denetlemektedir. Erkek ya da kadın gibi meşru sayılan kimliklerin muğlaklaşması ya da öznelere hegemonik erkeklik biçimlerinin konforlu ve güç kazandıran alanından uzaklaşmasına yönelik korku, aynı zamanda bu meşru kimliklerin sabitlemesini de sağlamaktadır. Arzunun değişkenliğini ve akışkanlığını sabitlemek, öznelere de sürekli olarak önceden belirli normlar içerisinde kalmaları için gerekli stratejilerin onlara empoze edilerek üretilen bir varoluşu da zorunlu kılar ki bu, aynı zamanda dışarıda kalma ve topluluktan sürülme korkularında arkaik köklerini bulma ihtimali olan ötekileşme korkusuyla ilişkili olabilir. Toplumsal cinsiyet denetimi olarak homofobi, öznelere sabit cinsiyet kimliklerinin sınırları dahilinde varolabilme ve dışlanmama koşullarının da kilidi gibidir. Bu denetim bir anlamda arzusunun evrilebilecek sonsuz sınırlarını yontar ve biçimlendirir, içselleştirilmiş mekanizmalarla kontrol edilmiş öznelere -ki toplumsallaşmak bir anlamda budur- ötekiye doğru olası salınımını denetler gibidir.

Öteki figürleri aklın zayıfladığı, fantazilerin köklerini saldırdığı ve yeşerdiği sınır bölgelerinin sakinleridirler. Bu figürler, insanı uçurumun kenarına kadar getiren aşırılık deneyimlerini simgelerler. Yerleşik kategorileri çökerterek yeniden düşünülmesi için kışkırtırlar (Kearney; 2012, s.15). Ancak bu kışkırtılma, düşmanlık ve nefrete de dönüşebilir. Çünkü öteki, insanlara kendileri hakkında bir şeyler söyler ya da gösterir (Kearney, 2012, s. 51). Keza Sigmund Freud da “öteki” olanla hazırlıksız tekinsiz karşılaşmanın, öteki olanın değil de, benliğin içindeki bastırılmış ötekiliğin ortaya çıkışını simgelediğini ifade eder (Beal, 2001). Freud’u takip eden Kristeva (1991), sürekli tekrar eden öteki düşmanlığı dürtüsünü içimizdeki yabancıyı dışsallaştırarak dışarıdaki ötekiye yansıttığımız bir bilinç dışı süreçle ilişkilendirir. Kristeva’ya göre

insanlık öncelikle kir, atık, ve cesetten tiksindir. Tiksintinin nedeni kirlilikten öte, bir sistemi, bir düzeni rahatsız edendir. İğrenç; sınırlara konumlara ve kurallara saygı göstermeyen şeydir. Arada ve muğlak kalmış olandır (Tutal, 2004). Sosyalleşme sırasında öğrenilmeyen, ailede ve eğitim kurumlarında çoğunlukla adı geçmeyen, bir anlamda sır gibi saklanan insan cinselliğinin çeşitliliğinin keşfi de öznelde bir iğrenmeye veya tiksintmeye neden olabilir ki bu, Kristeva'nın sözünü ettiği gibi sistemin bir savunma mekanizması gibi de görülebilir.

Yasalardan bilimsel çalışmalara kadar birçok noktada ötekine karşı bilinçaltı kışkırtılmanın sonucu olarak gelişen mücadeleleri görmek mümkündür. Bu bilinçaltı figürlerin saf zannedilen pek çok noktada ortaya çıkışını Michel Foucault şöyle ifade eder: "Pusuya yatmış bekleyen öyle canavarlar vardır ki bilginin tarihi ve dönüşümüyle birlikte bunların da biçimleri değişir." (Foucault, 1987, s.74).

Erkekliğin korku dolu bir dünya olduğunu Luce Irigaray, "Başlangıçta Kadın Vardı" adlı eserinde şöyle açıklar:

Erkek, kendi oluş sürecinde bir engelle karşılaşır: Açık bir ufku bütünlüğünde yaşamaya muktedir değildir. Erkeğin kesin bir mantığa itaat eden logos ve dil aracılığıyla, üzerinde çalıştığı kültür, kendi kontrolünde, kapalı bir dünya kurmayı amaçlar: Kendisini koruyabilsin, kendiyle aynı olanlarla iletişim kurabilsin, bir temel ya da başlangıç gibi davranabilsin diye kendi başlangıcına ait bir dünya inşa etmeyi sürdürebilmelidir (Irigaray, 2014, s.22).

Toplumsal cinsiyet rejimi içerisinde sürekli olarak inşa edilen erkeklik, eşcinselliğe karşı sadece bireysel bir savunma değil, toplumsal kurumlara da yansıyan bir denetleme ve tahakküm mekanizmaları ağının önemli bir bileşenidir.

Hemen her nesneye dönük fobinin yaşanabileceğini daha önce belirtilmişti; fobi, korkulan şeyden kaçınmak için kişide karşı konulmaz bir istek yaratmaktadır. Kaçınma veya kaçma olanağı bulunmadığında ise yoğun bir kaygı ve panik tepkisi ortaya çıkmaktadır. Homofobik birey de eşcinsel bir bireyle karşılaştığında çoğunlukla bu tip duygular içerisine girebilmektedir; işte bu nedenle bu korkuya homofobi adı verilmektedir. Fobi nevrozunun, iletişimi ve etkileşimi olumsuz yönde etkilemekte, bir fobi, önemli bir kaygı durumuna geldiği ya da toplumsal iletişim ve etkileşimi engellediği zaman, fobi nevrozu (Bakırcıoğlu, s. 323) olarak değerlendirilir. Homofobi de, insanların birbirleri arasında düşmanlık üretmesine yol açmakta ve eşcinsel yönelimlere sahip bireyler şiddete, dışlamaya, ötekileştirmeye maruz kalmaktadırlar.

Psikolojinin tarihine bakıldığında ilginç bir nokta göze çarpmaktadır. Birçok fobi, Sigmund Freud öncesi ve sonrası dönemlerde tanımlanarak hastalık olarak nitelendirilmiştir; fobi, nevroz olarak sınıflandırılmıştır. Agorafobiden yükseklik korkusuna, çeşitli hayvan fobilerinden kapalı alan fobisine kadar birçok fobi, insanlar arasında iletişim ve etkileşim sorunları oluşturduğu için psikoloji literatüründe çok uzun zaman bir sağlık sorunu olarak görülmüştür. Ancak homofobi, çok uzun yıllar bir nevroz olarak görülmeyerek anormal fobik bir korku olarak kodlanmamıştır. Eşcinsellere karşı geliştirilen davranışlarda, kimi zaman gizli kimi zaman ise açık ve şiddetli bir biçimde gözlenebilen ötekileştirici tutum ve davranışlar; mekânları, insanlar arasındaki ilişkileri, insanların birbirlerini anlama biçimlerini ve hatta ilişkileri gerçeklikten kopuk bir şekilde biçimlendirilmesine rağmen bir sağlık sorunu olarak nitelendirilmemiş; bu tutum ve tavırları olağan kabul etmiştir. Oysa ki mekânları, insanların birbirlerini anlama biçimlerini ve etkileşimleri gerçeklikten kopuk bir biçimde algılamak, psikolojide açıkça nevrozlu bir birey olmak olarak tanımlanırken; bu tanımlı yapan aynı bilim, çok uzun zaman homofobiyi nevrotik bir davranış ve bir fobi olarak sınıflandırmamıştır. Psikoloji biliminin söz konusu ikircikli bakış açısı bilimin öne sürdüğü gibi tarafsız ve objektif bir anlatı olmadığını göstermektedir.

Psikolojide fobik kişilik olarak tanımlanan kavram, zor ya da kaygı verici durumlarla başa çıkmak için kendi yaşam etkinliklerini kısıtlama ya da güvenli ortamlarda kalma eğilimi (Bakırcıoğlu, 2016, s. 324); heteroseksüel insanların genelinde görülür ve bu insanlar eşcinsel insanlarla aynı mekânları paylaşmaktan kaçınırlar. Sosyalleşilen mekânların büyük bir çoğunluğu heteroseksist bilinçle şekillenmiş mekânlardır. Birçoğunun queerleşmesi sözkonusu bile olamaz. Homofobi ve fobik nevrozlar doğrudan doğruya mekânlarla da işlerlik kazanmaktadırlar. “Bedenle deneyimlenen belli durumlar meydana geldikleri kamusal ve özel alanları hem şekillendirir hem de onlar tarafından şekillendirilirler. Vücut bulan her deneyimimiz hem doğal hem de kültürel.”⁹ Bedenler, mekânlar ve tüm bunlardan dolayı kimlikler arasında çeşitli geri bildirimlerle şekillendirilen bir ilişki, bir iletişim biçimi mevcuttur. Heteroseksist bilinçler tarafından şekillenen mekânlar da doğrudan doğruya fobik kişiliğe hitap eden ve bu kişiliği üreten mekânlardır. Okullar bunun bariz örneğidir. Eşcinsel bir ilkokul öğretmeni, ailelerin şiddetle karşı çıkacakları ve çocuklarını ondan

---

⁹Bkz. Queer Temaşa, syf. 153

uzak tutacakları grotesk bir varlıktır. Okulun ve ibadethanenin queerleşmesinin zorluğu ile ilgili tartışmalar daha sonraki bölümlerde ele alınacaktır.

Bu açıklamalardan sonra bir homofobinin tanımı yapmak gerekirse: Erkeklik kimliğinin kendi göstergesel sınırlarından çıkarak karşıtına, başka bir deyişle kadınlığa doğru evrilmesine duyulan korkudur. Anderson (2009, s. 9)’a göre, homofobi erkekliğin en önemli kontrol mekanizmasıdır. Kramer (2011, s. 29)’a göre homofobi, eşcinsellik ve eşcinselle duyulan korku kaynaklı nefrettir. Lancaster (2002, s. 58) ise homofobiyi; eşcinsellerden, eşcinsel ilişkiden ve belli bir ortamda erkek kimliğinin tescillenememesinden duyulan korku olarak tanımlar. McCormack ve Andersen (2014, s.153) de homofobiyi, cinsel azınlıklara karşı yöneltilen ayrımcılık ve önyargının doğası ve etkileri olarak tanımlar.

Bu korku, en bariz şekilde, çeşitli kültürlerde değişen oranlarla sergilenen erkek olmayana karşı ötekileştirme eylemleri ile somuta döküldüğü gözlemlenebilir. Erkekler, diğer erkekler tarafından ‘kadınsı’ olarak değerlendirilerek alaya alınmaktan korkarlar; ancak kendileri de öteki erkekleri böyle değerlendirmekten kaçınmazlar genelde. Böylece dışlayıcı, baskıcı ve homofobik erkekliklerin inşa edilmesine katkıda bulunurlar (Kimmel, 2013, s.92).

Erkekliğin toplumsal mizansende sunulan bir kavram olduğunu vurgulayan Michael S. Kimmel, homofobinin dayanaklarını erkekliğin en önemli duygusu olan korkuda bulur. Freudyen bir bakışla babanın iktidarından duyulan korku, erkek çocuğu dehşete düşürerek, annesine duyduğu arzudan vazgeçirerek babasıyla özdeşim kurmaya iter. Böylelikle toplumsal cinsiyet kimliği, cinsel yönelimle birleşir. Çocuğun babasıyla özdeşim kurması, onun kadınlarla cinsel ilişki kurmaya yönelmesini sağlar. Kimmel’e göre erkekler, onu ezen baba ile özdeşim kurarak erkek olurlar. Ancak Oedipal krizi sırasında babasıyla karşı karşıya geldiğinde dünyaya bakışında bir yarıma deneyimi yaşar. Babasını, annesinin babasını gördüğü gibi, korkuyla karışık saygı, merak, dehşet ve arzu duygularının karışımını hissederek görür. Kendisinin babayı annenin babayı gördüğü gibi görmesinden dolayı hissettiği arzu olan bu homoerotik arzuyla başa çıkmak için bu arzuyu bastırılmalıdır. Homofobi bu arzunun bastırılması, diğer erkekler, kadınlar ve aynı arzuyla lekelenebilecek çocuklarla tüm ilişkilerin saflaştırılması ve birinin kişiyi ezkaza da olsa eşcinsel olarak düşünmesi olasılığının önünün alınmasıdır. Kimmel’e göre diğer erkeklerle yakınlaşmadan kaçış, içerdeki eşcinselin reddidir. Asla

tamamen başarılı olmaz ve bu nedenle her eştoplumsal ilişkide yeniden üretilir (Kimmel, 2013, s.104).

Homofobinin psikolojik kökenlerine ilişkin en kabul gören yaklaşımlardan biri Kimmel'in görüşüdür ve bu görüşün temelleri Sigmund Freud'a kadar götürülebilir. Freud, çocuğun ebeveynlerine ve ona bakan diğer insanlara yönelik cinsel eğiliminden arta kalan (ve ergenlikte yeniden canlanan) şeylerin cinsel nesne seçimini belirlediğini; çocuğun nesne seçimini bu arada kurulan enstest engeli nedeniyle söz konusu kişilerden uzaklaşarak onlara benzeyen başka insanlara yönelttiğini (Freud, 2000, s.152) söyler. Homoerotik arzunun erkekte anneye özdeşleşme sonucu babaya yönelmesi toplumsallaşma sürecinde bastırılması ve cinsel nesnenin karşı cinse yönelmesi özneyi erkek kimliği ile buluşturur. Ancak homoerotik arzunun kendi cinsine yönelmesi bilinçaltında aktiftir ve bunu bastırma hayat boyu sürerek homofobinin kökenlerini oluşturduğu öne sürülür.

Homofobinin öznelerde ortaya çıkması ile bugün bilinen anlamda benlik bilincinin oluşması ve "birey" olgusunun ortaya çıkması arasında paralelliklerin mevcut olduğu, geçmiş dönemdeki toplumsal cinsiyet anlayışlarının bugüne oranla görece muğlaklığından ve 19. yüzyılda kapitalizmin yaygınlaşmaya başladığı toplumlarda ikili (binary) cinsel kimlik normlarının meşruluğunu keskinleştirmesinden anlaşılabilmektedir. Modern toplumlarda özellikle 1980'li yıllarda eleştirel erkeklik çalışmalarının ivme kazanması, feminist teorilerin açılımları ve LGBT+ örgütlenmeleri ve aktivizmleriyle toplumların ve/veya kültürlerde homofobi düzeyleri ve etkileri farklılaşmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri'nde Milenyum çağında homofobinin azaldığı ve insanların davranışlarında hayli olumlu yansımaları olduğu belirtilmektedir (McCormack ve Andersen, 2014, s.153). Bununla birlikte eşcinsel, biseksüel ve transseksüel bireylere yönelik şiddet, dışlama, cezalandırma gibi kötü muamele dünyanın birçok ülkesinde devam etmektedir. 1990'lı yılların sonlarında yapılan bazı araştırmalarda her üç eşcinselden birinin hayatları boyunca en az bir kez şiddete maruz kaldığını göstermektedir ve ayrıca genç LGBT+'ların daha fazla istismara ve şiddete maruz kaldıkları; bu nedenle de intihar eğilimi ve madde kullanımı gibi bağımlılıkların bu yaş grubunda çok görüldüğü belirtilmektedir (Solmuş, 2016, s.106).

Erkek kimliği, toplumsal bir yapının yansımasıdır ve yine toplumsal olarak inşa edilmiştir. Zaman içerisinde yine bu ilişkiler sonucunda kimlikler doğarlar, evrilirler, sönükleşirler ve (hatta) tarihe karışabilirler. Sosyal kategorilendirme, sosyal dünyanın

sürekli bir biçimde sınıflara ve ayrımlara bölünmesidir. Sosyal kimliklendirme ise, bir öznenin kendisini ya da bir diğerini bu sosyal kategorilerin içerisinde isimlendirmesidir (Turner, 2010, s.18). Kimlik; öznenin kendisiyle değil, diğer öznelere girilen ilişkiler sonucunda oluşan özdeşleşmeler bütünüyle oluşur. Kernberg (2011, s. 21)'e göre insanlarda toplumsal cinsel kimlik -yani bireyin kendisini ya erkek ya da dişi olarak hissetmesi- biyolojik özellikler tarafından değil ona yaşamının ilk iki yılıyla dört yılı arası süreçte bakımını üstlenenlerin yakıştırdığı toplumsal cinsiyet tarafından belirlenir. Benzer bir biçimde, cinsel rol kimliği, yani bireyin verili bir toplumda erkeklere ya da kadınlara özgü belli davranışlarla özdeşleşmesi de psiko-sosyal unsurlar tarafından büyük oranda etkilenir (Kernberg, 2011, s.21). Kimlik, bir insanın kişiliğini ya da bir grubun niteliğini belirleyen, benlik algılarıyla ilişkili ayırt edici özelliklerdir. Kimlik, birey olarak kişilerin kim olduklarının farkında olmasıdır. Ancak kimliğin ne olduğu, bizim kimliğimizin diğer insanların kimlikleriyle, onların kimliğinin de bizimkiyle ilişkili olması nedeniyle, sosyal anlamda çok net değildir. Öte yandan sosyal alandaki etkileşim süreçlerinde oluşmaları nedeniyle, insan kimliklerinin hem kişisel hem de sosyal boyutu vardır. Kimlikler, çeşitli kaynaklardan oluşturulurlar ve çok katmanlıdır (Giddens ve Sutton, 2014, s.265).

Eril tahakkümün en belirgin niteliklerinden biri olan homofobinin çeşitli edimlerle kurduğu baskı ve şiddet nedeniyle eşcinsellerin sistemli olarak insanlık dışı bir “mahluk” olarak görülmesinde olduğu gibi. Nancy Fraser’ın ifade ettiği üzere sosyal refah sistemleri içinde kurumsallaşmış heteroseksüel normlar, eşcinselliğin değerini düşürerek gey ve lezbiyenlere kaynak aktarımını mümkün olduğunca güçleştirirler (Fraser, 2014, s.263). Ekonomik kaynakların kısıtlanması demek, tüm metaların ve hatta birçok duygunun kapitalizm içinde ve paraya endeksli tanımlandığı ve şekillendiği bir ortamda “sosyal dışlanma¹⁰” ya maruz kalmak ve insanlık dışı koşullarda yaşamak demektir.

Her kimlik, kendisine sahip olunan bilinçler tarafından üretilmiş bir söylemler bütünü olarak da görülebilir. Postyapısalcı teorilerin vurguladığı gibi cinsellik üzerine söylem üretimi ve sınıflandırmalar basitçe varoluş üzerinden tanımlanamazlar, bunlar

¹⁰Sosyal dışlanma, sosyolojide özellikle kültürel uyumsuzlukları gösteren ve göç ya da kentli alt sınıflarla ilgili çalışmalarda geçen bir kavramdır. Bir grup insanın çeşitli nedenlerden dolayı yaşadıkları dezavantajlı durumu anlatan bir tabirdir. Eşcinsellerin, homofobi ve homofobinin kurumsallaşması nedeniyle yaşadığı durumun da bir nevi sosyal dışlanma olduğu iddia edilebilir. İçeridekiler, toplumsal cinsiyet rejiminde ortaklaşmakta ve bu ortaklaşım hayatın her noktasına sirayet etmektedir. İçeridekilerin paylaştığı bu ortaklık, dışlamayı da meşru kılar.

tarihsel ve kültürel olarak inşa edilirler (Sullivan, 2007, s. 2). Eril ve dişil cinsiyetler, biyolojik anlamda birbirlerinden farklıdırlar. Ancak bu farklı oluş, siyah ile beyaz kadar keskin bir biçimde ayrıldıkları anlamına gelmez. Toplumsal cinsiyet bağlamında kimlik, bu farklılıkların kesinliği ile meşrulaşır. Farklılığı öne çıkarır, çok geniş bir benzerlik yelpazesini ise bastırır. Erkek ve kadın kimlikleri insanların birbirleriyle olan ilişkilerindeki temel kategorilerdendir. Her yerde ve bütün kültürlerde insanlar ilk görüşmede karşısındakini hemen kadın veya erkek olarak tanımlarlar (Salzman, 2006, s. 25). Homofobinin ne olduğunu gösterebilmek için erkek kimliği üzerinde durulması gereklidir.

Julia Kristeva (1991, s. 20), ötekinin, kimliğimizin diğer yüzü olduğunu vurgular. Bastırılmış ya da benlikte gizil bir biçimde var olan, bilinç dışına bir rahatsızlık olarak yansır. Ötekiye karşı öç almak üzere ‘biz’ duygusunun ortaya çıkışı (Kristeva, 1991, s. 20), homofobik davranış da eril kimliği koruma refleksidir.

1.4.4.3. Atanmış cinsiyet temellenen cinsel kimlik kurgusu

Herhangi bir azınlık grubunu ele alırken ve onu diğer gruplardan farklı kılan şeyin ne olduğunu sorgularken kaçınılmaz bir biçimde kimlik tartışmalarına yönelinecektir (Gezgin, 2016, s.39). İnsanın insan olabilme koşulunun bir kimliklenme süreci olduğu düşünüldüğünde, kimliksizliğin mümkün olamayacağı iddia edilebilir. Ancak bu açıklama; özellikle ileti enflasyonunun ve iletişimin daha önce görülmemiş ölçülerde arttığı modern ve sonrası zamanlarda kimliğin bir yanılsama, bir kurgu ve akışkan bir olgu olduğu gerçeğini değiştirmemektedir. Kimlik; belirli bir grubun çeşitli özellikleri dikkate alınarak o grup ya da dışındakilerin oluşturdukları kategorizasyondur. Gerçekliğin parçalarının belirli bir dizge ile kurgulanmasıyla oluşturulan kimlik, insanın aidiyet ve anlamlandırma ile ilgili ihtiyaçlarını karşıladığı ölçüde yaşadığı söylenebilir. Atanmış cinsel kimlikler de bu ifadelerden bağımsız görünmemektedirler.

Heteroseksist kalıplar yalnızca cinsel hayatları değil, yaşamın neredeyse tüm kalıpları ile ilişkilidir, yaşamın işlediği yolları şekillendirir. Hava gibidir, her taraftadır, görünmezdir. Ancak yine tıpkı hava gibi, görünmez ve yaşarken fark edilemez olduğu çeşitli işlevsellikleri harekete geçirmede anlamına gelmez. Bu işlevsellikler ve oluşturdukları yaşam biçimleri kimlikleri de temellendirir ve tarihsel süreçte atanmış cinsiyet kimliklerinin algı ve davranış kalıplarını var eder.

Cinsel kimlikler tıpkı diğer kimlikler de olduğu gibi bir semboller ve soyutlamalar bütünüdür ki doğumda görülen genital bölgelerin temellenmesiyle öznelere atanırlar. Atanmış cinsel kimliklerle ilgili toplumsal norm ve kalıplar dizgesinin yüklenmeye başlanması bu görünen organların sembolleşmesi sonucu harekete geçmektedir. Kimlik olgusu üzerindeki fikirleri takip etmek, cinsel kimlik kurgusunun inşası ile ilgili yolu bir miktar daha aydınlatabilir.

Homo Sapiens'i diğer canlılardan ayıran yegane nitelik kendi varlığı ile ilgili yüksek farkındalıktır. Diğer canlılardan hiçbirisi kendi varlığının farkında değildir. Tüm canlılar arasında iletişim mevcuttur. Ancak insan; iletişimde bulunurken kendi tikelliği üzerine göndermede bulunabildiği gibi, bu tikelliği tanımlayabilecek sosyal olgulara yaslanır. Hatta bilinci, doğrudan doğruya bu sosyal olgular aracılığıyla şekillenir. Nesne ile ilişkisi insanı, insan yapar ve bu oluş kaçınılmaz olarak kategorizasyona ve kimliklere neden olmaktadır.

Hayvan kendi yaşamsal etkinliği ile doğrudan doğruya özdeşleşir. Kendini ondan ayırmaz. O, bu etkinliktir. İnsan kendi yaşamsal etkinliğinin kendisini, kendi istenç ve bilincinin nesnesi (konusu) durumuna getirir. Onun bilinçli bir yaşamsal etkinliği vardır. Kendisi ile doğrudan doğruya kaynaştığı bir belirlenim değildir bu. Bilinçli bir yaşamsal etkinlik insanı, hayvanın yaşamsal etkinliğinden doğrudan doğruya ayırır. İşte o tastamam bundan ve yalnızca bundan ötürü cinsil bir varlıktır veya o yalnızca ancak cinsil bir varlık olduğu için bilinçli bir varlıktır; başka bir deyişle kendi öz yaşamı onun için bir nesnedir. Etkinliği yalnızca bundan ötürü özgür bir etkinliktir (Marx, 2007, s. 27). Bilincin ve bedenin inşa edilmesinin bir kısmı eğitimle olsa da büyük bir kısmı edilgen bir biçimde gerçekleşir. Bu biçimlendirme, ancak çok kısmi olarak bariz ve kasti bir pedagojik eylem biçimini alır. Büyük oranda, erkek-merkezli bölünüm esası uyarınca örgütlenmiş olan fiziksel ve toplumsal bir düzenin kendiliğinden ve eyleyicisiz etkisiyle oluşur; bu da sahip olduğu nüfuzun inanılmaz gücünü açıklar. Şeylere kazanmış bu eril düzen, iş bölümünün veya kolektif ya da özel ritüellerin rutin akışı içerisindeki sözsüz emirler yoluyla bedene de kazanır (Bourdieu, 2016, s.38). Özne ile nesne ilişkisinin gerçekleşebilmesinin tek yolu toplumsallıktır. İnsan da fiziksel anlamda bir nesnedir. Bu nesnenin bilinçlenerek özne haline gelebilmesinin belirgin nedenlerinden biri kendi farkındalığıdır ve bunun çıktısı dildir.

İnsan, dil yetisi sayesinde özne haline gelmekte ve kimliklenmektedir. Kimliklerden bağımsız bir insan düşünülemez. İnsanın özneleşmesi, insan olmasının

gereğidir ve bu özneleşme, kimliğe bürünmedir. Kimlik, öznenin bir diğer özne tarafından tanımlanması ile beslenir ama sadece bu tanımlanma ile oluşmaz. Doğrudan doğruya kişinin benliğine sızan ve onu oluşturan mikro-iktidar kanalları aracılığıyla kimliklenme gerçekleşir. İnsan, bunun ötesindeki özüne ulaşamaz. Dilin eril yapıyı besleyici ifadelerinin zenginliği düşünüldüğünde dil ile erkek kimliği arasındaki ilişkide açıkça ortaya çıkmaktadır.

Kimliği oluşturan en belirgin unsur, modern zamanlara kadar dil ve yaşam biçimini belirleyen coğrafyadır ve coğrafyayla insanlar arasındaki etkileşim ile dil, küreselleşme nedeniyle görece önem kaybetse de hala belirleyici temel unsurlardandır. Ancak son yüzyıldır coğrafya, kimlikleri belirleyen temel unsur olmaktan çıkmıştır. Coğrafya, kültürü etkileyen en önemli unsurlardan biri olma özelliğini gün geçtikçe yitirmektedir. Kültürün coğrafi ve toplumsal kara parçalarıyla “doğal” ilişkisinin yok olması (Tomlinson, 2004, s. 148) olarak tanımlanabilecek “yersiz-yurtsuzlaşma” sonucunda kimlikleri oluşturan birçok kavram kolaj bir şekle dönüşürken, öznel hayali cemaatleri tanımlayan, ulus-devletlere temel harç sağlayan milli ve dini kimliklere çok daha fazla tutunur oldular. Ulusların saptanabilir bir doğumları yoktur, eğer ölümleri gibi bir şey varsa bile, hiçbir zaman doğal değildir. Bir başlatan olmadığı için ulusların tarihi İncil gibi, bir üremeler zinciri halinde geriden gelerek yazılamaz (Anderson, 1995, s.226).

Erkek egemen kültürün ilişkileri ve biçimlendirdiği nesneleri ile birlikte öznel üzerinde bir iktidar oluşturduğu söylenebilir. Bu iktidar, semboller aracılığıyla bilinçlerde nakşedilir. İnsan, semboller dünyasına doğmaktadır ve onun olgunlaşma süreci, sembollerin anlamlarını öğrenmekten geçer. Semboller sayesinde, onları öğrenerek kimlik edinilir. Sembolik güç doğrudan bedenler üzerinde ve herhangi bir fiziksel kuvvet olmadan uygulanan neredeyse büyü bir güç biçimidir; fakat bu büyü yalnızca bedenin derinliklerine su pınarları gibi gömülü bulunan yatkınlıklardan kaynağını alarak işleyebilir. Sembolik gücün, yatkınlıkların pınar gibi fişkırmaya yol açacak, çok az enerji gerektiren bir tetikleme gibi iş görmesi, uzun bir beyne ve bedene işleme faaliyetinin daha önceden insanlar üzerinde yapılmış olması ve onların da buna tabi olmasından ileri gelir (Bourdieu, 2015, s. 54).

Dilin toplumsal cinsiyetin inşasındaki rolünü vurgulayan Luce Irigaray; dil üzerine çalışmış, feminist düşünürdür. Irigaray (2008)’a göre cinsiyet farklılığı insan türüne içkin bir farklılıktır ve cinsiyet kimliklerinin yeni parametrelerinin

oluşturulmasını savunur. Cinsiyet farklılığının dile nasıl yansıdığını, gündelik konuşmaları ve doğaçlama ifadeleri inceleyerek bulmaya çalışır. Böylelikle cinsiyetler arasındaki ilişkilerin nasıl oluştuğunun keşfedilmesini amaçlar (Irigaray, 2008). Böylelikle dilin simgesel üretimi aracılığıyla toplumsal cinsiyet rejimi ve kimliklerin yapılandırılışına farklı bir boyut getirir.

Modern ve sonrası zamanlarda ortaya çıkan kültürlerin melezleşmesi, cinsel kimliklerin belirlenişinde etkili olduğu söylenebilir. Bugünün dünyasında kimliklerin görece muğlaklaştığı ifade edilebilir. Kadınlarla birlikte bir kafede oturan erkek ya da pantolon vb. gibi erkek kıyafetleri giyen bir kadın, Ortaçağ'da hemen hiçbir kültürde anlaşılması mümkün olmayan bir davranış sergilemektedir. Bu anlamda, bir önceki paragrafta açıklanan “melezlik” kavramı, kimliklerin kimi belirgin ve keskin niteliklerini her geçen gün daha da fazla bulanıklaştırmaktadır.

Karl Marx'a göre, gerçekliği belirleyen bilinç değil, insanların bilincini belirleyen toplumsal gerçekliktir. Başka bir deyişle insanın bilincini oluşturan onun maddi dünyasıdır. Kültürün ve kültürel ürünlerin melezleşmesi, kimliklerin de melezleşmesini beraberinde getirecektir ve bu, her çeşit kimliğe bağlanma, kimliğini koruma refleksini de beraberinde getirecektir. Çünkü kimliğin, kendini dünya üzerinde ve öznenin kendi algı boyutunda kendisini tanımlama ve konumlandırma sanrısı olduğu söylenebilir. Erkek kimliği de bu savunmadan ve tanımlamadan payını alır ve homofobi, erkek kimliğine sarılma ve erkek kimliğini yüceltme diğer taraftan da eşcinsel yönelimleri dışlama ve ötekileştirme olarak ön plana çıkar.

Julia Kristeva (1991, s. 20), ötekinin, kimliğimizin diğer yüzü olduğunu vurgular. Bastırılmış ya da benlikte gizil bir biçimde var olan, bilinç dışına bir rahatsızlık olarak yansır. Ötekiye karşı öç almak üzere ‘biz’ duygusunun ortaya çıkışı (Kristeva, 1991, s. 20), homofobik davranış da olduğu gibi kimliği koruma refleksidir.

Tüm modern toplumlar, farklı bedenlere sahip oluşlarından hareketle iki cinsiyet arasında, erkek ve kadın ayırımına gitmektedir. Bedensel farklılıkların böylesi bir kabulü tüm kültürlerin bu farklılıkları çok çeşitli biçimlerde ifade etmesiyle sonuçlanmakta; erkek ve kadınlar ayrı özellikleri edinmekte ve değişik rolleri üstlenmektedir (Entwistle, 2012, s. 216). Erkek kimliğini kültürel olarak örgütleyen ataerkillik, belli ilkelere dayanarak ve bu ilkelerin insanlar arasındaki ilişkiler sonucunda üretilmesiyle vücut bulur. İşte bu ilkelerden birisi homofobidir. Ataerkillik, bir topluluğun erkek zihniyle yönetilmesidir (Whelehan, 2006, s. 93). Bununla birlikte yakın tarihli çalışmalar,

eşcinsel haklarını tanıyan Amerika ve İngiltere gibi ülkelerde homofobinin azalması ve bu durumunda kültürdeki olumlu etkilerinden söz etmektedir (McCormack ve Andersen, 2014).

Kimlikler kendi sınırlarını keskin bir biçimde çizerek şekil bulurlar. Her kimlik mutlak suretle karşıtları üzerinden de tanımlanabilir ve oluşurken karşıtı ya da karşıtlarından çeşitli göstergelerle ayrılırlar. Tıpkı diğer kimlikler gibi erkeklik de kendi karşıtı olan kadınlıktan birçok gösterge ile ayrılmak zorundadır. Ait olmak; kadın türüne, erkek türüne uygun düşeni bilmek demektir. Eğer biri, diğer toplumsal cinsiyetin işi denilen şeyi yapıyorsa, o kişi bir yabancı olmalıdır ya da bütün saygınlığını yitirmiş bir esir. Toplumsal cinsiyet her adımda, her davranışta; salt bacakların arasında değildir (Illich, 1996, s. 88) derken aslında Illich, toplumsal düzenin patriyarka tarafından nasıl da bölündüğü ve ayrıştırıldığına işaret etmektedir.

2. MODERN DEVLET VE TOPLUMSAL CİNSİYET POLİTİKALARI

Pierre Bourdieu, ‘Devlet Üzerine’ adlı çalışmasında devlet olgusu üzerine düşünmenin zorluğundan söz eder. Devlet denilen bu özgün nesnenin bile aslında devletin ürünü olup olmadığını tartışır; ona göre, devlet, toplumsal düzenin, fiziksel ve sembolik şiddetin gizli ve görünmez esaslarıdır. Bourdieu’ya (2015, s. 17-22) göre devlet, bir çeşit gizli tanrıdır. Devleti bir gizli tanrı olarak görmek ve onu soyut bir olguya yaslamak için yeterince neden bulunabilir. Öncelikle devlet üzerine tanımlamalar, onun değişken yapısı düşünüldüğünde, sahip olduğu bir özelliğine atıfta bulunmaktadır. Onun işlevleri, aygıtları, hegemonyası tanımlanır. Ancak devletin ne olduğu sorusuna verilen cevaplar, hep bir noktada yetersiz kalır. Sanki devletin sıfatları çevresinde dolaşılır ama kendisinin özüne ulaşamazmış gibidir. Belki de Bourdieu’nun ifade ettiği gibi karmaşık zamansallık yapısı ile devlet, bir yarı-tanrıdır.

İletişim araçları, modern devletlerin varoluşlarında, bu devletlerin tebalarının üzerindeki etkileri itibariyle başlangıçtan bu yana önemli bir noktada durdukları iddia edilebilir. Öznelerin çeşitli kimliklerle buluşması, bazı kimliklerin ve bu kimlikleri oluşturan değerlerin yoğunlaştırılması, bazılarının ise dışarıda bırakılması açısından iletişim araçlarının önemli etkenleri olduğu söylenebilir. Cinsiyetlerin konumlanması ve yoğunlaştırılmasında da bu araçların etkisi, özellikle teknolojinin geliştiği ve bu teknolojiyle buluşan kitlelerin nüfuslarının arttığı yirminci yüzyıl sonrasının, diğer zamanlara göre çok daha özel bir konumu olduğu ifade edilebilir. Ancak bu tarihe gelene kadar modern devletin oluşumu hakkındaki fikirlere bakmak önemlidir.

Hobbes ya da Locke gibi düşünürlerde görülebilen ilk tanımlar, devleti ortak faydayı gözeten bir kurum olarak görürler, hükümet ise bu düşünürlerde kamu malıdır. Bir ölçüde devlet, tarafsız bir mekândır (Bourdieu, 2015, s. 19). Devlet gerçekten de bir kamu malı mıdır? Yoksa zora ya da rıza üretmeye dayanan ve bulunduğu coğrafyayı ve o coğrafyada yaşayan her canlıyı, sınıf ekonomisi içerisinde örgütleyen ve metalaştıran dev bir makine midir?

Devlet, Neolitik Çağ’dan bu yana toplulukları örgütleyen; artı-değeri, devlete sahip olan sınıf ya da sınıfların ekonomik çıkarlarına uygun bir biçimde organize eden, doğa ile ilgili ilişkileri bu ekonomik çıkarlar uğruna düzenleyen ve yaşamı çeşitli araçlarla etkisi altına alarak kaynakların tüm insanlar tarafından kolektif kullanımını

engelleyen bir kurum olarak tanımlanabilir. “Devlet, tüm uygarlık tarihi boyunca görülen genel bir olgudur” (Oppenheimer, 2005, s. 28). Devlet, sınırları belli bir coğrafyada şiddet tekeli elinde bulunduran örgüttür (Weber, 2018).

Hobbes ve Locke gibi sosyal sözleşme kuramcıları, liberal devlet anlayışının kökenlerini ortaya atmışlardır ve bu kuramlara göre devlet, doğal durumun bir niteliği olan karmaşa durumunun, insanın acımasızlığının, güvensizliğin ortaya koyacağı düzensizliklere karşı insanların sözleşmeleri ile kurulan egemen güçtür (Heywood, 2012, s.95). Devlet, bireylerin haklarını koruyan gerekli bir aygıt olarak görülür. John Rawls’a göre adaletin ilkeleri, bireylerin haklarını belirler. Bu haklar çok önemlidirler ve kamu yararı ya da genel refah gibi kavramlarla bile çığnenemez. Bunu koruyacak olan ise devlettir (Gaus, 2016, s.355). Bir başka bakış açısına göre devlet, çevresel organları sınırları olan, toplumların kültürleri geliştikçe büyüyen organizmalardır (Ratzel, 1969). Devlet, kurumların varlığını gerektiren kurumsal düzeyde somutlaşmış bir siyasal iktidar biçimidir (Çam, 1981, s. 106).

Doğayı, doğayla ve insanların birbirleriyle kurdukları ilişkileri egemenlerin çıkarları doğrultusunda düzenleyen devletin zaman ilerledikçe bir kurumlar bütünü haline geldiği ve karmaşıklaştığı iddia edilebilir. Modern devleti, geçmişteki diğer devletlerden ayıran en önemli unsur, hâkimiyetini genişleterek “yaşam” şeklini belirlemesi ve kurduğu muazzam boyutlardaki denetim gücüdür. Bu denetim gücünü belirleyen faktörlerden en önemlisi ise gelişen teknolojidir. Teknolojinin gelişimi sayesinde “yaşam” ın denetlenmesinin de geliştiği iddia edilebilir.

Cinsellik, devletin denetlediği “yaşam” ın önemli noktalarından biridir. Bir önceki bölümde belirtildiği üzere cinsellik, sadece haz ve seksten ibaret değildir. O, bir ilişkiler bütünü ve yönelimler ağıdır. Kimlik oluşturan bir ağ. Eşcinselliğin temelinde de diğer cinsel kimliklerdeki gibi cinsel yönelim vardır. Kendi cinsini sevmek, cinsel ilişkide kendi cinsine yönelmek olan eşcinselliğin bir altkültür olmasını sağlayan, sahip olduğu bu doğal dürtü değildir. Kendi cinsine yönelim, eşcinselliğin bir altkültür olmasını ve onun üzerindeki çeşitli baskıları açıklamakta yetersiz kalır. Onu bir altkültür haline getiren uzun süre birçok coğrafyada devlet destekli bir yaşam biçimi olan heteroseksüelliğin oluşturduğu yaşam tarzının hâkimiyetidir. Monique Wittig bu hâkimiyeti şöyle ifade eder:

Toplumda yaşamak heteroseksüellikte yaşamaktır. Heteroseksüellik terimini sorguladığımda kendimi var olmayan bir nesnenin, bir fetişin, gerçekliğini değil ancak

etkilerini anlayabildiğimiz, insanların tüm yaşamlarını, davranış biçimlerini, hareketlenme tarzlarını, düşünme şekillerini etkileyen bir şekilde zihinlerde varlık bulan bir ideoloji biçiminin karşısında buluyorum. Yani aynı anda hem gerçek hem hayali olan bir nesne ile uğraşıyorum (Wittig, 2013, s. 69).

Wittig'in heteroseksüelliğe ilişkin “aynı anda hem gerçeklik hem hayali olan bir nesne” ifadesi, ilk bakışta “ideoloji” olgusunu çağrıştırmaktadır. Ancak heteroseksüellik ideolojiden çok bir söylemdir. Michel Foucault, ideoloji kavramına çekingen yaklaşır. Foucault, kendisini altyapı olarak adlandırılan maddi bir ekonomik belirleyene bağlaması nedeniyle ideoloji kavramı yerine “söylem” ve “söylemsel formasyonlar” ifadelerini geliştirir (Akay, 2004, s. 13). Modern devletin, heteroseksüel söylemi birçok aracıyla desteklediği ve onun yeniden üretimi için gerekli koşulları sağlayan gerçeklik ortamını kurduğu söylenebilir.

Özellikle 20. yüzyıldan itibaren cinsellik, güç ve iktidar ilişkilerini beslemiş ve siyasal anlamlar taşımaya başlamıştır. Kadın mücadeleleri ve sonrasında eşcinsellikle ilgili toplumsal mücadeleler, cinselliği daha da görünür bir biçimde siyasetin içerisinde konumlandırmıştır. Bu konuyu açabilmek amacıyla kısaca modern devletin ne olduğuna ilişkin tanımlara ve açıklamalara bakmak, sonrasında da özneleri nasıl inşa ettiğine ilişkin bazı fikirleri ortaya koymak; medyanın ve özellikle bizim inceleyeceğimiz konu olan gazetelerin homofobik söylemi nasıl inşa ettiğini ortaya koymak için gerekli olan zeminin bir kısmını sağlayacaktır.

2.1. Modern Devlet

Modern zamanları hissettiren temsiller, sanatta ve felsefede çok daha erken zamanlarda görülmeye başlasa da 19. yüzyıl, modern iktisadi insanın formüle edildiği yüzyıl olarak tanımlanabilir. Bu yüzyılda şehirlerin nüfusu, geçmişte olmadıkları kadar kalabalık miktarlara ulaşmış, atölyeler büyümüş ve kitle kültürü görünür hale gelmiştir. Ekonomik faaliyetin bir anlamda indirgenmiş şeması olan iktisadi insan, 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren formüle edilmeye başlanmıştır. İnsanlar çok büyük bir ekonomik ağ içerisine çekilmişler ve bu ağ dışında kalan tüm faaliyetler gözden düşmüştür. İnsanın kalabalıklar içerisindeki üreten-tüketen yüzü değer kazanmıştır (Ellul, 2003, s. 234). Sanayi toplumları, diğer toplum ve topluluklarla kıyaslandığında aşırı derecede büyüktür. Modern yaşam biçimini ve sınıflar arası ilişkileri sürdürebilmek için karmaşık bir iş bölümüne bağımlıdırlar. Bu işbirliğinin büyük bir

kısmı merkezi yönetime ihtiyaç duyar. Bu iş bölümünün herhangi bir merkezi otorite olmadan gerçekleşeceğini ummak, bu boyutlardaki bir toplum için neredeyse imkânsızdır (Gellner, 2013, s. 76).

Sanayileşme nüfusun artması (demografik dönüşümler), yaşam pratiklerinin içine kadar sızan metalaşma, kapitalist ilişkilerin yoğunlaşması ve iş bölümünün artmasına yol açmıştır. İletişim şekillerinin dönüşmesi ve meta dolaşım hızının teknoloji sayesinde yükselmesi; eski devlet biçimlerinin yetersizliğini de birlikte getirmiş ve eski bürokrasiler yeni dünyaya uyum sağlayamamıştır. Sayılan bu dönüşümler modern zamanların nitelikleridirler. Bu nitelikler devleti de modern devlete dönüştürmüşlerdir. Ancak hızla değişen bu dünyaya ayak uyduramama, insanları yeni düşünce ve kimlik biçimlerine itmiş olabilir. Bütün bu ekonomik ilişkiler, modern devletin ne şekilde biçimleneceğini ve nasıl evrileceğini de belirleyen faktörlerden biridir. “Devlet iktidarı, biçim-belirlenimli toplumsal bir ilişkidir. Bu da demektir ki, kapitalist devletin yeterli bir tahlili, sadece devlete özgü kurumsal biçimlerini değil, aynı zamanda politik güçler dengesinin devlet biçiminin ötesinde yerleşik faktörler ve değişimler tarafından nasıl bir şekilde belirlendiğini de göz önünde bulundurmalıdır” (Jessop, 2016, s. 256). Kurumsal bir topluluk olarak devletin eklemlenme biçimleri, müdahale biçimleri ve temsiliyet biçimleri; sermaye hâkimiyetinin dolayımlanması hayati noktadadır (Jessop, 2016, s. 257). Sermaye hâkimiyetinin sonuçlarından biri de kitlesel tüketimdir ve modern dönemleri diğerinden ayıran en temel nitelik kitlesel tüketimdir. Modern devlet, tüketim alanını düzenleyerek sermaye hakimiyetinin tehlikeye girmesini engelleyen örgüttür.

Sermaye hakimiyeti modernleşme ile başlamaz. Uygarlığın başlangıcından itibaren, karasabanın bulunuşundan sonra artı-değerin birikimi ile egemen sınıfların ilk örneklerinin görülmeye başlandığı söylenebilir. Hatta yeni bir ticaret sınıfının hareketleriyle görülen ilk değişimler, modern dönemlerden çok daha önceye kadar izlenebilir. “13. yüzyıldan itibaren İtalya’nın kuzey şehirlerinden Batı ve Doğu Avrupa’ya yayılarak, öncelikle Flaman antrepo merkezlerini (Brügge, Luttich, Brüksel, Gent vs.) sonra da uzak ticaret yollarının kesişme noktalarındaki büyük fuarları ortaya çıkaran ilk dönem finans ve ticaret kapitalizmi, yeni bir toplumsal düzenin unsurlarını oluşturmaktadır” (Habermas, 2007, s. 74). Modern dönemleri tüm bu zamanlardan ayıran en belirgin özelliklerden biri sanayileşme sonucu üretimin kitleselleşmeye başlaması ve şehirlerin yoğunlaşması sonucunda da tüketim toplumunun ilk örneklerinin ortaya çıkmasıdır. “İnsanların dünyasının değersizleşmesi, nesnelerin

dünyasının değer kazanması ile orantılı olarak artmıştır” (Marx, 2007, s. 21). İnsanlar, yıllarca birlikte yaşadığı topraklardan ve değerlerden kopmaya başlamış, hayat biçimleri ve yaşam pratikleri hiç olmadığı kadar hızlı dönüşüme uğramış, “ortak bir şeyleri olmayanların ortaklığı¹⁰” başlamıştır. Luce Irigaray, bu durumu şöyle tanımlamaktadır:

Mal ve mülk insanların aynı hissetmelerini sağlar, ama aynı zamanda alçak veya yüksek de; dolayısıyla ötekine gıpta eder ve bir başkasına uyar, mübadele eder, öder, satarlar. Böyle bir zaman içerisinde, şeyler ve insanlar arasındaki mesafe çoktan planlanmış ve hesap konusu edilmiştir. Öznelerin kapalı bir bütünün satranç tahtasına taşındıkları bu dünyada, bundan böyle aramızda özgür, elverişli, hala sakın, hala canlı herhangi bir şey söz konusu değildir (Irigaray, 2014, s. 21).

Adorno ve Horkheimer’a göre kapitalizm, insanları kelimenin tam anlamıyla birbirinden uzak tutar. Tren istasyonu ya da bankadaki küçük vezneler, çalışanların mesai arkadaşlarıyla fısıldaşmalarına ve küçük sırlarını paylaşımlarına olanak tanır; modern büroların cam bölmeleri, sayısız çalışanın sığıldığı ve hem gelip gidenlerin hem de müdürlerin izleyebildiği o devasa salonlar özel sohbetlere ve tembelliğe olanak tanımaz. İnsanlar kolektif içinde tecrit edilmişlerdir (2010, s. 293).

Böylesine geniş bir kitle ve karmaşıklaşmış yaşam içerisinde insanın her anlamda yabancılaşması ve bu yabancılaşmanın oranının artması muhtemeldir. Geçmişte sahip olduğu anlam haritaları modern toplumun hızlı değişen yapısı itibarıyla çökmeye yüz tutmuş, sahip olduğu değerlerin yerine yeni olgular yerleşmiştir. “Burjuvazi; hâkimiyeti ele geçirdiği her yerde bütün feodal, ataerkil, kır yaşamına özgü ilişkilere son vermiştir. İnsanı oluşum koşullarına bağlayan karmakarışık feodal bağları acımasızca kesip atmış ve insan ile insan arasında katıksız çıkardan, katı ‘nakit ödeme’ den başka bir bağ bırakmamıştır” (Marx, 2013, s. 42). Ulusçuluğun böyle bir ortamda palazlanması ve modern devletin temel dinamiklerini oluşturması, bu anlatılan değişim döneminde insanların bir kimliğe bağlanma ihtiyaçları ile birlikte okunabilir.

Endüstriyel toplumdan önceki toplumlar, temel olarak yönetenler ve yönetilenler olarak ikiye ayrılmıştır. Toplumsal roller zorlukla değişmektedirler. Toplumun en kalabalık kesimini oluşturan yönetilenler/ezilenler, özel bir eğitim alma gereksinimi olmaksızın kendilerini yeniden üretebilmektedirler. Endüstriyel toplumlar ise devamlılık ve sürekli yeniden üretim üzerine odaklanmaktadır. Böylesi bir toplumda üstlenilmesi gereken faaliyetler oldukça karmaşıklaşmıştır. Bilgi ve beceri birikimi gerektirmektedir. Bunun için de asgari bir eğitim veren kurumlara ihtiyaç duyulacaktır (Gellner, 1992, s.

¹⁰Alphonso Lingis’in kitabının adından esinlenerek kullanılmıştır.

25-50). Bu eğitim kurumları, modern devlet için gerekli olan ideolojik harcı, milliyetçiliği üreten kurumlardan biridir.

Modern devlet, sınırları belli bir toprak parçası üzerinde yaşayan insanları vatandaşlık temelinde muhatap alan ve bu sınırlar dâhilindeki kaynakları, daha çok sermaye sahibi azınlığın yararına kullanan, sermaye sahibi olmayan geniş nüfusun rızasını çeşitli aygıtlarla üreterek ama gerektiğinde baskı aygıtları ile zora dayanarak meşruluğunu sağlayan kurumlar bütünü olarak tanımlanabilir. Karl Marx’a göre, “modern devlet iktidarı, bütün burjuva sınıfının ortak işlerini yöneten bir kurultan başka bir şey değildir” (2013, s. 43). Alman İdeolojisi adlı eserinde ise Marx (2013) devleti, içerisinde yönetici sınıfın üyelerinin kendi ortak çıkarlarını dayattıkları ve bir çağa özgü tüm sivil toplumun simgelenmiş olduğu bir form olarak tanımlar.

Modern devlet, genellikle kendisini ulus kavramı üzerinde temellendirir ve ulusal çıkarları korur. Ancak hangi devlet olursa olsun ulusal çıkarlar önce ulusal burjuvazilerin çıkarlarıdır (Adanır, 2004, s. 146). Modern devlet; çeşitli kurumsal aygıtlarla burjuvazinin çıkarlarını, tüm toplumu oluşturan ve gerek ekonomik anlamda gerekse kültürel farklılıklarla birbirlerinde ayrı yaşam biçimlerine sahip özneler, kendi çıkarlarıymış gibi hissettiren ve bu düşüncenin sorgulanmasını engelleyen güce sahiptir. XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yayılmaya başlayan milli eğitim, dinsel kurumların merkezileştirilmesi ve dini bilgilerin devlet aracılığıyla yorumlanması, medya gibi kurumlar sayesinde oluşturulan hegemonya, modern devletin zihinlerdeki meşruluğunun sürekliliğini sağlayan önemli unsurlardandır.

Modern devleti, diğer devletlerden ayıran en önemli unsur, belki de onun sahip olduğu bürokratik yönetimin muazzam ölçülerde ayrıntılı bir biçimde işlerlik kazanması ve teknolojinin bu işlerliğe getirdiği hızıdır. Gerçekten de ekonomik sistemden bağımsız olarak bütün modern devletlerde gelişkin bir bürokratik yönetim görülmektedir. Max Weber, modern devletin sahip olduğu bu gücün esas kaynağını teknik bilginin gelişmesinde ve malların üretiminde modern teknoloji metotlarının gelişmesinde görerek, iktisadi sistemin kapitalist ya da sosyalist temeller üzerinde örgütlenmiş olmasının bir önemi olmadığını söyler (2017, s.51). Modern devlet de geçmiş dönemlerde görülen benzerleriyle ortak bir özelliğe sahiptir; şiddet uygulama tekeli veya şiddet uygulamanın meşruiyeti. Max Weber’e göre devleti tanımlayan en genel ifade, sınırları belli bir toprak parçası üzerinde meşru şiddet tekeline sahip olan aygıt olmasıdır (Robinson ve Acemoğlu, 2012, s. 81). Modern devletin hangi ekonomik

temeller üzerine oturacağı ve örgütlenme biçimi hakkındaki görüşler kabaca üç ayrımda özetlenebilir.

Siyaset felsefesinde modern devlet hakkındaki temel görüşlerden biri liberalizmdir. Liberalizmde devlet, vatandaşların ekonomi alanındaki rekabetlerini düzenleyen bir işleve sahiptir. Devlet, bireye mümkün olduğunca az kısıtlama getirerek onun gelişimini ve yaşamını güvence altına almalıdır. Liberal düşünürler toplumu, bireylerin birbirleriyle rekabet içerisinde oldukları bir ortam olarak algırlar. Rekabetçi davranış; doğal, değişmez ve meşrudur (Cantzen, 2015). Bütün çatışmalarına rağmen tüm liberal kuramlar, bireysel özgürlüğü siyasetin merkezine koyarlar. Özgürlüğe verdikleri önem nedeniyle eşitliğe daha sınırlı bir vurgu yaptıkları söylenebilir (Gaus, 2000).

Siyaset felsefesinde modern devletle ilgili bir diğer görüş ise sosyalizmi devlet aracılığıyla gerçekleştirmek isteyen sosyal demokrat ve devletçi sosyalistlerdir. Ekonomik eşitsizliklerin yol açtığı problemleri azaltmayı hedef alan bu görüşler, parlamento ya da devlet erkinin seçimle ya da devrimle ele geçirilmesini savunurlar. Sosyalistlerin büyük bir çoğunluğunun ortak özellikleri devletçilikleridir (Cantzen, 2015). Zygmunt Bauman'a (2016, s. 52) göre sosyalizm, toplum katmanında cemaat tipi bir bütünleşmenin yeniden inşasını hedef alır.

Modern devletin nasıl şekillenmesi gerektiği hakkındaki bir diğer görüş ise otonomist ve anarşizan görüşlerdir. "Anarşi" sözcüğü Yunanca'da otorite karşıtı, yöneticilerin olmaması durumu ya da yönetici eksikliği anlamına gelen anarkhia'dan gelir (Ward, 2014). Anarşist geleneğe göre insan, doğası gereği dayanışmaya meyillidir. Devlet anlayışına uygun toplumsallaşmalar, insanın bu mizacının önündeki engeldir. Bireylerin özgürce birleşmesine ve özgür federasyonlar şeklinde örgütlenmesine önem veren bu anlayışlar, modern devletin bu özgürleşme ve mülkiyetin eşit dağılımı noktasında en büyük engel olduğunu söylerler (Cantzen, 2015). Bu anlamda minimal bir organizasyon yapısı dışında hiçbir devlet mazur gösterilemez, devlet organize eden bir aygıtın çok ötesindedir (Nozick, 2015).

Devleti kapitalizmin aygıtı olarak gören ve kapitalizmin derinlemesine çözümlemesini geliştirerek kendisinden önce gelen siyaset felsefecilerinden ayrılan ilk düşünür Karl Marx'tır. Marx'a göre sermaye, proleterlerden oluşan bir sınıfın iş gücünün sömürülmesiyle oluşturulmaktadır. Sınıf çatışması böyle bir toplumda kaçınılmazdır. Şiddet araçlarıyla birlikte devlet, düşmanlıkların patlak vermesini kontrol

altında tutmak ve sömürücü azınlıkların kendi sınıf çıkarlarının korunmasını garanti altına almak için hazır bulunmaktadır (Pierson, 2016, s. 105).

Christopher Pierson, modern devletin sekiz belirleyici niteliği olduğunu söyler:

1. Şiddet Araçlarının Tekelci Denetimi: Pierson; Hobbes, Weber, Marx, Engels gibi düşünürlerin; devletin sınıf çatışmaları ve her tür anlaşmazlıkta şiddet gösterebilme tekeline hukuki olarak sahip olan tek örgüt olması noktasını vurgulamalarını belirleyici özelliklerden biri olarak alır.
2. Bölgesellik: Modern devlet mutlak suretle bir coğrafi bölgede jeopolitik bir kimlik üzerinden kendini tanımlar ve bu bölgesel bütünlüğünü ısrarla savunur.
3. Egemenlik: Hukuka ve belgelere dayalı bir egemenlik anlayışının olması.
4. Anayasallık: Politik süreçlerden ekonomiye, ailenin düzenine kadar birçok noktanın anayasaya uygunluğunun şart koşulması.
5. Kamu Bürokrasisi: Genel anlamda ekonomiyi düzenlemeyi hedefleyen, sabit kurallarla tanımlanmış, yazılı belgelerle ve kayıt sistemi ile ilerleyen devletin teknik yapısı.
6. Otorite ve Meşruiyet: Hukuki otoriteye ve bu otoritenin meşruluğuna ihtiyaç duyması. Modern devlet halkının iradesine dayalı olduğu müddetçe meşruluğunu sağlar.
7. Yurttaşlık: Bir coğrafyada doğan bireylerin sahip olduğu genel kimlik.
8. Vergilendirme: Sürekli bir vergi geliri olmadan varolamama durumu (2016, s. 48).

Anthony Giddens ise “Ulus-devlet ve Şiddet” adlı çalışmasında, devletin, dünya tarihinin geniş parçaları üzerinde dağınık bir metin olduğunu vurgular ve devletle ilgili aydınlatıcı şu iddiaları ortaya atar. Bu iddialar, modern devletin diğer devletlerle kıyaslanması açısından bizce önemlidir:

1. Geleneksel devletler esasen karakterde parçalıdır. Bu devletlerde siyasal merkezin idari menzili oldukça düşüktür; bu nedenle siyasal aygıtın mensupları modern anlamda “yönet” mezler. Geleneksel devletlerin sınırları değil, hudut bölgeleri vardır.
2. Mutlakiyetçi devlette, geleneksel devlet biçimlerinden, ulus-devletin müteakip gelişiminin habercisi olan bir kopuş keşfedilebilir. Egemenlik kavramı, kişisel olmayan idari iktidar fikriyle bağlantılı olarak ve ilişkili

fikirler dizisi ile birlikte, mutlakiyetçilikten itibaren modern devletin bir ölçüde kurucu unsuru olur.

3. Ulus-devletlerin gelişimi, geleneksel devletler açısından temel olan şehir/kırsal kesim ilişkilerinin çözülmesini varsayar ve yüksek yoğunlukta idari düzenlemelerin (sınırla ilgili) ortaya çıkmasını gerektirir.
4. Ulus-devletler kelimenin aşağıda açıklanan anlamı ile özünde çok başlıdır (polyarchic). Ulus-devletlerin bu çok başlı karakteri, idari yoğunlaşmalarından (gözetlemenin genişlemesi ile başarılan) ve bunun ürettiği denetim diyalektiğinin değişken doğasından kaynaklanır.
5. Ulus-devletler, yalnızca diğer ulus-devletler ile olan sistematik ilişkileri içerisinde var olurlar. En başından itibaren, ulus-devletlerin içsel idari koordinasyonu, uluslararası bir doğanın refleks olarak gözlenen koşullarına bağlıdır. ‘Uluslararası ilişkiler’, ulus-devletlerin kökenleri ile yaşıttır.
6. Geleneksel devletlerle kıyaslandığında, ulus-devletler çoğunlukla içsel olarak pasifleştirilmiştir; öyle ki şiddet araçlarının tekeli, normalde yalnızca dolaylı olarak, o vasıta ile hükmedenlerin ‘yönetim’ lerini sürdürdükleri kaynaktır. Modern devletlerdeki askeri yönetimler, bu bakımdan geleneksel yönetim biçimlerinden oldukça farklıdır. Bu, 19. yüzyıl toplum kuramının askeri ve kapitalist endüstriyel toplumlar arasında kurduğu zıtlıktaki geçerli unsurdur.
7. Kapitalizmin yayılması, 16. yüzyıldan bu yana yeni bir dünya sisteminin pekiştirilmesi açısından son derece esaslı bir önem teşkil etmektedir. Hem kapitalizm hem de sanayicilik ulus-devletlerin yükselişini kesinlikle etkilemiştir, fakat ulus-devlet sistemi, bunların mevcudiyetine indirgenerek açıklanamaz. Modern dünya kapitalizm, sanayicilik ve ulus-devlet sisteminin kesişmesi sayesinde şekillenmiştir.
8. Savaşın sanayileşmesi, ulus-devletin yükselişine eşlik eden ve ulus-devlet sisteminin konumlanışını şekillendiren anahtar bir süreçtir.
9. Modernite ile özdeşleştirilen dört ‘kurumsal kümeleşme’ vardır: Yoğun gözetleme, kapitalist girişim, endüstriyel üretim ve şiddet araçlarının merkezi denetiminin pekiştirilmesi. Hiçbiri, bütünüyle bir diğerine indirgenemez (Giddens, 2008, s. 11-12).

Ancak insanlar, sadece ve sadece baskıyla bir arada tutulamazlar. Bu nedenle devlet, topyekûn bir baskı aracı değildir. Varlığını, insanların yaşam biçimini ve üretim

ilişkilerini yeniden üretmek üzere sürdürebilir (Althusser, 2000; Marx, 2015). Marx Kapital’de sıklıkla üretim araçlarının sürekli olarak yeniden üretimi olmaksızın sermayenin ve devletin kendini var edemeyeceğini söyler (Marx, 2015). Althusser ise “yeniden üretim” kavramını genişleterek, sistemin tüm hayat biçimleriyle birlikte özneleri nasıl inşa ettiğini ortaya koyar. Bu anlamda modern devleti, tarihte görülen diğer örneklerden ayırt eden en önemli özelliklerinden biri; politik yapının, düşünce biçimlerinin, maddi üretim ilişkilerinin ve meta döngüsünün, neredeyse bütün ilişkilerin içine sızan iktidarın doğrudan yansıması olmasıdır.

Modern devletin şiddet tekeline sahip olması, onun toplumu şiddet temelinde harekete geçirdiği anlamına gelmez. Aksine onun belki de en büyük başarısı, tebaası altında topladığı özneler üzerinde kurduğu hegemonik projelerle, rızaya dayalı bir yönetimi gerçekleştirmesidir. Bu projeler, ekonomik temelli olsalar da, görünürde ekonomi dışındaki birçok alana yayılmışlardır. Ahlaki yenilemeler, toplumsal değişimler gibi sivil toplumu ve kamusal alanı doğrudan ilgilendiren ve onlara direk dokunan eylemler, hegemonyanın maddi taraflarıdır.

Daha önce Plehanov tarafından açıkça kullanıldığı halde Gramsci tarafından geliştirilen (Poulantzas, 1965, s. 235) hegemonya; sınıf bağlantılı güçlerin, belirli bir sınıfın politik ve entelektüel önderliğinde toplumu kendi çıkarları doğrultusunda örgütlemesini içerir (Jessop, 2016 s. 258). Gramsci’nin kuramsal katkısının önemi, devletin zora dayalı ve dışarıdan baskısının yerine, bu zoru görünmez, hatta giderek gereksiz kılacak iktidar biçimlerine dikkat çekmesidir (Sancar-Üşür, 1997, s. 28). “Kavram, egemen sınıfın entellektüelleri -ideolojik memurları- aracılığıyla kendi dünya görüşünün bütün toplum tarafından kabul edilmesinde başarılı olan ve böylece dar anlamda tahakkümden ziyade daha çok koşullu rıza aracılığıyla yöneten bir egemen sınıfın rolüne işaret eder” (Poulantzas, 2010, s.110). Başarılı bir hegemonyanın oluşturulması, bu hegemonyanın yapısal belirlenimi, stratejik yönelimi ve verili bir devlet biçimine eklenmesi ile ilişkilidir. Hegemonyanın yapısal belirlenimi, bir grup ya da sınıfın, diğer sınıf ya da gruplara nazaran yapısal imtiyazlara sahip olması ile gerçekleşir (Jessop, 2016, s. 260). Modern devletin bürokrasisinin neredeyse tüm devletlerde erkeklerden oluşması, banka kredilerinin dünya çapında kullanımına bakıldığında erkeklerin diğer cinsiyetlere göre çok daha fazla miktarda kredi alabilmesi gibi imtiyazlar hegemonyanın yapısal belirleniminin maddi örnekleri olarak öne sürülebilir ve bu örnekler, modern devletin erkek karakterini ortaya koymakta işe

yarayabilir¹¹. Hegemonik erkeklik, devletin hegemonik projelerinden biridir ve devlet hegemonyasıyla karşılıklı olarak birbirlerine içkindir.

Siyasal yapıların yukarıda anlatılan değişimleri, toplumun ataerkil karakterine dokunulmadan gerçekleşmiştir. 20. yüzyılda nihayet kazanılan eşit vatandaşlık konumu, o zamana dek imtiyazsız olan kadınlara toplumsal statüleri ve hakları için mücadele etme fırsatını ve gücünü vermiştir. Cinsiyet ayrımına bağlı olan mağduriyetler kendiliğinden ortadan kalkmamıştır (Habermas, 2007, s. 22). LGBTİ+ için ise henüz bir mücadele platformu yoktur. Bunun için 20. Yüzyılın ikinci yarısına kadar beklemek gerekecektir. Modern devleti oluşturan koşullar içerisinde cinsel kimlik politikalarının farkındalığı önce kadınlar tarafından erkekler gibi eşit vatandaşlık hakları için yürütölmeye başlar.

Devletin hukuksal aidiyet biçimlerini -en azından asgari ölçülerde- öñvarsayıyor olduğu tahmin edilebilir, ancak devlet aynı zamanda tam da hukuksal korunma ve yükümlölük kalıplarını tanımayan ve onları askıya alan bir odak olabileceği, olabildiği için, pekala bazı insanları -içimizden bazılarını- sınırları dışında bırakabilir (Butler ve Spivak, 2010, s. 3).

Modern devletin cinsel politikalarıyla ilgili tartışmalara LGBTİ+’ların geç girmesi bu “sınırları dışında bırakılma” durumuna örnektir. Butler bu konudaki görüşlerini şöyle sürdürür:

Eğer devlet ‘bağlayan’ şey ise, aynı zamanda belli ki bağlamayan, yani çözebilen ve çözük bırakan şeydir. Eğer devlet bu bağlayıcılık işlevini ulus adına (ulusun belli bir çeşidini - etkili bir uygulamaya dönüştüremezse bile- zorla dayatarak) görüyorsa, aynı zamanda ve aynı işlevden yola çıkarak çözüyor, salıveriyor, kovuyor ve yasak koyuyordur da. Devlet yasaklama işlevini görüyorsa, her zaman için kurtarıcı, özgürleştirici vasıtalarla, yani ‘tutmuyarak’, ‘serbest bırakarak’ hareket etmiyordur demek ki; tam da, engellemelere ve hapisanelere bağlı olarak işleyen ve bu şekilde, belli bir çerçevede kontrol altında tutucu bir gücü kullanarak, bu güce başvurarak kovuyor, dışarı atıyordur da birilerini (Butler ve Spivak, 2010, s. 4).

Bu yollarla “yaşamın” dışına itilenlerin politikanın dışında kaldığını söylemek zor olabilir. Dışarıda bırakılanlar, farklı işlevlerle ve farklı baskı mekanizmalarıyla sistemin içerisinde kalmaya, politik bir varoluşa sahip olmaya devam ederler. İktidarın çeşitli baskı mekanizmaları içerisinde yaşamlarını sürdürürler. Bir anlamda mültecidirler, mülteci kelimesinin anlamını ispatlarcasına altkültürler oluşturarak, bu altkültürlere

¹¹“Birleşmiş Milletler raporuna göre kadınlar dünyadaki işin %66’sını yapmakta, gıdanın %50’sini üretmekte, ancak gelirin %10’unu kazanmaktadır. Mülklerin ise sadece %1’i kadınlara aittir”. Unicef 2007, ‘Gender Equality-The Big Picture’, New York; Unicef Unicef’in yaptığı çalışmada LGBTİ bireylerle ilgili bilgi yoktur. Onlar bu araştırmaya konu bile olmamışlardır.

sığınarak, kaçarak yaşamlarını sürdürürler. Bir yandan devletin ideolojik aygıtlarına ve hegemonyasına maruz kalırlar; diğer yandan iktidar, dil dâhil birçok araçla onları yeniden üretmek için hazır ve nazırdır; ama diğer yandan da kendilerinden bağımsız koşullar gereği ötekidirler.

İktidarın bir temsili, bir aygıtı olan modern devletin ulus ve yurttaşlık olgularına dayandığını belirtmiştik. Şimdi bu olguları hangi araçlarla ürettiğini tartışmak, toplumsal cinsiyetin nasıl oluşturulduğunu ve modern devletin dayandığı eril tahakkümü ortaya çıkarmak açısından önemli olabilir.

2.1.1. Modern devlet ve hegemonik erkeklik

Ataerkillik kelimesi (patriarchy), ikinci dalga feminizminden bu yana erkeklerin kurallarının ağırlıkta olduğu sistemi anlatmak için kullanılmaktadır (Remy, 2015, s.44). Ancak modern zamanların kökenlerindeki birçok olgunun izlerini Aydınlanma felsefesi içerisinde takip etmek mümkündür. Aydınlanma, Batı’da ortaya çıkmış olsa da kapitalizmin tüm dünyada hâkim kültür olması nedeniyle tüm merkez coğrafyaları etkilediği iddia edilebilir. Dorinda Outram’ın (2007, s. 118) ifade ettiği gibi Aydınlanma pratiği, Fransız Devrimi sırasında tamamiyle erkek egemen bir siyasal ve toplumsal kültürün ortaya çıkmasını sağlamıştır. Aydınlanma, bugün baskın olan cinsiyet rollerini meşrulaştıran bir hareket olmuştur. Cinsel kimliklerin rolleri eril tahakkümün yapısı, Foucault’nun bahsettiği iktidar dönüşümlerinin önemli bir parçasıdır ve R.W.Connell’in sözünü ettiği “küresel cinsiyet düzeni”, bu dönüşümlerin sonucunda oluşmuştur. Connell’a göre küresel cinsiyet düzeni, küresel örgütlerin cinsiyet rejimleriyle yerel insan topluluklarının cinsiyet düzenlerini dünya ölçeğinde birbirleriyle bağlantılı hale getiren yapıdır (Sancar, s. 90).

Bugün insanlığın bilincinde var olan bütün olguların bir tarihi olduğu iddia edilebilir. Bu olgular zamansal ve coğrafyasal olarak değişiklik gösterirler. Erkek egemenliğin göstergelerinden biri olan homofobi de bu olgulardan bağımsız değildir ve toplumdan topluma, zamandan zamana değişiklik gösterir. Homofobi bugün, insan ilişkilerini olumsuz anlamda etkileyen en yaygın tutum ve düşünceler bütününden bir tanesidir. Bu durum hemen tüm toplumlarda eşcinsellere karşı ön yargıları pekiştirdiği gibi, bu ön yargılar yasal hükümlerle vücut bulur.

Cinsel nesne seçimi konusunda, tüm toplumların eşcinselliği yasakladığı aslında doğru değildir. Gerçekten de, birçok toplumda eşcinsellik toplumsal ve dinsel düzenin parçası olarak kurumsallaştırılmıştır (Connell, s. 118).

Eril tahakküm, toplum içerisinde yaşayan bütün öznelere sirayet ettiğinden ötekiye karşı öfkeyi sadece erkekler göstermez. Bu tahakküm içerisindeki her özne, eşcinselliği tehdit olarak görebilme ve ötekiye karşı öfkeyi eşcinsellere yönlendirme potansiyeline sahiptir. Eril tahakküm sadece erkekleri değil, kadınları da egemenliği altına alır. Hatta hegemonik erkeklik doğrudan doğruya erkeğin hayatını da hedef alır. Erkek olmaya özenen ergen bireylerin sigaraya, uyuşturucuya ve alkole çok erken yaşta başlaması, şiddete ve kabadayılığa duydukları özlem nedeniyle yine şiddetin kurban olmasının nedenleri arasında erkeklik dürtüsü sebep olarak gösterilebilir (Yücel,2013). Erkeklerin ömürlerinin kadınlara göre kısa oluşu ve yaşın artması ile erkeğin kadına oranla çok daha erken yaşta ölüyor olması sadece biyoloji ile açıklanamaz. Erkekler cüsseleriyle orantılı olarak daha büyük kalp ve akciğerlere sahip olup kanlarında daha fazla oksijen taşıdıkları halde yaşam istatistikleri kadınlara göre çok daha korkunçtur. Bunun nedeni ise dünyayı algılama biçimleri (Goldberg, 1994, s. 213) olduğu öne sürülmektedir. Hegemonik erkeklik, tıpkı kadınları disiplin altına aldığı gibi erkekleri de, onların çıkarları doğrultusunda görünen ama özünde eril bir tahakküm kurma aracılığıyla sosyalleştirir ve “adam” eder.

Üstelik bu “adam” etme/olma olgusu, aynı toplum içerisinde bile bölgeden bölgeye değiştiği gibi, zamandan zamana da değişmektedir. “Erkeklik”, diğer toplumsal cinsiyet kalıpları gibi öylesine yapay bir kurulumdur ki on altıncı yüzyıl Japonyası’nda bir samurayı kahraman yapan saldırganlık türü, günümüz Tokyosu’nda aynı kişiyi tedavi edilmesi gereken bir psikopat yapar (Cohen, 1995, s. 47).

Tarihten akılda kalan isimlerin büyük kısmının erkekler ait olduğu; kahramanlar, savaşçılar, filozoflar, peygamberler, devlet adamları, sanatçılar, örnekler, hainler gibi uygarlık tarihinin çatışmalarla dolu sürecinde ana aktörlerin erkekler olduğu (Özbudun, 2000) görülmektedir. Uygarlıktan söz edilmeye başlandığı zaman, tarihsel sorgulamanın ve yazılan tarihin merkezine “insan” oturtulur; ama bu “insan” da, cinsiyetsiz görünümüne karşın, erildir (Berktaş, 2015, s. 23). Dolayısıyla tarihi yazan erkekler, erkek bakış açısıyla yine erkekleri anlatmaktadır.

Erkekler, her ne kadar ataerkil sistem içerisinde eziliyor olsalar ve ona boyun eğmek zorunda kalsalar da, belli bir ideolojik ve politik iktidarı paylaşıyor ve ondan en

büyük getirileri elde ediyorlar. Bu iktidarın paylaşıldığı hiyerarşinin içinde olmak, erkeklere göreli bir özgürlüğü ve serbestliği de tanımaktadır. Bu yüzden özellikle kadınlara, çocuklara, LGBTİ+’lara ve diğer alt statüdeki erkeklere karşı sosyal anlamda kontrol edilemeyen bir hareket olanağı bulurlar. Önemli olan, erkeklerin kendi aralarında oluşturdukları özel ahlaki sistem olan erkekliğe uyulmasıdır. Bunun için, erkeklerden gönüllü bir kabul ve gereken davranışların gösterilmesi beklenir. Özellikle, erkekliğin rekabet içerisinde gösterildiği alanlarda (savaş, ekonomik olgular, politik dayanışma), bu içselleştirilmiş olan ahlaki yapı kendisini daha çok ortaya koyar. Bu ahlaki yapının bireylere özgü haline “şeref” denir (Gilmore, 1990, s. 221-22). Şeref, haysiyet, onur, namus vb. gibi olgular Ortaçağın mülkiyet ilişkilerinden doğan toplumsal ilişkilerin günümüze yansımasıdır. Toplumsal cinsiyet, mülkiyet ilişkilerinden bağımsız olmayan ve bu ilişkilerin oluşumuna destek olduğu, eril tahakkümün egemenlik anlayışının yansımasıdır. Bu yansıma, insan yapısını ezen-ezilen ilişkilerine uygun olarak biçimlendirir ve kategorize eder. Bu kategorizasyon erkeğin erkek olmayan her figürü, çocuktan eşcinselle ve hatta kadına kadar toplum içerisinde tanımlanmasına ve konumlanmasına temel olurken, bunlar hakkında bütün söylemlerin de eril tahakküm doğrultusunda inşa edilmesini sağlar.

Toplumsal cinsiyet rejimlerinin geçmişte eşcinselliği, modern dönemlerde olduğu kadar bir problem olarak görmemesi, onu bir hastalık olarak addetmemesi, cezalandırmaması; eşcinselliğin bir problem olarak ortaya çıkmasının, tarihte dönemeç noktalarının bulunması, toplumsal cinsiyetin oluşumunu sosyo-ekonomik politikalar ve iktidarın dönüşümüyle ilişkili olduğu aşıkardır. İktidar ilişkileri, başka tür ilişkilere (ekonomik ilişkiler, bilgi ilişkileri, cinsel ilişkiler) göre dışsallık konumunda değildir; onlara içkindir; bu bağıntılar iktidar içinde oluşan bölüşüm, eşitsizlik ve dengesizliklerin dolaysız sonuçlarıdır (Foucault, 2001, s. 72).

Ekonomi-politik perspektiften yöneltilebilecek “Normlarla kimin çıkarı muhafaza edilir?” sorusu önemlidir. Toplumsal cinsiyet temelli bölünme endüstriyel örgütlenmenin de temellerine oturmuştur ve sınıf çelişkileriyle girift bir şekilde konumlanmaktadır. Kapitalizm, egemen sınıfın yararına işleyen ama işleyişinin her noktasında eril tahakküm ilişkileriyle bağlar kuran bir sistemdir. Sömürü mekanizmaları yoluyla karı maksimize etmek, ancak ve ancak eril bir iktidarın ezilenler üzerinde uyguladığı rıza üretimi ve fiziki güç ile mümkündür. Kapitalizm, bir ölçüde toplumsal cinsiyet ilişkilerince yaratılan iktidar ve kar olanaklarından oluşmuştur (Connell, 2003,

s. 161). Üretimin bir toplumsal cinsiyet yapılanmasına bağlı olduğunu düşünmek, cinsel politikayla bağlantılı olan ama geniş cinsiyet kategorileri içerisinde işlerlik gösteren iş gücü içindeki farklılaşmaların daha açık bir biçimde tanınmasına olanak sağlar. Bu farklılaşmalardan bazıları, seks işçiliğinde veya eğlence sektöründe olduğu gibi, cinselliğin kendisinin pazarlanmasıyla ilişkilidir. Ama konu çok daha kapsamlıdır. Örnekler, belirli bir kadınlıkla yüklü belirli teknik ustalıkların kombinasyonu olarak resepsiyon memurluğu, havayolu hostesliği ve sekreterlik gibi birçok mesleğin yaratılmasını içerir. Belirli endüstriler, özellikle de giyim ve tiyatro ise eşcinsellikle bağlantılıdır (Connell, 2003s. 159).

Bir sanayi toplumu, belli uniseks varsayımlar dayatmaksızın var olamaz: Her iki cinsiyetin aynı iş için yaratıldığı, aynı gerçekliği algıladığı ve bazı ufak kozmetikler dışında aynı gereksinmelere sahip olduğu varsayımı. Ekonomik teorisinin dayandığı özne, ‘cinsiyetsiz’ insandır (Illich, 1996, s. 21). Kapitalizmle birlikte cinsellik, anne-babanın yatak odasının yarar güdümlü alanıyla denetim altında tutulan ve sınırlandırılan üretken bir güç haline gelmiştir. Toplumsal cinsiyet normları ve bu olguya göbekten bağlı hegemonik erkeklik ile bir toplulukta süregiden sosyo-ekonomik koşullar arasında çok çeşitli ilişkiler mevcuttur. Herhangi bir toplumda “iktidar” ın (iktisadi, siyasal, bilimsel, dinsel, ya da askeri) herhangi bir biçimi söz konusuysa, ‘ataerki’ de sürmektedir (Özbudun, 2000, s. 8). Ataerki devlet, ataerki bir özün tezahürü olarak değil, ama içinde ataerki yapının hem kurulup hem de tartışıldığı, yankılanan bir iktidar ilişkileri ve politik süreçler kümesinin merkezi olarak görülebilir (Connell, 2003, s. 196).

Hegemonik erkeklik bir iktidar kurma pratikleri toplamıdır ve iktidar çözümlemesi, ekonomik ilişkilerden ve ezen-ezilen çatışmalarından bağımsız okunamaz. Normatif olanla yaygın olanı harmanlamak yerine birbirinden ayırırsak yeni ve önemli sorunlar ortaya çıkar. Böylece ‘normatif’ olanı, normallığın bir tanımı olarak değil ama toplumsal iktidarı elinde tutanların kabul etmeyi arzuladığı şeyin bir tanımı olarak görmemiz mümkün olabilir. Bu ise normlarda kimin çıkarı muhafaza edilir; diğer insanların günlük yaşamları nereye kadar bu çıkarlara direnç gösterir; henüz normatif olmayan ama yaygın olan pratiklerden potansiyel olarak normatif olan ne tür ilkeler ortaya çıkabilir gibi sorular doğurur (Connell, 2003, s. 90-91).

Bilindik kodların, süregelen normların sistemin savunma mekanizması olduğu iddia edilebilir. Mülkiyete dayalı tüm toplumsal sistemlerde ise egemen-ezilen ilişkileri mevcuttur. Bu anlamda sistemin yapısal dinamiklerini oluşturan cinsiyet kodları ve

simgeleri de egemenlerin yaşam koşullarını her anlamda besleyen bir sistemi korur. Tanımlamayı ve dolayısıyla düşünmeyi ve yine dolayısıyla her çeşit üretimi sağlayan kodlar egemenleri de içine alacak bir şekilde ve edilgen bir biçimde korunur. Bir eşcinseli tanımlarken “erkek gibi” ya da “kadın gibi” ifadeleri, çoğunluk tarafından kullanılır. Tanımlanamayan ya da egemen paradigmanın sanki bir çeşit kendini koruma refleksinden dolayı tanım dışı bırakılmış tikellikler; tanınan, bilinen, sistem tarafından müsait görünen, bilindik tanımlarla kodlanırlar. Toplumsal cinsiyet paradigmaları işte bu kodların toplamıdır. Ancak sadece birbirine eşdeğer kodların bir aradalığı da değildir, iktidar veya tahakküm ilişkilerinin de işlediği devingen ilişkiler silsilesidir. Toplumsal cinsiyet tahakkümleri ve ilişkileri, kendi kodlarının devamı için onları yerli yurtlu hale getirmek zorundadır.

Toplumsal hayatın en temel ihtiyaçlarını, gündelik hayatın unsurlarını düzenleme konumuna sahip cinsiyetlendirme mekanizmaları, toplumsal cinsiyet üretiminin çeşitli aşamalarında birbirini tamamlayan bir bütünlük, bir hegemonya oluşturur. Bu hegemonya, toplumsal kurumlar tarafından üretilen değerlerle içkinleşerek, cinsiyet rejimini ayakta tutar. Çocuk oyunları, okul takımları, arkadaş grupları, spor oluşumları, aile ortamı, iş alanları, askerlik hizmeti gibi yüzlercesi sıralanabilecek bu mekanizmalar, cinsiyet kalıplarını erkek ve kadın ikiliğine yerleştirir. Bu ikilik, zamanla sosyal varoluş haline gelir ve doğallaşır (Selek, 2008, s. 10).

Toplumsal cinsiyet, özneleri kimliklendirmenin de ötesinde yaşam pratiklerinin her noktasına edilgen bir biçimde yerleşmiştir. Hayatın her noktasında, mekanlarda, dilde, kıyafette, kısacası postyapısalcı anlamda metin olarak okunabilecek her noktada toplumsal cinsiyet mevcuttur. Çünkü o, insanların düşünme biçimine yerleşmiştir. Bourdieu, toplumsal cinsiyetin hayatın her noktasına sirayet edişini şu cümlelerle dile getirir:

Cinsler hakkındaki bölünme burada ‘şeylerin düzenine dahilmiş gibi görülür, tıpkı kimi zaman normal, doğal, hatta kaçınılmaz olan hakkında konuşurken söylediğimiz gibi: aynı anda hem, nesnelleştirilmiş haliyle, şeylerde (örneğin her alanı ‘cinsiyetlendirilmiş’ olan evde), tüm toplumsal dünyada, hem de, bedene gömülü haliyle bedenlerde, eyleyicilerin habitus¹²’ unda mevcuttur; buralarda algılama, düşünme ve eyleme şemaları sistemleri olarak işleyiş gösterir (Bourdieu, 2016, s. 21).

¹²Habitus kavramı, insanların yaşadıkları kültürler sonucunda zihinlerinde sahip oldukları bilgi stokunu anlatır (Bourdieu, 1996, s. 170) Bir toplumsal formasyon içindeki varlık formları ve koşulları, o formasyona bağlı pratikleri üreten habitusu üretir. Pratikler habitus tarafından biçimlendirilirken nesnel yapıları da yeniden üretirler (Bourdieu, 1992).

Toplumsal cinsiyet, bir tür iktidar ilişkileri örüntüleri içerisindeki habitus olarak düşünülebilir. Bu düşüncenin öncüllerinden Bourdieu'nun anladığı anlamda toplumsal cinsiyet, hem Foucault'un tanımladığı tarzda, kendi arzularını ve isteklerini gerçekleştirme peşinde koşarken, kendini toplumsal iktidar ilişkileri uzantısı olarak inşa eden, 'cinsiyetlenmiş beden' anlayışından, hem de Butler'ın eylem ve fiil olarak bedenin performansı biçiminde gerçekleşen toplumsal cinsiyet yaklaşımından beslenmiş bir tür sentezdir (Sancar, 2011, s. 189). Illich, toplumsal cinsiyeti anadile benzetir. Toplumsal cinsiyet kodları anadil kadar dayanıklı ve esnek ama aynı zamanda hassas ve kırılğandır. Anadilin gelişiminde olduğu gibi, toplumsal cinsiyet kalıpları da eğitimle birlikte aşılır, varlığı hemen unutulur ya da inkar bile edilebilir. Bu nedenle, bugünün birçok insanı, hem gender'i hem anadili anımsama ya da imgeleme yeteneğini kaybetmiştir. Üniversite diplomasıyla donanmış olarak kırsal Meksika'ya dönen kız için, yaşlı anasının toplumsal cinsiyet anlayışı, kendisinin uzaklaşmak istediği bir bağ gibi görülebilir (Illich, 1996, s. 133).

Toplumsal cinsiyetin kurulumunda “ideal erkek” lik imajı önemli bir kavramdır. Başat kimlik erkek olduğu için hem kendisini hem de kendinden olmayana kuran olur. Eril tahakkümün hâkimiyeti tüm kimliklerde belirir. Eril tahakküm, erkek merkezli bölünüm esası uyarınca örgütlenmiş olan fiziksel ve toplumsal bir düzenin kendiliğinden ve eyleyicisiz etkisiyle oluşan (Bourdieu, 2016, s. 38) toplumsal yapıdır. “İdeal erkek” kavramı, her ne kadar bu kimlikle ilgili küresel imajlar bir süredir dolaşımda olsa da toplumsal olarak kurulduğu için coğrafyadan coğrafyaya ve zamandan zamana farklılık gösterir. Türkiye’de bu olgu cinsel ilişkideki başarı ve potansiyel, vücut kıllarının oranı, şiddet, fiziksel güç, rekabet ve mücadeleye yatkınlık gibi olgularla bezenir. Bu ideal imaja uygun olmayan erkekler, erkekliğin sınırına çarparlar. Erkekliğin kesin çizgileri vardır ve diğer kimliklerin nitelikleri, erkek gözünden yapılan tanımlamalardır. “Hanım hanımcık kız”, “top”, “bakire kız”, “duygusal kadın”, “hafif kadın” vb. tüm ifadelerle dikkatlice bakıldığında; bu ifadelerin erkeklik sınırının içine dâhil olmayan olgularla üretildiği görülebilir. Erkek serttir, çizgileri belirgindir -yuvarlak değildir-, duygularını olur olmadık şekilde ve yerlerde göstermez, atılgandır vb. erkeklik ideolojileri, temelde erkek arkadaşların ve erkek otoritesinin bakışı ile ilişki içinde işler (Leverenz, 1991, s.769). Ancak sadece erkek arkadaşların bakışı ile değil, diğer kimliklerin de erkekliğin toplumsal inşasında etkisi mevcuttur. Erkek kimliğinin baskıladığı ve bu baskı nedeniyle erkeğin de bunları

yapmakla yükümlülük sahibi olduğu temel noktalar; dölleyici olmak, kendisine ekonomik anlamda bağımlı olanları beslemek, bağımlı olanları korumak, fiziki ve psikolojik anlamda “güçlü” olmak ve tüm bu görevlerin şekillendirdiği kimliğinin sembollerini ve duruşunu toplum içerisinde gösterebilmektir. Dölleyici olmak, erkeğin cinsel ilişki sırasındaki gücü ve çocuk doğurtabilme başarısıdır. Bu anlamda cinsel ilişki veya cinsel alan, erkek kimliğinin özellikle erkek için ispatlandığı yegane alandır. Bu alandaki her çeşit eylemin gerçekçi bir biçimde toplum içerisinde ortaya dökülmesi, erkeğin egemenliğini sarsabilir. Erkeklerin kendi aralarında bu konuyu bir rekabet unsuru olarak görmesi de cinsel ilişkideki “başarının”, kimliğin yeniden üretimindeki önemini göstermektedir. Erkek için “kendi erkekliğini ispat etmek”, cinsel ilişkinin hazzı ile birleşmiş durumdadır. İlişki sırasındaki ereksiyondan düşme durumunun “iktidarsızlık” olarak ifade edilmesi bile bunun göstergelerinden biri olarak okunabilir. Bu durum sadece Türkiye’de değil diğer kültürlerde de ataerkinin bir karakteristiği olarak varlığını korur. Ereksiyondan düşme durumu İngilizce’de medikal alanda “impotency”, hukuki alanda “physicalincapacity” ve halk arasında “impotence” olarak kullanılmaktadır¹³. İmpotency, potansiyelsizlik anlamına gelmekte iken; physicalincapacity, fiziksel kapasitesizlik olarak çevrilebilir. Her iki kelimenin de güçsüzlük, yetersizlik ve acizlikle bağlantısı nettir. Yine bu durumun Almanca’daki ve Fransızca’daki karşılığı “dieimpotenz” ve “impotence” tir. Dolayısıyla cinsellik ve gücü birbirine bağlayan bu bakış açısından anlaşılacağı üzere, bir erkek için en ağır aşağılanma bir kadına dönüştürülmektir (Bourdieu, 2016, s.36).

Erkeğe özgü kabul edilen bazı cesaret biçimleri, grubun saygı veya hayranlığını yitirme, “arkadaşlar” ın “yüzüne bakamayacak” hale düşme ve tipik kadınsı “zayıf” kategorisine, veya “nanemolla”, “kız gibi” ve “ibne” gibi kategorilere itilme korkusundan kaynaklanır. Sonuç olarak “cesaret” denilen şeyin kökü çoğu zaman bir tür korkaklıktadır: buna ikna olmak için erkekleri cinayete, işkenceye ya da tecavüze iten tüm o durumları hatırlamak yeterlidir (Bourdieu, 2016, 71). Erkeklik belki de her şeyden çok toplumsal bir görevdir. Cinsel veya toplumsal üreme becerisinin ötesinde o, ulaşılamaz bir hedefler ve zorunluluklar bütünüdür. İdeal erkeklik imajı çoğu durumda erişilemez olduğundan bu eril imtiyaz, erkeklerin üzerinde ciddi bir baskı uygulamaktadır. Homofobinin temellerinden birisini de bu zorlu toplumsal misyon olarak kabul edebiliriz. Yapı, zorlamalarını, tahakküm ilişkisinin her iki tarafına da,

¹³Longman, H. (1992), *Dictionary of English Language and Culture*, Harlow, Essex : Longman

dolayısıyla egemenlerin kendisine de dayatır; bunlar, bir yandan bundan çıkar elde ederken, diğer yandan da, Marx'ın dediği gibi, 'kendi tahakkümünün hakimiyeti' altına girerler (Bourdieu, 2016, s.90).

Şiddetin erillikle ilişkili olduğu ve hegemonik erkekliğin şiddetten beslendiği aşıkardır. Bir erkek için suç işlemek; üçkağıtçılık, dolandırıcılık, kabadayılık, garip bir biçimde maçoluğun göstergesi iken kadın için suç, yerleşmiş bir kadınlık öz imajını yıkacak kadar alçaltıcı, dehşet verici bir deneyimdir (Millet, 1999, s.101). Erkeğin yasalar konusundaki avantajlı durumunu ve onun suç işleme potansiyeline yatkınlığının toplumsal kabulünü pratikteki birçok örnek de ispat eder. Örneğin birçok ülkede bir seks işçisiyle cinsel ilişkiye girmek, erkek açısından suç değilken kadın açısından ceza gerektiren bir eylemdir. Birçok ülkede seks işçileri cezalandırılır ama onlarla birlikte olan erkekler değil. Erkeklerin suça ve şiddete meyilli yapısı, gündelik ilişkileri şekillendirmenin ötesinde fantezi dünyasını da belirler. Cinsellikte erkek üstünlüğünü kurumlaştıran ve eril şiddeti “normal” kılan pornografi bunun örneklerinden birisidir. MacKinnon'a göre pornografi 'h iyerarşiyi erotikleştirir'; eşitsizliği sekse dönüştürerek onu zevkli kılar ve yine aynı eşitsizliği toplumsal cinsiyete dönüştürerek doğal görünmesini sağlar. MacKinnon'un en radikal iddiası pornografinin diğer cinsel münasebetler üzerinde zararlı etkisi olduğu değil, sözde normal sayılan cinselliğin zaten pornografiye dönüştüğüdür (Bersani, 2015, s. 69). Pornografi, erkek şiddetinin ve kadın erkek eşitsizliğinin tanıtım kampanyasıdır.

Her noktada yeniden üretilen baskın cinsellik, bir başka deyişle heteronormatif düşünme biçimleri ve eril tahakküm, cinselliğin sonsuz çeşitlilikten oluşan doğasını sınırlandırır ve kendi içerisinde edilgen bir kontrole tabi tutar. Bu öyle bir kontroldür ki eşcinsel ilişkiler bile belirlenmiş cinsel kodlar üzerinden yaşanmaya mahkum kalır. Belirlenmiş cinsel kodlar, sınırlardır ve bunlar çeşitli göstergelerle somuta dökülürler. Bedenlerde, mekânlarda, üretim ilişkilerinde ve doğrudan doğruya metalar aracılığıyla somuta dökülen cinsel kodlar; kimi zaman açık kimi zaman gizil bir biçimde ortaya çıkarlar.

2.1.2.Modern devletin cinsel kimlik inşasında kullandığı aygıtlar

17. yüzyıldan bugüne kadar hakim olan kartezyen kavrayış gereği cinsiyetler de ikili ayrımla ele alınmaktadır ve yukarıda da açıklamaya çalıştığımız gibi bireylerin “kadın” ve “erkek” olarak iki kategoriye ayrılmakta ve bu iki tasnif dışında kalanlara da

büyük bir baskı uygulanmakta ve dışlanmaktadır (Berghan, 2007, s. 17). Tıpkı Foucault'un biyopolitika kuramıyla işaret ettiği gibi modern devletin nüfus politikalarında bireyler doğurganlıkları veya üreme potansiyelleri gereği sağlıklı kadın ve erkek olarak iki grupta ele alınmakta; bundan farklı cinsel yönelim göstermek isteyenler tıp söylemiyle “hasta” veya “sapkın” olarak tanımlanmaktadır. Kartezyen anlayışın meşrulaştırdığı keskin ikilemler (binary) ve düşünsel iklim, eril tahakkümün çok daha fazla keskinleşmesini de beraberinde getirmiş ve modernizmin ulaştığı her noktada etkisini göstermiştir. Eşcinsellerden, belirlenmiş normların dışında yaşayan kadınlara ve hegemonik erkek kimliğinin dışındaki erkeklerden çocuklara kadar toplumun her kesimi, eril tahakkümün altına alınmaya çalışılmaktadır.

Eril tahakküm, erkekliği hâkim kılan bir ideoloji/bir söylemler bütünü (Bourdieu, 2014) olarak tanımlanabilir. Bu ideolojinin inşası ve üretimi, hayatın maddi koşullarının değişimiyle şekillense de insanlık tarihi boyunca çok uzun bir süredir devam etmektedir. İdeoloji, maddi pratikler bütünüdür. Her öznenin eylemleri ile maddi biçimlere bürünür, yaşamı şekillendirir ve elbette ki yaşam da öznelerin temel yapısını üretir. Ancak son kertede “yaşamı belirleyen bilinç değil, bilinci belirleyen yaşamdır” (Marx, 2013).

Gramsci, ideolojinin, bir ‘fikirler sistemi’ yle ya da toplumsal faillerin ‘yanlış bilinciyle’ özdeşleştirilemeyeceğini, bunun yerine, bir tarihsel bloğu bir takım temel eklemlenme ilkeleri çerçevesinde birbirine bağlayan, kurumlarda ve aygıtlarda cisimleşmiş, organik ve ilişkisel bir bütün olduğunu söyler. Bu anlamda ideoloji, bir üst yapı kavramı olmaktan çıkar ve tarihsel bir organik çimento haline gelir (Laclau ve Mouffe, 2008, s. 117). Erkek hegemonyası da tarihsel bir organik çimento olarak okunabilir ve erkeklerin kadınlara boyun eğdirmekten ortak çıkarları vardır. Erkeklerin kolektif iradesi, bir anlamda parçalı ve dağınık tarihsel güçlerin politik ideolojik eklemlenmesinin sonucu olması mümkündür. Ancak bu eklemlenmeyi sağlayan ve bu eklemlenmeyi sürekli olarak yeniden üreten aygıtlar olmadan bu hegemonya da sürdürülemeyecektir. Erkek hegemonyası, kimi zaman etken ve kimi zaman da edilgen bir biçimde bu aygıtlar ve özneler aracılığıyla hayata geçirilir ve öznelerin edimleri dolayısıyla da maddileşir.

Gramsci'ye göre “bir sınıf, devlet iktidarını almaz; devlet haline gelir” (Laclau ve Mouffe, 2008, s. 120). Gramsci'ye göre, çeşitli toplumsal ögeler sadece ilişkisel bir kimliğe sahip olsalar da, her hegemonik formasyonda tek bir birleştirici ilke olması gerekir (Laclau ve Mouffe, 2008, s. 120). Bu anlamda erkekler, devlet aygıtına sahip

değildir; devlet, doğrudan doğruya erkektir. Erkeklik, devletin temel birleştirici ilkelerinden birisi, belki de en önemlisidir. Erkeklik ilkesini ve bu ilkenin egemenliğini topluma yayan, öznelere bu ilke temelinde koşullandıran ideolojik aygıtların ne olduğunu anlatmadan önce ideoloji kavramı hakkındaki tartışmalara bakmak, öznelere inşasını açıklamak için faydalı olabilir.

Gelişmiş bir toplumsal sistemde doğrudan açık zora dayanmak, iktidarın tarihin geçmiş dönemlerindeki bir biçimi olduğu söylenebilir. Ancak modern toplumsal sistemlerin, ekonomik döngüleri ve üretim ilişkileri gereği, sürekli olarak devlet zoruna dayalı olarak sürdürülemeyecekleri iddia edilebilir. Friedrich Engels, her siyasal zorun mutlak suretle bir iktisadi göreve dayandığını ortaya koymuştur. Ancak siyasal zor, Engels'in vurguladığı gibi üretici güçler düzeyinde üreten insanlara bağlıdır ve tam da bu nedenle tarihte hep belli zaman aralığında görülmüştür (Engels, 2013). Kapitalist devlet, baskı ve onayın çoğu zaman belirli oranlarda birbirini dengelediği ama kimi zaman birinin diğerine üstün geldiği bir yapıdır. Devletin baskı aygıtlarının, ideolojik aygıtlara oranla daha faal ve görünür bir biçimde işlerlik kazandığı dönemlerin; toplum üzerindeki hegemonyanın ve rıza üretiminin çatladığı ya da en azından aşındığı zamanlar olduğu iddia edilebilir.

Erkek hegemonyasının hangi ideolojik aygıtlarla yeniden üretildiğini tartışmadan önce, yeniden üretim kavramını kısaca açmak faydalı olabilir. Yeniden üretimin devletin ideolojik aygıtları ve baskı araçları sayesinde olduğu ilk bakışta doğru olabilir. Ancak bu üretimin, baskı ve ideolojik aygıtlara ek olarak çok daha derin psikik noktalar itibarıyla gerçekleştiği söylenebilir. Aslında yeniden üretim ifadesine ilk olarak Karl Marx'ın çalışmalarında rastlanılmaktadır. Ancak Marx'ın yeniden üretimden anladığı toplumsal yeniden üretim değildir.

Toplumsal yeniden üretim olgusuyla hem kuşaklararası boyutta hem de gündelik anlamda hayatın akışına doğrudan müdahil olan tutum, davranış ve aktiviteleri, düşüncelerin yeniden üretimi kastedilmektedir. Toplumsal yeniden örgütlenmesi toplumdan topluma ve zamandan zamana değişiklik gösterirken, toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümü daima bunun merkezi olagelmıştır (Brenner, 2012, s.73). Marx'ın kullandığı anlamda yeniden üretim olgusu ekonomideki yeniden üretime eşdeğer bir anlama sahiptir.

Karl Marx, Kapital'in birinci cildinde her toplumsal üretim sürecinin, aynı zamanda, bir yeniden üretim süreci olduğunu belirtmiştir. Marx'a göre, üretim koşulları,

aynı zamanda yeniden üretimin de koşullarıdır. Ancak Marx Kapital’de “yeniden üretim” derken, sermayeyi, birikmiş sermayeye ve artı-değere dönüştüren bir süreci tanımlar (Marx, 2015). Kapitalist üretim sürecinde işçi sınıfıyla burjuvazinin arasındaki ilişkinin yeniden-üretilmesini kavramlaştırır. Sınırlı sayıda örnekte insanların yeniden üretiminden söz eder. Marx’ın anlatımında kapitalist üretim ile yeniden üretim iç içedir (Acar-Savran, 2013, s. 28). Kendisinden sonraki Marksist düşünürlerin yeniden üretim hakkındaki fikirlerinin köklerini, “Alman İdeolojisi” adlı eserinde ortaya koyar. Marx’a göre tarih boyunca, bir topluma egemen olan düşünceler ve fikirler, o toplumun egemenlerinin fikirleridirler (Marx, 2013).

Marx’ın bıraktığı bu boşluğu kendisinden sonra gelen düşünürler doldurmaya çabalamışlardır. Pierre Bourdieu, tabakalaşmış toplumsal hiyerarşi ve tahakküm sistemlerinin, dirençle karşılaşsa da yıkılmaksızın, özneler tarafından farkına varılmaksızın kuşaklar boyunca nasıl idame ettirildiği sorusuna şöyle yanıt verir: Sanatsal beğenilerden giyim tarzlarına, yeme-içme alışkanlıklarından dinsel pratiklere ve hatta dile kadar bütün kültürel simgelerin çıkarları somutlaştırdığını ve toplumsal ayrımları pekiştirme işlevi gördüğünü söyler. Ona göre, iktidar ayrı bir inceleme alanı değildir, toplumsal hayatın merkezindeki pratiklere sızmıştır (Swartz, 2011, s. 19).

2.2.İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları

İdeoloji konusunda önemli görüşler öne süren Fransız düşünür Louis Althusser sadece siyaset bilim açısından değil; medya analizlerinde de kullanıla gelen bir kuram üretmiştir. Neomarksist düşünür olarak tanımlanan Althusser, Marks’ın ideoloji konusunda görüşlerini yeniden okuyarak kimi Marksistlerin önemli eleştirilerine maruz kalsa da ideoloji ve kapitalist sistemin yeniden üretim süreçlerini açıklama noktasında açılımlar sağlayan bir yaklaşım geliştirmiştir. Ona göre ideoloji toplumsal yaşamın içindedir; insan varlıkları zaten ideolojik bir yapının içine doğarlar ve bu ideoloji ile örülü toplumsallık içerisinde hayatlarını sürdürürler. Bu nedenle de ideoloji her zaman ve her aşamada insan yaşamını ve/veya toplumsal hayatı etkileyen bir oluşumdur. Söz konusu bu oluşum ise düşünüre göre, ekonomik üretim ilişkilerinin yani alt yapının basit bir yansıması olarak üst yapı kurumu değil, kendisi ayrı maddi bir pratiktir. Böylelikle Althusser ideolojiyi toplumsal pratiğe örülü veya onunla iç içe geçmiş; toplumsal varoluşun tüm katmalarına sirayet etmiş olan ve ekonomik belirlenimcilikten görece özerkliğe sahip olan ayrı bir pratik olarak kavramsallaştırır. Althusser’e göre

ideoloji, insanların varoluş koşulları ve yaşadıkları gerçeklerle bilinçleri arasındaki hayali ilişkileri temsil eder, bu ilişkilerin bir tasarımıdır (Althusser, 2015, s.71) ve bu tasarımlar aygıtlarda vücut bulur ve maddileşir (Althusser, 2015, s.73). Düşünüre göre, ideoloji gerçekten de temsil eder; ama temsil ettiği şey, bireyin bir bütün olarak toplumla olan ilişkilerini yaşama biçimidir; ki bunun da bir doğruluk ve yanlışlık meselesi olduğu söylenemez (Eagleton, 1996, s.41). Böylelikle Althusser'in ideoloji kuramında yanlış bilinç kavramsallaştırması tamamen terk edilmiş olur. İdeoloji gerçekliği temsil ediş meselesinden çok, yaşanan ilişkiler meselesidir (Eagleton, 1996, s.41).

Althusser'e göre ideoloji bireyleri özneler olarak konumlandırır ve onları özneler olarak çağırır. Ey Müslüman!.. Ey Yoldaş!.. Düşünüre göre, her ideoloji bir özneler kategorisi üzerine oturtulmuştur. Özne ideolojinin kurucu kategorisidir. Çünkü bir ideoloji özne aracılığıyla belirir ve ancak özneler için vardır. Pratik de bir ideoloji aracılığıyla ideolojinin içinde vardır çünkü ideoloji bireyleri adlandırma yoluyla onları bir özne haline dönüştürmektedir. Bu saptamanın anlamı şudur: Ailede doğacak çocuğun yeni bir kimliği olacağı, onun yerini kimsenin alamayacağı önceden belirlenmiştir. Bir başka tanımla çocuk doğmadan önce içinde yer alıp aile fertlerinin beklediği bir nesnedir. Aile ideolojisinin biçimi ile ve o biçim içinde özne olarak belirlenmiş bulunmaktadır. Ayrıca her zaman öznedir ve özne olarak kalacaktır (Althusser, 1970, s. 41). Çağrılan özne hem görev atfedilmiş hem de onu çağıran başka öznelerin egemenliğini de kabul etmiştir. Yurttaş olmak, Müslüman olmak, Yoldaş olmak gibi özne konumları aynı zamanda bu kimlikler veya özne konumlarının gereğini de yerine getirme amaçlı da bir çağırma ve çağırıcı kabul etme sürecidir. İdeoloji öznelere yükümlülükler vererek işleyişini sürdürür. Örneğin kadın olmanın gereklerini yerine getirmek için bu rolleri kabul etme ve rolünü yerine getirme. Benzer şekilde erkek olma dolayısıyla eril değerlerle kendini donatma ve bu role uygun davranma.

İdeoloji bir toplumsal bütünlüğü yeniden üretir. Devletin ideolojik aygıtları maddi bir yapı olarak kendi içindeki ideolojik oluşumları topluma çıktı olarak, örneğin haber olarak sunarlar zira kitle iletişim araçları devletin ideolojik araçlarından biridir. Althusser'e göre toplumsal örgütlenmenin kendini yeniden üretimi devletin ideolojik aygıtları aracılığıyla gerçekleşir. Louis Althusser, devlet aygıtlarını baskı ve ideolojik aygıtlar olmak üzere ikiye ayırır. Baskı aygıtları, Marksist teorideki devlet aygıtlarıdır: Ordu, polis, mahkemeler, hapishaneler, hükümet gibi. Althusser bunlara ek olarak farklı

aygıtlardan söz etmiş ve bunlara devletin ideolojik aygıtları demiştir: Din kurumları, okul, aile, hukuk, siyasal, sendika, medya ve kültürel/sanatsal aygıtlar. Baskı aygıtları daha homojen olmakla birlikte, ideolojik aygıtlar birbirlerinden görece bağımsızdırlar ve aralarındaki ilişki dolaysız görülmez. Baskıcı devlet aygıtları öncelikle şiddet kullanarak, ideolojik aygıtlar ise öncelikli olarak ideolojiyi üreterek işlerler. (Althusser, 2015). İdeolojik aygıtların büyük çoğunluğu kamusal alanda değil, özel alandadır; örneğin gelenek-görenekler, dil, aile. Ancak Althusser’e göre önemli olan bu aygıtların kamu ya da özel alanda olması değil, onların işleyiş biçimidir (Özbek, 2011, s. 147).

Althusser’in de gördüğü üzere ideolojik ve baskı aygıtları arasındaki ayrım, net ve kesin çizgilerle birbirlerinden uzaklaşmış değildir. Hukuk aracılığıyla baskı aygıtları her an devreye girebildiği gibi, ordu ve polis gibi baskı aygıtlarının, kendi ideolojik formasyonlarını oluşturdukları ve bir anlamda okul gibi işlev gördükleri de söylenebilir. Söz konusu erkek hegemonyası olduğunda, tüm ideolojileri besleyen ve yeniden üreten, bir merkezden yayılmayan, ancak yayılacağı noktaların maddi üretimini de öznelere faal kılarak ve tüm eylemlerine sızarak gerçekleştiren bir yapıdan söz edilebilir. Erkek hegemonyası, egemenlerin ideolojisi olduğu kadar, ezilenlerin de ideolojisidir. Son kertede erkek hegemonyasını üreten faktörün cinsiyetler arasındaki ekonomik ilişkiler olduğunu söylemek güçtür. Çünkü cinsiyetleri bile belirleyen ya da en azından toplumsal cinsiyeti ortaya koyanın bu hegemonya olduğu söylenebilir. Erkek hegemonyası, devletin tüm aygıtları tarafından hayata geçirilir. Konumuz açısından toplumsal olarak önemli kurumları biraz daha detaylı ele almaya çalışalım.

2.2.1.Aile

XVII. yüzyılın başında cinselliğin neredeyse toplumun her kesiminde Viktoryen döneme kıyasla çok daha rahat resmedilebildiği, utanmaz söylemlerin dolaştığı, gözle görünür taşkınlıkların her noktada olduğu söylenebilir. Ancak XIX. yüzyılda cinsellik kapatılmış ve karı-kocadan oluşan aile içerisine hapsedilmiştir. Bu konuda yalnızca meşru, döl veren ve aileyi oluşturan çiftin söylemleri önemlidir (Foucault, 1993, s. 9). XIX. yüzyıl boyunca, evlilik bağlarının oluşumunda ekonomik temellerin dışında bir başka kavramın da evliliklerde belirginleştiği görülmüştür. “Romantik aşk” önceleri burjuvalarda hakim olsa da, toplumsal düzenin çoğu kavramına sızmaya başlamıştır. “Romantik davranmak”, sevmekle eş anlamlı olmaya başlamış ve flörtleşmenin temel göstergelerinden biri olmuştur. Büyük bir kitleye erişen aşk romanları, edebiyatın temel

konularından biri haline gelmiştir. Romantik aşk ideallerinin yayılması, evlilik bağının güçlenmesi ve bugün bildiğimiz aile kavramını akrabalık ilişkilerinden daha bağımsız hale gelmesinde etkindir (Giddens, 2010, s.30). XIX. yüzyılda oluşan bu aile kültürü kapitalizmin yaygınlaşması ile tüm dünyaya yayılır ve “aile” olgusunun cinselliği kapatması, sermayenin üstyapısı olan kültürün sermayeyle paralel bir biçimde tüm coğrafyalara yayılmasıyla tüm toplumlarda görülür. Aile toplumsal cinsiyet rejiminin ve heteronormatif değerlerin kazanıldığı, homofobinin en yoğun olarak yaşandığı kurumlardan biri olduğu iddia edilebilir.

Aile toplumun en küçük birimi olmasına rağmen en önemli kurumlarından bir tanesidir. Geleneksel toplumların geniş aile yapısı modernleşme, sanayileşme ve kentleşmeyle birlikte küçük çekirdek ailelere dönüşmüş olsa da önemini korumaya devam etmektedir çünkü aile soyun yeniden üremesi, mirasın devredilmesi ve cinselliğin belirli normlar içerisinde yaşanmasında önemli işlevlere sahip olan bir kurumdur. Ailenin içinde yaşadığımız toplumun temeli olduğu ve düzeni temsil eden en küçük sosyal birim olduğu aile hukukunda da kabul edilir (Akad, 2007; Akıntürk, 1976; Akıntürk ve Ateş-Karaman, 2018; Dönmezer, 1983; Nuhoglu, 2009). Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nda aile ile ilgili 41. Maddede şu ifadeler yer alır: “*Aile, Türk toplumunun temelidir ve eşler arasında eşitliğe dayanır. Devlet, ailenin huzur ve refahı ile özellikle ananın ve çocukların korunması ve aile planlamasının öğretimi ile uygulanmasını sağlamak için gerekli tedbirleri alır, teşkilatı kurar*”

Aile ile ilgili anayasa maddesinde eşler arasındaki eşitliğin vurgulanması ve özellikle anne ile çocukların korunma altına alınması, toplumdaki eril tahakkümün devlet tarafından kabul edilir; çocuklar ve kadın, aile içerisindeki diğer öznen, erkekten korunmakta ve devlet, ezilenlerin tarafında olarak eşitliği sağlama sözü vermektedir. Her ne kadar uygulamada aile şiddet vakaları hayli yüksek olsa da yasanın aile içi şiddeti kabul etmesi bu sorunla ilgili tedbir almayı kabul etmesi de olumlu bir gelişmedir.

Aileyle ilgili ahlak anlayışının tarih boyunca değiştiği görülmüştür. Bu değişimin uğrak noktalarını izlemek, çalışmanın sınırlarını aşar. Ancak aileyi oluşturan ahlak kurallarının siyasi ve toplumsal koşulların değişim-dönüşümünün aile kurumuna yansımalarıdır. Ahlak, adetlerle belirir. Adetler de toplumsal zorunluluklar ve maddi dünyadan doğar (Bebel, 1966, s. 22). Evlilik ve aidiyet kurallarının başlıca hedeflerinden biri servetin aileler aracılığıyla elden ele geçmesini sağlamaktır. Evlilik

kurallarıyla eklemlenmiş veraset uygulamalarının özel serveti iyice pekiştirmenin bir aracı olarak görülmektedir (Stevens, 2011, s.203). Bu da aile ve evlilik kurumlarındaki dönüşümlerin sosyo-ekonomik değişimlerle bağlantısına ve toplumların kurulu bağlarının sürmesi açısından öznelere ideolojik yeniden üretimlerindeki önemine işaret etmektedir.

Siyah feminizmin öncü isimlerinden Patricia Hill Collins siyah kadın yoksulluğunu anlamada, iş/aile bağının çerçevesinin (work/family nexus frame work) kesişimsellik kuramı bağlamında analizini önerir çünkü toplumsal cinsiyet ayrımının ekonomi-politiği cinsellik, ırk ve sınıf hiyerarşilerinin tümünü kapsamaktadır ve “ABD'nin evlilik ve aile ile ilgili ulus-devlet politikaları baskın ahlaki kodları yansıtırken, aynı zamanda mülkiyet ilişkisini de düzenlemektedir” (Collins, 2000, s.49). Evlilik söz konusu olduğunda aşkın önemli olduğunu, ancak mülkün daha da önemli olduğunu öne süren Collins (2000b, s.46) ekonomik değeri yüksek gayri menkullere erişim olanağına sahip olmayan siyah kadınların ırklar arası evliliğin yasak olması nedeniyle ancak kendileri gibi yoksul siyah erkelerle evlenebildiklerini, böylesi yapısal bir sorun nedeniyle de yoksulluğun yapısal bir problem olarak varlığını nesiller boyunca devam ettirdiğini vurgulamaktadır.

Modern toplumların aile yapısı olan “parçalanmış çekirdek aile”; anne, baba ve çocuklardan oluşur. Batıda sanayi devrimi sonrası başlayan bu dönüşüm Türkiye’de 1950’lerden sonra ivme kazanır. Kırsaldan daha iyi iş bulma, eğitim olanakları gibi nedenlerle kentlere göç, büyük geleneksel aile fertlerinin dağılmasına yol açmakta; oluşan bu aile Türkiye’de gün geçtikçe çoğalmaktadır (Tezcan, 2000). Türkiye’de kentleşmeye paralel apartmanlaşma, kat mülkiyeti ve yapı kooperatifleri ile ilgili yasal düzenlemeler zamanla yaygınlaşmış inşaat sektörü, artan nüfusla paralel olarak ülkenin en önemli sektörlerinden biri olmuştur. 1950’lerden itibaren kırdan kente yoğun bir biçimde gerçekleşen kitlesel göç, apartmanların yaygınlaşmasına neden olmuştur. Bu değişim hanede yaşayan insanların sayısını azaltmış ve geleneksel aileleri bile çekirdek aileye dönüştürmüştür (Özbay, 2015, s. 120).

Apartman dairesinde yaşayan aile için kadın, bu konutta ev işlerinin karşısında tek başına kalmış, işe giden erkek gelmeden önce bu işleri halletme yükümlülüğü gelmiş, çocuğun sorumlulukları da üzerine binmiştir. Sadece üst-sınıftaki aileler hizmetçi tutabilirken, orta-sınıfın alt kesimleri ile işçi sınıfındaki kadınlar; çok hızlı bir biçimde değişen bu toplumsal şartlara adapte olmak zorunda kalmıştır. Ev kadınlarının gün

içerisindeki vakitlerinin büyük çoğunluğu artık karanlık küçük mutfak ve banyolarda geçmektedir (Özbay, 2015, s. 121). Ev işleriyle ilgili teknolojilerin gelişmesi, ev işlerini, geçmiştekilere kıyasla hafifletmiştir. Henüz üretime eşit bir biçimde katılıyor olmasalar da, bugün, daha fazla kadının kendi emekleriyle geçindikleri ve hatta ailelerine baktıkları da bir diğer gerçektir. Bunun görece bir özgürleşmeyi beraberinde getirdiği ve bu tip aileler içerisinde yetişen insanlara da yansıdığı söylenebilir. Türkiye’de kadınların istihdama katılım oranlarında önemli bir artış kaydedilmiş olsa da kadınların halen getirisi düşük ve sosyal güvencesi olmayan informal sektördeki işlerde çalışmaktadır. 2010 yılı sonu itibariyle Türkiye, %27,6 kadınların iş gücüne katılımı oranıyla OECD ülkeleri içerisinde en alt sıralarda yer almaktadır (TÜİK, 2011).

Engels’in bu konuda uzun zaman önce ifade ettiği düşünceler, kadının toplumsal rollerini kırması ve özgürleşme yolu çizmesi açısından hala önemli ve gerçekçidir: Kadının kurtuluşunun gerçekleşebilir bir duruma gelmesi için, önce, geniş bir toplumsal ölçek üzerinde üretime eşit bir biçimde katılabilmesi ve ev işlerinin onu yalnızca çok önemsiz bir ölçüde uğraştırması gerekir (Engels, 2013, s. 194).

Modern aile ideolojisi evliliği; birbirlerine romantik olarak çekici gelen ve tamamlayıcı duygusal ihtiyaçları olan iki eşit bireyin özgür iradesinin ve tutkularının ürünü olarak anlamlandırır (Holmstrom, 2012, s. 174) ve bu anlamlandırma üzerine kocaman bir mit düğün organizasyonu, fotoğraf, gelinlik, saç ve makyaj modası gibi önemli bir üretim sektörü de kurar. Bu mit medya aracılığıyla yaygınlaşır ve beyaz eşyadan arabaya, turizm sektöründen inşaat sektörüne kadar her noktada verimli bir ekonomik dürtüye dönüştürülür (Negri, 2002).

Bu çalışmanın temel meselesi açısından aileye bakıldığında ise kadın ile erkeğin birlikteliğinden kaynaklanan çocuk yani türün üretimi önemlidir ve devlet tarafından aile özendirilir ve yüceltilir. Foucault’nun belirttiği gibi aile nüfusun biyopolitikasının hayata geçirildiği önemli bir kurumdur ve ona göre iktidar her yerdedir ve her zaman dinamiklidir.

Foucault (2007, s.72), “İktidar ilişkileri, başka tür ilişkilere (ekonomik süreçler, bilgi ilişkileri, cinsel ilişkiler) göre dışsallık konumunda değildir; onlara içkindir; bu bağıntılar iktidar içinde oluşan bölüşüm, eşitsizlik ve dengesizliklerin dolaysız sonuçlarıdır ve buna karşılık onlar da bu farklılaşmaların iç koşullarıdır” demektedir. Böylelikle düşünürü göre, iktidar ilişkileri basit bir yasaklama ya da sürdürme rolü olan üstyapı konumunda yer almazlar; var oldukları yerde doğrudan üretici rolünü oynarlar

ve iktidar belirleyendir; cinsel alanda iktidarın düzenlenmesinden muaf değildir. Foucault (2007, s.72), “İktidar her yerde hazır ve nazırdır: Ama bu her yerde yenilmez birliğin çatısı altında kümeleştirme ayrıcalığına sahip olmasından değil, her an, her noktada, daha doğrusu bir noktayla bir başka nokta arasındaki her bağıntıda ürüyor olmasından kaynaklanır.” En masun görünen flört ilişkileri veya bir annenin kızına nasihatleri veya bir babanın oğluna örnek olma gayretindeki tüm çabaları Foucault’nun sözünü ettiği tarzda iktidar ilişkilerini içerir zira düşünöre göre, “... iktidar, sürekli, tekrara dayalı, cansız, kendi kendini yeniden üreten her şeyiyle, tüm bu hareketliliklerden yola çıkarak beliren, bunların her birini destek alan ve geri dönerek onları sabitleştirmeye çalışan genel bir sonuçtur.” Foucault’nun iktidar tanımlaması şöyle devam eder: “İktidar bir kurum, bir yapı değildir; bazılarının baştan sahip olduğu belirli bir güç değil, belli bir toplumda karmaşık bir stratejik duruma verilen addır.” (Foucault, 2007, s.72).

Foucault’nun iktidar tanımı olan karmaşık stratejik sonuç, yaşamın her alanını kuşatır. Cinselliğin hayli belirlenen ve önemli bir üretim alanı olduğu pek belirgin olmayabilir ancak eşcinselliğin lanetlenmesi, tıbbi söylemde ve medya söyleminde bir “hastalık” veya “sapkınlık” olarak tasvir edilmesinin gerekçeleri kuşkusuz cinsel alanın toplumun kendini yeniden üretmesi ve nüfusun planlaması noktasındaki denetleyici ve düzenleyici iktidarla ilişkisi ile açıklanabilir. Bu noktayı Bourdieu’dan bir alıntı ile açmaya çalışalım:

Bir yandan kurumsallaşmış bölünümle biçiminde nesnellğe, diğeryandan da bedenselleşmiş bir tahakküm ilişkisi biçiminde bedenlere nakşedilmiş olan (ki kendini utançla ele verir), bu mitolojinin kurucusu konumundaki paralel karşıtlıklar, kendi bedenine ve cinsel olanlar başta olmak üzere bedeninin kullanımlarına dair algıyı yapılandırılar, yani hem cinsiyete dayalı işbölümünü hem de cinsel işin bölünümünü. Muhtemelen, cinsellik ile iktidar, dolayısıyla da siyaset arasındaki bağıntıyı çok özgün bir incelikle kurduğu içindir ki (örneğin egemenlik altındaki kişi ile kurulan pasif eşcinselliği çifte “doğaya aykırılık” nedeniyle çoğu toplumda canavarca olarak nitelendirildiğini dile getirerek), homoseksüelliğin bir analizi, cinsel ilişkiyi bir iktidar ilişkisinden radikal şekilde farklılaştırmayı amaçlayan bir cinsellik siyasetine (ya da ütopyasına) götürebilir (Bourdieu, 2002, s.149).

Peki devlet neden düzenin koruyucusu olduğu halde, yine düzenin koruyucusu olan ve düşünce yapısı ile (eril tahakküm, erkek hegemonyası) sistemin temel ideolojisinin en güçlü nüvesini taşıyan erkeğe, ailede karşı bir tavır almakta ve kadın ile

çocuğu ona karşı korumaktadır? Durkheim ve Bourdieu'nun da ortaya koyduğu gibi en bireysel davranış biçimlerinde bile toplumsal unsurların ve iktidarın izleri bulunmaktadır (Swartz, 2011, s. 71) ve tam da bundan dolayı devletin erkeğin ailedeki iktidar ilişkilerinde erkek dışındaki öznelerle koruma sağlaması nasıl açıklanabilir? Machiavelli'nin ifade ettiği gibi sınırsız bir iktidar ve sonsuz otorite, üzerinde uygulananlar için ters etki oluşturabilir (Machiavelli, 2009, s. 31). Bir toplumsal yapı içerisinde güce sahip olanlar kesinlikle bunu gösterecek ve daha fazlasını isteyeceklerdir. Güce sahip olan, gücü sınırsızca gösterme isteğine de sahiptir (Bakunin, 2000, s. 63).

Aile kurumunda Machiavelli'nin sözünü ettiği gibi bir ters etki, erkek iktidarının, modernite öncesi toplumlarda olduğu gibi aile içinde ezilenler üzerinde doğrudan hissedilişı ve erkeğin tahakkümünün aşırı yoğunlaşması birçok açıdan problemler üretebilir. İleri kapitalist toplumlar her öznenin tüketim özgürlüğüne ihtiyaç duyar ve babanın otoritesi sınırlanmadığı taktirde ailenin diğer öznelerinin, tüketimle bezenmiş özgürlüklerini baltalayabilir¹⁴.

Modern cinsiyet rejimleri, toplumsal olanın ve doğal olanın cinsiyetlendirilmesi mantığı ile işler. Cinsiyet özelliklerini erkek-kadın karşıtlığı üzerinden toplumsallaştırırken oluşturduğu anlam bütünlüğüyle öznelerin maddi dünyayı okumalarını sağlar (Sancar, 2011, s. 49). Anne-baba yönelimleri ve onların kanaatleri, çocuğun gelişim ortamının önemli bir bölümünü oluşturur. Ana-babanın değerleri, toplumsal değerlere kıyasla çocuğun değer dünyasını çok daha fazla etkiler (Kağıtçıbaşı, 2010, s.75). Düşünsel bağlamda soyut ana-babalık unsurları kültürel ve tarihseldirler. Bu bilişsel unsurlar çocuğun ebeveynlerinin davranışlarından, onun yetişme ortamına her anlamda etki de bulunurlar. Ana-babalık bilişselliğinin ortaya çıkışı kültürle alakalıdır ve bu bilişsellik değişime karşı direnç göstererek çocuğun bilişselliğine yansır (Rubin, Hemphilland ve Chen, 2006). Tüm bu ifade edilenlerden

¹⁴Erkeğin tahakkümünün aile içerisinde aşırı yoğunlaşmasının, erkeğin çalışıp kadının çalışmaması ile ilişkili olması mümkündür. Genel geçer yargıya göre erkek, çalışan ve çalışarak kendisini, karısını ve çocuklarını geçindiren bir varlıktır. Öte yandan kadın, çalışmayan ya da en azından dönem dönem çalışmayan bir varlıktır. Çoğu kez kadın, kocası bir yana, ne kendini, ne de çocuklarını geçindirebilecek bir konumdadır (Vilar, 1999, s. 9). Erkek ev içindeki onarımlarla farklı şekillerde yararlı olur ve onun yararlılığı “erkeksilik” olarak adlandırılmaktadır. Çalışmaya uygun olması, fiziki gücü, karar mekanizmasının son noktası olması gibi nitelikler, genel geçer ailelerdeki erkeklerin, öne çıkan nitelikleri olduğu söylenebilir. Bu ailelerde büyüyen çocuklar da bu rolleri öğrenirler ve bu öğrenilmişlikleri gelecek kuşaklara aktarırlar. Anne yemek yapar, evi temizler; baba maç seyredir, sofraya tüm hazırlıklar yapıldıktan sonra en son oturur, işe gider ve işten yorgun gelir, babanın elleri cebindedir (erkek elbiseleri işçi aletlerini koymak vb. gereği ceplidir), annenin ise belinde durur gibi... birçok kalıp cinsiyet rollerinin çocukta yerleşmesinin de temelini oluşturur.

dolayı modern cinsiyet rejimlerinin öznelde kurulumunu gerçekleştiren ilk kurum ailedir. Belki de ailenin en önemli ideolojik işlevi, toplumsal ve doğal olanın cinsiyetlendirilme mantığını geleceğin bireylerine aktararak toplumsal cinsiyet rejimini yeniden üretmesidir.

Aile, kuşakların bir diğer kuşakla doğrudan doğruya karşılaştığı ve toplumsal cinsiyet kodlarını, güç ilişkilerini tanımladıkları ilk toplumsal alandır. Kuşkusuz ki cinsiyet, toplumsal işaretler ve kodlar olarak bütün kurumlarda mevcuttur. Ancak aile, eşine az rastlanır ölçüde bu kodları içerir, oluşturur ve insanın en savunmasız çağında ona entegre eder (Poster, 1989, s. 176). Aile kadın ve erkek olmak üzere iki cinsiyetin meşru birlikteliği olarak yani heteroseksist bir yapı olarak resmi nitelik kazanmaktadır. Hollanda, Amerika Birleşik Devletleri'nin bazı eyaletlerinde eşcinsel evlilik kabul edilmiş olsa da pekçok ülkede evlilik olarak değil; duygusal birliktelik olarak görülmektedir.

Türkiye'de aile dendiğinde, çekirdek aile dışındaki akrabalık ilişkisiyle bu aileye kenetlenmiş diğer insanların da çocuk üzerinde etki sahibi olabileceği düşünülebilir. Aynı evi paylaşmıyor olsalar da ilişkilerin yakın tutulması nedeniyle amca, dayı, teyze, hala, anneanne, babaanne, dede gibi diğer rollerin, çocuğun düşünce dünyasını etkilemeleri, bir anne-baba kadar olmasa da kuvvetle muhtemeldir (Yakalı-Çamoğlu, 2017, s. 19). Birbirlerinin karar verme süreçlerini etkilemeleri, birbirleri üzerinde baskı oluşturmaları ve değerleri birbirlerine aktarmaları, insanın ideolojik yapılanmasında ailenin rolünün zannedildiğinden çok daha geniş olabileceğini göstermektedir. Aileyle birlikte toplumun cinsiyet kalıplarının işlendiği bir diğer önemli bir kurum ise eğitimidir.

2.2.2. Eğitim

Kitlesel ve sistematik eğitim sanayi devrimi sonrasında başlamıştır. Bu eğitimin amacı insanları vatandaş olarak yetiştirmek ve modern sanayi devleti için iş gücü oluşturmaktır (Spring, 2010, s. 10). Bunun için ise disiplin önemli ve gerekli görülür. Aydınlanmanın disiplini temel alan eğitim anlayışını ve disiplinin önemini her fırsatta vurgulayan Kant'ın ifadeleri önemlidir:

Özgürlük sevgisi doğal olarak insanda o kadar güçlüdür ki, bir kere özgürlüğe alıştığında, artık her şeyi onun uğruna feda edecektir. Sırf bu sebepten talim- terbiyenin disiplin kısmı çok erken dönemlerde çocukta yerini almalıdır, çünkü bu yapılmadığı zaman, hayatta daha sonra kişiliği değiştirmek kolay olmayacaktır. Disiplinden yoksun insanlar arzularını ve heveslerini takip etmeye yatkındırlar. Bunu vahşi kavimler arasında da görürüz, onlar her

ne kadar bir müddet Avrupalılar gibi iş ya da vazifelerini yerine getirseler de, hiçbir zaman Avrupalılara ve Avrupalıların tarz ve tavırlarına alışamazlar (Kant, 2017, s. 33).

Kant'ın sözünü ettiği eğitim sayesinde disipline edilme, Aydınlanmanın ürettiği ve günümüze de hâkim olan rasyonel akıldır. Kant'a göre, Rousseau'nun tarif ettiği özgürlük duygusu bile soyludur çünkü Avrupalı'dır. Terbiye ve disiplin görmemiş barbar kavimler zevk düşkünüdürler. Rousseau ise modern eğitimin ilk eleştirmenlerinden biri olmuştur ve Kant'tan birçok noktada ayrılmaktadır.

Bilgilerimiz, acımasız önyargılardan, geleneklerden, boyun eğmeden, sıkıntı ve baskılardan oluşmuştur. Medeni insan doğuyor, yaşıyor ve köle gibi ölüyor. Onu, doğunca bir dona, ölünce de bir tabuta koyuyorlar. İnsan olma özelliğini koruduğu sürece, kurumlarla bağlantısı var demektir. Ebeler, yeni doğan bebeklerin başını bastırırlar ve böylece daha uygun bir biçim verirler. Ne büyük bir acı! Bebekleri dışarıda ebeler, içeride öğretmenler yetiştiriyor. Karaip Halkı bizden biraz daha şanslı olmalı (Rousseau, 2003, s. 32).

Rousseau disipline karşıdır ve eğitimle ilgili hareket noktası doğadır. Ancak doğa, insanın arzularını doyurma noktasında farklı tipte düzenlemelere sahiptir ve doğanın düzenleme koşulları, modern toplumlarda egemenlerin çıkarlarına uymayabilir. Bu nedenle toplumu ve özneleri yeniden üretirken onlara yeni disiplin formlarını da oturtmak gerekir. Aksi halde arzuların yıkıcı gücü, sisteme zarar verebilir. Aydınlanmanın aklının düzeni ve sistemi sağlayabilmek için bu arzuları kontrol etmesi, toplumun cinsiyet politikaları ve cinsiyet normları ile yakından ilişkilidir. Bu disiplin ve terbiye edilmeye dayandırılmış akıl erkektir.

Tıpkı zorunlu askerlik gibi, zorunlu eğitim de ulus-devletlerin vatandaş kurgusunu gerçekleştirmeye çalıştığı araçlardan biri olarak düşünülebilir. Ulus-devlet sisteminin temel prensipleri ve ana söylemleri bu araç sayesinde çok genç yaşlarda insanlarla buluşturulmaya başlanır. Ulusal kimliğin oluşturulması ve uygun cinsiyet rollerine sahip vatandaş kalıplarının insanlara yerleştirilmesi için gereken manüpilasyon bu sayede gerçekleşmektedir. Bir hükümetin denetimi altındaki devlet okulu eğitimi, devletin buyruklarına körükörüne boyun eğecek, en azından temel söylemlerini içselleştirecek, akıl dışı olduğunda bile devletini kendi varlığının önüne koyacak insanı yetiştirmeyi hedefler. Egemen veya resmi ideolojinin başarı ölçütleri doğrultusunda belirlenen güç, statü ve prestij yalnızca eğitimsel amaçları değil, aynı zamanda öğretmen ve öğrenci davranışlarını da biçimlendirir (Gutek, 2014, s. 183).

Devlet, meşruiyetini ulustan alır. Ulusal aidiyet vasıflarını taşımayan her çeşit azınlık, ülkenin “gayri meşru” sakinleridirler. Ulusal aidiyet biçimlerinin karmaşıklığı düşünüldüğünde ise ulus-devlet bu meşruiyeti sağlayan temelleri sürekli olarak yeniden üretmek pekiştirebilir (Butler, 2010, s.23). Eğitimin modern devletlerle birlikte tüm toplumsal sınıflara hitap etmesinin nedenlerinden biri de budur kuşkusuz.

Modern devletlerden önceki geleneksel toplumlarda eğitim almak veya ruhban sınıfına dahil olmak sınıfsal bir olgudur ve aile içinde ya da mahalle içinde kendiliğinden gerçekleşir. Ancak modern devletlerle birlikte okullar kurmuş ve halkın tamamının eğitim alması hedeflenmiştir. Ivan Illich modern toplumda okulu, en ağır eleştiren düşünürlerden biridir ve okulu, çürümekte olan toplumun bilgisini üreten ve bu bilgiyi elinde tutan yeni dünya kilisesi olduğunu ifade etmiştir (Illich, 1998, s. 69).

Eğitim kurumları, öğrencilerin toplumsal cinsiyet kalıplarının yeniden üretildiği kurumlardan biridir. Ders kitaplarındaki tüm karakterler, çocukların ve gençlerin ailede öğrendiği kalıpları yineler. Bu kalıplara göre insan, erkek ve kadın olarak iki cinsiyete ayrılmıştır. Erkeğin ve kadının belli toplumsal görevleri vardır. Ders kitaplarında ideal kadın ve erkek temelde orta sınıf kadını ve erkeği olarak temsil edilmektedir. Yeni ideal orta sınıf kadını, hegemonik cinsiyet olarak sunulan orta sınıf erkeğine tabi, onunla ortaklık içinde ve ailenin yapıcısı olarak resmedilir. Bu ideal erkek aileyle beraber milletin ve vatanın koruyucusudur (Kancı, 2015, s. 87).

Eğitim kurumları, öğrencilere cinsiyet rejimlerini, kimi zaman tek tip kıyafet zorunluluğu ile ve kimi zaman öğrenciler arasındaki iktidar ilişkileri ve hatta bazı okullarda olan hiyerarşilerle, takım oyunları ile dayatır. Özellikle disiplin ve kıyafet kodları, okulun cinsiyet rejiminin sıkı bir denetimcisi olduğunun göstergesidir (Connell, 2003, s. 94).

İş yaşamında kadın ile erkek arasında iş bölümü önemli oranda toplumsal cinsiyete temelli olarak oluşmakta kadınlar hizmet odaklı erkekler ise statülü işlere erişmelerine olanak sağlayacak tarzda eğitim kurumlarına yönlendirilmektedir. Örneğin, kız çocukları hemşire, sekreter, öğretmen olabilecekleri eğitim kurumlarına yönlendirilirken oğlan çocukları da teknik eğitim almakta; mühendislik, tıp, fizik gibi alanlara yönlendirilmektedir. Nitekim cinsiyet ayrımına yaslanan eğitimin tarihsel ve politik bir ardalanı da vardır: “Cumhuriyet Türkiye’sinin ilk döneminde 19. Yüzyılın ikinci yarısındaki kız sanayi mekteplerinin devamı olarak, 1928-29’da açılan Kız Enstitüleri (sonra Olgunlaşma Enstitüsü sonra da Kız Meslek Lisesi adını alacaklardır)

Cumhuriyet ideolojisi ve milliyetçilik de donanmış mahir ev kadını yetiştirir” (Bora, 2017, s.761). Türkiye’de eğitim sistemi sıklıkla değiştirilmesine rağmen cinsiyete dayalı iş bölümünü önceleyen bir eğitim yapısı ve kültürünün değişmediği de aşıkardır.

2.2.3. Ordu

Türk Dil Kurumu Türkçe sözlüğünde ordu, “Bir devletin silahlı kuvvetlerinin tümü” şeklinde tanımlanmaktadır. Eril tahakküme dayalı modern toplulukların oluşumunda güçlü merkezi devletlerin bir aygıtı olan düzenli ordunun oluşumu için gerekli olan eğitimin rolünü özellikle vurgulamak gerekir. Özellikle de çok sayıda erkeği vatandaş-asker yapan orduların ortaya çıkışının ataerkil gücün kurumsallaşmasında stratejik önemi vardır (Sancar, 2011, s. 49). Modern devlet, erkeği savaşımaya ve ölmeye ikna etmek için savaşçı özellikler ile uyumlu, kas gücüne sahip “ideal erkek” tanımıyla kendi ahlaksal normlarını dayatmış, koruyan kollayan erkek imgesiyle de erkeğe iktidar vaat etmiştir. Toplumsal cinsiyetin, güç ilişkileri ile ilgili olduğu ve sosyal süreçlerde tekrar tekrar üretildiği düşünüldüğünde erkeklerden oluşan bir ordunun ve toplumda kabul gören militarizmin erkek egemenliği fazlasıyla pekiştirdiği de fark edilebilir (Akgül, 2011).

İnsanlık tarihinin son 5000 yılında, bilinen 14500 savaş gerçekleştiği (Vorobyov ve Kiselyov, 2007) düşünüldüğünde eril tahakkümün nasıl geliştiği ve sürekli olarak yeniden üretilebildiği de aydınlanabilir.

Japon Tarih profesörü Yoshiaki Yoshimi, Japon Kraliyet Ordusu’nun İkinci Dünya Savaşı’nda Koreli, Taylandlı, Filipinli kadınların kaçırılarak işgal ettikleri topraklarda “askeri genelevler” kurduklarını iddia etmiştir ve bu iddia Japonya tarafından kabul edilmiştir (Bozoklar, 2009, s. 85). Bu örnek ve Birinci Dünya Savaşı’nda kadın hareketlerinin tüm dünyada gerilemesi, birbirleriyle bağlantılarının kopması ve iyice zayıflaması (Notz, 2012, s. 52), savaşın, eril tahakkümü hangi noktalara getirdiğini ortaya koymaktadır.

Ordu sadece işlerlik kazandığı savaşlarda değil, aynı zamanda barış zamanlarında özellikle zorunlu askerlik yasalarına sahip olan ülkelerde bir propaganda aygıtıdır. Ayrıca modern zamanlardaki ordularda cinselliğe dayalı iş bölümüne bakıldığında, diğer mesleklerden çok daha katı olduğu görülebilir. Bu da ordu içerisindeki etkileşimin eril tahakkümü güçlendiren bir etkileşim olduğunu gösteren örneklerden biridir.

Zorunlu askerlik, kanun zoruyla gerçekleşen kişilerin iradesine göre belirlenmeyen yurt savunması hizmetidir ve modern anlamda zorunlu askerlik Fransız İhtilali zamanında icat edilmiştir (Akın, 2008, s. 14). Ancak geçmişteki örnekleri gibi toprak ya da para vadetmeden ve hiçbir maddi çıkara neden olmadan insanlara askerlik yaptırmak çok ciddi bir hegemonya oluşturmadan gerçekleşemez. Örneğin Osmanlı İmparatorluğu'nda din tarafından desteklenen cihat ve gaza anlayışları bunun bir örneği olarak gösterilebilir.

Anadolu'da savaşı, sistemli bir biçimde sürdürerek önemli kılan, onu bir toplumsal yapılanma ağı ve harcı olarak gören ve bu tutumuyla bugünü de etkileyen devlet Osmanlı İmparatorluğu'dur. Halil İnalcık bu durumu "Bey ya da Sultan, gazayı sırf bir doyum aracı olarak kullanmış değildir. Gazayı, Osmanlı toplumunda başından beri, sosyal örgütlenme ve siyasi dinamizmin temel kuralı ve devletin kuruluşunda temel faktör olarak göz önünde tutmak zorundayız" (İnalcık, 2010, s. 110) şeklinde ifade etmektedir.

Ordu'nun siyasetle ilişkisi ve dolayısıyla her türlü kararı etkilemesi, Osmanlı Devleti'nin en güçlü addedildiği dönemlerden başlayarak devletin yıkılışına kadar sürmüştür (Eraslan, 2008, s. 537). On dokuzuncu yüzyılın başından itibaren Osmanlı İmparatorluğu'nda birçok alanda yeni düzenlemeler yapılmıştır ve askerlik de bunlardan biridir. Tanzimat döneminde askere gidecekler kura ile belirlenmiş, Avrupa ülkelerinin eğitim uygulamaları devralınmıştır. 20-25 yaş arasındaki gençlerden seçilen gençler için askerlik o zamanlar beş yıldır (Çadırcı, 2008, s. 109). Kırım Savaşı'ndan sonra Takvim-i Vekayi gazetesinde şu cümle dikkate değerdir: "Vatan-ı umuminin hizmet-i muhafazası cümlelerin mürettep zimmeti(dir)"¹⁵. Osmanlı tebasındaki gayrimüslimlere askerlik görevini getiren Islahat Fermanı, bir "Osmanlı Vatandaşlığı'nı hedef almaktadır. 1856 Islahat Fermanı ile birlikte genel askerlik yükümlülüğü başlamıştır (Heinzelmann, 2009).

Türkiye Cumhuriyeti, savaş koşullarının dünyada zirve yaptığı iki nokta arasında doğmuştur. Birinci Dünya ve İkinci Dünya Savaşı'nın arasında doğmuş olan bu cumhuriyetin kuruluş aşamasındaki yöneticilerine bakıldığında büyük bir çoğunluğunun asker kökenlidir. Kurtuluş Savaşı'nın ardından savaşın başkomutanı Mustafa Kemal Atatürk liderliğinde Cumhuriyet Türkiye'sinin inşasında Türk ordusu önemli bir rol üstlenmiştir. Osmanlı'dan Cumhuriyet Türkiye'sine uzanan süreçte Ordu ülke

¹⁵"Tüm vatanın korunması herkesin üzerine düşen bir yükümlülüktür."

savunmasının ötesinde siyasal alanda da kendini hep sorumlu görmüş ve askeri müdahalelerden de çekinmemiştir.

Vatanın “ana” sıfatıyla kadına benzetilmesi, vatani namus kavramıyla özdeşleştirmek, milletin bir aile olarak sembolleştirilmesi bunun üzerinden mitler oluşturulması; ailedeki cinsiyet rollerini genelleştirerek erkekleri koruyucu üretken ve kadınları ise üretenleri besleyen ve destekleyen olarak kodlamaya neden olabileceği iddia edilebilir.

Savaşmak, bir saygınlık ve namus meselesi haline gelince, kaçmak ya da korkmak kabul gören erkeklikten dışlanma anlamı taşımaya başlar. Böylece askerlik, genç erkeklerin “erkekliklerini” ispat edebilecekleri, hegemonik erkekliğin aşılana bileceği bir alan haline gelir. Ortaçağ’da böyle onurlandırma pratikleri aristokrat sınıfına özgüken bu durum, modern devlette ordu sayesinde bir ulusun tüm erkeklerini kapsar (Akgül, 2011). Ulus-devletin savunma gereksinimi, erkekleri belli bir askeri eğitimden geçirirken bu kodlarla şekillendirmeyi de gerekli kılar. Askerlik; güçlü, kuvvetli, baskın erkekliğin üretildiği bir yapıdır ve bu haliyle de hegemonik erkekliği üreten bir ideolojik aygıttır. İçinde doğulan aile ve belli yaşlara gelindiğinde karşılaşılan eğitim ve ordu kurumlarının dışında bir diğer ideolojik aygıt olan medya, hemen her yaşta heteronormatif değerleri öznelere aktarmaya devam eder.

İktidarın, egemenlik altındaki tebaanın düşünsel ilişkilerini çeşitli araçlarla biçimlendirdiği ve bu biçimlendirmenin iktidar ile tahakküm altındakilerin karşılıklı etkileşimleri sonucunda olduğu üzerine sosyal bilimlerde çeşitli fikirler üretilmiştir. Tarihin çok erken zamanlarından bu yana bölgeler arası ve coğrafi keşifler sonrasında kıtalar arası ticaretin devam ettiği, ancak özellikle ulaşım teknolojisi ile üretim araçlarının gelişmesi gibi birçok faktörün etkisiyle bu ticaretin hız kazanması ve bugün gelinen noktada ise her ne kadar ulus-devletlerin etkisi sürse de küresel bir kapitalist kültürün oluştuğu söylenebilir. Bu kültürün zihinler üzerinde etkisinin sürekli olarak yeniden üretilmesi noktasında, özellikle televizyonun 20. yüzyılın yarısından sonra dünya çapında yayılmasının ve aynı yüzyılın sonlarına doğru internetin kullanımının, sermayenin biriktiği noktalardan başlayarak gün geçtikçe genişlemesi; bilgisayar teknolojisindeki ilerlemeler; 19. yüzyılın son yarısında bulunan telefonun bilişim teknolojileriyle geliştirilerek insanların hayatlarında yepyeni bir noktada konumlanması gibi değişimlerin önemli olduğu söylenebilir.

Ürünlerin imajlarının ve markalarının öne çıkması ile birlikte değişim değerinin kullanım değerinden çok daha fazla önem kazanmıştır. Buda, Jean Baudrillard'ın “simulakr” kavramıyla dile getirdiği gibi gerçeğe ulaşamamasını sağlayan ve hatta gerçeğin bilinmemesinden ötürü taklidin bile ötesinde olan yeni tip bir metaya ya da meta atmosferine doğru evrilmesi (Baudrillard, 2018) kadar radikal ve biraz da distopik bir evreye girilmese de; belki de gerçekliğin ve en sağlıklı insan-meta ilişkisi olan kullanım değerinin farkındalığında kaymalar olduğunu söylemek mümkün görünmektedir. Bu da, Antonio Gramsci'nin tanımladığı “hegemonya” kavramının gücünü çok farklı boyutlara ulaştırır. Çünkü öznelerin maddi pratiklerinin de hegemonik bir etkisi olması mümkündür ki toplum baskısı denilen kavram oluşabilsin. Hegemonya; sadece düşüncelerden oluşmaz, belirli bir toplumsal sınıfın ideolojik, kültürel, politik ve ekonomik birçok maddi pratiğinin eklemlenmesidir (Joseph, 2002, s. 139). Gramsci (1971, s. 182), “Hapishane Defterleri” adlı çalışmada, hegemonyanın tahakkümün yanı sıra zor, ceza ve yaptırıma da yaslandığını belirttikten sonra kavramı şu şekilde açıklar: “Ulusal düzeyde toplumsal bir grubun tahakkümü iki yolla gerçekleşebilir; bunlardan ilki “tahakküm” diğeri “entelektüel ve ahlaki liderliktir” (Gramsci, 1971, s. 57-58).

İnsanlar, sahip oldukları dünya görüşüyle daima belirli bir toplumsal sınıfın izlerini taşırlar. Birbirine benzer düşünce ve eylem pratiklerini taşıyan kesimlere ait olurlar. Medya çalışanları da bu söylenenden bağımsız değildir. Bu nedenle haber üretimi birçok faktörle birlikte, bu toplumsallığın etkisiyle gerçekleşir. Nasıl insanların dünya görüşü, konuştukları dile, eylemlerine ve bu eylem sonucu ürettiklerine yansır; haber üreticilerin de dünya görüşü ürettikleri habere yansır. Antonio Gramsci'nin ifade ettiği gibi, bir eylemde bulunmak daima siyasal olarak bir eylemde bulunmaktır (Gramsci, 1986). Haber üretmek de siyasal bir eylemdir ve üretenin, toplum tarafından işlenmiş bilincinden bağımsız olamaz.

Daha önceki bölümlerde toplumsal cinsiyetin, ideolojinin temel bileşenlerinden biri olduğu vurgulanmıştı. Toplumsal cinsiyet ideolojisi haber üreten özneleri de etkilediği gibi, aynı zamanda bu üretim sürecinin bilinç düzeyinde de, haberin bulunduğu mecranın/metanın talep görmesi için toplumun temel normlarıyla ilişkili olması gerektiği söylenebilir. Ancak özellikle 20. yüzyılın son yarısından beridir medya teknolojisine ulaşmanın ve özellikle üretilen mecranın popülerliğini sağlayabilmenin ve bu popülerliği sürdürebilmenin, sermaye sahibi ya da ortağı olmayla ilişkilidir. Sermaye

sahiplerinin fikirlerinin, fikri olup da sermaye sahibi olmayanlara göre çok daha parçalıdır. Çünkü ortadaki sermaye ve çıkarlar fikrîsel birliği de sağlar (Marcuse, 1998). İşte bu fikrîsel birlik, Gramsci'ye göre toplumsal bir blok oluşturur ve bu bloğun ortak bir ideolojisi vardır (Gramsci, 1986).

Erkek hegemonyasının sınıflar ötesi bir güç oluşturduğunu ve bu gücün öznelere şekillendirdiğine daha önceki bölümlerde değinilmiştir. Gramsci'ye göre her hegemonya mutlak suretle bir karşı hegemonyayı da beraberinde kurmaktadır (Gramsci, 1986). Erkek hegemonyasının karşısında oluşan ve eşcinselliği ötekileştirmeyen karşı hegemonyanın, özellikle Ulrichs'ten beridir süregelen ve doğanın incelenmesi ve yorumlanması ile ortaya çıkan bilimsel çalışmalar olduğu iddia edilebilir. Ulrich'in araştırmaları eşcinselliğin doğal olduğu iddialarının köklenmesine destek olmuştur.

2.2.4. Medya

Althusser'in ideoloji kuramında kitle iletişim araçları ideolojik araçlardan bir tanesi olarak işaret edilir ve düşünürün ideoloji kuramındaki açılımlarının sosyal bilimlerdeki yansımalarına paralel iletişim çalışmaları alanında medyanın iktidar ile ilişkisi ve ideolojik boyutuna yönelik eleştirel bir paradigma gelişim gösterir. Her ne kadar Frankfurt okulu düşünürlerinin çalışmaları 2. Dünya savaşı öncesine kadar uzansa da Avrupa'da tanınmaları, ister okulu olumlayarak isterse de eleştirerek referans verilsin, 1960'lı yıllarda gerçekleşir. Eleştirel paradigma kendi içerisinde farklı kuramlara sahip olsa da hepsinin ortak özelliği, medyanın toplumsal yapıda denetimi sağlayan ve varolan kapitalist, heteroseksist ve patriyarkal düzeni yeniden üretmeye yönelik ideolojik bir araç olduğunun kabulüdür.

İnceoğlu ve Çoban (2019, s.13), "LGBTİ Bireyler ve Medya" adlı derleme kitaba yazdıkları Giriş kısmında medyanın yayın politikasını şöyle anlatırlar:

Türkiye'de medya geleneksel olarak milliyetçi ve ötekileştirici bir tutuma sahiptir. Bu anlamda geçmişten günümüze Türk olmayan tüm halklara, Müslüman ve Sünni olmayan tüm inanışlara, cinsel yönelimi ve cinsiyet kimliği farklı olan bireylere ve iktidar karşıtı tüm düşüncelere karşı zaman zaman 'nefret'le yaklaşmıştır.

Medyanın heteroseksüel olmayan bireyleri sapkın ve düzeni tehdit eden insanlar olarak sunması bireylerin alımlama süreçlerini de etkilemektedir. Yavuz (2019), "LGBTİ Bireylerin Medya İzleme Deneyimleri" başlıklı çalışmada medya politikalarının eşcinsel bireyler tarafından nasıl okunduğunu araştırmaktadır. Medyada

trans bireylerin temsiliyle ilgili olarak katılımcıların söyledikleri önemlidir: “medyada gösterilen translar nedeniyle, bir transla karşılaşmaktan çok korktuğunu, caddede ne zaman bir trans görse yolunu değiştirdiğini ancak 18 yaşından sonra KAOS ile tanıştığını ve medyada yer alan trans temsillerinin gerçeği yansıtmadığını öğrendikten sonra korkusunu atlattığından bahsetmektedir” (Yavuz, 2019, s.64).

Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde medya politikaları ve LGBTİ+’ların temsili daha detaylı ele alınacağı için bu kısımda daha detaylı ele alınmayacaktır.

Armand Mattelart’ın (1995, s. 208-214) reklam metinleri üzerindeki çalışmaları sırasında “meşru zevk” diye kavramsallaştırdığı durum; basitleştirilmiş ve kimi zaman da hatalı cümle kuruluşlarıyla dramatik ve soluk soluğa anlatılan olay örgüleri kurgusunun, “softnews” olarak adlandırılan ve haber kurallarına uygun olmayan yazma biçimleriyle okuyucuya taşındığı görünmektedir. Noktalama işaretlerine dikkat etmeden yazılan bu metinlerin, tıpkı reklam metinlerinde olduğu gibi zevk ve arzu doyurma amacıyla geniş kitlelerin hedeflenerek aktarılması söz konusudur. Mattelart’ın Fransız reklamcılığı üzerine bu incelemeleri üzerine yorumları, Türkiye ana akım gazetelerinin haberleri yapma aktarma biçimlerinde de görüldüğü iddia edilebilir. İnsanlar gündelik hayatın sıkıntısından kaçmak için magazin haberlerine yönelmektedirler. Çalışmanın bulgular kısmında daha çok irdeleneceği gibi özellikle LGBTİ+’larla ilgili çok sayıda magazin haberi yapıldığı görülmektedir.

2.3. Türkiye’de Queer Hareket

Uygurlik tarihi boyunca insan toplulukları daha iyi yaşam koşulları için mücadele etmiş; toplumsal yaşamda eşitlik, özgürlük, adalet veya gücü ele geçirme amaçlı olarak kimi zaman barışçıl kimi zaman da güç kullanarak belli bir sınıf, topluluk veya kesimin yaşam koşullarını değiştirmek için muhtelif eylemler gerçekleştirmiştir.

Toplumsal hareketler; toplumda gelişen dinamiklerde meydana gelen bir değişimi desteklemek ya da engellemek veya bir toplumsal sorunu çözmek amacıyla birleşmiş kolektif güçlerin faaliyetleri olarak tanımlanmaktadır. Pakulski’ye göre (1993), 1960’lardan sonra ortaya çıkan ve geçmişteki sınıfsal hak ya da devrim taleplerinden farklı olarak etnisite, cinsiyet ya da sosyal sorunları mücadelenin amacı olarak ortaya koyan hareketlere “yeni toplumsal hareketler” denir. Yeni toplumsal hareketler 20. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkmış ve 19. yüzyılın sınıf temelli geniş kitlelerin dahil olduğu halk eylemlerinden farklı özelliklere sahiptir.

2.3.1. Yeni toplumsal hareketler

Yeni toplumsal hareketler, sınıf temelli hareketlerle birleşse bile, onlarla kurduğu ilişkiler sonucunda sınıf temelli hareketleri yapısal değişiklikler getirmektedirler. Toffler'a göre (1981), Üçüncü Dalga adını verdiği post-endüstriyel toplumdaki yeni bireysel "kafa emekçileri" nin sendikalardan daha kurumsal, homojenlikten daha uzak olan kendi örgütlenme biçimlerini bulacaklardır. Sendika ya da partilere katılırlarsa da, sendika ve parti yapısı, pratiği ve ideolojisinde önemli değişiklikleri zorlayacaklarını savunmaktadır. Toplumsal hareketlere dair eski ve yeni ayrımı 1960'lı yılların sonlarından itibaren çeşitlenen mücadele patiklerindeki farklılaşmayı ortaya koymak için seçilmiş bir anlam stratejisidir (Savran, 1992: 9).

Yeni toplumsal hareketler, 20. yüzyılın ikinci yarısında, geleneksel işçi hareketlerinin kapsayamadığı, gündeme getiremediği ve çözüm öneremediği konulara ve talepleri dile getiren toplumsal hareketlerdir. Kadın hakları, eşcinsel hakları, barış ve silahsızlanma hareketi, çevre ile etnik ve dilsel taleplere dair mücadeleler öne çıkmış ve bu mücadeleleri de yeni kolektif özneler temsil etmeye başlamıştır (Sanlı, 2003: 9).

İnsanlık tarihi boyunca siyasal iktidarlar, meşruiyetini, çoğu zaman kamuoyunun vicdani tatminlerinden almış ve kamuoyunun adalet duygusu, tatmin edilmediği zaman, iktidarlara yönelik güvensizlik içeren bir toplumsal ortam oluşmuştur. Bu güvensizlik ortamında insanların dışa vurdukları öfke, iktidarlara karşı toplumsal hareketleri yaratmıştır. Adalet duygusunun tatmin eksikliği üzerinden yükselen muhalif hareketler, tarih ve toplumlar boyunca hep varolagelmiş ve toplumsal hareketler, içinde olduğu zamanın ve toplumların dokusuna uygun bir formda ortaya çıkmıştır (Hira, 2016: 143-144). Örneğin bu tezin konusunu da oluşturan LGBTİ+'ların örgütlenmesi ve kamusal alanda kendi medyaları aracılığıyla görünürlükleri 1990'lı yıllarda başlar. 1990'lı yıllar ise Türkiye'de feminist hareketin 1980'lerdeki birikimden hareketle kurumsallaştığı, örgütlendiği ve profesyonelleştiği bir dönemdir. LGBTİ+ hareketine de ivme veren ve zemin sağlayan feminist veya kadın hareketi olmuştur (Bora, 2017, s.791).

Toplumsal hareketler ister yönetenler arasındaki çatışmalardan isterse yönetilenlerin veya ezilenlerin toplumsal taleplerinden kaynaklansın, insanlık tarihinin, halklar lehine değişimi açısından oldukça önemlidir. Bu çatışma biçimleri, farklı zaman ve mekânlarda, değişik biçimlerde ortaya çıksa da toplumsal yaşamda kendine yer bulabilmektedir (Çetinkaya, 2014a: 25). Kimlik siyaseti ile özdeş kabul edilen yeni toplumsal hareketler bağlamında Queer veya LGBTİ+ hareketide Türkiye'de 1990'lı

yıllarda siyasal islamın kimlik siyaseti temelli mücadelelerindeki başarıları ile feminist kazanımlarının olduğu bir politik ve toplumsal/kültürel iklimde örgütlenmeye yönelmiştir.

Daha önceki bölümlerde değinildiği gibi; ulus-devlet iktidarı, yapısı gereği heteronormatif ilişkileri sabitleme; meşru cinsellik ve üreme alanı olarak aileyi baştacı eder. Bunun dışında kalan birliktelikleri gayri meşru ve/veya duygusal birliktelikler olarak görür. Eşcinsel çiftler, meşru ve/veya yasal bir zemin bulamadığı sürece miras, çocuk sahibi olma gibi pekçok konularda sorunlarla yüz yüze gelir.

Osmanlı İmparatorluğu'nda, tıpkı Antik Yunan ve Roma İmparatorluğu geleneğinde olduğu gibi, "oğlancılık" şeklinde ifade edilen, bir erkeğin, genellikle kendinden daha genç ya da daha düşük sosyal statüye sahip bir hemcinsiyle cinsel ilişkide bulunması; modern dönemlerde yargılandığı kadar dışlanmadığı (Oksačan, 2012) bilinmektedir. Ancak Türkiye Cumhuriyeti, tıpkı diğer ulus-devletler gibi eşcinselliğe karşı çok aktif stratejilerle baskıda bulunmuş ve tüm ideolojik aygıtları ile heteronormatif ilişki pratikleri üzerine yapılanmıştır. Kadın özgürleşmesini hedef alan Cumhuriyet, diğer cinsel kimlikleri yoksaysa da burjuva sosyeteleri, tiyatrolar ve belli sanat çevrelerinde 1974'e kadar LGBTİ+'lar örgütlü olmasalar da film veya sahnelerde görünür olabilmıştır. 1974'deki hükümet değişimiyle bu durum kötüleşmiştir. Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) genel seçimleri kazanmakla beraber hükümet kurabilmek için siyasal İslam'ı benimseyen Milli Selamet Partisiyle (MSP) koalisyon kurmuş ve MSP'nin aldığı içişleri bakanlığı seks işçilerinin yanı sıra büyük kentlerde etkin ve "görünür" olan queerlerden sorumlu bakanlıktır ve MSP döneminde LGBTİ+ bireyler baskıcı bir politikaya maruz kalmıştır (Çetin, 2015).

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda eşcinsellik 12 Eylül 1980 Darbesi'ne kadar resmî olarak yasaklanmamıştır. Eşcinsellikle ilgili ilk yasak Bülent Ersoy'un sahne yasağıdır (Yılmaz, 2014). Görüldüğü üzere konunun hukuka yansımaları ilk olarak hakların geliştirilmesi çerçevesinde değil, yasaklar çerçevesinde düzenlenmiştir.

Türkiye'de bir toplumsal hareket olarak LGBTİ+, 1970'lerin sonunda tartışılmaya başlansa da o dönemin sol-sosyalist muhalif grupları içerisinde yer bulabildikleri söylenemez. Darbenin ardından gelen neoliberal politikalar sayesinde bireyin tüketici sıfatıyla da olsa öne çıkması, bastırılmış cinsel kimliklerin ifade edilmesine olanak sağlamıştır (Öğüt, 2013, s.44). LGBTİ+ hareketinin Batı'daki örneklerinde olduğu gibi sınıfsal mücadeleler ve diğer toplumsal hareketlerle birleşememesi ve onların içinde var

olamaması, hareketin Türkiye’de geç başlamasının nedenlerinden biri olsa da (Partog, 2012, s. 164), darbe sonrası neoliberal politikalar sayesinde bireyin tüketici sıfatıyla da olsa görece öne çıkması hareketin gelişeceği sosyal zemini kurmuştur. Türkiye’de tarihsel olarak ekonomi-politik gelişmelere paralel olarak yeni toplumsal hareketler 12 Eylül 1980 askeri darbe sonrası ortaya çıkmıştır. 1980 darbesi sonrası bir taraftan otoriter bir yönetim olsa da diğer taraftan neoliberal politikalar benimsenmekte; özellikle devlet özelleştirmelerle küçülürken özel müteşebbisin önü açılmaktadır. Ulaşım ve iletişim alt yapısı güçlendirilirken yayıncılık alanında devlet tekeli de kaldırılmaktadır. Konumuz açısından 1980’li yılların toplumsal ortamına ilişkin vurgulanması gereken önemli bir nokta ise Türkiye’de feminist hareketin gelişimi 1980 sonrası gelişen sol hareketlerin zihinsel ve ideolojik dünyasından etkilenmekle birlikte esas olarak sol hareketlerin 12 Eylül 1980 askeri darbesiyle tamamen bastırıldığı bir dönemde ortaya çıkmasıdır. İstanbul ve Ankara gibi büyük kentlerde evlerde bilinç yükseltme toplantılarıyla başlayan kadınların çabası, 80’li yılların ortalarında önemli “toplumsal muhalefet özelliklerine sahip” (Kardam ve Ecevit, 2014: 89) olur. Tekeli (1993: 33), feminizmin 1970’li yılların sol örgütleri içerisinde Batıyla aynı zamanda canlanamadığını, 12 Eylül askeri darbesi sonrasında sol gruplardan uzaklaştıkça, bilinç yükseltme toplantılarında kadınların kendi kimliklerini bulduklarını; Kemalist ideoloji veya sosyalist hareket arasına sıkışıp kalmaz, bağımsız bir toplumsal hareket ve özerk bir kimlikle işe koyulduklarını belirtir.

Türkiye’de 1990’lı yılların askeri iktidarın sivil iktidarlara devredildiği; neoliberal politikaların görece demokratik ortamı ve Avrupa Birliği’ne tam üyelik hedefinin motivasyonun korunduğu görece özgürlük ortamında yeni toplumsal hareketlerin oluşacağı sosyolojik koşulları oluşmuştur. 1980’li yılların daha çok sol örgütlerden gelen kadınların bilinç yükseltme toplantılarıyla başlayan feminist hareketin görünürlüğü sivil toplumda ayrışmaları da beraberinde getirmiştir: İslamcı ve Kürt kadınlar, LGBTİ+ gibi kimlik etnik köken, inanç veya cinsel yönelim gibi kimlik temelli siyasetve örgütlenme ivme kazanmıştır.

2.3.2.LGBTİ+’ların örgütlenme ve kendi medyalarını kurma mücadeleleri

Çalışmamızın daha önceki bölümünde de anlatılmaya çalışıldığı gibi tarihin her döneminde eşcinsellere yönelik önyargılar ve dışlayıcı yargılar ve mekanizmalar olmuştur. Söz konusu yargıları ortadan kaldırmak ve LGBTİ+’ların haklarını savunma

amaçlı örgütlü mücadelenin ilk örnekleri 19. yüzyılın sonlarında ortaya çıkar. Bu döneme kadar eşcinsellik ve eşcinseller, bireysel düzeyde kalan birkaç itiraz dışında, günahla, yasakla ve tabulaştırılarak yargılanmıştır. Ortaçağ boyunca yaşanan bu baskılar aynı zamanda, Avrupa'nın kimi büyük şehirlerinde eşcinsel altkültürlerinin oluşmasını da sağlamıştır. Ortak deneyimler etrafında örülen bu altkültür, sonradan oluşacak örgütlü hareketin de zeminini hazırlamıştır.

19. yüzyılın sonlarında, Almanya'da Berlin'de 1897 yılında Bilimsel İnsani Komite'nin kurulmasıyla örgütlü mücadelenin başladığı söylenebilir. Hitler'in yönetime geçmesiyle birlikte örgüt tamamen dağıtılmış; ancak II. Dünya Savaşı'nda sonra Amsterdam, Kopenhag, Paris ve Los Angeles'ta kimi cesur gey bireyler tarafından 1950'li yıllarda soğuk savaşın gerilimli ortamında yeniden kurulmuştur. Eşcinsel örgütlenme ve hareketin güç kazanması asıl 1960 ve 1970'li yıllarda Yeni Sol'un (New Left) Avrupa ve Amerika'da yükselişe geçmesiyle olmuştur zira Yeni Sol insan haklarını savunmakta; Batının Afrika ve Asya'daki emperyalist politika ve uygulamalarını eleştirmektedir (Adam, Duyvendak ve Krouwel, 1999, s.1). Yeni Sol öğrenci hareketlerini de tetiklemiş; kampüslerde Amerika'nın Vietnam'ı işgali karşıtlığı ile başlayan muhalif eylemler çok daha geniş bir toplumsal muhalefete dönüşmüştür. İkinci dalga feminist hareket, eşcinsel hareket, barış ve çevreyi koruma gibi toplumsal muhalif gruplar etkin olmuşlardır. İkinci dalga feminist hareket içerisinde toplumsal cinsiyet (gender) kavramı geliştirilmiş; aile, toplumsal cinsiyet ve cinselliğin baskılanması tartışmaya açılmıştır.

Amerika Birleşik Devletleri'nde 1969'da polis şiddeti nedeniyle Stonewall ayaklanmasına dönüşen olaylarda yaralanan ve ölen insanları hatırlamak üzere "Onur Yürüyüşü" tertiplenmiş ve sonraki yıllarda LGBTİ+'ların sembolik gününe dönüşen yürüyüş olmuştur. New York kentinde geylerin gittiği Greenwich Village Bar polis tarafından sürekli basılmakta, rüşvet alınmakta ve taciz edilmektedir. 28 Haziran 1969 tarihinde polis baskınında bardaki insanlar, ilk defa polis baskısına karşı ciddi bir direniş göstermiştir. Eylemlerde bar tamamen yanmış, geylere farklı kentlerden de destek verilmiştir. Bir yıl sonra olaylarda ölenlerin anısına New York'ta kadın ve erkek olmak üzere iki bin kişi yürümüş; daha sonra Paris ve Londra'da olayın anısına Onur Yürüyüşü yapılmıştır (Epstein, 1999, s.39). Bu yürüyüş artık bu olayı anmanın da ötesine geçerek LGBTİ+'ların var olduklarını, kimlikleriyle toplumun bir parçası olduklarını söyleme eylemine dönüşmüş durumdadır.

Türkiye’de 1990’ların ilk yarısında, eşcinselliğin hastalık ve anomali olarak görülmesiyle mücadele eden, kendilerinin tanınma ve şiddetten korunma talebi yanında heteroseksizm eleştirisine odaklanan bir eşcinsel hareketi gelişir. 1990’lara gelindiğinde LGBTİ+’lar toplum içerisinde daha görünür olmaya başlamışlardır. Ancak bu görünürlük eşcinsel cinayetlerindeki artışı ve devlet tarafından baskıları da (Ülker Sokak olayı) beraberinde getirmiştir. Türkiye’deki söylemler içerisinde dışlanma; “ahlaksızlık”, “sapıklık”, “hastalık” vb. gibi ifadelerle devam etse de 1990’larda LGBTİ+’lar örgütlenmeye yönelmiş, Lambda İstanbul, İstanbul’da (1993) ve KAOS GL Ankara’da (1994) LGBTİ+ sivil toplum oluşumları (Çetin, 2015) ortaya çıkmıştır. Bora’nın deyişiyle, eşcinselliğin aşağılayıcı, tıbbileştirici veya soğuk bilimsel bir tını taşımayan adı olarak uluslararası geçerlilik kazanan Gay/Gey, yavaş yavaş Türkçeye yerleşir. 1993’te kurulan (kapatmalardan sonra 2006’da resmileşen) Lambda eşcinsellerin uluslararası direniş ve başkaldırı bayramı olan Onur Haftası’nın kurumsallaşmasında başı çeken örgüttür. Yine Bora’nın tespitiyle söylersek, 2005’ten itibaren verdikleri “hormonlu domates” ödülü, homofobi eleştirisinin popülerleşmesine katkıda bulunur. 2006’da kurulan Pembe Hayat, transseksüellere yönelik ayrımcılık, nefret suçları, şiddet ve toplumsal dışlanmayla mücadeleyi hedef almıştır. Eşcinseller ve transseksüel aktivistler arasındaki -yine kimlik tartışması ve vesayet kaygısıyla ilgili- bazı gerilimler, LGBT (lezbiye, gay, biseksüel, transcinsel) ‘üst kimliğinin’ yerleşmesiyle görece (Bora, 2017, s.791-92) sönümlenir ve aynı ifadeye süreç içerisinde interseks ilave edilirken (kavram LGBTİ’ye dönüşür) farklı cinsel yönelimleri de kapsamı amacıyla ayrıca + dahil edilerek LGBTİ+ olarak daha kapsayıcı kılınmaya çalışılmıştır.

LGBTİ+ haklarını koruma amaçlı örgütlenme İstanbul ve Ankara olmak üzere iki büyük kentte, Lambda İstanbul ve Kaos GL dernekleriyle başlamıştır. Aktivist eylemler olarak okuma ve tartışma grupları kurulmuş; film gösterimleri ve söyleşiler yapılmış, basılı ve online yayınlar çıkarılmıştır. Anglo-Amerikan bir LGBTİ+ kimliğinin Türkiye’de de yaygınlaştırılması için çaba sarf edilmiş; etkinlik ve farkındalık alanını genişletmek için yine İstanbul ve Ankara’da üniversite öğrencileri arasında kampüslerde yaygınlaştırılmaya çalışılmış; gey ve lezbiyen üniversite öğrencileri arasında bilgi ve deneyim paylaşımı yapılması için çaba sarf edilmiştir. 1990’lı yıllarda internetin sivililerin yaşamında kullanılmaya başlamasıyla kampüslerde örgütlenen üniversite öğrencileri Yahoo grup kurarak *Legato* (Lezbiyen Gey Topluluğu) adı altında

birleşmişlerdir. Böylelikle Türkiye’de LGBTİ+’nın alanı genişlerken, üniversite öğrencilerinden daha halka doğru bir açılım olmuş; Yahoo! mail grubu aracılığıyla zaten varolan LGBT alt kültürü ve Lambda İstanbul ile Kaos GL ile bağ kurulmuştur (Görkemli, 2012, s.74).

2002’den sonra Adalet ve Kalkınma Partisi’nin iktidarının ilk döneminin görece bir özgürlük getirdiği, hükümetin Avrupa Birliği kriterlerini kabul etmesi ve uygulamaya yönelik hamleleri nedeniyle toplumda ötekileşmiş kesimlerin daha fazla dernekleştiği ve kendi varlıklarını görünür kılma şanslarına sahip olduğu görülmektedir. Dernekler yasasında dernek kurmayı kolaylaştırmasıyla (2004 yılında) queer dernekleri kurulmuştur ve 2005 yılına gelindiğinde o ana dek tüzel kişiliği olmayan gey ve lezbiyen inisiyatif Kaos GL de resmi dernek statüsüne erişmiştir; 2006’da Kaos GL’nin ardından Lambdaİstanbul da dernek statüsüne kavuşmuştur (Çetin, 2015). Çok az sayıda katılım da olsa 2003 yılında ilk kez LGBTİ+’lar, Onur Yürüyüşü’nü gerçekleştirmişlerdir. 2000’li yıllardaki tüm bu gelişmeler, AKP ve çevrelerinin hoşgörülü bir queer politikasına sahip olmaktan ziyade, Türkiye Cumhuriyeti’nin pekçok demokratikleşme hareketinde olduğu gibi AB katılım sürecinin ve sermaye ilişkilerinin bir sonucu olarak gerçekleşmiştir.

2004 yılında, AB katılım müzakereleri çerçevesinde hazırlatılan yeni ceza kanunu hakkındaki tartışmalardaki tutumunda görmek mümkündür. Queer inisiyatifleri bu dönemde parlamenterlerle temasa geçmiştir ve anayasa ve ceza kanununda reformun gerekli olduğu konusuna dikkat çekmiştir; buna göre ilgili yasalar “cinsel yönelim ve cinsel kimlik” unsurlarını da içerecek şekilde genişletilmelidir. Bu talepler meclis kanun komisyonu gündemine taşınmıştır ve kanun tasarısına alınmıştır. Ancak dönemin Adalet Bakanlığı tarafından söz konusu düzenleme reddedilmiştir (Çetin, 2015).

Pembe Hayat LGBTT Dayanışma Derneği, 30 Haziran 2006 tarihinde Ankara’da kurulmuştur. Dernek web sayfasında¹⁶ kendisini şöyle tanıtmaktadır:

“Türkiye’nin ilk trans hakları derneği olan Pembe Hayat LGBTT Dayanışma Derneği, 30 Haziran 2006 tarihinde Ankara’da kurulmuştur. Dernek adını Alain Berliner’in yönettiği ve erkek bedeninde doğmuş bir kız çocuğun hikayesinin anlatıldığı Pembe Hayat (Ma vie en rose, 1997) adlı filminden almıştır. Translara yönelik ayrımcılık, nefret suçları, şiddet ve toplumsal dışlanma gibi konularda projeler üreten ve doğrudan destek hizmeti sunan Pembe Hayat LGBTT Dayanışma Derneği, ulusal ve uluslararası alanda savunuculuk faaliyetlerine devam etmektedir.”

¹⁶<https://www.pembehayat.org/>

Pembe Hayat LGBTT Dayanışma Derneği, *Lubunya* adlı bir dergi çıkarmaktadır. Dergi sadece Türkiye değil, uluslararası ölçekte LGBTİ+'ların hak ve eşitlik mücadelesi konularında haberler yapmaktadır.

KaosGL derneği tarafından 1994 yılından itibaren *KaosGL Dergisi* yayımlanmaktadır. Dergi yayınlanma amacını kendi internet sitesinde şöyle ifade etmektedir: “Türkiye’nin en uzun soluk dergilerinden biri olan Kaos GL Dergisi, LGBT’lerin, eşcinsellerin kendi sözlerini söyleyebilecekleri, kendi sorunlarına sahip çıkarak söz alabilecekleri ve bunları paylaşabilecekleri bir alan yaratmak amacıyla yayın hayatına devam etmektedir.” Ayrıca dergi, Eşit Haklar temalı 180. Sayısında “Kaos GL Dergisi yayımlandığı ilk günden bu yana heteronormatif sisteme, baskıcı düzene ve eşitsizliklere karşı sesini çıkarmaya devam ediyor” ifadesini kullanmaktadır. Ana akım medyada dışlanan, ötekileştirilen ve “sapkın” veya “hasta” olarak nitelendirilen LGBTİ+'lar kendi alternatif kamusal alanlarını oluşturmuşlardır. Engindeniz (2019), Kaos GL Dergisini Habermas’ın sivil toplum ve kamusal alan görüşleri bağlamında analiz ederek LGBTİ+'lar için bir karşı kamusal alan oluşturduğunu belirtmektedir.

LGBTİ+ grupların kendi medyalarını oluşturmaları ile örgütlü mücadelenin yeni bir aşamaya geçmesi, Türkiye’de LGBTİ+ medya ilişkisini de dönüştürmeye yönelik bir mücadeleyi de içermiştir. Bu dönemin başlangıcını ise, Kaos GL grubunun kendi pankart ve flamalarıyla 2001 yılındaki 1 Mayıs eylemine katılımları oluşturmuştur. Eşcinsellerin ve transların 1 Mayıs eylemindeki görüntüleri Türkiye’de ana akım medya için de bir dönüm noktası olmuştur. Bu dönemde pek çok gazete ve televizyon bu olayı birinci sayfadan ve ilk haber olarak vermiştir (Ova, 2017).

Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Trans, İnterseks+ Aileleri ve Yakınları Derneği (LİSTAG) 2008 yılında kurulmuştur; bu dernek ailesine eşcinsel olduğunu açıklayan bireylerin aileleri tarafından kurulmuştur. Dernek kendisini web sitesinde şöyle tanımlamaktadır:

LİSTAG, eşcinsel, biseksüel, trans, interseks aileleri – ağırlıklı olarak anne ve babalarından – ve yakınlarından oluşan bir sivil toplum grubudur. Bizler çocuklarımızın, yakınlarımızın LGBTİ+ (Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Trans, İnterseks) olması dolayısıyla yaşadıkları zorlukları ve deneyimlerini paylaşma ihtiyacı duyan aileler olarak birbirimize destek olmaya çalışıyoruz.

LİSTAG'ın süreli bir yayını yoktur; ancak *Benim Çocuğum (My Child)* adlı ailelerin kendi deneyimlerini anlattıkları bir belgesel hazırlamış; Türkiye'de ve yurt dışında gösterimleri yapılmıştır.

Son yıllarda Ankara, İstanbul dışında diğer illerde de eşcinsel örgütlenmeler ortaya çıkmaya başlamıştır. 2001 yılında İzmir'de “Pembe Üçgen” oluşumu kurulmuştur. Ardından LGBT oluşumları Türkiye'nin her yanına dağılmaya ve çeşitlenmeye başlamış Antalya, Mersin, Adana, Diyarbakır gibi diğer küçük şehirlerde bir araya gelen çeşitli gruplar tüzel kişilikleri olsun veya olmasın dayanışma ağları kurmaktadır. 2005 ve 2006 yılında Kaos ve Lambda derneklerinin tüzel kişilik kazanması sonrasında hızlanan süreçte ise bir çok üniversitede açık bir şekilde faaliyet gösteren LGBT dayanışma dernekleri kurulmuştur¹⁷.

Boysan'ın Evi adlı dernek kendi internet sitelerinde kendilerini şöyle anlatmaktadır:

“Boysan'nın Evi, sivil toplum kuruluşlarının eğitim, konferans, film gösterimi, söyleşi, sergi, atölye vb. çalışmalarına ortam sağlayan LGBTİQ+ dayanışması için alternatif bir mekân ve inisiyatif olarak, sevgi ve dayanışma ile hiçbir ayırım yapmadan tüm gönüllü, katılımcı ve destekçilerine açık bir şekilde 2016 Haziran'dan beri faaliyetlerine devam etmektedir.” Boysan'ın Evi ekibi olarak, LGBTİQ+ hareketinin fikirleri ve hareketin dayanışma ruhundan aldığımız güç ile birlikte farkındalık yaratmaya, bir inisiyatif olarak kolektif hafızayı ve toplumsal belleği canlı tutmaya devam ediyoruz. Açıldığımız günden itibaren birçok film gösterimi, farklı alanlarda temsiliyeti ve görünürlüğü arttırmak için söyleşiler, sergiler, atölyeler, akademik tez sunumları, çeşitli eğitim çalışmaları, alanda çalışan derneklere yönlendirmeler ve farkındalık çalışmaları yapmaktayız.

LGBTİ+ dernekleri Queer bireylerin kimliklerinin tanınması, haklar ve özgürlük taleplerinin ötesinde Boysan'ın Evi “alternatif sosyalleşme ve kültür-sanat faaliyetleri” ile ve Lambda İstanbul'da düzenlediği festival ile alternatif sivil alanlar açma çabası içerisindedir.

İnternet'in ve gelişen sosyal medya aracılığıyla gelişen iletişim olanaklarının da katkıları sayesinde amaçları ve nitelikleri birbirinden farklı pek çok LGBT dayanışma oluşumu ve derneği günümüzde etkin bir şekilde çalışmalarını sürdürmektedir.

2013 yılında gerçekleşen ve neo-liberal kent politikalarına karşı başlayıp toplumu çok farklı kesimlerinin sorunlarını gündeme getiren Gezi direnişi protestoları, LGBTİ+ inisiyatiflerinin bu eylemde en ön saflarda mücadele etmesi LGBTİ+ hareketinin diğer

¹⁷https://www.turkeygay.net/turkce/lgbt_dernekleri.html (erişim: 28.02.2022)

grupların politika üretmesinde ve özellikle sosyalist muhalefetin bakış açısında bir süredir görülen kırılmaları arttırdığı söylenebilir çünkü Gezi direnişi, hükümetin hegemonyasında görece bir kırılmaya neden olmuş ve toplumdaki demokratik unsurları öne çıkarmıştır. Bu ifadelerin etkisini gösteren en önemli hareket ise Gezi sonrası, 2013'teki Onur yürüyüşüdür. Bu bloğun hazırladığı etkinliklerin doruk noktası, Gezi protestolarının da etkisiyle yaklaşık 100 bin insanın katılıp birlikte AKP karşıtı gösteri yaptıkları Onur Yürüyüşü olmuştur ve HDP gibi bazı siyasi partilerde queer grupları kurulmuştur (Yılmaz, 2014).

2015'ten sonra, özellikle 2016'daki darbe girişimi sonrasında homofobinin Türkiye'de zirve yaptığı görülmektedir. 2019 Avrupa Birliği Raporu'ndaki şu ifadeler özellikle darbe sonrası LGBTİ+'lara ve kuruluşlarına yapılan baskıları gözler önüne sermekte, darbe girişiminin bastırılması sonrasında Türkiye'de artan homofobik atmosferi göstermektedir:

“Halihazırda pekçok insan hakları savunucusu, sivil toplum aktivisti, medya mensubu, akademisyen, doktor, avukat, hakim, lezbiyen, gay, trans ve interseks birey (LGBTİ) -kimi zaman haklarında herhangi bir iddianame olmaksızın- halen gözaltında tutulmakta ve medya ile üst düzey siyasetçiler tarafından başlatılan karalama kampanyalarına maruz bırakılmaktadırlar. Temel hak ve özgürlükler alanında çalışan sivil toplum örgütlerinin hareket alanları, darbe girişiminin bastırılması sonrasında daha da daralmış olup, ek idari engellerin ve yasakların getirilmesi bu daralmaya örnek olarak verilebilir.”

2.4. Eleştirel Medya Çalışmaları ve LGBTİ+'ların Haberde Temsili

Sosyal bilimler içerisinde 1970'li yıllar kültürel dönemeç (culturalturn) olarak adlandırılır çünkü sınıf kuramı ve çözümlemesi ciddi bir eleştiriye tabi tutulmuş; söz konusu eleştiri ise sadece muhafazakârlar ve neoliberaler tarafından geliştirilmemiştir. Marksizmden temellenmekle birlikte postmodern ve postkolonyal teorilerin temelini atan, kültürel çalışmalar ekolünün gelişmesine katkı sağlayan solcu akademisyenler de bu kervana katılmış; toplumsal bağlamı içerisinde sınıf kuramı ve toplumsal yorumların yerini sarsmıştır (Dworkin, 119-120: 2012). Avrupa kıtasında İngiltere, Fransa ve Almanya başta olmak üzere “kültür” ve “dil” pratikleri sosyal teori de önemli çözümleme parametreleri olarak kabul edilir. Fransa, Almanya ve İngiltere'deki teorik gelişmeler ışığında, disiplinlerarası bir yaklaşımla medya metinleri ideoloji ve iktidar kavramlarıyla analiz edilmeye başlar.

Eleştirel veya marksist paradigma medya araştırmaları, 1960’lardan sonra Avrupa kıtasında özellikle Fransa, Almaya ve İngiltere’deki teorik gelişmelerden beslenerek ortaya çıkar. 20. yüzyılın ilk yarısında Avrupalı sosyal bilimciler de medyayı görmezden gelmemiş, her biri kesin sonuca götüren düşünce öğeleri ortaya koymuş olsa da Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada gibi önemli bir damar da gelişmemiştir. Amerika Birleşik Devletleri’ndeki pozitivist düşünürler, iletişim konusuyla iletişimin modern dünyada edindiği merkezi konumu nedeniyle ilgilendiler. Amerikan sosyolojisinde etkili olan yapısal işlevselcilik kuramı kitle iletişim araçlarının sistem içerisindeki rol ve işlevinin irdelenmesinde önemli bir teorik aralan sağladı. Buna karşın Avrupalı sosyal bilimciler, toplumların gelişimi üzerine kimi zaman kötümser görüşleri de barındıran yapıtlarında ekonomik, politik ve toplumsal modernliğin kesinliğinin ortaya koyduğu temel kopuşun kitle iletişim çalışmalarının ilerletilmemesinde önemli bir etkisi vardır. II. Dünya savaşının ardından gelen totaliter ideolojilerin iklimiyle birleşen bu kötümserlik, Avrupa’da modernliğin en belirleyici nesnelerinden biri olan medya üzerine araştırma geleneğinin daha olumsuz bir bakışla yerleşmesine yol açar (Maigret, 2004: 46). Amerika’daki çalışmalarla kıyaslandığında tarihsel olarak da daha geç bir döneme, 1960’lardan sonra İngiltere, Fransa ve Almanya’nın öncülüğünde eleştirel medya/iletişim araştırmaları önem kazanır.

Eleştirel araştırma geleneği, liberal/anadamar iletişim araştırmasının yapısal-işlevselci perspektifinin aksine inşacı bir yaklaşımla medyayı *iletişim ve toplumsal iktidar* arasındaki ilişkiyi irdelemeye odaklanır. Buradaki iktidar kavramı, liberal iletişim çalışmalarından farklı bir özelliğe sahiptir. Anadamar çalışmalarda liberal toplum modelinden hareketle açıklanan iktidar, siyasetçiler, hükümet veya iktidardaki siyasal parti temsilcileri ile ilişkili olarak irdelenir. Eleştirel medya çalışmaları ise Marksist toplum modeline yaslanan, dolayısıyla toplumu birbiriyle eşitsiz rekabet koşulları içerisinde mücadele eden grupların oluşumu olarak görerek toplumsal örgütlenmedeki eşitsiz güç ilişkilerini irdeler. Dolayısıyla her iki araştırma geleneğinin medya ve iktidar hakkındaki sorularının altında yatan farklılık Liberal ve Marksist olmak üzere iki farklı toplum projesi (Fejes, 1994: 252) eş deyişle anadamar iletişim araştırma geleneği ile eleştirel iletişim çalışmaları hayli farklı epistemolojik ve metodolojik yönelime sahiptirler. Dolayısıyla toplumsal yapı içerisinde medyanın işlevinin ne olduğu sorusunun cevabı da hayli farklılaşmakta; liberal medya çalışmalarında çoğulcu demokrasi veya parlamenter sistemin denetçisi bir kurum olarak

ele alınırken, eleştirel medya çalışmalarında kitle iletişiminin ideolojik bir işleyişe sahip olduğu kabul edilmektedir. Böylesi bir bakışla da medyanın iktidara sahip kişi/kurum/gruplar ve varolan toplumsal bütünü devamlılığı lehine üretim yapan kültürel bir kurum olduğu yaklaşımdan hareketle analiz yaparlar. Frankfurt Okulu, yapısalcı medya çalışmaları, ekonomi-politik, kültürel çalışmalar, izleyici veya alımlama çalışmaları eleştirel medya çalışmalarının başlıca kuramlarını oluşturur. Bu çalışmamızda medya temsilleri veya metin analizlerinde kültürel çalışmalar yaklaşımından yararlanacağımız için aşağıda kültürel çalışmaların medya metinlerine yaklaşımı ele alınacaktır.

2.4.1. Kültürel çalışmalar

Birmingham Üniversitesi Çağdaş İngiliz Kültürel Çalışmalar okulu 1964 yılında İngiliz edebiyatı profesörleri Richard Hoggart ve Raymond Williams ile Edward Palmer Thompson öncülüğünde kurulur. Okulun ilk müdürü Richard Hoggart'tır ve ardından Stuart Hall yönetici olur. Okulun çalışma konuları o zamana değin sosyal bilim ve insan bilimleri içerisinde içeriği düşük bulunarak analiz yapmaya değer bulunmayan konular, altkültürler, popüler kültür ve gündelik hayat irdelenir. Hoggart, İngiliz işçi sınıfı ve popüler kültür ile gündelik hayat konularında araştırmalar yapar. E. P. Thompson'nın çalışma konuları göçmen işçiler, etnik azınlıklar, eşcinsellerdir. Hoggart'tan sonra yönetici olan Stuart Hall ise medya metinlerini ırk ve sınıf temsilleri bağlamında analiz eder (Bourse ve Yücel, 2017). Okulun çalışma konuları kültürel kimlik, feminizm, postkolonyalizm, görsel çalışmalar vb. çeşitlenirken aynı zamanda tüm dünyada üniversitelerde kendi toplumsal ve kültürel yapılarını analiz etmek için benimsenir.

Kültürel çalışmalar çok geniş bir düşünce alanından yararlanır: İdeoloji kavramı üzerine Althusser, hegemonya kuramı için Antonio Gramsci, yabancılaşma sorunu üzerine Theodor Adorno, iktidar kavramsallaştırması için Michel Foucault, metin ve metinsellik üzerine Jacques Derrida ve Umberto Eco, feminizm ve toplumsal cinsiyet üzerine Hélène Cixous ve Luce Irigaray, habitus kavramı üzerine Pierre Bourdieu ve Jean-François Lyotard, Michel de Certeau ya da Roland Barthes. Bu disiplinsel kimlik yokluğu yazarların, yöntemlerin yeniden ele alınıp benimsenmesinin ve çok farklı ilgi alanlarına yönelmenin yolunu açar, ama ortak bir dilin ve ortak düşünsel göndergeler dizgesinin ortaya konulmasına da götürür (Bourse ve Yücel, 2017, s.11). Kültürel çalışmalar yeni bir disiplin değildir; disiplinlerarası ve metodları yaklaştırarak çalışan

bir kuramdır (Turner, 2005, s.9). Amerika ve Kanada’da ortaya çıkıp gelişen liberal, anayön, ana damar gibi isimlerle adlandırılan iletişim ve/veya medya analiz geleneğine hem epistemolojik hem de metodolojik olarak eleştiri getirir. Amerikan sosyolojisinde egemen olan yapısalcı işlevselci kurama yaslanan medya analizlerinin ”Sınıfsal oluşumlar, ekonomik süreçler, kurumsal güç ilişkilerinden oluşan örüntüler” in ihmal edildiği ve yanıtlanmayan boyutlar olduğu öne sürülür. Toplumu bir arada tutanın normlar olduğu genel kabulü nedeniyle toplumda geniş tabanlı bir uyuşmanın (consensus) nüfusa egemen olduğu varsayılmıştır (Hall, 1994a, s.62).

Kültürel çalışmalar, “egemenlik biçimlerine dikkatli eleştirel bir bakışı ve medyatik kültürün kullanımlarını anlama amacını, erk ve kültür arasında bağ sorununa yeni bir kuramsal çözümde bir araya getirir.” (Maigret, 2004, s. 187). İngiltere’de başlayan bu okulun etkisi kısa süre sonra tüm dünyada iletişim çalışmalarını etkisi altına alır. Çalışma konuları olarak toplumsal cinsiyete, ırklara, sınıflara ve toplumsal yaşamda cinselliğe” özel bir önem vererek “ekonominin, siyasal bilimlerin, iletişim ve medya çalışmalarının, sosyolojinin, edebiyatın, eğitimin, hukukun, bilim ve teknoloji üzerine çalışmaların, antropolojinin, tarihin” yöntemlerinden yararlanır. Kültürel çalışmalar toplumsal grupları “yalnızca tüketici gibi değil, aynı zamanda yeni değerlerin ve kültürel dillerin güçlü üreticileri” olarak görme eğilimindedir (Turner, 2016; Maigret, 2012; Erdoğan, 2014). Böylelikle kültürel çalışmalar kültürün içinde egemenlik ilişkilerinin analizi kadar öznelerin muhalif duruşları ve direnme noktalarını da görmeye çalışır.

Stuart Hall (1994: 69-70) eleştirel medya çalışmalarının “ideolojik boyutun yeniden keşfi” ile yeniden şekillendiğini; iki noktanın gündemde kalarak daha fazla tartışıldığını belirtir: Bunlardan ilki, ideolojik sürecin nasıl işlediği ve mekanizmalarının neler olduğu; ikincisi ise bir toplumsal formasyonda “ideolojik” olanın öbür pratiklerle ilişkisinin nasıl kavranabileceğidir. Hall’a göre ideolojik söylemlerin üretimleri ve dönüşümleriyle ilgili olarak çalışmalar ideolojik söylemlerin sembolik ve dilsel karakterine ilişkin teoriler tarafından şekillendirilir ve medya anlam inşasında ideolojik bir işlev üstlenir. Çünkü medya toplumsal yapılar ve pratikler alanının dışında değildir ve giderek bu alanın bir parçası haline gelmektedirler. “Bu ilişkilerin inşasına yardım ediyorlar, onların işleyişine içseler” (Hall, 1997, s.84). Böylelikle haber medyası dış dünyada olan-bitenin düz, saydam bir ayna gibi yansıtıcısı değil; anlam üretim işiyle doğrudan toplumsal ilişkilere müdahale eden bir kurum olarak açıklanmaktadır.

2.4.1.1. Kültürel çalışmalarda gerçek ve anlam üretimi

İngiliz kültürel çalışmaların önemli ismi Hall çalışmalarında medyanın anlamlandırma pratiğini özel bir önemle ele alır çünkü ona göre medyanın toplumsal ilişkilere müdahale etme işlevi onun kamusal alanda olan-bitenin nasıl anlaşılması gerektiğini yönünde “gerçekliği” anlatmaktan sorumlu olan kurum medyadır. Medya olan-biteni basitçe anlatmaz, nasıl anlaşılması gerektiği noktasında da müdahil olur ve nasıl anlaşılması gerektiğini topluma salık verir. Nitekim medya modern toplumlarda simgesel üretimden gittikçe daha fazla oranda sorumlu bir kurum olarak kabul edilmektedir. Hall’un da işaret ettiği gibi, “medyaya ideolojik gücünü veren şey, olgulara değin durum ‘tanımı’ yapma yeteneğidir.” (Shoemaker ve Reese, 1997, s.103). Farklı bir anlatımla özellikle haber medyası gündelik hayattaki olaylarla ilgili “ne” ler olup bittiğinin bilgisini vermenin ötesinde olayların ve olguların nasıl anlaşılması gerektiğine de karar veren ve metinler aracılığıyla da duyurumunu yapan kurumdur.

Berger ve Luckmann (2008, s.3) gerçekliğin sosyal inşa olduğu argümanını öne sürerken bilgi sosyolojisinin de bu inşanın vuku bulduğu süreci analiz etmesi gerektiğini belirtir. Kültürel çalışmalar yaklaşımı haber medyasının “gerçek” in bilgisini üretme iddiasıyla sosyal gerçekliği inşa eden kurumlardan biri olduğuna işaret eder.

Stuart Hall tanımlama iktidarını açıklarken Howard Becker’ın *güvenirlilik (credibility) hiyerarşisi* kavramından yararlanır. Becker’ın (1967, s.241) hiyerarşik gruplar içerisinde gerçeğin ne olduğunu tanımlayanların organizasyon şemasının en üstünde veya kurumda en yüksek statüye sahip olanların yapabildiğini belirtir. Herhangi bir örgütte, örgütlenme şeması her ne olursa olsun ne olup-bittiği konusunda fotoğrafın bütününe görebilenler en üst statüde yer alanlardır ve daha alt statüdekilerin gerçeğe yani bütüne dair fikirleri sınırlı kalmakta; ancak bütünün bir parçasına değin bilgi sahibi olabilmektedirler. Bütünün ne olduğuna dair bilgileri sınırlı olduğundan görebildikleri parçaya değin bilgi sahibi olmakta; olan-bitenin bütününe ilişkin bildikleri de çarpıtılmıştır olmaktadır. Sapkınlık tipik bir durum olsa da hiçbir şekilde tek değildir. Benzer durumlar ve buna benzer duygular iş (work) taraflıdır; hastane, okullar, ruh ve sinir hastalıkları klinikleri ve hapisanelerin çalışmalarında da akıl hastalığı olduğu gibi fiziksel olarak da “normal” ve suçlu gençlik tanımlamasında açığa çıkar. Çalışmanın birinci bölümünde de yer verildiği üzere, Foucault’nun (2016) biyopolitik yaklaşımında işaret ettiği gibi bu kurumlardan hizmet alanlara “sağlıklı olma”, “yaşam kalitesini artırma” veya toplumun refahını düşünme amacıyla bu uygulamaların yapıldığı şeklinde

olumlu açıklamalar yapılır. Örneğin polis üst düzey yönetici madde bağımlıları baskılananlardır; profesörler ve öğretmenler üst düzey yöneticiler öğrenciler ise baskılananlardır. Tıp hekimleri ile psikiyatrlar üst düzey yönetici konumundakiler hastalar ise baskılananlardır.

Böylesi bir bakış açısıyla da medya analizleri açısından önemli bir nokta olarak Becker, suç ve sapkınlar söz konusu olduğunda sözüne ve açıklamalarına en fazla itibar edilen kurumun emniyet birimleri veya polis kayıtları olduğuna işaret eder. Toplumsal çıkarları bütünleştirebilmek için bazı görüş ve değerler kabul edilebilirlik sınırları içinde kabul edilirken, diğerlerinin meşru olmayanlar biçiminde tanımlanması zorunludur (Shoemaker ve Reese, 1997, s.103). Bu noktanın en bariz örneği medya metinlerinde LGBTİ+ temsillerinde gözlenmektedir. Örneğin Kaos GL'nin medya izleme raporunda LGBTİ+'ların temsillerinde 1980'li yıllarda Türkiye'de eşcinselliğin olmadığı dışarıdan gelenlere özgü bir durum gibi yansıtılarak mizahi bir üslupla magazin ve dalga konusu yapıldığı; ardından 90'lı yıllarda ülkedeki artan terör ortamına da paralel olarak "travesti terörü" şeklinde ezber bir ifadenin sıklıkla kullanıldığı ve LGBTİ+'ların toplumsal yaşama tehdit olarak sunulduğu belirtilmektedir. 2000'li yıllarda ise LGBTİ+'ların örgütlenme çabaları sonucunda medyada çok sınırlı da olsa kendilerine bir alan açabildikleri ancak geçmiş dönemlerin ya "suç ve şiddet" ile özdeş kılınan veya dalga geçilesi "gülünç" insanlar olarak temsillerinin devam ettiği dile getirilmektedir (Tar, 2021)¹⁸. Böylelikle LGBTİ+ haberleri söz konusu olduğunda haber metinleri heteroseksüel öznelere yaşamlarını ve başlarından geçen olayları olağan şeyler olarak kabul ederken eşcinsellerin yaşadıklarını "normal" in dışına çıkma olarak göstermekte ve kültürdeki sınırları hatırlatmış olmaktadır. Shoemaker ve Reese "toplumsal çıkarları bütünleştirebilmek için bazı görüş ve değerler kabul edilebilirlik sınırları içinde kabul edilirken, diğerlerinin meşru olmayanlar biçiminde tanımlanması zorunludur" derken medyanın toplumsal denetim işlevinden söz etmektedir (2017, s.103). Shoemaker, Chang ve Brendlinger (1987) Amerikan medyasında yapılan haberi inceledikleri çalışmalarında üç tür sapkınlık (İstatistiksel, toplumsal değişim potansiyeli ve normative) temsilinden söz etmektedirler. Araştırmacılar bu temsiller arasında medya tarafından en çok kullanılan *istatistiksel* olandır ki Amerikan medyasında yer alan olaylar, gerçek yaşamdaki sapkın davranış ve olaylardan daha fazla olduğunu belirtmektedir. Söz konusu haberlere konu olan olaylar, vuku buldukları ülkelerin

¹⁸<https://kaosgldernegi.org/images/library/medyadaLGBTizlemeraporu-1.pdf>

düzenini tehdit eden, örneğin terörizm vb, olaylardır. Medyanın haber değeri değeri ölçütleri ise çatışma, sansasyon, dikkat çekme ve olağandışı “sapkınlık” tır. Bu araştırma bulgularına göre, haberde yer alan olaylar genellikle normatif sapkınlık içermekte; Amerikan toplumu ve kültüründeki normları ihlal ettikleri (Shoemaker, Chang ve Brendlinger, 1987, s.364) varsayımıyla haber yapılmaktadır.

Hall çalışmalarında medyadaki anlamlandırma pratiğini öznelin gerçeklik kavrayışı ve iktidar ile ilişkisi bağlamında ve gerçeklik kavrayışı ile iktidarla örülü anlamların ideolojik boyutunu görünür kılmaya çalışır.

İdeolojinin ardındaki iktidar olgusunu irdelemeden önce, toplumsal bütünleştirme mekanizması olarak ideolojinin doğası ve medyanın bununla ilişkili toplumsal denetim işlevine bakalım. Medyanın temel işlevlerinden birisi bir kültürdeki sınırları korumaktır.

2.4.1.1.1. *Temsil olgusu*

Hall (2003, s.1), medyada temsil olgusunu kültür ile birlikte el alır. Ona göre kültür ve temsil ilişkisi önemlidir ve özellikle “temsilin kültür ile ne yaptığı” önemli bir sorudur. Bu noktada da kültürü basitçe “paylaşılan anlamlar” olarak tanımlar. Ortak anlam paylaşımı ise dil ile mümkündür. Dil, şeylerin (things) insanlar için anlamlı olmasını sağlayan; anlamın üretildiği ve paylaşıldığı ayrıcalıklı bir araçtır. Anlam ise ancak ortak bir anlam üretim aracına yani dile sahip olmakla mümkündür. Dolayısıyla dil, anlam ve kültür için hayati öneme sahiptir ve kültürel değerlerin anlamların muhafaza edilmesinde çok önemlidir.

Hall’un sorusu kültür ile temsil ilişkisine dönersek; kültür, temsile maddi temel sağlar. Bu anlamda medyada temsil olgusunu çalışmak, dil ve kültürü birlikte düşünmek; dil aracılığıyla kültürel üretim pratiğini irdelemek anlamına gelmektedir çünkü Hall (1997) temsil olgusunu en basit anlamıyla “dil aracılığıyla anlam üretimi” olarak açıklamaktadır.

Modern toplumlarda medya, kültürel üretimin en önemli kurumlarından. Medya temsilleri aracılığıyla kültürdeki norm ve değerler topluma yansıtılmakta; temsil üretim için kültürdeki anlam repertuarını kullanılmaktadır. Neomarksist düşünürlerin ideoloji kavramsallaştırmasından etkilenen Hall için medyada anlam üretme pratiği, kültürdeki sınırları korunmak, normal tanımlamak ve normal dışında kalan “sapkınlar” ı veya toplumsal yaşamın “öteki” lerini işaretlemektir.

Howarth’a (2002) göre, temsiller bilişsel bir pratiktir ve toplumsallaşmayı sağlar, kendimizi toplumsalın içinde konumlandırmamızı, kimliğimizi dışa vurmamızı ve diğerleri tarafından saldırı karşısında kimliğimizi savunmamızı sağlar. Dolayısıyla temsiller insanların içinde yaşadığı gerçekliği kavramasını, başkalarıyla etkileşime geçmesini ve kendi kimliğini kurgulama (ait olduğu ve olmadığı yerin sınırlarını çizmede) kullanılmaktadır.

Game (1991, s.22) ise bu noktada toplumsal bir kez metinsel üretim çerçevesinde düşünülünce toplumsal nedir sorusu şu biçime bürünür: Bu tikel toplumsal metin nasıl anlam ifade eder? Bu durumda analiz, bir anlam ya da gösterilen talep eden “ne” sorularından ziyade anlamın “nasıl” ıyla ilgilenecektir. Toplumsal edebi olandan farklı bir kayıta (sözelimi maddi kayıta) yer almaz ya da metnin bağlamını oluşturmaz derken kültürün bir gerçeklik inşası olduğunu her yazma ediminin de bir kültür üretimi olarak kavranması gerektiğini belirtir. İlâveten her temsilin de bir bağlam içerisinde bir anlama sahip olduğunu belirtir.

Hall’a (1994) göre medya, “gerçekliği” yalnızca yeniden üretmemekte aynı zamanda tanımlamaktadır. “Gerçek”, gerçekliğin belirli bir tarzda kurulmasıdır. Şeylerin düzenini, bu düzenin sınırlandırıcı perspektifini; evrensel, doğal ya da gerçeğin kendisiymiş gibi göstererek kaçınılmazlıkla donatan bir temsil etme tarzıdır. Hall bu temsil etme eylemini, dünyaya ilişkin kısmi ve yanlı açıklamalara evrensel bir geçerlilik ve meşruluk kazandırmaya yönelik bir hamle olarak görür ve bu hamle aslında ideolojik olanın karakteristiği ve tanımlayıcı mekanizmasıdır.

Belli bir erkeklik biçiminin, diğer erkeklikler dahil her noktada sınırlarını çizen hegemonik erkeklik; bu biçimi, kendisine tehdit gördüğü diğer cinsel kimliklere ve kendisi dışındaki tüm temsillere doğrudan doğruya hakimiyet kurarak ve bu hakimiyeti her alanda geliştirerek homofobiyi, LGBTİ+’ları konu alan metinlerdeki tüm temsillere karşı çeşitli ötekileştirme biçimleri ve taktikleriyle kurduğu hegemonya dahilinde bilişsel varlığını diri tuttuğu söylenebilir. Böylelikle toplumsal cinsiyet rejiminin doğallaştırılmasına, bu rejimin tüm kimliklerin ve yaşamın çıkarları için hareket ettiği sanısının sürdürülmesine, toplumsal pratiklere sızmasına hizmet etmektedir.

Michel Foucault, “Kelimeler ve Şeyler” adlı çalışmasında temsilin ve oluşturduğu söylemin anlam dünyasını kurmaktaki gücünü, iktidarla ilişkisini anlatmıştır. Foucault’ya göre söylem, insanların şeyleri sınıflandırmalarının ve tanımlamalarının aracıdır. Söylemler, toplumların dünyadaki her şey hakkındaki anlamı ürettikleri

araçlardır ve bu üretimde temel unsur; metinler, temsiller ve anlatılardır. Söylemler ve temsiller, insandan bağımsız ya da doğrudan tekil insan olarak üretilen olgular değildirler. Söylem ve iktidar arasındaki koparılamaz ve soyutlanamaz bağa dikkat çeken Foucault, “şeyler” hakkında üretilen söylemler aracılığıyla öznelere inşa edildiğine dikkat çeker (Foucault, 2001). Bir anlamda özne olabilmenin öncelikli koşulu, iktidara tabi olmak ve onun tarafından tanımlanabilmektir. Foucault (1993, s. 99)’a göre; “İktidar her zaman ve her yerdedir”. “Bu bağlamda iktidar; aile, cinsellik, yaşam, eşcinsellerin ötekileştirilmesi, kadının toplumsal konumu gibi pek çok değişken üzerinde belirleyici bir güce sahiptir” (Foucault, 2000, s. 191).

Akgündüz-Gülay’a göre (2013, s. 6), Foucault’da, beden, iktidar söyleminin bir alanı haline dönüşmüş olup; toplumsal alanda kabul edilen cinsel yönelim olarak ise ortaya heteroseksüellik çıkmaktadır. Sürekli meşrulaştırılan heteroseksüel ilişki biçimi ile; iktidar söylemsel bazda cinsel normları dayatarak onu kontrol etmeye çalışmaktadır.

Psikiyatrinin, eşcinselliği hastalık kategorisine sokmasından önceki dönemlerde, eşcinselliğin bir hastalık olarak inşa edildiği uzun bir sürecin geçtiği düşünüldüğünde, Foucault’nun söylem ve ardındaki iktidarın gerçekliği nasıl inşa ettiği açıkça görülebilir ki bugün, hala eşcinselliğin hastalık olduğuna dair söylemin birçok çevrede üretildiği gözlemlenebilmektedir.

Eşcinselliğin basmakalıp (stereotip) bir şekilde temsiller aracılığıyla üretimi, ona karşı tavır ve tutumları etkilediği iddia edilebilir. “Kişilerin eylemleri ve söylemleri birbiri ile ilintili olup; eylemlerin kontrol edilebilmesi için söylemin de kontrol altında tutulması gerekmektedir” (van Dijk, 2010, s. 13). Söylemler ve temsiller, ideolojinin taşınmasında ve kurulmasında etkilidirler. “İdeoloji ve söylem arasındaki ilişki incelendiğinde ise; ideolojilerin dil aracılığı ile inşa edildiği, paylaşıldığı ve hegemonyanın devamının sağlandığı görülmektedir” (Matheson, 2005, s. 6). van Dijk’a göre, kritik bir öneme sahip olan söylemler ve temsiller; etnik kökene, sınıfa, kültüre, ırka ve toplumsal cinsiyete ilişkin eşitsizlikleri yeniden üretme potansiyeline sahiptirler (van Dijk, 1993, s. 250.) Bir grup tarafından paylaşılan inançlara sosyal temsiller denir ve ideoloji, sosyal temsillerin örgütleyicisi olan temel inançlardır. Gruplar sadece kendi ideolojilerini değil aynı zamanda “ortak zemin” (commonground) olarak adlandırılan, daha genel fikir birliğine dayalı kültürel olarak paylaşılan bilgileri de paylaşırlar. Kültürel zemin, herkesin bilişinin temeli olarak görülebilir. Ortak zeminlerin bölümleri

aynı zamanda bir kültür üyesi tarafından paylaşılan genel normlar ve değerlerdir. Gruplar, bu kültürel değerlerden bazılarını seçer ve kendi ideolojisinin içinde düzenler. İdeolojiler ve yapıları aynı zamanda bir grubun kimliğinin bilişsel çekirdeği ve üyelerinin sosyal bir öz şeması olarak görülebilir. İdeolojiler ve onlar tarafından düzenlenen sosyal temsiller, grup üyeleri olarak aktörlerin sosyal davranışlarını (pratiklerini) kontrol eder (van Dijk, 2003). Konumuz bağlamında düşünüldüğünde heteroseksüellik grubun ideolojisi olmakta ve bunun dışına çıkan cinsel yönelimler toplumun veya kültürün bütününe tehdit olarak görülmektedir.

Eşcinsellere yönelik üretilen söylemlerin genel olarak nefret ve ötekileştirme söylemleri olduğu görülmektedir. “Çeşitli gruplara yönelik ötekileştirici, korkutucu, onaylanmayan, düşmanca ve ön yargılı tavırlar içeren nefret söylemi; hedef gruplarda incitme, kişiliksizleştirme, taciz, alçaltma, sindirme, görmezden gelme ve gaddarlığı teşvik etme amacı taşıyabilmekte olup; hedef grupların sessizleştirilmesi ile toplumsal hayat içerisinde aktif yer almalarını engelleyebilmektedir (Alğan ve Şensever, 2010, s. 16-17; İnceoğlu, 2013, s. 79). Bu bağlamda, nefret söylemi yöneldiği kişi ya da gruplara yönelik olumsuz duyguların dışa vurumuna ek olarak, ideolojik ve hiyerarşik temelli bir ayrımcılık, değersizleştirme ve düşman yaratma ideolojisi (Göregenli, 2013, s. 57).

Özellikle cinsel kimliğin görünürlüğünün en fazla olduğu bireyler olan travesti kimliğinin temsili düşünüldüğünde medyanın algı üretimi çok daha net görülebilir ki çalışmanın yöntem kısmında bu konuya bir kez daha değinilecektir. Travesti ve trans kimliğinin temsili üretiliminde medyanın etkisini, Berghan (2007, s. 46), “toplumun transeksüellere/travestilere karşı olumsuz tavırlarının aslında ‘yaşayan’ trans kimliğine değil; medya gibi kurumlarla oluşturulmuş ve “üretilmiş” olan trans imajına yönelik olduğunu ve bu imajın, toplumun kendilerini tanımlayamamasında ve kendilerine karşı yaygın ve olumsuz bir kanaatin gelişmesinde rol oynamaktadır” şeklinde vurgulamaktadır. “Herhangi bir kadın hata yaptığında bu, bütün kadınlara genellenmezken, transseksüellerden biri hata yaptığında bunun hepsi için geçerli ve değişmeyecek bir özellik olarak üzerlerine yapıştırılmaları” (Berghan, 2007, s. 46) ile ilgili örnekler, bu çalışmanın incelediği haberler için de geçerlidir.

2.4.2. LGBTİ+’lar ve haber medyasında temsilleri

LGBTİ+ mücadelesinin çeşitli dergi ve dernekler etrafında örgütlenmesi, kimlik mücadelelerinin ve eşitlik taleplerinin duyurulması açısından önemlidir. Ancak son 30

yılın medyasına bakıldığında 1980’li yıllarda “homoseksüellik” ifadesi ile medyaya konu olan eşcinsellik, genellikle üçüncü sayfa konusu olarak sansasyonel ve tabloid haberlerin konusu olmuş (Erol, 2011), uzun seneler boyunca insan hakları çerçevesinin dışında ve toplumsal cinsiyet kalıplarını sorgulatmayacak bir biçimde oluşturulan metinlerle okuyucuya sunulmuştur. Erol’a göre (2011), 1980’lerin medyasında en sık görülen ifade olan “homoseksüellik” ifadesi, bir tekleştirme unsuru iken; travesti, biseksüel ve interseksüel gibi farklı kimliklerin üstünü kapatmış ve cinsel kimliklerin çeşitliliğini göz ardı etmiştir.

Depeli (2013) 2007-2012 yılları arasında gündeme gelen sivil anayasa tartışmaları ve anayasa yazım sürecinde LGBT müdahilliğinin merkez medyada temsilini ele almaktadır. 2012 yılının Ağustos ayında tiraj sıralamasında en yüksek ilk 13 gazetenin (Türkçe yayınlanan) ve 2 İngilizce gazetenin yayınladığı haber ve köşe yazıları söylem analizi aracılığıyla çözümlenmiştir. Araştırmanın başlıca bulgularını şöyle özetlemek mümkündür:

Zaman, Yeni Şafak, Türkiye, Takvim, Sözcü ve Vatan gazetelerinin LGBT grupların anayasal tanınma ile ilgili eylemlerini haber olarak hiç yer vermediği; bunların içinde Vatan ve Sözcü gazetelerinin Türkiye’deki eşcinselleri görmemekle birlikte, birer haberlerinde Avrupa’nın konu ile ilgili prosedür düzenlemeler hakkında Türkiye’ye dönük uyarı ve raporlarını haberleştirdiler (Sözcü 14.05.2012; Vatan, 12.01.2012) belirtilmektedir. Depeli, Gazeteler, eylem alanlarındaki LGBT’leri görmemek konusunda ortaklaşmakla birlikte, haber metnlerinin detaylarına inildiğinde gazetelerin farklı stratejilerle yol aldığını tespit etmektedir. “Örneğin bu stratejilerden biri, adı geçen gazetelerin LGBT’leri görmezden gelmenin zor olduğu kitlesel eylemleri nasıl haberleştirdiklerinde izlenebilmektedir.” Aynı çalışmada Yeni Şafak, Vatan ve Takvim gazeteleri 2012’deki 1 Mayıs’ı, “En güzel 1 Mayıs”, “Yüzbinler Taksim’de”, “Mayıs kardeşliğin bayramı” gibi ifadelerle haber yaptığı ifade edilmektedir. Depeli’nin ifadeleriyle, “Bu şenlikli kalabalığın içinde eşcinseller de vardır ve kimi gazeteler meydandaki eşcinselleri görmezden gelmiş, kimileri ise onları kalabalık katılımcılar listesinden silmeyi göze alamamıştır.”

Araştırmanın bir başka önemli bulgusu “LGBT örgütlerin talepleri hakkında hiç haber aktarmamayı tercih eden bu gazeteler, köşe yazılarında eşcinsellik konusuna diğer gazetelerde rastlanamayacak ölçüde sık yer” vermiş olmasıdır. Haberlerde özne olarak açıkça yok saydıkları eşcinsellerden, “Türkiye’de bulunmayan” bir olguymuş, dışarıdan

gelen bir tehditmiş gibi” ele aldıkları belirtilmektedir. Eşcinsellerin kamusal alanda duyulur hale gelen sesleri gazete haberlerine yansımaya da, örneğin Zaman gazetesinde konu “ahlaki erozyon”, “yozlaşma” ve “Batı’nın olumsuz etkileri” bağlamında gazetenin köşe yazılarında tartışıldığı aktarılmaktadır. Bu köşe yazılarında metinlerde dini hassasiyetleri ve muhafazakâr değerleri ön planda tutan toplumsal grupların hassasiyetleri ve tahammül sınırlarının merkeze alındığı belirtilmektedir.

Aynı araştırmada Sabah, Posta, Star ve Habertürk gazeteleri, LGBT örgütlerin mücadelelerini çok sınırlı ölçüde de olsa haber olarak gördükleri; bununla birlikte aynı gazetelerin eşcinselleri sıklıkla homofobik, transfobik, magazinsel ve sansasyonel haberlerle de gündeme getirdiği tespit edilmiştir. Depeli’nin (2013, s.55) araştırması özetle, “merkez medyanın büyük bir çoğunluğu haber içeriğini, demokrasi ve hak temelli politik nosyonlardan ziyade, dinsel ve ahlaki söylemlerle kurmakta, iktidar ile uyumlu bir toplumun kültürel ve politik zihni referanslarını norm/al olarak” yerleştirmektedirini belirtmektedir.

Merve Diltemiz Mol (2016), “LGBTİ Hareketinin Hak ve Temsil Mücadelesi ve Siyasal İletişim Faaliyetleri” adlı bir yüksek lisans tezi yazmıştır. Diltemiz Mol tezinde yeni toplumsal hareketlerin bir parçası olarak LGBTİ+ hareketin taleplerini hayata geçirme amacıyla örgütlü şekilde kullandığı siyasal iletişim araçları ve faaliyetlerini irdelemiştir.

Türkiye’de LGBTİ+’ların özellikle 2000’li yılların ortalarından itibaren yürüttükleri örgütlü mücadele çerçevesinde siyasal alana nüfuz etme, yasama ve yerel yönetim süreçlerine doğrudan müdahil olma, haklarının tanınması ve taleplerinin hayata geçirilmesi için kamuoyu oluşturma gibi amaçlarla çok çeşitli araç ve stratejiler kullandıklarını böylelikle de LGBTİ+ hareketinin siyasal alandaki mücadelesini yürütürken siyasal iletişimin birçok kanalını ve aracını kullanarak etki alanını genişletmeyi ve haklı mücadelesini geniş toplumsal kesimlere ulaştırmayı başardığını belirtmektedir.

Şahinde Yavuz (2019, “LGBTİ Bireylerin Medya İzleme Deneyimleri” adlı çalışmada medyada temsil değil; LGBTİ+’ların, kendi kimlikleri ekseninde medya izleme ve söz konusu metinleri nasıl yorumladıklarını incelemiştir. Araştırma 2017 yılında 6 aylık bir zaman diliminde 16 LGBTİ+’la derinlemesine görüş alma araştırma tekniği kullanılarak yapılmıştır. Bülent Ersoy ve Zeki Müren LGBTİ+ kimliklerinin oluşumunda etkili figürler olarak ifade edilmiş ancak bu ünlüler rol modeli olarak

alınmamış aksine ilk gençlik yıllarında bu sanatçıların medyada sunumlarından hareketle homofobik duygular bile yaşadıklarını belirten katılımcılar olmuştur. Araştırmada, katılımcılar tarafından ana akım medyada özdeşleşebilecekleri bir LGBTİ+ rol modelinin olmadığı vurgulanmış; “yeni kuşak LGBTİ gençlerin sosyal medyayı aktif olarak kullanmalarının onların bilgilenmesini ve yalnız oldukları duygusunu yenmelerini sağlayarak, kendilerine olan güvenlerini kazanmalarını” sağladığı belirtilmektedir (Yavuz, 2019, s.66).

Güliden Gürsoy Ataman ve Hakan Ataman (2019), “Halkımız Ne Der? Türkiye’nin İlk Onur Yürüyüşü Girişimini, Yazılı Basın, Gazeteciler ve Heteroseksizm” başlıklı çalışmalarında “Türkiye’de 1993’teki ilk Onur Haftası etkinliklerinin ve Onur Yürüyüşü girişiminin yasaklanmasıyla ilgili haberleri farklı yayın çizgisine ve sahiplik yapısı olan gazetelerdeki haberler ile söz konusu medya organlarında çalışan gazetecilerin konuyla ilgili haber yapmadaki mesleki görüşleri değerlendirilmiştir: Yasaklanan Onur Yürüyüşü’yle ilgili hiçbir haber birinci sayfada yer almamış; söylem analizi tekniğiyle incelenen haberlerin başlıklarında yasaklanmanın ön plana çıktığı ancak demokratik bir hakkın engellendiği şeklinde bir boyuta yer verilmediği belirtilmektedir. Kimi başlıklarda sansasyonel bir üslup kullanılmış ve haber kaynaklarının devlet olduğu bulunmuştur. Gürsoy Ataman ve Ataman, etkinliklerinin yasaklanmasının gerekçesi olarak “toplumun örf ve adetlerine ve ahlak değerlerine aykırılığa yer verilmesi eşcinselliği toplumun “örf, adet, ve değerlerine aykırı” ve toplumun örf ve adetlerine” ve toplumun huzurunu bozan” bir olgu olarak temsil edildiğini belirtmektedir (2019, s.105).

Gürsoy Ataman ve Ataman, araştırmalarının ikinci kısmını oluşturan, haberlerin neden bu şekilde verildiğinin sorgulandığı gazetecilerle görüşmelerde iki noktanın öne çıktığını belirtmektedirler: “Öncelikle ‘soluduğumuz ideolojik hava’, yani heteroseksizm ve homofobi haber söyleminin bu şekilde biçimlenmesine yol açmıştır. Toplumun bir üyesi olan medya çalışanları da toplumda egemen olan önyargılardan muaf değildir ve kimisi de LGBT+ konusunu bilmemektedir.” Dolayısıyla gazeteciler arasında “Halkımız ne der?” gibi kaygıların mevcut olduğu belirtilmiştir. İkinci olarak ise 1990’larda Türkiye’de eşcinsellerin örgütlülük medyada bir yansımasının olmadığıdır (Gürsoy Ataman ve Ataman, 2019, s.105-106). Tatal Cheviron (2019), “Acı ve Haz Kaynağı Cinsel Zorunluluklar ve Medyanın Riyakarlığı” adlı çalışmasında LGBTİ+’larla kendi kimliklerini kurma sürecinin zorluklarını ve hem ana akım hem

de Kaos GL Dergi, Queer ve Pembe Hayat'ın yayınlarının anlamına dair söyleşiyi analiz etmektedir. Bir katılımcı ana akım medyada trans kadın gazeteci olarak çalışmanın imkansızlığını; medyadaki heteroseksüel örgüt kültürü içinde işsizliğe mahkum olmanın altını çizmektedir. Yine aynı çalışmada Tatal Cheviron, Kaos GL ve Pembe Hayat yayın portalının anlamını sormaktadır. Katılımcılar, “Kaos GL Dergi tam da ana akım medyadaki temsil yokluğuna bir karşı çıkış olarak ortaya çıktı. Homofobik ve olumsuz temsillere karşı bizim sözümüzü üretmek üzere yola çıktık. Aklımızdan geçen ama kuramadığımız kurma işini üstlendi.” (Tatal Cheviron, 2019, s.290) demektedir. Böylelikle LGBTİ+'lar kendi yayın organları aracılığıyla kendilerini ifade etme yolunu seçmiş olmaktadır.

Eser Karataş (2020) tarafından “LGBTİ+ Bireylerin Alternatif Medya Kanallarını ve Sosyal Medyayı Kullanış Biçimleri Üzerine Nicel Bir Araştırma” başlıklı bir yüksek lisans yapılmıştır. Tezde LGBTİ+'ların alternatif medya kanallarını ve sosyal medyayı kullanış biçimleri çevrimiçi anket aracılığıyla ele alınmıştır. Türkiye genelinde 454 kişi çalışmaya katılmış; sosyal medya sayesinde sosyal ilişkiler geliştirebildikleri ve bilgi/habere ulaşmak için ana akım medya yerine sosyal medya üzerinden yayın yapan alternatif medya kanallarını tercih etikleri görülmüştür.

Bunun nedeni ise, ana akım medyanın yaptığı haberlerde LGBTİ+ gruplarının ve LGBTİ+ bireylerin başarı hikâyelerine yer verilmemesi ve ana akım medyada üretilen içeriklerin LGBTİ+ halklarının hak habercilik ilkeleri çerçevesinde ele alınmaması olarak bulgulanmıştır. Sosyal haklara eşit erişimini engellenen LGBTİ+ bireylerin bu hakları için sosyal medya üzerinden anonim kimliklerle eylem ve aktivist faaliyetler yürüttükleri sonucuna varıldığı belirtilmektedir.

Basmacı ve Can (2020), “Femen ve LGBTİ Gruplarının Televizyon Haberlerinde Temsili: Show TV, ATV ve FOX TV Örneği” adlı makalelerinde yeni toplumsal hareketler olarak FEMEN ve LGBTİ+'nın 2010-2015 yılları arasında medyadaki temsili irdelemektedir. İçerik analizi yöntemi kullanılan çalışmada; 6 yılda araştırma kapsamındaki TV kanallarında toplam 46 haber yapıldığı tespit edilmiştir. Dolayısıyla söz konusu grupların çok sınırlı bir şekilde temsil edildiği ve bazı yıllarda da hiç haberi yapılmayarak tamamen göz ardı edildiği belirtilmektedir. Aynı çalışmada, “Birden fazla işaretlemenin yapılabildiği haberin anlatım tarzı ve üslubu değerlendirildiğinde de FEMEN için eleştirel, yargılayıcı, suçlayıcı, dışlayıcı ve alaycı seçeneklerinin; LGBTİ için ise sadece dışlayıcı seçeneğinin öne çıktığı görülmüştür. İşaretleme oranlarına

bakıldığında da FEMEN haberlerindeki işaretlemenin dikkate değer derecede fazla” olduğu görölmüştür. Araştırmacılar, bu grupları yok saymanın, onları olumsuz temsil etmek kadar ideolojik olduğunu ve medya sahiplerinin bilinçli bir yok sayma politikası izlediğı sonucuna varmaktadırlar (Basmacı ve Can, 2020, s. 158).

LGBTİ+’lar ile medya konusunda yapılan çalışmaların ağırlıklı olarak nitel veri analizi yapılmıştır. Medyanın LGBTİ+’ları toplumun örf ve adetlerine uygun yaşamayan insanlar olarak göstererek, dışlayıcı ve ötekileştirici bir yayın politikası seçtiğinin altı çizilmektedir.

3. YÖNTEM

Çalışmanın bu bölümünde araştırmada kullanılan araştırma modeli, araştırmanın evren ve örnekleme, örneklem seçme yöntemi, veri toplama tekniği ve verilerin nasıl ve hangi tekniklerle analiz edildiği anlatılmaktadır.

3.1.Araştırmanın Problemi

Modern toplumların büyük bir çoğunluğuna egemen olan ideolojiyi oluşturan unsurlardan biri, toplumsal cinsiyet rejimlerini etkisi altında tutan heteronormatif değerlerdir. Heteronormatif değerlerin yapılandığı heteroseksüellik, ataerkillik ideolojinin günümüzdeki biçiminin önemli yapıtaşlarından biridir ve geçmişte ataerkillik, heteroseksüel ilişkiler dışındaki ilişki biçimlerinden de beslenmektedir. Örneğin Eski Yunan'da ya da Osmanlı İmparatorluğu'nda oğlana duyulan aşk, erkekliği güçlendirmektedir. Ancak modern toplumlarda durum farklı olmuştur ve ataerkilliğin bugünkü biçimini besleyen temel faktörler, heteroseksüel ilişki biçimi üzerine temellenen aile vb. gibi olgulardır. Ataerkillik, erkek iktidarına ve otoritesine dayanan bir tür toplumsal örgütlenme düzeni olarak bu otoritenin vücut bulduğu ve eyleme döküldüğü temel alanı da heteroseksüel ilişkinin meşrulaştığı alan/kurum olan ailedir. Ataerkillik toplumsal örgütlenme düzeninin temeli erkeğin üstünlüğü fikridir. Ataerkinin temeli erkeklik olduğu için, erkekliğin konumunu, diğer toplumsal öğeleri de göz önünde tutarak incelemek önemlidir.

Bu araştırmanın problemi LGBTİ+'ların ana akım haber örgütlerinde nasıl temsil edildikleridir. Farklı bir anlatımla bu tez çalışmasında sorunsallaştırılan heteroseksüel yönelime sahip olmayan bireylerin haber üretim süreçlerinde nasıl kavrandığı ve bunun bir yansıması olarak da haberlerde nasıl sunulduklarıdır. Ancak çalışmanın problemi doğrultusunda haber üretim süreçleri katılımlı gözlem, mülakat, etnografi gibi bir araştırma tekniğiyle üretim pratiklerini görmeye yönelik değil; nihai bir çıktı olarak haber anlatısının içerisinde heteroseksüel yönelime sahip olmayan bireylerin topluma nasıl sunulduğu veya betimlendiğinin sorunsallaştırılmasıdır.

3.2. Araştırmanın Amacı

Bu tez çalışmasının amacı heteroseksüel olmayan bireylerin yani toplumda genel kabul görmüş norm ve yaşam tarzından farklı bir yönelime sahip insanların haber yapılması veya medya erişiminde takip edilen yayın politikasının açığa çıkarılmasıdır. Bu amaç doğrultusunda açığa çıkarılmaya çalışılan alt amaç soruları şöyledir:

1. LGBTİ+'lar hangi olay ve konularda haber yapılmaktadır?
2. LGBTİ+ haberlerinde belli bir kent veya mekan var mıdır?
3. LGBTİ+ haberlerinde kullanılan kaynaklar hangi kurumlar veya uzmanlardır?
4. LGBTİ+ haberlerinde kullanılan dil ve anlatım stratejileri nelerdir?
5. LGBTİ+ örgütlenmelerinin mücadelesi haberin dilini belirli ölçüde de olsa değiştirebilmekte midir?

3.3. Araştırmanın Önemi

Araştırma, gazetelerin haber üretimi sırasında ataerkil sistemin sürekliliğine nasıl katkı sağladığını görmek, homofobik nefret söylemlerinin haberlerde nasıl üretildiğini analiz etmek açısından önemlidir. Buna ilaveten toplumsal cinsiyet rejimi takip edilen biyopolitikanın haber söyleminde nasıl kullanıldığının serimlenmesi açısından önemlidir.

Çalışmanın bir diğer önemi ise incelediği zaman aralığının genişliğidir. Türkiye ana akım gazeteleri içerisinde tirajı, bulundukları siyasi yelpaze ve etkisi açısından beş gazetede 16 yıl boyunca yayınlanan LGBTİ+'larla ilgili ulaşılabilen tüm haberleri kapsamayı, kendisinden önceki çalışmalardan çok daha geniş ölçüde bir haber aralığını incelemesi; bu çalışmayı ve ortaya çıkardığı bulguları önemli kılmaktadır. Ayrıca bu konuda yapılmış bir çalışmaya ulusal alan yazında karşılaşılmamıştır.

3.4. Araştırma Modeli

Yirminci yüzyılın başlarından günümüze kadar uzanan kitle iletişimi veya medya çalışmaları/araştırmaları alanında nicel ve nitel metodoloji olmak üzere iki temel bilimsel çalışma/araştırma geleneği mevcuttur. Nitel ve nicel araştırma yöntemleri birbirinden hayli farklı özelliklere sahip olsalar da her iki analiz yönteminin de birbirini tamamladığı boyutlar olduğunu söylemek mümkündür. Zira sosyal bilimlerin tüm

disiplinleri, toplumsal ilişkileri ve insan yaşamını anlama ve analiz etme amacıyla hareket eder. Nicel ve nitel araştırma yöntemleri arasındaki temel farklılık, verilerin doğası ile toplumsal yaşam hakkında farklı varsayım ve amaçlara sahip olmalarından kaynaklanmaktadır (Neuman, 2007, s.223-224). Nicel araştırma, sosyal olguların da fiziksel olguların incelendiği yöntemle incelenmesi gerektiğini savunan pozitivist bilim anlayışına dayanır. Pozitivist bilim anlayışına göre, toplumsal olgular toplumsal, tarihsel ve kültürel bağlamdan büyük ölçüde bağımsızdırlar. Nasıl fiziksel gerçekler insanlardan bağımsız olarak var oluyorsa, sosyal gerçeklik de bireylerin öznelliğinden ve bilincinden bağımsız olarak var olduğunu kabul eder.

Nitel araştırma yönteminde araştırma sürecinin en önemli adımı, araştırmanın hangi sorulara cevap aradığı ve bu cevabın niteliğinin ortaya konmasıdır. Niteliksel araştırmaların amacı anlamak, araştırma faaliyetinin sonucu gerçekliği olduğu gibi tanımlamak olduğundan, niçin sorusundan çok bu tip araştırmalar ne ve nasıl sorularına odaklanır (Kümbetoğlu, 2019 s.34). Yorumlayıcı yaklaşıma göre toplumsal olgular bütün toplumsal ve kültürel bağlamlarda evrensel olarak geçerli olabilecek sabit olgular değil, etkileşim içindeki toplumsal aktörlerin (bireylerin) amaçlı eylemleri ile yaratılan, değişken, karmaşık ve belirsiz olgulardır, bu nedenle genellenemez ve tahmin edilemezler. Bu yüzden de olgular arasında sabit nedensellik ilişkileri kurulamaz. Bu yüzden nitel araştırmalar olgular arasında nedensellik ilişkisi kurmayı amaçlamazlar. Bunun yerine insanların bakış açılarını ve sosyal gerçekliği nasıl inşa ettiklerini anlamaya, sosyal olguları derinlemesine ve ayrıntılı bir şekilde betimlemeye ve sosyal olgu ve olayları ve bunlar arasındaki karmaşık ilişkileri kendi bağlamı içinde yorumlamaya çalışırlar (Suğur, 2012, s.44).

Bu tez çalışmasında hem nicel araştırma yöntemi hem de nitel araştırma yöntemlerinden yararlanılmıştır. Yapılan araştırmada nicel bir araştırma tekniği olarak içerik analizi; nitel bir araştırma tekniği olarak da nitel veri analizi teknikleri kullanılmıştır.

3.5. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Türkiye’de günlük yayın yapan ulusal düzeyde toplam 31 günlük gazete bulunmaktadır ve bu gazetelerin günlük ortalama tirajları 1,8 milyondur. ([http-1](http://1); [http-2](http://2)). Araştırma evrenini oluşturan günlük ulusal 31 gazete içerisinde 5 gazete araştırmanın örnekleme olarak belirlenmiştir. Örneklem, seçildiği evreni tanıtmaya

birikimi kabul edilen “küçük küme” olarak tanımlanmaktadır (Karasar, 2009, s. 109-110). Çalışma temel amacına uygun olarak Türkiye’de farklı ideolojilere hitap edebilecek ana akım gazeteler içerisinde bulunan 5 gazetenin basılı ve dijital ortamdaki haberleri incelenmiştir.

Araştırma kapsamındaki gazeteler; (alfabetik sıraya göre) Birgün, Hürriyet, Posta, Sabah ve Yeni Şafak gazeteleridir. Gazeteler belirlenirken farklı yayın politikasına sahip olan Posta, Hürriyet ve Sabah gazeteleri merkez ana akım gazeteleri olarak yakın tirajlara sahip olarak belirlenmiştir. Birgün ve Yeni Şafak gazeteleri yelpazenin farklı siyasi uçlarından gazeteler oldukları için örneklem içerisine alınmıştır.

2004-2019 yılları arasında Hürriyet, Posta, Sabah, Birgün ve Yeni Şafak Gazeteleri’nde yer alan haberler taranmıştır. Bu gazetelerin 1 Ocak 2004 – 31 Aralık 2019 tarihleri arasında yayınlanmış olan, 16 yıllık zaman dilimini kapsayan hem basılı, hem de elektronik ortamdaki sayılarından alınan toplam 1036 haber incelenmiştir. Tarama sürecinde PRNet Medya Takip Merkezi’nin Anadolu Üniversitesi ile yapmış olduğu anlaşma sayesinde kullanılabilirliğe açık olan haber takip programı sayesinde 2004-2007, ve 2010-2013 yıllarında yayınlanan haberlere ulaşılmıştır. 2008-2009 aralığındaki haberlere PRNet takip programında yer almadığı için ilgili gazetelerin basılı nüshalarına kütüphanenin olanakları kullanılarak tarama yoluyla ulaşılmıştır. Hem PRNet’in programı üzerinde hem de elle tarama sürecince haberlere ulaşmak için anahtar kelimeler belirlenmiştir. “Gay”, “Gey”, “Lezbiyen”, “Transseksüel”, “Trans”, “Travesti”, “Biseksüel”, “İnterseksüel”, “Homoseksüel”, “Homo”, “Top”, “İbne” olarak sıralanan anahtar kelimeler sonucunda ulaşılan haber metinleri dışında kalan makale vb. gibi diğer metin çeşitlerini elenmiştir. Ayrıca gazetelerin haftasonu ekleri ve diğer promosyon bültenleri tarama dışında tutulmuştur. Birgün gazetesinin yayına başladığı tarih olan 2004’ü başlangıç tarihi olarak alındıktan sonra bu haberlerin 2004, 2005, 2006, 2007, 2010, 2011, 2012, 2013 yıllarında yayınlanmış haberleri incelenmiştir. Anadolu Üniversitesi’nin PRNet şirketi ile aralarındaki anlaşmanın sonlanması nedeniyle ulaşılamayan 2008, 2009, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019 tarihli Hürriyet, Posta, Yeni Şafak, Sabah gazetesi haberlerine Anadolu Üniversitesi Merkez Kütüphanesi’ndeki basılı nüshaları inceleyerek değerlendirilmiştir. Birgün gazetesi, üniversite kütüphanesinde bulunmadığı için gazetenin internet sitesindeki arşiv bölümünden yararlanarak bu gazetenin 2008, 2009, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019 yıllarındaki konu ile ilgili haberlerine ulaşılmıştır.

3.6. Araştırmanın Sınırlılıkları

Çalışma, başlangıçta 2000-2019 yılları arasındaki 19 yıl boyunca Birgün, Sabah, Hürriyet, Yeni Şafak, Posta gazetelerinde çıkan LGBTİ+'larla ilgili haberlerdeki temsil ve homofobinin üretimini incelemeyi amaçlamıştır. Ancak gazetelerin incelenmeye ortak bir tarihten başlamasının gerekliliği nedeniyle, Birgün gazetesinin yayın hayatına başladığı 2004 yılından sonraki haberler 2019 yılı sonu ile sınırlandırılmış ve 16 yıl boyunca yayınlanan haberlere ulaşmak hedeflenilmiştir. Bu hedef içerisinde makale, köşe yazısı vb. gibi diğer gazete yazı türleri araştırma sınırlarından çıkartılmış, sadece haberlere ulaşmak hedeflenmiştir. Gazetelerin haftasonu ekleri ya da promosyon ekleri içerisinde ulaşılan haber dahil her türlü yazı türü, çalışma sınırları dışında bırakılmıştır.

3.7. Veri Toplama Tekniği

İletişim veya medya çalışmalarında örgütsel analiz, medya metnlerinin analizi ve alımlama veya izleyici okuması/yorumlamasını anlamak amacıyla kitle iletişim sürecinin üç boyutu analiz edilir. Medya analizleri, kitle iletişim sürecinin bir aşamasına, medya kuruluşunun üretim sürecine, metnin analizine veya alımlama veya yorumlama sürecine odaklanmaktadır. Bu tez çalışmasında da analiz süreci olarak nitel veri analizi seçilmiş; bu amaçla da farklı yayın politikasına sahip olduğu varsayımıyla seçilen 5 farklı gazetede yayınlanan haber metinleri analiz edilmiştir. Nitel veri analizi, araştırmacılar için diğer insanların dünyayı nasıl anlamlandırdıkları hakkında bilgi toplama yoludur. Bir kültür veya alt kültür grubunun üyelerinin kim oldukları ve onların kendilerini dünyada nasıl konumlandıklarını anlamaya çalışan araştırmacılar için metin analizi -bir veri toplama süreci olarak- metodolojidir. Metin analizi kültürel çalışmalar, medya çalışmaları, kitle iletişimi analizleri hatta sosyoloji ve felsefe için de hayli kullanışlı bir yöntemdir (McKee, 2003, s.1).

Metin analizinde, araştırmacılar, insanların, dünyayı nasıl anlamlandırdığına dair bilgi toplamanın bir yolu olarak dergi, resim, fotoğraf, film, reklam, giysi, grafiti, web sayfası, kitap eşya ve başka başka objeleri, birer metin olarak görüp, söz konusu metinlere yüklenen anlamları veya insanların, çevrelerindeki dünyayı anlamlandırma çabasını yorumlamaya çalışmaktadır. Anlamının üretildiği her şey kitap, broşür, tişört bir metin olarak kabul edilmektedir (McKee, 2003, s.4). Postyapısalcı bir bakışla da metin, anlamlandırılan her şey olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda mekan kullanımından basılı materyale her şey analiz edilmektedir.

Robert A. Hackett, 1984 yılında *Critical Studies in Mass Communication* dergisinde yayınlanan makalesinde liberal haber çalışmaları literatüründe “haber gerçeği yansıtmalıdır” yaklaşımını tartışmaya açar ve epistemolojik olarak bunun mümkün olamayacağını yapısalcılık, feminizm ve Marksist literatür ile ideoloji kuramı bağlamında öne sürer.

Araştırmada veri toplama tekniği olarak metin analizi yapılmış; metin analizi de iki aşamalı olarak tasarlanmıştır. Örneklemen büyüklüğü nedeniyle LGBTİ+’larla ilgili haber aktörleri, gazetecilerin kaynak kullanımı, temalar, olayın mekanı gibi haber içeriklerinin genel karakteristiğini betimleyebilmek için içerik analizi araştırma tekniği kullanılmıştır. İkinci aşamadaki analizde nitel bir okuma için metin analizi tekniği aracılığıyla da seçilen sınırlı bir haber metnine metin analizi uygulanmıştır. Metin analizinde, LGBTİ+’larla ilgili haberlerde onlara değin nasıl bir kimlik inşası yapıldığı ve biyopolitika anlamında iktidarın haber metinlerinde ne dediği eşdeyişle haber metinlerindeki ideolojik anlam inşası yorumlanmaya çalışılmıştır.

Hansen’ e göre, içerik analizi, iletişim metinlerinin sistematik analizinin yapıldığı bir araştırma tekniğidir (1998, s.:91). Krippendorff ise “içerik analizi, metinlerin kendi kullanım bağlamları içerisinde, tekrarlanabilir ve geçerli çıkarımlar yapılan bir araştırma tekniği” olarak tanımlar (2013, s. :24).

İçerik analizi tümevarımcı bir analiz tekniktir; çünkü, veriler belirli tema, kategoriler ve kavramlar olarak bölünür; tekrar eden ve sık kullanılan öğelerden hareketle analiz yapılır (Akbulut, 2012). İçerik analizi çeşitli verileri karakterize etme ve karşılaştırma yapmak için hem medya analizleri hem de farklı disiplinlerde yaygın olarak kullanılan (Altunışık ve Ark, 2010, s. 322-329) ve tarihsel olarak da uzun bir geçmişi olan bir araştırma tekniğidir. İçerik analizi araştırma tekniği kullanılarak kitle iletişimi çalışmaları alanında, medya metinlerinde inşa edilen herkes tarafından görünen/okunan açık anlamların yanı sıra ima edilen veya örtük olarak söylenen veya baskılanmış olan anlamların analizi yapılır.

Krippendorff (2013, s. 1-7) günümüzde kullanılan içerik analizinin üç temel özelliğini şöyle sıralamaktadır:

1. İçerik analizi ampirik temele sahip bir yöntemdir; keşfedici bir süreçtir; tahmine ve çıkarıma (yoruma) dayalıdır. Burada ampirik olan fen bilimlerinde olduğu gibi nihai kuralları tespit etmek değil; geçerliliği olan bir çıkarımda bulunma veya yorum yapmaktır.

2. Güncel içerik analizi geleneksel sembollerin anlamı, içerik ve gerçek niyetler gibi boyutların ötesine geçen bir çözümleme tekniğidir. Günümüzde araştırmacılar ne sadece metindeki semboller ve temsillerle ne de Lasswell'in "kim, ne, hangi kanalla, kime ve hangi etki ile" şeklindeki modeliyle ilgilenmektedir. Popüler ve basit anlamıyla 'içerik', metnin açıklama kapasitesinin anlatımını da aşan bir şeydir ki; teknoloji insan iletişimine çok yeni boyutlar, örüntüler ve anlamlar katmıştır. İşte bu yenilikler içerik analizini yeniden tanımlamayı gerektirir; 'içerik (content)' -araştırmanın amacına göre-modern toplumun işleyiş ve kendisini metinler aracılığıyla nasıl anlattığı şeklinde okunmalıdır.

3. Çağdaş içerik analizi araştırmacıya kendi özel yöntemini geliştirme yani araştırmacılara planlama, yönetme, iletişim, yeniden üretim ve eleştirel olarak verilerini değerlendirme olanağı tanır.

İçerik analizinde takip edilen adımlar şu şekildedir: Öncelikle -amaç soruları doğrultusunda- belirli temalar ve kavramlara göre farklı kategoriler oluşturulur ve sonra toplanılan verileri dikkatlice incelenip bu kategorilere ayrılması, ki bunu kodlama denilir. Kodlamadan sonra çıkartılan sayı ve tablolara göre bulgular yorumlanır (Akbulut, 2012).

Bu noktada her ne kadar içerik analizi araştırmacıya kendi özgün araştırma desenlemesine olanak sağlasa da içerik analizi yöntemi gözleme dayalı olarak veya genel okumadan hareketle metinde yatan anlamı veya ima etmeleri açıklamadan farklı kılan ve geçerliliği (valid) olan yorum/çıkarımların kabul edilmesinin nedeni bir çalışma sistematığına sahip olmasıdır.

İçerik analizinin nitel bir araştırma mı yoksa nicel bir araştırma mı olduğu konusunda tartışmalar mevcuttur ama içerik analizinin sadece nicel ya da sadece nitel bir yöntem olmadığı, medya analizlerindeki geniş kullanım şekli düşünüldüğünde ne sadece nicel ne de sadece nitel denilemeyeceği aşıkardır. İçerik analizi nicel bulguları kullanarak nitel sonuçlara ulaşılması mümkün olan bir yöntemdir. Ayıca son yıllarda yaygın olarak kullanıldığı gibi içerik analizi birbirine yardımcı olacak şekilde hem nitel ve hem nicel yöntemleri içermektedir (Altunışık ve Ark, 2010).

Bu araştırmada kategorileri ve açıklamaları EK 1'de verilmiştir.

3.8 Araştırmanın Güvenirlik ve Geçerliği

İçerik analizi araştırma yöntemi, sorunun sistematik ve tarafsız bir biçimde sunumunu hedefler. Ancak, yine de araştırmanın özel amacı ve hangi disiplinde uygulandığına bağlı olmaksızın bir takım sorunlar araştırmacının karşısına çıkar; bu sorunlardan bir tanesi de geçerlik ve güvenirliliktir.

Araştırmanın iç geçerliğinin sağlanması amacıyla, İçerik Analizi Kodlama Tablosu, tez danışmanı tarafından incelenmiş; alınan dönütlere göre Kodlama Tablosu yeniden düzenlenmiştir.

Araştırmanın kodlama güvenilirliğini artırmak amacıyla veriler, araştırmacılar tarafından bir kez kodlandıktan sonra bağımsız olarak Basın ve Yayın anabilim dalında yüksek lisans yapmakta olan iki yüksek lisans öğrencisi tarafından güvenirlilik testi için farklı gazeteler ve farklı tarihlerden 20'şer haber seçilmiştir. Beş gazeteden toplamda 100 haber seçilmiş; kodlayıcılara araştırmacı tarafından kodlama rehberi yazılı olarak verilmiş ve rehberin açıklaması da sözlü olarak yapılmıştır. İki yüksek lisans öğrencisi tarafından ayrı ayrı kodlama yapılmış; iki kodlayıcı tarafından yapılan kodlamaların birisinin %82 ve diğerinin %80 oranında asıl araştırmacı ile uyumlu olduğu görülmüştür. Daha sonra farklılaşan noktalar tartışmaya açılmış; bu diyalogtan sonra hangi haberin veya temanın nasıl kodlanması gerektiğine ortak karar verilmiştir. İçerik analizinde kodlayıcılar arası güvenirlilik %80'in üstünde olması önerilmektedir (Miles ve Huberman, 1994; Patton, 2002). Öneriler doğrultusunda yapılan güvenirlilik testleri ile bu tez çalışmasının araştırma kısmı güvenilir bulunmuştur.

3.9. Verilerin Analizi

Araştırmanın desenlemesinde ister nicel isterse de nitel yöntem tercih edilmiş olsun, araştırmacının veri toplamadaki esas amacı başta sormuş olduğu araştırma sorusunun veya problemin yanıtlanmasıdır. Bu ortak hedefe rağmen nicel ve nitel araştırmalar arasındaki çoğu farklılıktan bir tanesi de veri çözümleme sürecinde karşımıza çıkar. Niceliksel yöntemle veri toplamanın amacı, araştırmanın problemini sayısal veriler ile ifade etmektir. Farklı bir anlatımla, problemle ilgili verilen yanıtlar, verilerin sayısal olarak ifadesiyle gerçekleştirilir (Gönç-Şavran, 2018, s. 183).

Bu çalışmada kullanılan içerik analizi araştırma tekniği hem nicel hem de nitel (karma araştırma yöntemi) olarak kullanılmıştır. Bulgular ve yorum başlığının ilk kısmında haber metinlerinden derlenen veriler nicel olarak ifade edilmiş; tek değişkenin

betimlemesi yapılmış yani frekans dağılımına bakılmıştır. LGBTİ+'ların hangi konu ve/veya olayların daha yoğun şekilde haberlerde yer aldığı; yıllara bağlı olarak temaların süreğenliği veya değişmeler, kullanılan haber kaynakları ve haber medyasının kamusal forumlarında olayın aktörü olarak LGBTİ+'ların sesi ve sözüne yer verilmesinin yani alıntıların dağılımı, LGBTİ+'ları haber yapma rutinleri açısından gazeteler arasındaki farklılıklar veya ortaklıklar, haberlerde kurgulanan bakış açısı, haber metinlerinde kullanılan yazım türü, adlandırma ve tanımlamalar, içerik-başlık uyumu ve fotoğraf kullanımının oransal dağılımı niceliksel olarak literatür kısmı ile ilişkili şekilde analiz edilmiştir.

Bulgular ve yorum başlığının ikinci kısmında ise haber metinlerinden niteliksel olarak toplanan veriler nitel bir analize tabi tutulmuştur. Bu kısımda nitel içerik analizi (qualitative content analysis) araştırma tekniği kullanılmıştır. Nitel verinin analizi, nicel veri analizinden hayli farklı bir yol izler. Bununla birlikte verinin çeşitli işlemlerden için hazırlanması temelde benzer bir yolla yapılmaktadır. Verinin hazırlanması yani belirli bölümler içine yerleştirilerek kodlanmasında izlenen yol, niceliksel ve niteliksel araştırmalarda temelde benzerlik gösterir. Farklılık, niteliksel verinin analizinin nicel veri analizinde olduğu gibi sayısal şekilde ifade etme edilmemesi değil; niteliksel verinin kavram, konu ve temalar ile analiz edilmesidir (Kümbetoğlu, 2019, s. 151). Niteliksel içerik analizi sistematik, esnek ve düşük örneklem (data) özellikleri ile tanımlanmaktadır (Schreier, 2012, s. 5).

Krippendorff (2013, s. 23) niteliksel içerik analizi, edebiyat kuramları, sosyal bilimler (sembolik etkileşimcilik ve etnometodoloji) ile eleştirel çalışmalara (Marxist kuramlar, İngiliz kültürel çalışmalar ve feminist teori) yaslanmaktadır bu nedenle yorumsamacı olarak da nitelendirildiğini belirterek ve niteliksel içerik analizinin temel karakteristiğini şu şekilde özetler:

- Görece daha az metinlere derinlikli bir okuma yapılır.
- Araştırma kapsamındaki metinlerin (analitik, yapısökümcü, özgürlükçü veya eleştirel) yorumunu kapsar. Bu yorumlama eleştirel paradigma içerisinden ve çoğunlukla pozitivist geleneğe eleştiri içeren bir okumadır.
- Araştırmacılar, kendi kültürel veya toplumsal olarak kendi hermeneutic duruşları ile bu analizi yaptıklarını kabul ederler. Dolayısıyla metinlerin sistematik bir yorumu yapılmış olur.

Niteliksel verilerin çözümlenmesinde üç ortak aşama söz konusudur; bunlar şöyledir: betimsel çözümleme, sistematik çözümleme ve yorumlamadır. Wolcott (1994, s. 11), bu üç analizin birbirini dışlamadığını ve önce betimsel ardından sistematik ve son olarak da yorum şeklinde bir veri analiz sıralaması gerekmediğini belirtir. Bu analiz türleri aşağıdaki gibi açıklanabilir;

Betimleme; bir kişinin, nesnenin veya olayın özelliklerini kelimelere aktarmak olarak tanımlanabilir. Betimsel çözümlemede araştırmacılar ağırlıklı olarak katılımcıların kendi ifadelerinden doğrudan alıntılar yapar, bu ifadeleri mümkün olduğunca değiştirmeden, aynen kullanarak okuyuculara sunar. Araştırmacı durumu olduğu gibi ortaya koyarak tanımlama yapmayı amaçlar; bu nedenle görüşmelerden uzun alıntılar yaptığı gibi araştırmada kaydedilen gözlem notlarını da uzun ve ayrıntılı bir şekilde okuyucuya aktarır (Wolcott, 1994, s. 14-15).

Sistematik çözümleme, verilerin incelenmesi, sınıflandırılması, aralarındaki benzerlik ve farklılıkların ortaya konması ve böylece verileri okuyuculara anlamlı kılacak belirli temaların ve desenlerin ortaya konması sürecidir. Sistematik çözümlemenin iki aşaması vardır: Sınıflandırma ve ilişkilendirme (bağlantı kurma). Sınıflandırma süreci, verilerin çözümlenebilecek kategoriler haline getirilmesidir. Bu süreç bir yap-boz yapmaya benzetilebilir. Yap-bozu bozmanın, yani parçalarına ayırmanın tek amacı, parçaları birleştirecek yeni bir yol bulmaktır. Bu parçaları bir araya getirmek için de her parçanın diğer parçayla ilişkisi incelenir. Tamamlanmış bir yap-boz ise bir bütün olarak araştırmacının sonucunu ifade etmektedir. Farklı bir anlatımla verileri parçalara bölme ve yeniden bir araya getirme sürecidir ve çözümleme için kavramsal bir çerçeve sağlar. Sınıflandırma aşaması tamamlandıktan sonra ilişkilendirme aşamasına geçilir. Bir binanın yapımında nasıl ki tuğlalar yan yana getirilerek bina ortaya çıkıyorsa sınıflandırmada araştırmacıya bir zemin sağlar ve böylelikle parçalar arasındaki etkileşim ve ilişkisinin çözümlemesi yapılır (Gönç-Şavran, 2018, s:192).

Yorumlama: Betimsel ve Sistematik analizin sonunda verilerin analizinde organize edilen; yani sınıflanan, ayrıştırılan verilerin araştırmacı tarafından yorumlanması son aşamadır. Farklı bir anlatımla betimsel çözümleme aşamasında sınıflandırılmış ve birbirinden ayrılmış olan veriler, yorumlama aşamasında yeniden bir araya getirilir. Yorumlama aşamasında bu veri parçaları arasındaki ilişkiler, verilerin temaları ve desenleri, araştırmacının kendi yorumlarını da içerecek şekilde ortaya

konur. Böylece veriler yorumlanırken verilerdeki desenler, ortak eğilimler ortaya konarak ilk anda görülmeyen ayrıntılarda gizli olan anlam ortaya konmuş olur (Kümbetoğlu, 2019, s. 154).

Bu araştırmanın verileri karma model gereği iki düzlemde analiz edilmiştir. Önce nicel analiz yapılmış ardından da niteliksel içerik analizi uygulanmıştır. Nicel analiz kısmında sıklık içeren sayısal veriler değerlendirilmiş; niteliksel analiz kısmında ise Margrit Schreier (2012) ve Klaus Krippendorf'un (2013) çalışmaları takip edilerek LGBTİ+'ları konu edinen daha az sayıdaki haberlerin içerikleri yorumsamacı yaklaşımla analiz edilmiştir. Nitel analizinde araştırma kapsamındaki dört gazeteden ve farklı yıllardan daha derin bir okuma yapma amaçlı olarak toplam 30 haber seçilmiştir. Haberlerin seçiminde ayrımcılık hatta nefret söylemine varan haber dili içeren, "sınır" sorunsalı bağlamında değişen göçmen kimlikleri, ekonomi, sosyal yaşam veya siyasal alan gibi farklı temalardan haberler seçilmiştir. Analizde haberlerin başlıkları ile haberlerin ana metinleri birlikte analiz edilmiştir. Niteliksel analiz kısmında betimleme, sistematik çözümleme ve yorumlama süreci takip edilmiş; tezin teorik kısmından hareketle LGBTİ+'ların temsil kategorileri ve haberlerde kullanılan dil ve söylem stratejileri yorumlanmıştır.

Bu çalışma da diğer bölümlerin kapsadığı teorik bilgiler ve tanımlamalar doğrultusunda içerik çözümlemesi için şu sorularla kategoriler oluşturulmuştur:

1. İncelenen gazetelerde, LGBTİ+'ların ya da grupların olumlu ya da olumsuz (aşağılanma, şiddetle özdeşleştirilme, kişi haklarına saldırı) temsil edilme oranı nedir?
2. Tekil bireylerle ilgili haberlerin tüm bireyleri kapsayarak, başka bir deyişle tek bir bireyle ilgili haberi LGBTİ+'ların tamamını (tümeli) yansıtırak sunulan haberlerin oranı nedir?
3. LGBTİ+'larla ilgili haberlerde cinsiyetlere göre yoğunluk farkı var mıdır?
4. Hangi cinsiyetle ilgili haberler ağırlıktadır?
5. LGBTİ+ konulu haberlerde belirli bir mekan sınırlaması var mı? (Türkiye, Amerika, Avrupa vb)
6. Bu haberler, Althusser'in devletin ideolojik ve baskı aygıtları içerisinde; eğitim, aile, ordu, din kurumları, hukuk, medya gibi aygıtlardan daha çok hangi kurumlarla ilgili olarak verilmiştir?

7. Hangi cinsiyetle ilgili haberler şiddetle ve nefret söylemleriyle daha fazla içiçedir?
8. Hangi cinsiyetle ilgili haberler daha fazla karikatürize edilmiştir?
9. LGBTİ+'ların haber içerisinde söz alma, konuşma, kendilerini ifade etme oranları nedir?
10. Kişileri ya da bir grubu hedef gösterme, karalama, aşağılama gibi etik sorunlar taşıyan haberlerin oranı nedir?
11. Haberlerin başlık ve içerikleri arasında uyum var mıdır ve uyumlu olanlarla uyumsuz olanlar arasındaki oran nedir?
12. LGBTİ+ haberlerinin sayısının açık bir biçimde düştüğü bir dönem var mıdır?
13. LGBTİ+larla ilgili haberlerin ne kadarı ünlülerle ilgilidir?

4. BULGULAR VE YORUM

Bu tez çalışmasında Posta, Birgün, Hürriyet, Yeni Şafak ve Sabah gazetelerinin 1 Ocak 2004 – 31 Aralık 2019 tarihleri arasında yayınlanmış olan 16 yıllık zaman dilimini kapsayan nüshalar içerik analizi araştırma yöntemiyle analiz edilmiştir. Basılı ve dijital ortamdaki haberler incelenmiş, bu haberler içerik çözümlemesi kapsamında analiz edilmiş ve ulaşılan bulgular yorumlanmıştır.

4.1.Nicel İçerik Analizinin Bulgu ve Yorumları

Analiz kapsamında Türkiye’de LGBTİ+ ile ilgili Posta, Birgün, Hürriyet, Yeni Şafak, Sabah gazetelerinde yayınlanan haber ve fotoğraflar niceliksel/kantitatif olarak analiz edilmiştir.

4.1.1. Gazetelere göre haberlerin dağılımı

Araştırma kapsamında yer alan 5 gazetede (Birgün, Hürriyet, Posta, Sabah ve Yeni Şafak) 16 yıl boyunca toplam olarak 1036 adet haber yayınlamıştır. Bu haber sayılarının gazetelere göre dağılımı çoktan aza doğru şöyle sıralanmaktadır: Posta 340 (% 33), Hürriyet 289 (% 27,4), Sabah 218 (% 21,4), Birgün 174 (% 16,8) ve Yeni Şafak 15 (% 1,4) adet haber yapmıştır. Nicel anlamda en fazla haber yapan gazete 340 rakamıyla Posta gazetesidir. İkinci sırada 289 haberle Hürriyet, üçüncü sırada 218 haberle Sabah, dördüncü sırada 174 haberle Birgün ve en alt sırada yer alan 15 haber yayınıyla Yeni Şafak gazetesidir.

Tablo 4.1.*Gazetelere Göre Haber Dağılımı*

GAZETE	Frekans (n)	%
BİRGÜN	174	16,8
HÜRRİYET	289	27,4
POSTA	340	33
SABAH	218	21,4
YENİŞAFAK	15	1,4
TOPLAM	1036	100

Gaye Tuchman 1979 yılında Signs dergisinde yayınlanan bir çalışmada televizyonda görünen insanlar arasında % 45’inin kadın; çalışma yaşamında kadın sayısının artmasına rağmen iş yaşamında görüntülenenenlerin %20’sinin kadın çalışan olduğunu belirtir. Erkekler kamusal alanda, kadınlar özel alanda ve aile ortamında anne

veya eş olarak; erkekler saldıran taraf kadınlar ise kurban olarak tasvir edildiğini; kadın polislerin saldırganlar tarafından yere düşürülmeleri ile görüntülediğini belirtir. Tuchman (1979, s.533), medyanın kadınlara karşı cinisyetçi bir tutuma sahip olduğu ve onları toplumsal yaşamdaki gerçek kimlikleriyle sunmadığı sembolik bir yok ediş tabi tuttuğunu belirtir.

Tuchman (1979) tarafından medyada kadınların sunumu veya temsilini betimlemede kullanılan sembolik yok edilme kavramının ana akım gazetelerin LGBTİ+'ların temsilinde de geçerli olduğunu, LGBTİ+'ların haber medyasının yayın politikasına dahil olamadığını dolayısıyla haber medyası tarafından sembolik yok edilmeye maruz bırakıldıklarını söylemek mümkündür. Bu anlamda en fazla ayrımcı davranan ve toplumsal yaşamın bilgisini üretme iddiasındaki haber üretim uğraşında LGBTİ+'ları en çok sembolik yok edime uğratan gazetenin Yeni Şafak gazetesi olduğu söylenebilir. Bu noktada Basmacı ve Can (2020) da FEMEN ve LGBTİ+ haberlerini ele aldıkları çalışmalarının bulgularıyla da paralellik taşımaktadır; "FEMEN için eleştirel, yargılayıcı, suçlayıcı, dışlayıcı ve alaycı seçeneklerinin; LGBTİ+ için ise sadece dışlayıcı seçeneğinin öne çıktığı"nı belirtmektedir. Sonuç olarak Basmacı ve Can, bu grupları yok saymanın, onları olumsuz temsil etmek kadar ideolojik olduğunu ve medya sahiplerinin bilinçli bir yok sayma politikası izlediğinin altını çizmektedir (2020, s. 158).

4.1.2.Yıllara göre haber dağılımları

Haberlerin yıllara göre dağılımına bakıldığında genel toplamda en fazla haberin %12'lik bir oranla (128 adet) 2010 yılında yapıldığı görülmektedir. Araştırma kapsamına alınan haberlerin incelendiği zaman aralığı, Türkiye'de siyasal ve toplumsal olarak önemli bir dönüşüm yaşanmıştır. Adalet ve Kalkınma Partisi 2002 yılı genel seçimlerinde birinci parti çıkmış, koalisyon hükümetleri son bularak, tek başına iktidar olmuştur. Bunun devamında Türkiye'de hükümet ilk döneminde Avrupa Birliği yanlısı, özgürlüklerden yana, sivil toplumla diyalog halinde bir politika izlemiştir.

2010 yılı Türkiye'de anayasa değişikliği için referandum yapılan bir yıldır ve LGBTİ+ oluşumların dernekler yasasının değişmesiyle tüzel kişilik kazandığı ve hazırlanmakta olan anayasa değin taleplerini dile getirdikleri ve hak taleplerini sistemli bir siyasal iletişim stratejisi aracılığıyla gerçekleştirdikleri bir dönemdir. Çalışmamızın teorik kısmında da yararlandığımız Diltemiz Mol (2016), yüksek lisans tezinde 2011

yılında da haber sayısında nicel bir artış vardır; yine aynı şekilde bu yılda da LGBTİ+ örgütlerinin farkındalık ve hak arama çalışmaları devam etmektedir. Türkiye’de düzenlenen Onur Yürüyüşü’ne çok fazla sayıda katılımı gerçekleştirilmiş olmasıdır. Yürüyüşte taşınan dövizlerle anayasaya "cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği" ibarelerinin eklenmesi, seks işçilerinin sendikal haklara sahip olması, Nefret Suçları Yasası’nın çıkarılması talep edilmiştir¹⁹.

Tablo 4.2. *Gazetelerde Yayınlanan Haberlerin Yıllara Göre Dağılımı*

<i>Yıl</i>	<i>Birgün</i>	<i>Hürriyet</i>	<i>Posta</i>	<i>Sabah</i>	<i>Yeni Şafak</i>	<i>N</i>
2004	5	37	16	17	2	77
2005	4	26	8	10	0	48
2006	12	33	23	19	0	87
2007	13	22	13	43	0	91
2008	26	8	3	2	0	39
2009	6	9	7	18	0	40
2010	29	33	44	20	2	128
2011	12	38	19	15	1	85
2012	12	5	36	3	1	57
2013	2	6	31	7	0	46
2014	8	12	31	18	0	69
2015	24	2	41	22	0	89
2016	6	21	14	6	3	50
2017	7	9	29	7	0	52
2018	6	13	19	7	0	45
2019	2	17	6	2	6	33
TOPLAM	174	289	340	218	15	1036

Haberlerin yıllara göre değişimine bakıldığında anlamlı bir değişiklikte 2016 yılı sonrasına denk gelmektedir. 15 Temmuz 2016 darbe girişimi sonrasındaki yıllarda yapılan haber sayısı dikkate alındığında, daha önceki bütün dört yıllık periyotlardan çok daha az sayıda (180) haber yapıldığı görülmektedir. Darbe girişimi sonrasında önce sıkı yönetim ilanı ardından hükümet politikalarının daha totaliter olması nedeniyle gazetelerde LGBTİ+’ların medyadaki görünürlüğünün de önemli bir azalma görülmektedir.

¹⁹ LGBTT Haftası Onur Haftası, Onur Yürüyüşü ile Sona Erdi”, Kaos GL, <https://web.archive.org/web/20160305212857/http://kaosgl.com/sayfa.php?id=9064>

4.1.3.Haber yazım türüne göre dağılım

Son 30 yıldır habercilik veya gazetecilik çalışmaları alanında ciddi haber ve yumuşak haber (hard news-softnews) kategorileşmesi yapılmakta; analizlerde bu ikili ayırımdan yararlanıldığı görülmektedir. Ciddi haber ile yumuşak haber arasında ayırım veya tanımları böylesi yaygın kullanımına rağmen haber anlatılarında kullanılan sözkosunu iki haber türünün tanımları ve ayırım çizgileri de çok net şekilde yapılmamaktadır. Reinemann ve diğerleri (2011), ciddi ve yumuşak haber kavramları, operasyonel kullanımları ve haber metinleri üzerinde yaptıkları araştırmaları konu alan makalelerinde gerçekte gazetecilik alanında söz konusu ayırımın ne zaman kullanıldığının bilinmediği; gazetecilerin diline de akademiden geçtiğini belirtirler. Akademide ilk kez Wilbur Schramm'ın 1949 tarihli çalışmasında izleyici perspektifinden geç-ödül (delayed reward) ve anında ödül (immediate ödül) haber olmak üzere bir tasnif yaptığını belirtir. Reinemann ve diğerleri, Schramm'ın yaptığı bu tasnifin “ciddi ve yumuşak haber türlerine benzediğini” ve yine Schramm'ın insanların neden bu haber türlerini [okumak için] seçtiği ve bu türlerin olası etkilerini tartıştığını belirtir (2011, s.223). Reinemann ve diğerleri (2011) Schramm'dan sonra söz konusu tasnifi, haber örgütlerinde etnografi çalışması yapan ve haber üretiminde gazetecilerin kullandıkları norm ve kodları gözlemlemeye odaklanan çalışmalarıyla tanınan Gaye Tuchman'nın yazdığını belirtirler. Tuchman (1973), saha verilerinden hareketle editör ve gazetecilerin gönüllü olarak ciddi haber ile yumuşak haber ayırımını yaptığı ve bunları birbirinin tezatı olarak konumlandığı; bir TV editörünün ciddi haber için “valilik düzenlemesi, Başkan'ın kongre konuşması, tren kazası, cinayet vb.” gibi olayları örnek olarak verdiğini belirtir (1973, s.113). Tuchman, ciddi haberi insanları ilgilendiren önemli olay ve gelişmeler; yumuşak haberi ise insanların ilgisini çekebilecek ilginç olaylar olarak tanımlandığını örneğin bir gencin ebeveynlerinin evlilik yıldönümlerinde kentte bir billboardı kiralayarak onlara “evlilik yıldönümüz kutlu olsun” mesajı yazdığını ve bu olayın yumuşak haber olarak tanımlandığı belirtir. Tuchman, makalesinde söz konusu haber ayırımıyla ilgili şöyle bir özet yapar: “Sonuç olarak basitçe şöyle özetleyebiliriz, ciddi haber (hard news) önemli olaylarla ilgilidir ve yumuşak (softnews) ilgi çekici olaylardır” (Tuchman, 1973, s.114).

Feminist perspektiften yapılan haber analizlerinde ciddi haber ile yumuşak haber ayırımının toplumsal örgütlenmedeki toplumsal cinsiyet ayrışmasına paralel kullanıldığını belirtmektedir. Rakow ve Kranich (2002, s.515), “Gazetecilerin “ciddi

haber-magazin haberi” (hard news-softnews) ayrımı, tümüyle eril olan “ciddi, önemli” haber ile daha çok kadın gazetecilerin ve okurların ilgi alanına yönelik “insani ilgi, yaşam tarzı” haberleri arasında toplumsal cinsiyetçi bir ayrışmayı kurumsallaştırmıştır” demektedir.

Araştırma kapsamında incelenen haberlerin toplamının %77’si ciddi haber, %33’ü ise yumuşak haber türünde yazıldığı görülmektedir.

Tablo 4.3. *Haberlerin hard news&softnews dağılımı*

Yıllar	Birgün		Hürriyet		Posta		Sabah		Yeni Şafak		Toplam	
	Hn	Sn	Hn	Sn	Hn	Sn	Hn	Sn	Hn	Sn	Hn	Sn
2004	5	0	19	18	6	10	4	13	2	0	36	41
2005	4	0	14	10	6	2	5	5	0	0	29	17
2006	11	0	24	9	8	15	8	11	0	0	51	35
2007	11	0	14	8	5	8	27	14	0	0	57	30
2008	24	0	7	1	3	0	2	0	0	0	36	1
2009	6	0	7	1	7	0	15	2	0	0	35	3
2010	12	11	22	11	36	8	17	2	2	0	89	32
2011	11	0	20	17	8	11	4	11	1	0	44	39
2012	10	1	3	0	34	1	3	0	1	0	51	2
2013	2	0	4	0	29	1	5	0	0	0	40	1
2014	8	0	12	0	25	6	13	5	0	0	58	11
2015	23	1	2	0	33	8	21	1	0	0	79	10
2016	6	0	20	1	12	2	5	1	3	0	46	4
2017	7	0	9	0	29	0	7	0	0	0	52	0
2018	6	0	9	4	19	0	7	0	0	0	41	4
2019	2	0	14	1	6	0	2	0	6	0	30	1
TOPLAM	148	13	200	81	26	72	145	65	15	0	774	231

4.1.4. Haberlerin konularına göre dağılımı

Haberler ele aldıkları konular bağlamında 10 kategoriye ayrılarak kodlama yapılmıştır. Haberin konularına göre dağılımı şöyledir: Magazin (%25), güncel siyaset (%19), polis-adliye (%19), protesto, gösteri yürüyüş vb (%9), LGBTİ+ hakları (%14), spor (%2), kültür/sanat (%5), sağlık (%2), ekonomi (%1) ve diğer (%4).

Haberlerin konularına göre dağılımına bakıldığında en yüksek oranda magazin (%25) konusunun ele alındığı görülmektedir. İkinci sırada ise eşit oranlarla polis-adliye ve güncel siyaset (%19) konusu gelmektedir. Üçüncü sırada insan hakları ve LGBTİ+ hakları (%14); dördüncü sırada ise protesto, gösteri, yürüyüş vb. eylemleri (%9) konu alan haberler yer almaktadır. Beşinci sırada kültür/sanat haberleri (%5), altıncı sırada sağlık ve spor haberleri (%2) ve son sırada da ekonomi haberleri (%1) yer almaktadır.

Bu noktada LGBTİ+ örgütlerinin kamusal alandaki eylemleri, onur yürüyüşü vb haber yapılmakta olsa da Tablo 4.4'ün genel bir betimlemesi yapılırsa medyanın LGBTİ+ yönelik magazin bakışı daha önceliklidir.

Tablo 4.4. *Haber Temalarının Gazetelere göre Dağılımı*

Tema	Birgün	Hürriyet	Posta	Sabah	Yeni Şafak	n	%
Güncel Siyaset	31	67	36	50	8	195	19
Protesto/Gösteri	35	22	12	12	2	90	9
Polis-Adliye	30	40	89	38	2	195	19
Ekonomi	1	5	5	0	0	11	1
Magazin	6	72	105	62	1	246	25
Haklar	57	47	55	25	0	147	14
Spor	5	6	1	6	0	18	2
Kültür/Sanat	6	16	9	7	2	40	5
Sağlık	2	9	4	6	0	21	2
Diğer	1	5	24	12	0	42	4
Toplam	174	289	340	218	15	1036	100

Tablonun betimsel analizinde görülmektedir ki gazetelerin yayın politikaları arasında farklar mevcuttur: Birgün gazetesinin en fazla haber yaptığı haber konusu haklar olurken, ikinci sırada güncel siyaset, üçüncü sırada protesto, gösteri yürüyüş gibi bir başka hak mücadelesi konu edilmektedir. Dördüncü sırada ise polis-adliye haberleri gelmektedir.

En fazla magazin haberlerinin ise Posta gazetesinde yayınlandığı görülmektedir (% 42,7). İkinci sırada en yoğun haber teması ise polis-adliye haberleri ile onunla aynı oranda olan güncel siyasettir (% 19). Polis-adliye haberlerinin en fazla yoğunlukta olduğu gazete Posta Gazetesi'dir (%45). LGBTİ+'larla ilgili yoğunlukta üçüncü sıradaki haber teması olan güncel siyasetle ilgili en fazla haber yapan gazete ise Sabah gazetesidir (%25). En az yoğunlukta olan haber türünün ise ekonomi haberleri olduğu görülmektedir (% 1) ve bu türden temalara sahip en fazla sayıda haberi yapan gazeteler Hürriyet ve Posta gazeteleridir (%5).

4.1.5. Haberlerin konu aldığı cinsel kimliklere göre dağılımı

Araştırma kapsamında incelenen gazetelerin 1036 adet haberinde, konu aldığı cinsiyetlere göre dokuz cinsel kimlik kategorisi kodlanmıştır (*Gey, Lezbiyen, Travesti, Transeksüel, İnterseksüel, Biseksüel, Kadın, Erkek, Eşcinsel*). Buna göre haber konularının ilgili olduğu cinsel kimliklere göre dağılımı; eşcinsel (% 54,3) gey (%17,2), lezbiyen (%11,3), travesti (%10,7), transeksüel (%3,2), interseksüel (%0), biseksüel (%1,3), kadın (%0,4), erkek (%1,6), şeklinde bir dağılıma sahip olduğu görülmektedir. Haberlerde en sık yer verilen cinsel kimlik veya yönelimin "eşcinsel" olduğu görülmektedir ve bu kimliğin toplam haber içerisindeki oranın yarıdan fazla gibi yüksek (%54,3) bir frekansa sahip olması dikkat çekici bir veri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmanın literatür kısmında da yararlanıldığı gibi LGBTİ+ hareketi ve cinsel yönelimler konusunda gazetecilerin bilgileri azdır (Gürsoy Ataman ve Ataman, 2019) ve bu nedenle de eşcinsel gibi genel bir adlandırmadan yararlanılmaktadır.

İkinci en sık haberleştirilen cinsel yönelim ise "gey" kategorisi (%17.2) ve üçüncü sırada yer alan cinsel yönelim ise travesti (%10.7) olduğu görülmektedir. Haber aktörü olarak geylerin ikinci sırada yer alması hem LGBTİ+ hareketinin kamusal alanda görünürlüğünün artmasıyla ilgilidir ancak haber medyası bu noktada popüler bir konu olduğu için gey aktörleri daha sık haber konusu yapmaktadır.

Tablo 4.5. İncelenen haberlerin, konu aldığı cinsel kimliklere göre dağılımı

Cinsel Kimlikler	N	%
Gey	178	17,2
Lezbiyen	117	11,3
Travesti	110	10,7
Transeksüel	33	3,2

İnterseksüel	0	0
Biseksüel	14	1,3
Kadın	5	0,4
Erkek	17	1,6
Eşcinsel	562	54,3
Toplam	1036	100

Travestilerin haber aktörü olarak dördüncü sırada yer almalarını haber konularının dağılımı ile birlikte analiz ettiğimiz de, haberlerin konulara göre dağılımında LGBTİ+'ların suç ve şiddet ile ilişkili olarak haber yapılmasının ikinci sırada yer aldığı göz önünde bulundurulduğunda; eşcinsellerin toplumsal düzeni tehdit ettiklerini belirten literatür ile benzerlik taşıdığı görülmektedir.

Kaos GL'nin 2018 yılı medya tarama raporu ile de benzer bulgular olduğu görülmektedir.

Her ne kadar "LGBTİ+" ifadesinin kendisi tek bir kimliği işaret ediyor gibi algılansa da; yazılı basında lezbiyen, gey, biseksüel, trans ve interseks çeşitliliğinin ne ölçüde temsil edildiğine ayrıca odaklandık. Bir yıl boyunca üretilen 2278 içeriğin büyük bir çoğunluğunda genel olarak LGBTİ ya da LGBTİ+ ifadesi kullanıldı. Haberlerde kendisine en çok yer bulabilen grup 556 içerikle translar oldu. Ancak transların büyük çoğunlukla adli vakalar ve polis operasyonlarına ilişkin haberlerde yer aldığı gözlemlendi²⁰.

Yine Kaos GL'nin aynı raporunda "LGBTİ+ toplumunun içinde en görünmez gruplar ise biseksüeller ve intersekslerdi. Medyada intersekslere ilişkin sadece 10 metin yer aldı. Biseksüeller ise sadece 107 metinde yer aldı" denilmektedir. Bizim araştırmamızda da vurgulandığı gibi toplumda sesi en duyulmayan cinsel kimlik interseksüel bireylerdir.

Toplam 117 haberde konu edilen Lezbiyenlikle ilgili haberlerin 62 tanesi magazin haberlerinde yer almaktadır. İktidar çehrelerinin en önemlilerinden birisi olan erkekliği; transseksüel, travesti ya da geyler kadar tehdit etmeyen ve hatta kadın bedeninin sergilenmesi açısından çok daha elverişli bir konumda bulunan lezbiyenlik, konu olarak özellikle magazin haberlerinde daha sık yer almaktadır. 117 haberin 107'sinde fotoğraf olması ve bu fotoğrafların 72 tanesinde temsil ya da karikatür değil, doğrudan doğruya haberin aktörünün gösterilmesi; haberlerin erkek okuyuculara kadın bedeni sunumuna dair savı güçlendirmektedir.

²⁰<https://kaosgldernegi.org/images/library/2019medya-izleme-raporu-2018a.pdf>

4.1.6. Haberler içeriklerinin olumlu ve olumsuz olarak dağılımları

Bu kategoride habere konu olan olayın olumlu, olumsuz ve nötr olacak şekilde kategorleştirilmiş ve buna göre kodlama yapılmıştır. Toplam haberler içerisinde %18,4'ü olumlu ve %76,6'sı olumsuz; %5'i ise ne olumlu ne de olumsuz kategorisinde yer almıştır. Tablo 6'da da görülebileceği gibi LGBTİ+'ların haberlerde yer almaları ağırlıklı oranda olumsuz olaylar ve gelişmelerle ilgilidir dolayısıyla LGBTİ+'ların haber medyasında temsiline belirgin şekilde olumsuz bir bağlam içerisinde olmaktadır.

Tablo 4.6.İncelenen haberlerin olumlu, olumsuz ve nötr olma durumunun dağılımı

Olumlu/Olumsuz/Nötr	Frekans (n)	Oran (%)
Olumlu	191	18,4
Olumsuz	794	76,6
Nötr	51	5
Toplam	1036	100

İncelenen gazetelerde ulaşılan haberlerin okuyucuların LGBTİ+ bireylerle ilgili bilişsel tutum ve kanaatlerini toplumsal cinsiyet normlarına uygun olarak yeniden yapılandıran yada pekiştiren içerikler sunarak homofobinin inşasına olumsuz yönde katkı sağladığı görülmektedir. Bu haberlerin kimi zaman şiddet, itiraf, cinsiyetini sorgulama vb gibi doğrudan olumsuz içeriklerle LGBTİ+ bireyleri buluşturan sunumlarından dolayı okuyucularının zihinlerinde bu bireylerle ilgili olumsuz yargıları üretmesi ve pekiştirmesinin toplumsal algıyı şekillendirebileceği görülmektedir. Hall'un da ifade ettiği gibi anlam,"şeylerin nasıl olduğu'na değil de; şeylerin nasıl kurulduğuna ve anlamlandırıldığına bağımlı" dır (Hall, 1994). Gazete LGBTİ+ ile ilgili olay ve gelişmelerde olumsuzları öne çıkarmakta; topluma bu grupları ağırlıklı olarak olumsuz resmektedir.

4.1.7. Haber kaynağının gazetelere göre dağılımı

Bu başlıkta haber kaynağı habere atılan imza anlamında kullanılmaktadır; haber metninde görüşlerine yer verilen kaynaklar anlamına gelmemektedir. Ajans, muhabir, haber merkezi ve belirsiz veya imzasız olmak üzere dört temel kategoride kodlama yapılmıştır.

LGBTİ+'larla ilgili yapılan haberlerde kaynak kullanımında en çok ajanslardan (%36) yararlanıldığı görülmektedir. İkinci sırada imza atılmaması yani kaynağın belirtilmemesi karşımıza çıkmakta (%28.6), üçüncü sırada imza kullanımı yani muhabir

(%25.5) adı kullanılmakta; dördüncü ve son sırada da haber merkezi (%9.9) imzası taşıyan haberler yer almaktadır (Bkz. Tablo 4.7.). Bu tabloda kaynak belirtilmeyen haberler ile haber merkezi yani kaynağın muğlak bırakıldığı iki kategori toplandığında, ortalama haberlerin % 37,5’unda kaynağın belirtilmediği görülmektedir. Eşdeyişle LGBTİ+’larla ilgili haber anlatılarının kaynağı belirsiz bırakılarak en temel habercilik etik ilkesi olarak kaynak belirtme ihlal edilmiş olmaktadır.

Tablo 4.7. *Haber kaynaklarının gazetelere göre dağılımı*

	Toplam%			
	Ajans Oran%	Muhabir Oran %	HM Oran %	Belirsiz Oran %
Birgün	24	42,5	3,5	30
Hürriyet	31,5	32	14	22,5
Posta	58,5	6,7	8	26,8
Sabah	17,8	30,2	13	39
Yeni şafak	0,1	0,9	0,1	0,3
Toplam	36	25,5	9,9	28,6

Çalışmanın literatür kısmında da belirtildiği gibi 1990’lı yıllardan sonra LGBTİ örgütlenmesi artmış ve 2000’li yıllarda kamusal alanda görünürlüğü olan örgütler ortaya çıkmış ve bu örgütler kendi iletişim mecralarında kendi seslerini ve sözlerini duyurma çabasına girmişlerdir ancak anaakım gazetelerin söz konusu örgütleri haber kaynağı olarak görmediği görülmektedir.

4.1.8. Aktör görüşünün gazetelere göre dağılımı

Haber aktörlerinin doğrudan yorumlarının verildiği 496 haberden 173 haberle en yoğun olan gazete, %35 oranı ile Posta gazetesidir. Postayı sırasıyla %29 oranıyla Hürriyet, %17,7 oranıyla Sabah, % 17,1 oranıyla Birgün gazetesi takip etmektedir. Haber aktörü görüşüne en az yer veren gazete ise 6 haber ile Yeni Şafak gazetesidir (%1,2).

Tablo 4.8. Aktör görüşünün varlığının gazetelere göre dağılımı

	Aktör görüşü		Toplam (%)	
	Var	Yok	Var	Yok
Birgün	85	89	17,1	16,5
Hürriyet	144	145	29	30
Posta	173	167	35	30,9
Sabah	88	130	17,7	24
Yeni şafak	6	9	1,2	1,6
Toplam	496	540	100	100

LGBTİ+ ların yorum ve görüşlerinin haberlerde hangi oranlarda bulunduğunu görebilmek için aktörün cinsiyeti tablosunun ele alınması gerekmektedir. Tablo 4.9.’da haber aktörü yorumlarının cinsel kimliklere göre dağılımına bakılmıştır. Buna göre kadın (%11,5) ve erkek (% 34) aktörlerin doğrudan görüşlerinin, diğer cinsel kimliklere göre çok daha fazla yer aldığı görülmektedir. Haberlerde heteronormatif değerlerle çatışan diğer cinsel kimliklerin görüşleri ise çok daha az yer almaktadır. Haberlerde yorum ve görüşlerine en az yer verilen cinsel kimlik ise travestilerdir (% 1).

Tablo 4.9. Aktör görüşünün cinsel kimliklere göre dağılımı

	Birgün		Hürriyet		Posta		Sabah		Yeni Şafak		Toplam n / %	
	V	Y	V	Y	V	Y	V	Y	V	Y	V	Y
Transeksüel	1	10	1	1	7	4	3	0	0	1	12/2,5	16/58
Lezbiyen	1	3	5	18	12	11	2	10	0	0	20 / 4	42/68
İnterseksüel	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0/0	0/0
Biseksüel	0	0	1	2	5	2	1	2	0	0	7 / 1,5	6/ 42
Kadın	6	2	19	5	18	9	11	5	1	1	55 / 11,5	22 / 29
Erkek	16	14	62	19	46	26	38	15	2	1	164/34	75 / 32
Gey	32	34	35	57	60	59	24	60	0	1	151/31	219/59
Kurum	22	20	19	33	22	20	4	19	3	4	70 / 14,5	71 / 51
Travesti	0	4	1	10	3	36	1	18	0	1	5 / 1	69/ 94

*V: Var

**Y: Yok

Adliye, polis haberlerinde travesti, erkek ve eşcinsel bireyler diğer bireylere göre daha fazla konu oldukları görülmektedir. Ancak travestileri en çok konu alan adliye-polis haberlerinde bile bu insanların görüşlerine haberlerde yer verilmemesi dikkat çekici bir bulgu olarak gösterilebilir. Travesti bireylerin en çok yer aldığı haber konusu olan 58 adliye-polis haberinde görüş bildirmediikleri görülmektedir. Butler ve Spivak’ın (2010) ifade ettiği “yarı-yurttaşlık statüsü”ne sahip olan bireylerin bu statülerini meşrulaştırmak için onların suçlu olarak algılanması önemlidir. Travestilerin şiddetle bu derecede içli dışlı olarak temsil edilmesi, onların ötekileştirilmesini ve bunun sonucunda

da diğer insanların yaşam biçimlerinin dışında kaldıkları algısını güçlendirmektedir. Böyle bir algı da onları, Kelly'nin (2016) teorisinden yola çıkarak meşru biyo-politik sınırların dışına itmektedir. Travestilerden sonra en çok konu olan erkekler aynı zamanda görüşlerine en çok yer verilen grup olarak ortaya çıkmaktadır.

LGBTİ+ haber aktörlerinin görüşlerinin en fazla yer aldığı konu ise gösteri, yürüyüş haberleri olarak görülmektedir. Bu haberlerde en fazla görüşü yer alan LGBTİ+ aktörü grubun eşcinseller olduğu görülmektedir (%41,5). Bu durum, toplum içerisinde seslerini duyurabildikleri tek noktanın politik mücadele alanlarından biri olan sokak olması ile ilgilidir. İncelenen haberlerde çoğunlukla erkek aktörlerin görüşlerinin yer verildiği konular ise şunlardır: Güncel siyaset (%54,3), haklar (%24,2), spor (%41,6), sağlık (%57). LGBTİ+ ile ilgili haberlerde bu konularda erkek aktörlerin görüşleri yoğun bir biçimde yer bulurken diğer cinsiyetlerin görüşleri azınlıkta kalmaktadır. Kültür, sanat konularında öne çıkan haber aktörü insan olmayan diğer grup olarak görülmektedir. Onu erkekler ve eşcinseller izlemektedir.

Gösteri, protesto ve yürüyüş haberlerinde en fazla görüş bildiren kimlik“eşcinsel” ifadesiyle sunulduğu Tablo 4.10'da görülmektedir. 29 haberde görüş bildiren eşcinselleri, 7 haberle travestiler izlemektedir. Daha önce de görüldüğü üzere pekçok konuda görüşleri neredeyse hiç alınmayan ve sesleri duyulmayan travestilerin, gösteri, protesto ve yürüyüş haberlerinde görüşlerini duyurabildikleri ortaya çıkmıştır. Spivak'ın (2007), çalışmanın literatür kısmında vurgulamış olduğu egemen, madunun yerine konuştuğu müddetçe, bu konuşma egemenin aleyhine bile olsa, özünde madunun söylemini kapatarak onun adına söylem ürettiği için egemenin lehine olduğu düşüncesi, bu haberlerde bir ölçüde madunun lehine kırılmaktadır.

Tablo 4.10.*Gösteri, protesto, yürüyüş, vb. konularda aktör görüşü*

	Gösteri, protesto, yürüyüş		Gösteri, protesto, yürüyüş, vb. %	
	Var	Yok	Var	Yok
Travesti	7	4	63,5	36,5
Transeksüel	1	0	100	0
Eşcinsel**	29	41	41,5	58,5
Toplam	37	45	45	55

* Haber aktörü insan değil.

**Genel kullanım.

4.1.9. Haber başlığı ve içerik uyumu

Aşut (2012), Birgün gazetesinde haber başlığı ile metin uyumunun önemini şöyle açıklamaktadır: “Gazete başlıkları için altın kural, başlıkla içeriğin uyumlu ve tutarlı olmasıdır. Haber metninde yer almayan hiçbir öge, başlıkta kullanılamaz. Sayfa sekreterleri metni göz ucuyla tarayıp başlık atmaya kalkarlarsa yanılığa düşerler. Metnin özümsemiş sindirilmesi ve en çarpıcı ögenin başlığa çekilmesi gerekir.”

Haber başlıklarının, haberin içeriğini yansıttığı ve içeriğin uyumlu olduğu diğer durumlarda ise uyumsuz olduğu ifade edilmiştir. Haber başlığı, içeriğinden farklı konulara ya da noktalara değiniyorsa uyumsuz olarak gösterilmiştir.

Söz konusu gazetelerde incelenen 1036 haberin başlıklarının 990 tanesinin içerikleriyle uyumlu olduğu görülmüştür (%95,5). Uyumsuz olanların sayısı ise 46 tanedir ve oranı %4,5’tir. Söz konusu gazetelerde incelenen haberlerin LGBTİ+’larla ilgili ve toplumsal cinsiyet normlarının dışında olması nedeniyle haber başlıklarının dikkat çekici niteliklerle süslenmesine ya da içerikten bağımsız ilginç bir başlıkla sunulmasına ihtiyaç duyulmadığı %95,5 başlık içerik uyumu oranından görülmektedir (Bkz. Tablo 4.11).

Tablo 4.11. Haber Başlığı ile Haber İçerikleri Uyumunun Oransal Dağılımı

Başlık-İçerik Uyumlu	Frekans (n)	%
Uyumlu	990	95,5
Uyumsuz	46	4,5
Toplam	1036	100

Araştırma kapsamındaki haberler başlıklarının haber metinleri ile uyumlu olması LGBTİ+ temsillerinde olumlu bir yayın politikası gibi görülebilir ancak Tablo 4.4.’te de özetlendiği gibi haber temalarında en yüksek oranda *magazin* (%25) içerikli haberler; ikinci sırada ise eşit oranlarla *polis-adliye* ve *güncel siyaset* (%19) gelmektedir. Zaten ilk üç sırada yer alan temalar LGBTİ+ açısından olumsuz bir haber ve bağlam içerdiği için haber-başlık uyumu Aşut’un (2012) altını çizdiği özenli bir habercilik için değil bu grupları dışlama, ötekileştirme ve “sapkınlar” olarak betimleme amaçlı yapılmaktadır.

4.1.10. Haberlerin genel ve özel olmalarına göre dağılımları

Posta, Hürriyet, Birgün, Yeni Şafak ve Sabah Gazeteleri’nde incelenen toplam 1036 haber, haberin sahip olduğu yargılar, haberin etkisinin sınırlarını aşarak tüm eşcinselleri kapsayacak şekilde yargı üretimine neden olan, genelleme yapan “genel” haberler ve sadece kendi sınırları içerisindeki olayları ya da öznelere etki altında bırakan ve tanımlayan “özel” haberler olarak ikiye ayrılarak kategorize edilmiştir. Genel haber; haberin konu aldığı cinsel kimliğin, tek bir aktör ya da bir grup aktörü etkileyen bir olay dahilinde o cinsel kimliğe sahip bütün insanları kast ederek genelleme yapan haberlerdir. Özel haber ise, genelleme yapmadan sadece bir kişi ya da grubu kast ederek genelleme yapmayan haberlerdir. Özel haberlerin tüm haberlere oranı %53,2 iken genel haberlerin oranı %44,9’dur. Haberlerin özel ve genel olma durumlarına ilişkin bilgiler tablo 4.12’de verilmiştir.

Tablo 4.12.*İncelenen haberlerin konuyu ele alışlarının genel ve özel olarak dağılımı*

Genel/Özel	Frekans (n)	Oran (%)
Genel	484	46,7
Özel	534	51,6
Diğer	18	1,7
Toplam	1036	100

Posta, Hürriyet, Birgün, Yeni Şafak ve Sabah Gazeteleri’nde incelenen toplam 1036 haberin içeriklerine bakıldığında, bir kişi ya da bir grubu ilgilendiren ve o kişi ya da grubun eylemiyle medana gelen bir olayın, tüm eşcinselleri kapsayacak şekilde yargıda bulunarak hepsini zan altında bırakan haberlerin oranının tüm haberlere oranla %46,7 olduğu görülmektedir. Belli bir çerçevede gerçekleşen olay ya da durumların, tüm eşcinsel bireylerle ilgiliymişçesine yargıda bulunulmasını sağlayan bir dil kullanan haberlerin oranının beklenenden yüksek olması homofobik algının yükselmesinde etkili olabileceği ihtimalini güçlendirmektedir. Fürsich’in “Medya ve Ötekinin Temsili” adlı çalışmasında ifade ettiği gibi temsiller gerçekliği basitçe yansıtmazlar. Medya temsilleri gerçeği yapılandırırken anlam üretim sürecine girerek belirli bir dünya görüşünü veya ideolojiyi normalleştirirler (Fürsich, 2010). Burada söz edilen normalleştirme, bir ya da birkaç insanı ilgilendiren bir olayın tüm eşcinselleri ilgilendirilmişçesine sunulması, hepsinin “normal” iymiş gibi gösterilmesidir. Bu normalleştirme sırasında ötekileştirme ile ilgili tavır ve tutumların artmasına neden olabilirler. Chomsky’nin ifade ettiği gibi haber, belli gruplara yönelik ötekileştirmenin pekiştirilmesinde konuları seçme,

ilgilenilecek olayları saptama, bu olayların hangi sınırlar içinde ve kimleri kapsayacak şekilde işleneceğini belirleme, konunun kimlerle ilgili olduğunu tespit etme, vurgu ve üsluba karar verme gibi çeşitli yöntemlerle hizmet eder (Chomsky, 1998).

4.1.11. Haberlerin ülke ve şehirlere göre dağılımı

İncelenen 1036 haberin 597 tanesinin oluştuğu mekan yurtdışıdır (%57,7). Yurtiçi kaynaklı haberlerin ise yurtdışı kaynaklı haberlerden daha az olduğu görülmektedir (% 41,7). Hiçbir mekan belirtilmeden yapılan yalnızca 1 habere rastlanmıştır (%0,1).

Tablo 4.13. *Haberlerin yurtiçi ve yurtdışı dağılımı*

Yurtiçi/yurtdışı	Frekans (n)	%
Yurtiçi	438	42,2
Yurtdışı	597	57,7
Belirtilmeyen	1	0,1
Toplam	1036	100

Tablo 4.13'te haberlerin geçtiği coğrafi mekanlar daha ayrıntılı bir biçimde verilmiştir. Buna göre Türkiye'de yayınlanan LGBTİ+ konulu haberlerin en fazla işlendiği coğrafya, ABD ve batı merkezli haber akışının yoğunluğuyla da bağlantılı olarak ABD'dir (% 23). ABD'ni, ikinci sırada Avrupa takip etmektedir (% 22). Türkiye sınırları içerisinde ise en fazla haberin yer aldığı mekan İstanbul'dur (%16,5). İstanbul'u, Türkiye genelini kapsayan ve herhangi bir şehir belirtilmemiş haberler takip etmektedir (% 10,4). Lieberman'ın (2017) sözünü ettiği Ortaçağ'ın kara veba ve frengi gibi hastalıklarının dışarıdan (barbarlardan) geldiği, Avrupa'daki insanların bu hastalıklara aslında sahip olamayacak bir yaradılışa oldukları düşüncesi; bugün, hala bir ötekileştirme stratejisi şeklinde sürmektedir. İncelenen haberlerde de eşcinselliğin dışarıdan geldiği ve farklı kültürlerin bir "hastalığı" gibi okunuşunun pekiştirildiği ileri sürülebilir.

Tablo 4.14. *Haberlerin şehir ve ülkelere göre dağılımı*

Şehirler/Ülkeler	Birgün	Hürriyet	Posta	Sabah	Yeni Şafak	Toplam (n)	%
İstanbul	27	42	70	29	7	165	16,5
Ankara	15	13	5	7	1	41	4
Türkiye'nin Diğer Şehirleri	17	10	25	13	0	65	6,4

ABD	14	80	85	48	2	226	23
Avrupa	37	83	59	57	3	222	22
Arap Ülkeleri	0	5	1	4	0	10	1
Yurt Dışı Diğer	20	32	42	23	0	121	12
Türkiye Genel*	34	21	29	25	2	107	10,4
İsrail	2	0	0	1	0	2	0,2
İzmir	6	1	11	5	0	23	2,2
Bursa	2	1	13	6	0	22	2,2
Belirtilmeyen	0	1	0	0	0	1	0,1
Toplam	174	289	340	218	15	1036	100

* Türkiye içerisinde ama özellikle bir şehir belirtilmeyen haberler

LGBTİ+'ların haberde temsili sözkonusu olduğunda yurtdışı kaynaklı olanların daha fazla sayıda olması haber medyasının eşcinselliği Türkiye'de varolan bir cinsel kimlik olarak görmediği ve bunu yurtdışına özgü olay ve/veya olgular olarak betimlemeye çalıştığı görülmektedir. Nitel verilerin değerlendirildiği bölümde biraz daha detaylı ele alınacağı gibi yurtdışı kaynaklı haberlerde de ciddi bir haber olarak değil; insanlara ilginç gelebilecek olaylara odaklandığı görülmektedir.

4.2.Nitel Verilerin Bulgu ve Yorumları

LGBTİ+'ların ana akım gazetelerdeki temsili ve homofobinin inşasını konu edinen bu araştırmanın nitel analiz kısmında araştırma örnekleminde bazı haberler daha derinlikli bir analiz için seçilmiştir. Nitel analiz için seçilen haberler çalışmanın amaçları doğrultusunda maksatlı örneklem yöntemi aracılığıyla seçilmiştir.

Altı araştırma sorusuna, araştırma kapsamında seçilen gazetelerden ulaşılan 1036 haber incelenerek yanıt aranmıştır. Bu çalışma, LGBTİ+'ların ana akım gazete haberlerinde 2004-2019 yılları arasında yayınlanmış haberlerde homofobinin nasıl inşa edildiğini saptamayı amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda Birgün, Hürriyet, Posta, Sabah, Yeni Şafak Gazetelerinde 16 yıl süresince LGBTİ+'larla ilgili yayınlanan haberler incelenerek aşağıda belirtilen nitel alt araştırma sorularına yanıt aranmaktadır.

Çalışmanın nitel alt araştırma soruları ise aşağıdaki gibidir:

1. LGBTİ+'lar gazete haberlerinde hangi durumlarda ve hangi temsillerle yer almaktadır?
2. Haberlerde LGBTİ+'larla ilgili haberler, tüm eşcinselleri kapsayacak biçimde nasıl haberleştirilmişlerdir?
3. LGBTİ+'larla ilgili homofobik olmayan haberler hangi gazetede yoğunlaşmıştır?

4. LGBTİ+'ların temsillerinde kullanılan yaygın stereotipik ifadeler nelerdir?
5. Homofobik haberler arasında ötekileştirme derecesi açısından nasıl bir ayrım vardır?
6. Muhalif siyasi hareketler LGBTİ+'larla ilişkilendirilerek ya da LGBTİ+'lar muhalif ve hatta illegal siyasi hareketlerle birlikte nasıl haberleştirilmektedirler?

4.2.1. Gazete haberlerinde LGBTİ+ Temsilleri

Nitel analizle cevap aranan soruların başında LGBTİ+'ların, incelenen gazete haberlerinde hangi temsillerle yer aldıkları ve haberlerde kurulan temsilleri aracılığıyla toplumda homofobinin nasıl inşa edildiğinin görülebilmesi gelmektedir. Bu bağlamda incelenen haberlerde LGBTİ+'ların çok farklı şekillerde sunulduğu söylenebilir, ancak yine de yoğunluklu olarak altı temsil kategorisinde toplandığı tespit edilmiştir. Bu temsil kategorileri; LGBTİ+'ları cinsel kimliği ile tanımlama, suçla özdeşleştirme, hastalıkla özdeşleştirerek temsil etme, eşcinselliğin "itiraf" şeklinde temsili, aileyi tehdit eden bir unsur olarak temsil etme ve LGBTİ+'ları karikatürleştirerek temsil etme olarak sıralanabilir. İzleyen başlıklarda bu kategoriler ele alınmıştır.

4.2.1.1. Cinsel yönelimi vurgulama

Çalışmanın teorik kısmında Kristeva' dan (1991) alıntılanarak belirtildiği üzere benliğin inşası öznelerarası ilişki üzerinden kurulmakta ve "öteki" insan varlığının kendi benliğini kurma sürecinde ona ayna tutmaktadır. "Öteki" ise "iğrenç" olarak algılanan; sınırlara konumlara ve kurallara saygı göstermeyen şeydir. Aşına olunmayan tarzı, sıradanlığa, rutinlere ve/veya tekrara aykırılığı nedeniyle ilgi; kimi zaman da tepki çeker. Haber metinlerinde sıkça rastlanılan haber aktörünü cinselliği ile tanımlama, bu ilgi çekicilik nedeniyle tercih ediliyor olabilir. Özellikle söz konusu olan trans ve travesti bireyler olduğunda, onlarla ilgili yaşamlarındaki her türlü pratiğin cinsel kimlikleri üzerinden tanımlandığı görülmektedir.

Koçak Kurt'un (2013) LGBTİ+'ların gazete haberlerinde temsiliyi irdelediği çalışmasında bulguladığı gibi bu tez çalışmasının nitel analiz çerçevesinde incelenen haberlerde, haber aktörlerinin neredeyse tamamının cinsel yönelimi ile tanımlandığı ve sıfat kullanılarak haberleştirildiği görülmektedir. Haberlerin içeriğinde ve özellikle de başlıklarında haber aktörlerinin cinsiyeti ön plana çıkarılmaktadır. Heteronormatif

değerlere aykırı olmayan ve toplumun genel kabulü olarak sınırları belli bir dikotomi içerisine yerleştirilmiş kadın ve erkek kimlikleri habere konu olan olaylar çerçevesinde çoğunlukla vurgulanmazken, LGBTİ+'lar çoğunlukla cinsel yönelimleri yazılarak başlığa ve haber metnine taşınmaktadır. Kadın ve erkek bireylerin genel kabul gören, onaylanmış cinsiyetleri, onları tanımlamada bir temsil aracı olarak kullanılmazken, LGBTİ+'lar doğrudan doğruya cinsellikleri ile temsil edilmektedirler. Bu şekilde cinsiyeti ile temsil edilme, onları norm dışına çıkan "öteki" olarak betimlemektedir. Aşağıdaki haber başlıklarında da görülebileceği gibi habere konu olan LGBTİ+ aktörlerin cinsel yönelimi başlıkta ve haber metninde olması gereken bir haber unsuru olmamakla birlikte mutlaka yer almaktadır:

- "Paris'te Eşcinseller Trafiği Kilitledi" (Posta, 30.06.2002)
- "Eşcinseller eylem yaptı" (Birgün, 8.7.2004)
- "Yoko Ono'nun Gay Şarkısı Bir Numara" (Hürriyet, 6.11.2004)
- "Eşcinsel Valinin Sevgilisi Değil, Kurbanıyım" (Hürriyet, 15.8.2004)
- "Fransa'yı Kızdıran Poster: Mitterand ve Kohl 'Gay TV' Reklamında" (Hürriyet, 9.11.2004)
- "Travestiye ve İmama Cinsel Eğitim Desteği", (Hürriyet, 15.8.2004)
- "Gaylere karşı din adamları birleşti" (Birgün, 1.4.2005)
- Travestiler İçinde Ben Seni Seçtim" (Sabah, 9.5.2005)
- "Eşcinsel Rahipler, Kiralık Katil Tutup İntihar Etti" (Sabah, 9.2.2012)
- "Travesti Otomobilinde Öldürüldü" (Sabah, 31.3.2012)
- "Öpüşen din adamları ve evlenen eşcinseller" (Yeni Şafak, 2012)

POSTA

30.06.2002

PARİS'TE EŞCİNSELLER TRAFİĞİ KİLİTLEDİ

Tiraj: 0

Sayfa No: 13

St x Cm: 0

Paris'te eşcinseller trafiği kilitledi

Fransa'nın dört bir yanından gelen on binlerce eşcinsel, geleneksel "Gay Pride" (Eşcinsel Onuru) yürüyüşü için dün başkent Paris'te toplandı. Montparnesse Meydanı'nda öğle saatlerinde toplanan ve tekno, pop ve rock müziği eşliğinde yürüyen eşcinseller, gösterilerini akşam saatlerinde Bastille Meydanı'nda tamamladı. "Gay

Delanone

Pride" gösterisi ve okulların tatil olup tatilcilerin yollara dökülmesi yüzünden başkent Paris ve çevresinde dün trafik tamamen felce uğradı. Paris'in eşcinsel Belediye Başkanı Bertrand Delanone eşcinsellerin kortejinde yürüyen siyasetçiler arasında yerlerini aldı. Roma'daki eşcinsel yürüşüne ise 300 bin kişi katıldı.

Görsel 4.1. Cinsel Yönelimi Vurgulama Temsili Haber Örneği

Posta gazetesinde (30.06 2002)'de yayınlanan “Paris’te eşcinseller trafiği kilitledi” başlığı Paris’teki geleneksel Onur Yürüyüşü için atılan bir başlıktır. Haber yazım kurallarına göre, başlık haberin içeriğini doğru ve özetler nitelikte olmalıdır (Ceyhan, 2004). Haber başlığı olarak trafiğin kilitlenmesi gibi yanıltıcı ve sansasyonel bir ifade seçilmiş olsa da haber metninde trafiğin felç olma nedenleri arasında “okulların tatil olup tatilcilerin yollara dökülmesi yüzünden” trafik sorunu yaşandığı belirtilmektedir.

Haberde “Ne” sorusuna yanıt olarak “Paris’te Onur Yürüyüşü yapıldı” açıklanması da daha nötr bir giriş veya özet cümlesi olabileceken Posta gazetesi tarafından daha sansasyonel bir anlatım tercih edilmiştir: “Fransa’nın dört bir yanından gelen on binlerce eşcinsel, geleneksel ‘GayPride’ (Onur Yürüyüşü) yürüyüşü için dün başkent Paris’te toplandı” Giriş cümlesinde (lead) “onbinlerce eşcinseller” ve detay bilgi içeren san paragrafta “Paris’in eşcinsel Belediye Başkanı” ifadesiyle cinsel yönelimleri vurgulanmaktadır.

Medya simgesel yeniden üretim olarak, yani ifadeler, görüntüler ve yorumlar aracılığıyla, “biz” ve “ötekiler” yaratarak ayrımcılığı eker, yerleştirir ve yaygınlaştırır (Çelenk, 2010, s. 222). Haber medyası ayrımcılığı kullandığı dil ve söylem stratejileri aracılığıyla yapmaktadır. Bu başlıkta irdelenmeye çalışıldığı gibi olayın kendisi cinsel kimlik veya cinsel yönelimin açıklanmasını gerektirmediği halde olayın aktörlerinin cinsel yönelimini ısrarla haberlerde işaret etme ayrımcılığın ekilmesi, yerleşmesi ve yaygınlaştırılmasında önemli bir role sahip olmaktadır. Merve Diltemiz Mol, “Türkiye’de LGBTİ” olmak adlı kitap bölümünün girişinde şöyle demektedir:

LGBTİ+’lar, dünyanın pek çok yerinde olduğu gibi, Türkiye’de de her gün farklı biçimlerde tezahür eden ayrımcı pratiklerle karşı karşıya kalıyor. Varoluşun kendisi ayrımcılık için bir sebep oluşturduğunda, başka bir ifadeyle LGBTİ+’lar salt cinsiyet kimlikleri ve cinsel yönelimleri sebebiyle ayrımcılığa maruz kaldıklarında, ayrımcılığa karşı mücadele ve daha eşit bir dünyanın yaratılmasına dönük talep ve eylemler, hayatın her alanını içerecek şekilde genişliyor.

Diltemiz Mol’ un dikkat çektiği gibi haber metinleri LGBTİ+’ların cinsel kimlik veya cinsel yönelimlerinin sürekli altını çizerek onları ötekileştirmekte; eşcinsel bireylere yönelik ayrımcı bir dil ve söylemi kamusal alanda canlı tutma ideolojik rolüne yerine getirmektedir. Medyanın dolaşıma soktuğu ayrımcılık, toplumsal çoğunluklar

tarafından “bağımsız” ve “doğru” bilgi verme iddiası olan kitle iletişim araçları kanıt gösterilerek genel bir kanı olarak yerleşmektedir (Mol, 2018, s.152).

4.2.1.2. Şiddetle örülü yaşayanlar: suç faili veya kurban olarak LGBTİ+’lar

LGBTİ+’larla ilgili temsillerden bir tanesi de şiddet olayları dolayımında inşa edilmektedir. Söz konusu şiddetin bir kısmı da cinsel saldırı niteliğindedir. LGBTİ+’lar suç ve şiddet gibi olaylarda iki şekilde betimlenmektedirler: şiddetin faili (Suç makinesi travesti-Posta, 10.9.2023) veya şiddet kurbanı (Başkanı gay diye bıçakladı-Hürriyet, 2013).

Geleneksel ve yeni medyanın görsel, işitsel ve görsel-işitsel tüm mecralarında gerçek ya da kurgusal şiddet öğelerine sıklıkla yer verilir. Medya sektöründeki ticari kaygılarla izleyici veya okurun ilgisini çekmek için şiddet sıklıkla yararlanılan bir olgudur (Erdem, 2020, s.1206). Bu noktada şiddetin insanlar açısından neden haz veren seyirlik olgu olduğu da önemli bir sorudur ancak konunun bu boyutu tezin amaç ve kapsamı dışında olduğu için bu kısım detaylandırılmayacaktır. İletişim çalışmaları alanında, Gerbner Kültürel Göstergeler ve Ekme kuramında doğrudan medya-şiddet ilişkisi çalışılır. Bu kavramda televizyonu çok fazla izleyen insanların Medya mesajları ile izleyenlerin algısı kıyaslandığında şu görülür: TV’yi çok izleyen insanların az izleyen insanlara kıyasla, toplumsal gerçeklik algısı farklıdır. Televizyonu uzun saatler izleyenler, TV’nin onlara aktardığı şiddet gerçek hayattaki şiddet vakalarından daha yüksek orandadır. İzleyicilerin algısında bir gerçeklik bozulması/kayması yaşanır ve kendi çevresinde yaşanan şiddeti gerçek olarak kabul etmeye başlar (Baran ve Davis, 2003).

İnsanların algıladığı gerçeklik ise toplumsal gerçekliği yansıtmaz; gerçek yaşamda varolan şiddet vakaları veya şiddet gerçekliği medyadan izlenmiş olan ve toplumda olan mevcut şiddet gerçeğinden daha fazla olduğu şeklinde bir kavrayışıdır. Gerbner’in tanımladığı “Kötü Dünya Sendromu”una (the Mean World Syndrome) göre televizyonu çok izleyenler, tehlikeli ve kötü bir dünya tarafından kuşatılmış olduklarını düşünürler. Kötü Dünya Sendromuna kapılan insanlar, sokakların tekinsiz, insanları potansiyel suçlu ve kötülük yapabilecek kişiler olarak algılamaya başlar. Çalışmanın teorik kısmında da belirtildiği gibi temsiller, insanların öznel veya nesnel hakkında ne düşünmeleri gerektiği konusunda izleyici algısını etkileme potansiyeline sahiptir.

Meyer (2015), LGBTİ+'ların marjinalleştirilmesinin pek çok biçimi olduğu ve onlara yönelen şiddetin de homofobi olarak bunlardan biri olduğunu belirtir. Meyer'in de belirttiği gibi LGBTİ+'lara özellikle de seks işçiliği yapan travestilere yönelik cinsel şiddet veya cinayet olaylarında failin polis kayıtlarındaki ifadelerinin aynen haber anlatılarına taşınmasıyla homofobi söylemi yeniden üretilmiş olmaktadır. Örneğin, Posta gazetesinin (2.8.2011) haberinde "... travesti olduğunu görünce aralarında tartışma çıktı. Bu sırada bıçağını çeken ..." Failin sözü üzerinden atılan başlık ve kurulan haber metni tıpkı kadın cinayetlerinde olduğu gibi failin şiddet/suçunu gerekçelendirerek meşrulaştıma edimine girmektedir.

İlgili haber başlıklarına örnekler şöyledir:

- "Başkanı gay diye bıçakladı" (Hürriyet, 11.02.2013)
- "Suç üreten magandalar gizli eşcinsel olabilir" (Hürriyet, 14.05.2009)
- "Taliban militanı eşcinsel çıktı" (Posta, 01.10.2004)
- Murat Eşcinsel Cani Kurbanı mı? (Hürriyet, 9.8.2004)
- "Travestinin evinde çifte cinayet" (Posta, 26.2.2005)
- "Lezbiyen cinayetine ağır tahrik" (Sabah, 05.01.2005)
- "Suç makinesi travesti" (Posta, 10.9.2006)
- "Eşcinsel kovboylar gardiyanı yaktı" (Posta, 10.4.2006)
- "Eşcinsel Prensten Korkunç Cinayet" (Posta, 7.10.2010)
- "Lezbiyen ilişki yaşıyor diye sevgilisini öldürdü" (Birgün, 8.3.2011)
- "Seviştiği travestiyi boğazından bıçakladı" (Posta, 2.8.2011)

Gazeteciler haber konusu seçimi ve haber anlatılarını yapılandırmaları kuşkusuz bilinçli şekilde patriyarkal iktidarın pekiştirilmesi veya heteroseksüel ilişkileri ideolojik olarak yeniden üretimini hedeflemezler. Gazetecilik meslek söyleminde politika ve toplumsal olaylarla ilgili haberlerin tarafsız ve dengeli şekilde verildiği iddia edilse de haber, medya örgütlerinin kurumsal üretim süreçleri sonunda ortaya çıkan bir üründür ve üretim süreçlerinde meslek rutinleri ve değerleri iş başındadır. İlaveten medya kuruluşları kendi kârını düşünen birer ticari işletmedir ve neyin daha çok satacağı ile nelerin kendi şirketleri için fırsatlar sunacağı kârlılık açısından önem taşıyan konulardır. Dolayısıyla kurumsal süreçler, meslek pratikleri ve ekonomik nedenlerle medya toplumsal ve ekonomik olarak güçlü olanların bakış açısından dünyanın bir kısmını gösterir (Mayr, 2008, s.1-2). Ticari kaygılar gazetecileri ilgi çekmesi için sansasyonel

üslup kullanma, merak uyandırıcı başlıklar atma hatta şiddet “Seviştiği travestiyi boğazından bıçakladı” veya “Travestinin evinde çifte cinayet” ifadelerinde olduğu gibi pornografik hale getirmeye yönelirler.

Fürsich, temsillerin gerçekliği basitçe yansıtmaktan öte medya temsillerinin - örneğin film, sinema, fotoğraf ve gazeteler- gerçeği yapılandırdığını ve bu anlam üretim sürecinde belirli bir dünya görüşünü veya ideolojiyi normalleştirdiğini belirtir (2010, s.115). LGBTİ+’lar söz konusu olduğunda normalleşen ideoloji heteronormatif değerler ve heteroseksüel cinsel yaşamdır. Modern kent hayatında kuşkusuz suç, hırsızlık, şiddet gibi anormal durumlar vardır ve olmaya da devam edecektir.

Haberlerde LGBTİ+’lar şiddet maruz kaldıklarında olay olabildiğince detaylandırılmakta; anlatı duygusal bir üslupla öyküleştirilmektedir. Örneğin Sabah gazetesinin 16.12.2012 tarihli haberinde “... travesti, aracına bindiği kişiyle tartıştı Bizimkent Köprüsü altında çıkan tartışma sonrasında göğsüne isabet eden kurşunla ağır yaralanan Çağlıya, 52 basamak merdiven çıktıktan sonra köprüünün üzerinde son nefesini verdi”.

SABAH
16.12.2012
TARTIŞTIĞI TRAVESTİYİ GÖĞSÜNDEN VURDU

Tiraj: 330290
Sayfa No: 7
St x Cm: 56

Tartıştığı travestiyi göğsünden vurdu

Çağlıya, vurulduktan sonra güçlüğü çıktığı köprüünün üzerinde can verdi.

İstanbul Beylikdüzü’nde müşteri bekleyen Muhammet Çağlıya (19) isimli travesti, aracına bindiği bir kişiyle tartıştı. Bizimkent Köprüsü altında çıkan tartışma sonrasında göğsüne isabet eden kurşunla ağır yaralanan Çağlıya, 52 basamak merdiven çıktıktan sonra köprüünün üzerinde son nefesini verdi. Polis, sağ kapı camı kırık olan İzmir plakalı aracın sürücüsünü cinayet zanlısı olarak gözaltına aldı. Alınan bilgiye göre Avcılar tarafında müşteri bekleyen Muhammet Çağlıya isimli travesti, duran bir

araca bindi. Bir süre sonra köprü altına gelen sürücü, aracı durdurarak Çağlıya ile tartışmaya başladı. İddialara göre sürücü bir süre sonra belinden çıkarttığı tabancasını travestinin göğsüne doğrultarak ateş etti.

SON BİR CAN HAVLİYLE...

Arabadan çıkan Çağlıya, üst geçidin üstüne kadar yürüdü ancak orada yaşamını yitirdi. Polis, cesedin bulunduğu yerde sağ ön kapı camı kırık olan aracın sürücüsünü cinayet zanlısı olarak gözaltına aldı. **Barış SÖZAL**

Görsel 4.2. Eşcinsellerin şiddet faili olmalarının temsil edilişinin haber örneği

4.2.1.3. Eşcinsellerin hastalık ve AIDS ile özdeş kılınarak temsil edilmesi

İnsanların arkaik korkularından biri de hasta olma korkusudur. Mikroplar (bakteriler, virüsler) 4 milyar yıl önce yeryüzünde görülmeye başlamıştır ve Homo Sapiens’le mikropların etkileşimi, birbirlerini karşılıklı olarak evrilterek sürmektedir (Crawford, 2020). İnsanlık tarihi, kesin olarak bilinen kısmı denilebilecek yazının bulunduğu zamandan beridir, aynı zamanda “bir pandemiler tarihidir”dir. Lieberman

tarihteki en önemli örneklerinden biri olan 1348 ile 1350 arasında Kara Ölümün (veba) Avrupa nüfusunun üçte birini yok ettiğini söyler (2017, s.28).

Hastalık taşıdığına dair insan ya da hayvanlardan uzaklaşma ya da onları yaşam alanlarından çıkarma, bir anlamda insanlığın ilkel korkularındandır ve bu korku bazı durumlarda doğal ve aynı zamanda insanlık için faydalı olabilir. Ancak genelde bu ötekileştirme, konu hakkındaki bilgisizlikle birleştiğinde gerçek dışı söylemlere ve homofobik yargılara evrilmektedir. Özellikle HIV virüsünün yol açtığı AIDS'in neredeyse eşcinsellik hastalığı sayıldığı 1980'ler, tıpkı Ortaçağ'da frengiye karşı kilise iktidarının birleşmesi ve hastalığı bir sosyo-politik düzenleme aracı olarak kullanmasında olduğu gibi homofobik basmakalıp ifadeleri güçlendirmekte ve edilgen bir biçimde işlev gören bu yargılar LGBTİ+'ların yaşamdan izole edilmesiyle sonuçlanmaktadır. Bu duruma ilişkin haber örneği görsel 4.3'te yer almaktadır.

HÜRRİYET
21.11.2004
HIV'Lİ TRAVESTİ HASTALIK SAÇIYOR

Tiraj: 425940
Sayfa No: 7
St x Cm: 18

KARTAL'da fuhuş yaptığı gerekçesiyle jandarma tarafından yakalandıktan sonra serbest bırakılan "Arzu" takma isimli 27 yaşındaki F.Ö'nün alınan kan örneklerinde, AIDS'e neden olan HIV ile frengi

HIV'Lİ TRAVESTİ HASTALIK SAÇIYOR
mikrobu taşıdığı tespit edildi. 0-2 Otoyolu Kartal ve Sultanbeyli mevkiinde, para karşılığı erkeklerle birlikte olan travesti F.Ö. geçtiğimiz pazartesi Kartal Jandarma ekipleri tarafından gözaltına alınmış, Zührevi Hastalıklar Hastanesi'nde kan örneği alındıktan sonra serbest bırakılmıştı.

Jandarma yetkilileri, müşteri olarak kamyon şoförlerini seçen F.Ö. ile birlikte olanları, test yaptırmaları konusunda uyardı. F.Ö.'nün söz konusu virüsü ve mikrobu taşıdığından habersiz olduğu belirtildi. ■ **Orhan SAAT/İSTANBUL**

Görsel 4.3. HIV virüsü ile özdeşleştirilmelerine örnek teşkil eden haber örneği.

AIDS (*Acquired Immune Deficiency Syndrome*) HIV virüsü tarafından oluşturulan; Türkçe'de *Edinsel Bağışıklık Yetmezliği Sendromu* olarak adlandırılan bir hastalıktır. Kan ve korunmasız cinsel temas yoluyla bulaşan ve vücudun çeşitli dokularına yerleşebilen ve asıl etkilerini bağışıklık sistemi üzerinde gösteren bir virüstür. Eşcinseller ile AIDS arasında doğrudan bir bağ olmamakla birlikte LGBTİ+'ların tümü HIV virüsü taşıyıcısı veya AIDS hastasıymış algısı oluşturabilecek tarzda bir haber yapma eğilimleri görülmektedir. Araştırma kapsamında yer alan haber başlıklarının bazıları şöyledir:

- "LGBT flört uygulaması Grindr, kullanıcılarının HIV verilerini başka şirketlere verdi" (Posta, 4 Nisan 2018)
- "ABD: Eşcinsel erkeklerin kan bağışlamasına izin verilmeli" (Posta, 24 Aralık 2014)
- "Kızılay Başkanı: Eşcinsellerden kan almıyoruz" (Posta, 23 Aralık 2014)

- “Eşcinseller daha fazla intihar ediyor” (Sabah, 16 Ocak 2004)
- “Eşcinselliği beslenme alışkanlığı belirliyor” (Sabah, 4 Mart 2004)
- “HIV’li Travesti Hastalık Saçıyor” (Hürriyet, 21. Temmuz 2004)
- “AIDS’li travestinin kanı polise bulaştı” (Posta, 9 Ağustos 2004)
- “Eşcinselliği hastalık saydılar” (Birgün, 12 Nisan 2010)
- “Melike Sağlıklı bir kadın lezbiyen ilişki yaşamaz” (Posta, 19 Şubat 2010)
- “Eşcinsellere eşit AIDS tedavisi hakkı” (Birgün, 23 Haziran 2011)
- “Gay erkekte kanser riski iki kat fazla” (Hürriyet, 10 Mayıs 2011)
- “En Gay kimyasal: Serotonin” (Hürriyet, 25 Mart 2011)

HIV veya AIDS denilince akla eşcinsellerin gelmesinin nedeni, 1980’lerde ABD ve Avrupa’da güçlü konumda olan cumhuriyetçiler, muhafazakârlar, Vatikan ve kiliselerin büyük bir kampanya ile hastalığı siyasi ideolojileri gereği homofobik bir tavırla konumlandırmalarıdır. Etik ve politik alanda “eşcinsel hastalığı”, “zenci hastalığı” gibi söylemler üreten ve bu söylemlerin medyada dolaşımını sağlayan bu gruplar, hastalığın günümüzde hâlâ LGBTİ+’larla birlikte anılmasının başlıca nedenleri arasında sayılabilir. AIDS’i marjinal, “ahlaksız” grupların sorunuymuş gibi gören anlayışı, aslında her yaştan, her cinsel kimlikten, etnisiteden insanı eşit olarak ilgilendirip etkileyen bu hastalığı yanlış yansıtmakta ve karanlıkta bırakmaktadır (Köylü, 2012).

Koçak Kurt (2013), LBGTİ+’ların gazete haberlerinde belli kalıp yargılardan bağımsız olarak temsil edilmediklerini belirtir. Bu çalışmada da eşcinsellerin hastalık ve/veya AIDS’li insanlar olarak bir kalıp yargı ile temsil edildikleri görülmektedir. Özbek, 1980’li yıllarda cinsel yoldan bulaşan ve öldürücü olan AIDS hastalığı, hastalığın nedeni tıbbi olarak bilinmemesi nedeniyle eşcinsellere mal edildiğini ve hastalığın nedeninin LBGTİ+’lar olarak işaret edildiğini (2017, s.150) belirtir. Bugün AIDS’in heteroseksüel, homoseksüel ve/veya biseksüel ayrımı gözetmeksizin tüm kesimleri tehdit edildiği bilinmektedir. İstatistiklere göre en yoğun taşıyıcılar kadınlardır (Snowden, 2021, s. 537-538).

Biyopolitika konusunda çalışmalarıyla bilinen Agamben’e göre (2013) iktidara muhalefet eden veya egemen sistemi eleştiren insanlar potansiyel olarak “*hominessacri*”dir. Agamben bu ifadeyi, Antik Roma’daki Jüpiter Terminus isimli tanrının buyruklarına karşı gelen ve “*homo sacer*” (lanetli insan) olarak nitelendirilen ve

suçlular için kullanılan bu kavramdan esinlenerek kullanır. Sacer'i döverek öldüren kişi, Jüpiter'in vesilesi olarak görülerek ceza almamakta, yasa önünde çeşitli hafifletici nedenler gösterilerek affedilmektedir. Sacer'e uygulanabilecek her türlü olumsuzluk, şiddet ve ceza, doğrudan doğruya tanrının hükmünün vücut bulması olarak kabul görmektedir. İncinmiş tanrının intikamı için yardıma koşmak ve linçe katılmak haklı ve meşru bir gerekçe olarak görülür. Cinayete kurban gitse bile haber başlığında ya da içeriğinde "hastalıklı" olarak yaftalanan şahıs, Agamben'in sözünü ettiği "sacer" sıfatına karşı gösterilen ötekileştirme pratiklerinin kurbanı gibidir.

Posta gazetesi (17.06.2005) tarihli Posta gazetesi haberinde, HIV testine tabi tutulmadan sadece vücudunun kesilen noktaları kanadığı için AIDS'li tedbiri alındığı ifade edilmektedir. B.T.'nin AIDS'li olduğu kesin ve bilimsel olarak bir test ile bilinmediği halde bu şekilde damgalanarak haber yapılmaktadır. HIV virüsüne karşı bu korkuların yerleşmesi, incelenen haberlerin yayınlandığı tarihlerden çok daha önce başlamış olsa dahi bugün, aynı önyargıları besleyecek ve pekiştirecek biçimde devam ettiği görülmektedir. Tabloidleştirilerek sunulan bu haberler, konu hakkında bilgilendirici değil; basmakalıp fikirlerin ve homofobik tutumların sürmesine olanak verecek şekilde inşa edilmektedir: *"Olay yerine gelen polis, travesti B.T. 'yi görünce bu kez tedbirli davrandı. Elleri ameliyat eldiveni geçiren polisler, cop ve biber gazı kullanarak B.T ile arkadaşını etkisiz hale getirdi."* Agamben'in (2013) belirttiği gibi siyasal iktidar tarafından beden "normal"ın dışına çıktığı için şiddet uygulanabilen bir alan olmaktadır. Posta gazetesinin (17.06.2005) haberinde devletin baskı gücü olarak polisin şiddetini hak eden travesti olarak anlam inşa edilmekte ve ona uygulanan şiddet de meşrulaştırılmaktadır.

Polisin AIDS'li travesti önlemi!

Bursa'da 2 yıl önce gözaltına alındığı karakolun camlarını kırarak vücudunun çeşitli yerlerin kesen ve saldırdığı polisleri AIDS paniği yaşatan travesti B.T. (19) yine olay çıkardı. Önceki gece erkek arkadaşıyla gezerken,

alkolün de etkisiyle çevredekilere küfür edip bıçakla saldırı B.T., kavga çıkardı. Olay yerine gelen polis, travesti B.T.'yi görünce bu kez tedbirli davrandı. Ellerine ameliya eldiveni geçiren polisler, cop ve biber gazı kullanarak B.T. ile arkadaşını etkisiz hale getirdi. ■ DHA

Görsel 4.4. Doğruluğu bilinmemesine rağmen "AIDS'li" yaftalamasının görüldüğü haber örneği

Tıp, çok uzun bir süre eşcinselliği ve transseksüelliği hastalık olarak tanımlamıştır. Akıl almayacak yöntemlerle iyileştirmeye çalışılan eşcinseller, hem toplumun hem de iktidar aygıtlarının gözünde hasta olarak nitelendirilmişlerdir. Bugün, bu algının etkisi birçok kültürde devam etmektedir. "Öteki" nin hastalık taşıdığı ve bedensel anomalilerin "kötülük" le özdeşleştirildiği pratiklere dayalı tutumlar, uygarlık tarihi kadar eski olduğu söylenebilir. Ortaçağ hukuk sisteminde kambur ya da bedensel engellilerin suça meyilli olduklarına dair kesin yargılar bulunabilmektedir. Bugün de "hastalık" olgusu, normal ve anormal tanımlama ve temsil pratikleri içerisinde yerini almaktadır.

Dünya çapında en nüfuslu psikiyatri derneklerinden biri olan APA (American Psychological Association – Amerika Psikoloji Derneği), 1973 yılında eşcinselliği, akıl

hastalığı literatüründen çıkarmıştır. "Akıl Hastalıkları Teşhis ve İstatistikleri Klavuzu"ndan çıkarılan eşcinsellik, insanların normal çeşitliliklerinden biri olduğunu belirtmektedir (<http-3>). Dünya Sağlık Örgütü'nün (WHO) eşcinselliği hastalık literatüründen çıkartması, Amerikan Psikiyatri Birliği'ne göre daha geç bir tarihtedir. 1 Ocak 1993 tarihinde, "cinsel yönelim, tek başına, bir rahatsızlık/hastalık olarak kabul edilemez" şeklinde açıklamasıyla eşcinselliğin hastalık olmadığı onaylanmıştır (<http-4>).

Ana akım gazetelerde Posta, Hürriyet ve Sabah LGBTİ+ haklarıyla ilgili açıklama görülmezken Birgün gazetesi “Eşcinsellere eşit AİDS tedavisi hakkı” (Birgün, 23.06.2011) başlıklı haberini Dünya Sağlık Örgütü (WHO) açıklamasına dayandırarak haber yapmaktadır:

... eşcinsel erkeklerin AİDS hastalığından en çok etkilenen gruplardan biri olduğu, bununla birlikte tıbbi tedavi hizmetlerine erişimde bazı ülkelerde yasal olarak ya da uygulamada ayrımcılıkla karşı karşıya kaldıkları kaydedildi.

WHO'nun hükümetler, sağlık çalışanları ve eşcinseller için yayımladığı yeni yönergelerde ayrımcılığa karşı yapılması gerekenlerle ilgili olarak tavsiyelerde bulunulduğu ifade edildi.

Birgün gazetesinin (23.06.2011) haberi gerek sağlık çalışanları gerekse de LGBTİ+'ların bilgilenmesi açısından olumlu ve kamu yararı olan bir haberdir. Ancak hak haberciliği olarak nitelendirilebilecek bir habere seçilen “Eşcinsellere eşit AİDS tedavisi hakkı” başlığı içeriği tam olarak yansıtmamaktadır. Sağlık hizmetine erişim tüm cinsel kimlik ve cinsel yönelimlere sahip bireylerin birer vatandaş temel hakkıdır ve bu hizmete erişimde vatandaşlar eşit hakka sahiptir. Eğer uygulamada sorunlar yaşıyorsa bu söz konusu uygulamada bir hak ihlali ve/veya ayrımcılık olduğunun göstergesidir. Dolayısıyla Birgün gazetesinin haber başlığı olarak seçtiği ifade eşcinsellerin bu hakka yeni kavuştuğu gibi bir anlam veya gerçeklik inşası yapmıştır. Oysa haber metninde WHO referansı ile “tıbbi tedavi hizmetlerine erişimde bazı ülkelerde yasal olarak ya da uygulamada ayrımcılıkla karşı karşıya kaldıkları kaydedildi” denilmektedir. Başlık ile haber içeriği uyumsuzluk içermekte; Birgün gazetesinin söz konusu haber başlığı sansayonel bir üslup taşımaktadır.

Çalışmanın teorik kısmında da belirtildiği gibi Birgün gazetesi LGBTİ+'ların kamusal alanda görünürlüğü noktasında daha fazla haber yaparak ana akım gazetelerden ayrılmakla birlikte eşcinsel bireylerin sağlık hizmeti erişimi çok önemli bir sorun olsa da Birgün Gazetesi daha büyük bir haber yapabilecekken bu tercihi yapmamış; küçük bir haber olarak bırakmıştır. Böylelikle gazetenin haberi yapılandırma tercihi yani sağlık

hizmetine erişimde eşit hak sahibi olmaya dair gerçeklik inşası görünürlüğü azaltmıştır. Oysa LGBTİ+'ların sağlık alanında önemli sorunlarla yüz yüze geldikleri dile getirilmektedir. Bunlardan bir alıntı yaparsak:

Türkiye Cumhuriyeti yasalarında eşcinsellik bir suç ya da hastalık değildir. Bununla birlikte, LGBTİ+'lar küçük yaşlardan itibaren heteronormatif sağlık kavrayışının bir ürünü olarak, hasta ve sapkın olarak kabul edilmeye, bu süreçte doktor ve psikiyatrların kendilerini "tedavi" etmeye yönelik müdahalelerine maruz kalırlar. Aynı zamanda, güvenli bir cinsel hayata dair rehberlik hizmetlerinden, LGBTİ+'ların talep ve ihtiyaçları göz önünde tutularak güncellenmiş bir sağlık sisteminden mahrum oldukları gibi, özellikle translar, kendilerini tedavi etmeyi reddeden doktorların ayrımcı tavırlarıyla da yüz yüze kalmaktadır. Buna ek olarak, cinsiyet değiştirmek isteyen kimseler, geçiş sürecinde "üreme yeteneğinden yoksun" olduklarını belgelemekle yükümlüdür. Açık bir insan hakları ihlali olan bu düzenleme, geçiş sürecinin psikolojik, fiziksel ve maddi zorluklarına ek bir zorlama olarak ortaya çıkmaktadır (Mol, s.151)

Hürriyet gazetesinin (20.05.2012) "Eşcinsellik tedavi edilebilir'den döndü" başlıklı haberi önemli bir haberdır ve psikiyatr Dr. Robert L. Spitzer, 2001 yılında yazdığı makale ile eşcinselliğin terapi ile ortadan kaldırılabileceği yani iyileştirilebileceğini savunmuş ve LGBTİ+ derneklerinin tepkisini çekmiştir. 2010 yılında emekli olan psikiyatr görüşlerini değiştirmiş; terapi ile eşcinselliğin iyileştirilmesi yaklaşımının psikiyatri disiplini içerisinde yeri olmaması gerektiğini belirterek özür dilemiştir. Dış haberler servisi imzası ile yayınlanan haberin içeriği çok önemlidir; bir bilim insanının açıklamaları LGBTİ+'ların toplumsal yaşam koşulları özellikle de sağlık hizmetlerine erişimleri konusunda uzman görüşü olarak yol göstericidir. Ancak haber başlığı ironik bir üslupla verilmekte; uzmanın yeni bir perspektif önermesi alay içeren bir dille verilmeye devam etmektedir.

‘Eşcinsellik tedavi edilebilir’den döndü

DIŞ HABERLER SERVİSİ

KİMİLERİNE göre 20’nci yüzyılın en etkili psikiyatri uzmanı olan Dr. Robert L. Spitzer, eşcinsellerden özür diledi. Konu üzerinde uzun yıllar çalıştıktan sonra 2001 yılında bir makale yayımlayıp, eşcinselliğin terapiyle ortadan kaldırılabileceğini iddia eden Amerikalı profesör, eşcinsel örgütlerinin büyük tepkisini çekmişti. Uzun yıllar bu iddiasını sürdüren ve 2010 yılında emekli olan Spitzer, artık fikrini değiştirdiğini açıkladı. Columbia Üniversitesi’nin eski profesörü, vardığı yargının “vahim bir hata” olduğunu kabul ettiğini, eşcinsellerin terapiyle heteroseksüel yapılmaları gibi bir yaklaşımın psikiyatri biliminde yeri olmaması gerektiğini söyledi.

Özür borçluyum
80’li yaşlarda ve Parkinson hastası olan Spitzer, ilk araştırmasının çıktığı Lancet dergisinde bu kez “Sanırım eşcinsellere bir özür borçluyum” dedi.

Görsel 4.5. *LGBTİ+’ların hasta olarak sunumunun yapıldığı haber örneği*

Hürriyet gazetesinin (20.05.2012) “‘Eşcinsellik tedavi edilebilir’den döndü” başlıklı haberini biyopolitika açısından okumakta mümkündür. Bir psikiyatr emekli olduktan sonra hem eşcinselliğin terapi ile iyileştirilmesi perspektifinin yanlışlığını belirtmekte hem de LGBTİ+’lardan uzman olarak çalışırken yaptığı yanlış uygulamadan ötürü özür dilemektedir.

HIV virüsü en yoğun olarak kanda bulunur; vücudun diğer sıvılarından olan sperm ve vajina sıvısında önemli miktarlarda bulunmasına rağmen ter, salya ve burun akıntısında oldukça az miktardadır. Cinsel yolla bulaşan hastalıklardan biri olma nedeni ise “abrazyon/aşınma” sonucu oluşan kanamalardır. İstatistiklere göre en yoğun taşıyıcı ise kadınlardır (Snowden, 2021, s. 537-538). Hastalığın, istatistiki verilere göre en yoğun taşıyıcısı kadınlar olmasına rağmen eşcinsellerin bu hastalıkta öne çıkması, homofobi nedeniyle eşcinseller ile AIDS arasındaki bağın medya aracılığıyla daha öne çıkartılması ve sansasyonel bir biçimde inşa edilen haberler olabilir.

Görsel 4.4'te yer alan 17.06.2005 tarihli Posta gazetesi haberinde, HIV testine tabi tutulmadan sadece vücudunun kesilen noktaları kanadığı için AIDS'li tedbiri alındığı ifade edilmekte. B.T.'nin AIDS'li olduğu kesin ve bilimsel olarak bir test ile bilinmediği halde bu şekilde yaftalanarak haber yapılmaktadır.

4.2.1.4.Ünlülerin cinsel yönelimlerini itirafları

Türk Dil Kurumu sözlüğüne göre itiraf sözcüğü, “Başkaları tarafından bilinmesi sakıncalı görülen bir gerçeği saklamaktan vazgeçip açıklama, söyleme, bildirme” olarak tanımlanmaktadır. İtiraf kavramı, bir olguya olumsuzluk anlamı yükler. İtiraf edilen zararlı kabul edilir ya da eksiklik içerir. İtirafçı ise itirafın isim halidir ve itiraf eden özneyi anlatmada kullanılır. Türk Dil Kurumu sözlüğü itirafçı kavramına örnek olarak Tomris Uyar'ın şu sözünü kullanmaktadır: "Bazı kadın yazarlarsa her şeyi göze alıp itirafçı, iç dünyalarını açıklayıcı bir yol seçerler." Dolayısıyla kadın yazarlar açısından iç dünyalarını açmak kolay değildir; özellikle cinselliklerinin bastırılması gerektiği için kamusal alanda kadınların iç dünyalarını anlatmaları bazı şeyleri “göze almalarını” gerektirmektedir.

LGBTİ+'lar söz konusu olduğunda “itiraf” etme toplum tarafından genel kabul gören normlarının dışına çıkma; kadın ve erkek cinsel kimlikleri ayırımına dayalı ataerkilliğin dayattığı ikili cinsel kimlik ayırımı dışına çıkıldığının “itiraf” edilmesi anlamına gelmektedir. Ünlülerin cinsel yönelimlerini kamusal alanda açıklamaları kamusal söz üretme yetki ve gücüne sahip gazeteciler, köşe yazarları veya medya yöneticileri gibi profesyoneller tarafından “itiraf” kavramıyla haber medyasına taşınmaktadır. Haber söylemi yapılandırılırken ünlülerin kamusal alanda cinsel yönelimlerini açıklamaları “söyledi”, “dile getirdi”, “belirtti”, “açıkladı”, “dedi” gibi Türkçenin olanakları içerisinde pek çok kavram ile anlatılabilecekken gazeteciler tarafından itiraf kavramı tercih edilmektedir. Heteronormatif kültürün egemen olduğu bir toplumda heteroseksüel bir yaşam tarzına sahip olmadığını söylemek bazı şeyleri göze almak anlamına da gelmektedir. Bu noktada vurgulanması gereken bir diğer noktada Türkiye terör örgütleri ile mücadele eden bir ülke olarak terör örgütü mensuplarının itirafçı olduğu haberlerde sıklıkla kullanılan bir sözcüktür. Dolayısıyla “itiraf” kavramı suçlunun suçunu beyan etmesi ve/veya açıklaması şeklinde anlama da sahip olmaktadır. Haber metinlerinde LGBTİ+ ünlüler için sıklıkla kullanılan “itiraf etmek” suç çağrışımı da yapabilecek bir kavramdır.

İncelenen haberlerde çok fazla sayıda itiraf konulu haberlerin yayınlandığı görülmektedir ve bu haberler, eşcinselliğin “kabul edilemezliği”, belki “suç”, “norm dışı”, “anormal” vb. şekilde anlam çağrışımların sahiptir. Ünlülerin cinsel yönelimlerini itiraf etmelerini içeren temsil, eşcinselliğin saklanması gereken bir kötülük ya da eksiklik olduğu yargısını pekiştirmektedir. Konuyla ilgili haber başlıklarından örnekler aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- “Tatu itiraf etti: Lezbiyen değiliz” (Posta, 10.01.2004)
- “Nouma: ‘Ben Gay’im”” Pascal Nouma (Hürriyet, 25.04.2006)
- “Eşcinsel değilim, hiçbir zaman da olmadım” (Hürriyet, 2006)
- Ricky Martin’dan “Eşcinselim İtirafı” (Sabah, 31.03.2010)
- “20 Yıllık Eşini Şoke Etti: Ben ‘Gay’im”” (Posta, 20.08.2010)
- İngiltere Muhafazakâr Partili Adalet Bakanı Crispin Blunt’tır.
- “Benim kızım da eşcinsel” (Hürriyet, 15.10.2011)
- Haber aktörü Zenne filminin başrol oyuncusu Ünal Silver’dir.
- “Eşcinselim Deyince Hayranları Katlandı” Ricky Martin (Hürriyet, 26.03.2011)
- “İngiliz Hakem Ryan Atkin eşcinsel olduğunu itiraf etti” (Posta, 2017)

'Eşcinselim' deyince hayranlarım katlandı

■ Reha ERUS / ROMA

GRAMMY ödüllü Porto Rikolu şarkıcı Ricky Martin, eşcinsel olduğunu açıkladıktan sonra hayran sayısının üç katlandığını söyledi. Geçtiğimiz günlerde GLAAD (Karalamaya Karşı Eşcinsel İttifakı) isimli eşcinsel derneğinin her sene verdiği Vito Russo ödülünü kazanan 39 yaşındaki şarkıcı, "Eşcinsel olduğumu açıkladıktan sonra Twitter'daki 500 bin takipçi sayım, 1 milyon 800 bine ulaştı. İyi ki bu tür bir itirafa bulunmuşum. Hayatımdan memnunum" dedi.

Görsel 4.6.Ünlülerin eşcinsel olduklarını itiraf ettikleri haber örneği

Hürriyet gazetesinin (26.03.2011) "‘Eşcinselim’ deyince hayranlarım katlandı" başlıklı haberinde Ricky Martin’in, eşcinsel olduğunu açıkladıktan sonra hayran sayısının üç katına çıktığını ifade ettiği habere taşınmıştır. Eşcinsellikle sahne sanatları arasındaki bağ ve cinsiyetlendirilmiş meslek kategorilerinden biri olan ve eşcinselliğin görece daha "normal" karşılandığı sahne sanatları kategorisindeki cinsiyetçilik güçlendirilmiştir.

Çalışmanın literatür kısmında da belirtildiği gibi haber fenomenolojisi açısından bakıldığında toplum haberler aracılığıyla kendine bakmakta ve kendisiyle ilgili bilgilenmektedir. Eşcinsel yönelime sahip ünlüler "itiraf" ta bulunarak, norm dışına çıktıklarını kabul ediyormuş gibi bir anlamı inşa edilmeye çalışılmaktadır. Örneğin, Ricky Martin’nin yıllarca eşcinsel olduğu söylentilerini yalanladığı ancak "Artık bu sırrı içimde tutamıyorum. Gerçekleri açıklamanın zamanı gelmişti" demektedir. İngiltere Adalet Bakanı Crispin Blunt, "20 yıllık evli Bakan önceki gün düzenlediği basın toplantısıyla herkesi en çok da eşini şoke etti. Blunt, 'Ben gay'im (eşcinsel)' dedi.

Blunt'ın eşinin sinir krizi geçirdiği ve hemen boşanma davası açmak için mahkemeye başvurduğu öğrenildi.” Başlıklar gibi haber metinlerinde de toplumsal normların dışına çıkma vurgu almakta; LGBTİ+’ların cinsel yönelimlerini basın toplantısı veya muhabirlere söylemeleri Türkiye’deki ana akım gazetelerde bir “itiraf” olarak görülmektedir. Bu nedenle de eşcinsel olma durumu şoke edici, beklenilmedik bir durum/olay olarak betimlenmekte ve sansasyonel bir haber dili tercih edilmektedir.

Bowie, Lacan’ın kuramını yorumlayarak açıklamalarında belirttiği gibi özne ancak öznelarası bir ilişkide var olabilmektedir. Bir başkasına bakarak yani başkalarının aynasında kendini görerek benliğini kurmaktadır (Bowie, 1997, s.93). Gazetecilerin heteroseksüel bir yaklaşımla haber metinlerini yapılandırırken, eşcinsel olmayanlar da LGBTİ+’ların beyanlarına bakarak “norm dışına çıkmayanlar”, “makbul yaşayanlar” olarak kendi benliklerini kurmakta; norm içinde yaşayan normal “biz” içerisinde bireyler olarak kendi kimliklerini onaylamaktadırlar.

Bununla birlikte, ünlülerin cinsel kimliklerini itiraf olarak açtığımız bu başlıkta gazetecilerin hegemonik erkeklik duruşuyla olumsuz bir bağlam çizerek haber söylemlerini inşa etmelerine rağmen kamusal alanda cinsel kimliğin beyanı politik bir duruş ve LGBTİ+’ların kendilerini kabul ettirmeleri anlamında bir işleve de sahip olabileceğini unutmamak gerekir. Cinsel yönelimini “itiraf” edenler, mesleki kariyerlerinde belirli bir statü edinmiş dolayısıyla sembolik bir güce sahip olan bireylerdir. Her ne kadar ana akım medya özellikle dış basından çeviri olan haberler, LGBTİ+’ların kamusal alanda görünür olması anlamında bir işleve de sahip olabileceğini göz ardı etmemek gerekir.

4.2.1.5. Aileyi tehdit olarak eşcinsellik

Çalışmanın teorik kısmında Althusser’in (2000) aileyi devletin ideolojik aygıtlarından biri saydığı ve bugünün ailesinin heteronormatif değerlerin koruyuculuğu üzerine bir misyon taşıdığını aktarmıştık. Eşcinsellik bir taraftan aileye bir tehdit gibi sunulurken diğer taraftan da mizah nesnesi ve norm dışı yaşayanlar olarak betimlenmektedir.

- Gay Evliliği De Ne Demek? (Birgün, 7.10.2004)
- Eşcinselim Karımdan Özür Diliyorum (Hürriyet, 14.08.2004)
- Lezbiyen Aşk Kocayı Katil Yaptı (Hürriyet, 21.01.2004)
- Terminatör, Eşcinsel Nikahlara Çok Kızdı (Hürriyet, 22.02.2004)

- Babam Eşçinseldi Ailesini Terk Etti (Hürriyet, 2.03.2010)
- Lezbiyen Baba (Posta, 06.10.2010)

Birgün gazetesi (7.10.2004) gerçekte en çok hak haberciliği ve LGBTİ+ eylemlerini haber yapan gazete olmasına rağmen “Gay Evliliği Ne Demek?” haber başlığına Papa II. Jean Paul’ün eli havada, çatık kaşlarıyla hayli kızgın bir yüz ifadesi ve yüksek sesle konuştuğunu gösteren açık ağzı bir fotoğrafı eşlik etmektedir. Metinde ise “Avrupa’da yaygınlaşan gay evliliklerine karşı başlattığı mücadeleyi sürdüren Papa II Jean Paul Vatikan’ın St. Peter Meydanında İspanyol hacılara hitaben yaptığı konuşmada, medeniyetin temel görevinin kadın erkek evliliğini ve çocuk yapmayı teşvik etmek olduğunu söylerken, yaşından beklenmeyen bir dinamizmi içindeydi.” denilmektedir. Bu haberde din kurumu da ideolojik işlevini yerine getirmekte ve insanları heteronormatif bir yaşam tarzına davet ederken dinî bir söyleme başvurmaktadır.

Hürriyet gazetesi (22.02.2004), California eyalet valisi Terminatör filminin başrol oyuncusu Arnold Schwarzenegger’in eşcinsel evlilikleri eleştirisini içeren haberi şu başlıkla haber yapmıştır: “Terminatör, Eşcinsel Nikahlara Çok Kızdı.” California eyalet valisi olarak Schwarzenegger, San Francisco kentinde gay ve lezbiyen çiftlerin nikahlarının kıyılarak evlilik cüzdanı verilmesine tepki duymaktadır. Haberde San Francisco belediye başkanı, California eyalet anayasasında cinsiyet temelli ayrımcılığın yasaklandığı gerekçesiyle eşcinsel çiftlere evlilik cüzdanının verildiğini belirtmesine rağmen haberin başlığına bu ifade çıkarılmamakta, eşcinsel nikahlara öfke öne çıkarılmaktadır.

Görsel 4.7. Eşçinselleri aileyi tehdit eden bir unsur olarak temsiline haber örneği.

Foucault’nun 18. yüzyıl ortalarından itibaren iktidarın denetim mekanizmalarının değiştiğini belirtir. Ona göre, “tür-bedeni, canlı varlığın mekaniğinin etkisinde olan ve biyolojik süreçlerin dayanağını oluşturan bedeni merkeze almıştır: Bollaşma, doğum ve

ölüm oranları, sağlık düzeyi, yaşam süresi ve bunları etkileyebilecek tüm koşullar önem kazanmıştır; bunların sorumluluğunun yüklenilmesi bir dizi müdahale ve düzenleyici denetim yoluyla gerçekleşir: İşte bu da nüfusun biyo-politikasıdır” (Foucault, 2016, s. 99). Nüfusun biyopolitikası bağlamında eşcinsel evlilikler kabul görmemekte; “bollaşma, doğum” gibi olumlu olgular üzerinden kadın-erkek evliliği gerek yasalarla gerekse de din adamı -Papa II. Jean Paul-, siyasetçi -California eyalet valisi Terminatör filminin başrol oyuncusu Arnold Schwarzenegger- eşcinsel evlilikleri sert söylemleri ile eleştirmektedir. Böylece iktidarın yaşam üzerinde örgütlendiği iki kutup olarak karşımıza *beden disiplinleri ve nüfus düzenlemeleri* haber metinleri aracılığıyla çıkmaktadır. Nüfus düzenleme politikaları din, hukuk gibi toplumsal kurumlar tarafından yasaklanırken öznelere bedenleri de heteroseksist olmaya zorlanmakta; bunun dışında tercih yapanlar da gerek devlet mekanizmaları gerekse de kamusal alanda şiddet, dışlanma, ayrımcılık ve ötekileştirme gibi olumsuz tutum ve davranışlara maruz bırakılmaktadır.

Aile kurumu içerisinde ebeveynlerin eşcinsel bir yönelime sahip olması alaya alınan veya yadırganan bir durum olarak betimlenmektedir. Posta gazetesi (6.10.2010) “Lezbiyen Baba” başlığını seçerken kadınlara özgü bir cinsel yönelimi erkek rolü olarak baba ile birlikte kullanarak tezatlığın altını çizmektedir. Bir erkeğin cinsiyet değiştirmesi ve bunu da kızı ile paylaşması sonucunda “ilk başta şoke eden” ve “bir şok daha” ara başlığını kullanmaktadır. Oysa haberde spotu veya özetinde “Beckie, kızı ve sevgilisi Jasmine ile çok mutlu” ifadesi kullanılmıştır.

Posta gazetesinin (6.10.2010) haberi imzasız ve kaynak belirtilmeden basılan bir haberdur dolayısıyla haberin doğruluğu kuşkuludur. Gazetecilik literatüründe masa başında üretilen haber türüne giren bir metindir. Bu tezin konusu açısından önemli olan ailenin kendi iç ilişkileri açısından sorun görünmemekle birlikte haber anlatısında “şoke edici, tuhaf ve belki alay da” içeren bir metin yapılandırılmış olmasıdır.

Gazetelerin yaptıkları haberlerle eşcinselliğin aileleri dağıttığı ya da annelik, babalık gibi aile rollerinin ihmal edilmesine yol açtığına dair bir algı üretildiği gözlemlenmiştir. Evlatlarının eşcinselliği nedeniyle zarar gören aile fotoğrafları, eşlerinin eşcinsel ilişkileri nedeniyle dağılan aileler vb. gibi haber sunumlarıyla meşru sayılan kadın ve erkek evliliğinin sınırlarını, LGBTİ+’ların tehdit ettiğini öne süren bir temsiller görülmektedir.

Hürriyet gazetesi, muhabir imzalı olarak Hollywood starı Robert De Niro'nun babasıyla ilgili açıklamasını haber başlığına şöyle taşımaktadır: “Babam eşcinseldi ailesini terk etti.” (Hürriyet, 2.3.2010). Haber metninde “Oscar ödüllü ünlü ABD’li aktör Robet De Niro ailesiyle ilgili açıklamalarda bulundu. İtalyan yönetmen Giuseppe Tornatore’nin yeni filmi “Tutti Stanno Bene’de” (Herkes İyi) başrol oynayan aktör, kendisiyle aynı adı taşıyan babasının eşcinsel olduğunu ve annesi Virginia Admiral ile kendisini 6 yaşındayken terk ettiğini açıkladı. 1993 yılında hayatını kaybeden babasının eşcinsel olduğunu öğrenince ‘perişan olduğunu’ söyleyen aktör ‘Bu acıyı şimdiye kadar çektim. Babamın şair Robert Duncan, yazar Tennessee Williams ve ressam Jackson Pollock ile ilişkileri oldu’ dedi”.

Hürriyet gazetesi (2.3.2010), De Niro’nun ifadesine dayandırarak babasının ailesini terk etme nedeninin eşcinsel yönelim olarak açıklamaktadır. Başlıktakine benzer bir neden-sonuç bağı haberin ana metninde de yapılmakta, eşcinsel olduğu için evi terk eden baba nedeniyle 6 yaşında bir çocuğun üzüntüsü “perişan oldum” şeklinde açıklanmaktadır. Dünyanın birçok yerinde aileler çocuklarına zarar verebilmektedirler. Heteronormatif değerlere uygun bir kadın ve bir erkekte oluşan ailelerin çocuklara karşı uyguladıkları şiddet haberlerinde onların cinsiyetleri vurgulanmazken, eşcinsel bireylerden oluşan ailelerin cinsiyetlerinin vurgulanması ve eşcinsel çiftlerin oluşturduğu aileler hakkında, çocuklarının ya da aile bireylerinin bir başarı hikayesini konu alan hiçbir olumlu habere rastlanmaması; incelenen haberlerin üretim aşamalarına sızmış bir homofobik tavrın göstergesi olduğu söylenebilir.

4.2.1.6. Karikatürize etme ve gülünç düşürme

Mizah, hayatın komik ve anlamsız taraflarına ilişkin değerlendirme yetisidir. Mizah, noksanlıklarda ve zayıflıklarda dahi gülmenin oluşmasını sağlayabilir. İyi geliştirilmiş bir mizah algısı için yaratıcılığa sahip olunması gereklidir. Bazen karşıdaki kişinin eksik yönü anlatılmak istendiğinde de mizaha başvurulmaktadır ancak bu noktada karşılıklı hoşgörünün de olması gerekmektedir. Bir işçinin işverenine yaptığı espriler, komedyenlerin siyasetçileri hedef aldığı parodiler ya da karikatürler, karşı tarafın mizah anlayışına sığınarak yapılmaktadır (Yardımcı, 2010, s.3). Mizahın temelinde gülme eylemi bulunmaktadır. Bu eylem sosyal bir bağlam ile değerlendirilmelidir çünkü gülme karşılıklı etkileşim ile gerçekleşir ve insan toplum

içerisindeyken gülme eyleminin karşılığını görür. Örneğin tek başına gülen insana pek rastlanmaz. Bu sebeple mizah ve işlevleri toplumsaldır.

Bakhtin'e göre, Antik gelenek, gülmeye ilişkin edebi geleneğin bir savunusunu sunan ve bu geleneği hümanist fikirler alanına yerleştiren Rönesans için, temel bir anlama sahiptir. Rönesans'a özgü gülme pratiğine gelince, bu pratik her şeyden önce, folk mizahına ilişkin ortaçağ kültürünün gelenekleri tarafından doğrudan doğruya sürdürüldüğünü görmeyiz; Rönesans'ta tamamen yeni ve daha üstün bir varoluş aşamasına girerler. Ortaçağ'da folk mizahı yüksek ideoloji ve edebiyatın resmi alanının dışında var olmuş ve gelişmişti; ama tam da gayri resmi varoluşundan dolayı, olağandışı radikalizm, özgürlük ve acımasızlık taşıyordu. Bir taraftan gülmeyi yaşam ve ideolojinin her resmi alanında yasaklamış olan Ortaçağ, diğer taraftan da ona bu alanlar dışında olağandışı serbest ve kuralsız olma ayrıcalığını bahşetmişti: Pazar meydanında, bayramlarda, karnavalesk eğlence edebiyatında Ortaçağ gülmesi, bu ayrıcalıkları yaygın olarak kullanmayı biliyordu (Bakhtin, 2001, s.92).

Mizahın akli ve yaratıcı bir unsur olduğu ilk olarak 15. yy. da kabul edilmiştir. Ancak nasıl kullanıldığı 16. yy.a doğru araştırılmaya başlanmıştır. 18. yy. da mizah yapanlar, sanatsal ve edebi metinlerde mizahı kullanmaya yetenekli kişiler olarak görülmeye başlar. Böylelikle mizah yavaş yavaş günümüzdeki anlamına yaklaşır ve bu dönemde mizah, zekâ ve maskaralığı da içine alan bir terim olarak kullanılmaya başlar (Yardımcı, 2010, s.5).

Mizah, sözlü (örn. şakalar), grafik (ör. karikatürler), akustik (örn. komik müzik) veya davranışsal (ör. pandomim) olmak üzere çeşitli modlar içerebildiğinden mizahı alımlayıp anlamlandırma süreci görünenden daha karmaşık hâle gelmektedir. Bu durum, mizah çalışmalarını kültürle bağlantılı “dil” konusu ile daha tekil bir süreç olan “bilişsel” yapıları düşünmeye, bu kavramların arka planını çözümlemeye yöneltmektedir (Baş ve Ulu Aslan, 2020, s.151).

“Ötekilerle” ilişkileri ya birey/grup, ya da grup/grup biçiminde gerçekleşen insanlar arası iletişimde mizahın en görünür işlevi olan “dil” söz konusudur. Özellikle mizahın belirli bir dille olan ilişkisi içinde ortaya çıkan dil meselesinde, mizahın etkili olabilmesi için, neye gönderme yaptığının, hangi bilinen kültürel, toplumsal veya dilsel bağlama dayandığının anlaşılması gerekir (Fenoglio ve Georgion, 2007: 9).

Queer kimlikleri nedeniyle eşcinsel bireylerle ilgili haberlerde mizahtan yararlanıldığı; “eğlendirici” başlıklar atıldığı görülmektedir. Queer kimlikler mizahî bir

üslupla veya ironik şekilde bazı haberlere konu yapılmaktadır. Bu noktada Feneglio ve Georgion'nun dile getirdiği gibi “Hiciv, ironi ve alay daha saldırgandır; ... güncel yaşam içinde fazla ciddiye alınan olaylara karşı bir tepki olarak kullanılırlar. Özetle, kendilerini biraz fazla ciddiye alanları ciddiye almamanın bir yolu olurlar. Saldırganlığı kullanan alay, hiç kuşkusuz karikatürün ve çeşitli siyasi hiciv biçimlerinin temel kaynaklarından biridir.” (Feneglio ve Georgion 2007: s.8)

Fotoğraf olmayan bazı haberlere gazete tarafından karikatür çizildiği görülmektedir. Örneğin, Posta gazetesinde yayınlanan “Gay’ler Kırkpınar’a gitmekten vazgeçti” başlıklı haberde çizilen karikatürde arkada tarafta üstü çıplak bir Kırkpınar güreşçisi yer alırken ön tarafta daha minyon ve üzerine kırmızı çarpı işareti konulmuş bir erkek çizilmiştir. Güreşçi düşünceli, gey olduğu ima edilen erkek figürü gülümser bir yüz ifadesine sahiptir. Söz konusu yüz ifadeleri kısa haber metnini yansıtmaktadır. Haber metnin de “Hazırladıkları internet sayfasında yağlı güreşleri izlemek üzere Kırkpınar’a tur düzenlediklerini açıklayan ve pehlivanlardan tepki gören ‘gay’lar bu geziden vazgeçti. ‘Gay’lerin vazgeçmesi en çok otel yöneticilerini sevindirdi. Otel yöneticileri, ‘Otellerimizde ‘gay’ler ve pehlivanlar birlikte kalacaktı. Bundan endişe duyuyorduk. Şimdi rahatladık’ dedi.” Bu haber görünürde ciddi bir haberdur ve tırnak içerisinde bir alıntı ile otel yöneticilerinden görüş alınmış izlenimi yaratmaktadır ancak burada Kırkpınar’a tur düzenlemek isteyen eşcinsel topluluk ile alay etmektedir.

POSTA

06.06.2000

GAY'LER KIRKPINAR'A GİTMekten VAZGEÇTİ

POSTA

07.07.2003

TRAVESTİYİ E-5'TE ARAÇTAN ATTILAR

Tiraj: 400916

Sayfa No: 5

St x Cm: 16

Travestiyi E-5'te araçtan attılar

İstanbul'da E-5 Karayolu'nda, bir travestiye ait ceset bulundu. E-5 Karayolu Haramidere mevkiinde refüjün yanında bir ceset gören vatandaşlar, jandarmaya bildirdi. Olay yerine giden jandarmanın yaptığı incelemelerde, üzerinden kimliğini belirlemeye yarayacak herhangi bir belge çıkmayan 30 yaşlarındaki kişinin, travesti olduğu ve kafasında yara izleri bulunduğu anlaşıldı. Cesedi Özel Ugur Hastanesi'nin morguna kaldırılan travestinin, hareket halindeki bir araçtan atıldığı sanılıyor. (aa)

Görsel 4.8. ve 4.9. Eşcinsellerin karikatürize edilme haber örneği

Posta gazetesinin 7.7.2003 tarihli “Travestiyi E-5’te e araçtan attılar” başlıklı haber metninde hareket halindeki araçtan atıldığına düşünüldüğü belirtilen küçük haberde fotoğraf olmadığı için bir karikatür kullanılmıştır. Karikatürdeki karakter haberin içeriği ile uyumlu; başı biraz öne eğik ve hüzünlüdür.

Posta gazetesi (6.7.2002) “Travesti Bilmecesi” başlıklı küçük haberinde Samsun 2’nci Ağır Ceza Mahkemesi’nde görülen gasp duruşmasında, Hakim Ahmet Akyüz travesti Hayati Yangöz’e nasıl hitap edeceğini şaşırdı. Akyüz, mahkemeye kadın giysileriyle gelen Yangöz’e “Kızım olayı anlat. Pardon oğlum diyecektim, beni de şaşırttın” dedi. Travesti Hayati Yangöz, “Ben görünüş olarak kadınıma ama siz istediğiniz gibi hitap edebilirsiniz” diye yanıt verdi. Bu haber hiç yapılmamış olsaydı kamuoyunun bilgileneceği açısından bir kayıp olmayacağı açıktır. Bununla birlikte, “Travesti Bilmecesi” başlığıyla merak uyandırılarak, Doğan Haber Ajansı imzasıyla verilen haber metninde Posta Gazetesi okuru güldürme amacı taşımaktadır. Burada gülünç kılınan ise bir travestidir. Fenoglio ve Georgion’nun (2007) işaret ettiği gibi Posta Gazetesi hegemonik erkekliğin söylemini kullanarak, travesti, gey veya LGBTİ+’ları ciddiye almamakta, alay konusu olacak nitelikte haberler yapmaktadır.

Sabah Gazetesi (23.10.2002) tarafından şaşırtıcı, şok edici veya beklenmeyen bir şeyin gerçekleşmesi haber değerliliğinden hareketle, “Müstakbel Damadı Eşcinsel Çıktı” başlıklı bir haber yapılmıştır. Haberin spotunda olay şöyle özetlenmektedir: İtalya Başbakanı Berlusconi’ nin çilesi bitmiyor. Hamile kızı Marina’yı erkek arkadaşı Maurizio Vanadia ile evlendirmeye uğraşan başbakan, genç adamın daha önce bir erkekle ilişkisi olduğu haberini duyunca şok oldu.” Haberde Berlusconi’nin düşünceli bir fotoğrafı haber metninin yanında basılarak onun duygu durumu ile haberin içeriği bütünleştirilmeye çalışılmıştır.

Posta gazetesi (18.6.2011) “Gay aşığı damadı kaçırdı” başlıklı haber Çin’de yaşanan bir olayı anlatmaktadır. Haberin özeti şöyledir: ”İnanılmaz ama gerçek...Gelinle damat nikah salonuna girerken baskına uğradı! Damadın erkek sevgilisi çiftin yolunu kesti. Eşcinsel (gay) damadı alıp kaçtı.” Kaynak belirtilmeyen haberde “komik” ve “ilginç” olduğu düşünülen olan haber yapılmıştır. LGBTİ+’lar mizahın nesnesi olarak görülmekte ve gülünce olayların aktörleri olarak sunulmaktadır.

4.2.2. Bireysel Olayların Genelleştirilmesi

Haberin, toplumsal olarak kurulan ve aslında çok sesli olan gerçekliği bir noktaya kadar inşa ettiği, toplumsal etkileşimler sonucunda diyalojik²¹ olan yapısının iktidarın çehresini yansıtan bir monolojiye doğru kapatılarak toplumsal gerçeklik yeniden üretilir. Gerçekliğe yönelik uzlaşımların heteronormatif değerler içerisinde bir çeşit monolojiye dönmesi ve egemen erkekliğin dili ile yansımalarını sağlayan bir kısım haber, eşcinsel kişi ve grupların eylemlerini, tüm eşcinselleri kapsayacak şekilde genişleterek sunulmakta ve LGBTİ+’larla ilgili tutum ve düşünceleri inşa ettiği ve halihazırda kurulmuş olan yargıları yeniden ürettiği görülmektedir. İnsanlardan bağımsız ama uzlaşma ve algılama doğrultusunda bir o kadar da insana içkin olarak kurulan gerçeklik; dilin ürettiği temsil sistemleri ve paradigmlar sayesinde, daha önceden hakim olan yargı ve fikirleri taşıyabileceği gibi aktif bir şekilde yeniden tasarlayarak metin içerisinde de üretmektedir. İnsana içkin olarak kurulan gerçeklik; dilin ürettiği temsil sistemleri ve paradigmlar sayesinde, daha önceden hakim olan yargı ve fikirleri taşıyabileceği gibi aktif bir şekilde yeniden tasarlayarak metin içerisinde de üretebilir. Kendisini gerçeğin temsili ve gündelik bir olayın yaşam bilgisi olarak sunan haber metni bu anlamda, ele aldığı konu ile ilgili gerçekliğin çokkatmanlılığını sekteye uğratarak onu, heteronormatif değerler içerisinde toplumsal oydaşma sağlanmış egemen söylemler dahilinde yeniden sabitleyebilir. Bu sabitleme yollarından biri de ötekileştirilmiş grubun içerisindeki kimi öznelerin toplumsal değerler açısından sorunlu ya da toplumsal uzlaşımlar gereği suç sayılan eylemlerini haber olarak iletirken tüm grubu yargılayacak şekilde ifadeler kullanmak, genellemek şeklinde gerçekleştiği görülmektedir. Kimi zaman haberlerin başlıkları bu genellemelere neden olabilmekteyken kimi zaman ise haberin girişinde buna neden olan ifadelere rastlanmaktadır. Bu ifadelerin, LGBTİ+’lar hakkında çeşitli basmakalıp fikirlerin toplum içerisindeki tutunumunu güçlendirdiği söylenebilir.

²¹ Anlamlar arasında karşılıklı etkileşimleri ve çok sesliliği temel alan dilbilimsel yaklaşım. Mikhail Bakhtin’in ortaya koyduğu bu kavram, metnin kültürün ona sunduğu geniş çerçevede içerisindeki anlaşılabilirlik olanaklarının zenginliğine gönderme yapmaktadır. Diyalojik bir konuşmada hedef ve bireysel tutumların baskısına maruz kalınmaz, tersine serbestlik hissiyle her sıra alısta karşılıklılığı gözeterak tekrar düzenleyip bir biz olarak konuşulur (Yıldız, 2014).

Travestilere karşı özel tim kuruluyor

İstanbul Emniyet Müdürlüğü, otoyol kenarlarında müşteri bekleyen ve çirkin görüntü oluşturan travestilere karşı özel tim kuruyor. 50 polisten oluşacak travesti timi üyelerinde meslekte en az 5 yıl deneyim aranacak. Time Çevik Kuvvet Şube Müdürlüğü'nde çalışmış, toplumsal olaylarda görev almış ve fizik gücü yerinde polisler seçilecek. 24 saat görev yapacak ekibin müdahale sırasında robocop gibi giyineceği öğrenildi.

Görsel 4.10. *LGBTİ+* genelleme haber örneği

Görsel 4.10.'da yer alan, 07.07.2005 tarihinde yayınlanan Posta Gazetesi haberinde hem haber başlığında hem de haberin metninde travestilere yönelik “otoyol kenarında müşteri bekledikleri” imajı çizilmiştir. Bu imaj bu eylemi gerçekleştiren bir grubu değil, tüm travestileri kapsayacak şekilde ifade edilmekte ve bir cinsel kimlikle ilgili basmakalıp düşünceleri pekiştirmektedir.

Benzer şekilde görsel 4.11.'de yer alan haberin başlığının aynı cinsel kimliğe sahip tüm bireyleri kapsayacak şekilde kullanıldığı görülmektedir. Haberin başlığında “Ukrayna’da travesti krizi” söyleminde “travesti” ve “kriz” vurgularıyla tüm travestilerin kriz yaratabileceği ve kriz üretebileceği algısını okuyucularda pekiştirmektedir.

Ukrayna'da travesti krizi

UKRAYNA, Eurovision Müzik Yarışması'nda ülkeyi temsil edecek isim yüzünden tam anlamıyla birbirine girmiş durumda... Ülkeyi yarışmada temsil edecek olan kişinin Verka Serdyukha isimli bir drag queen (travesti) olmasına tepki gösteren aşırı milliyetçiler "Ülkemizin gururuyla oynuyorlar" diyerek sokaklara döküldü. Pazar günü ülkenin birçok kentinde sokaklarda gösteriler yapan milliyetçiler, ülkenin yarışmadan çekilmesini istedi. Milliyetçiler, gelecek ay yapılacak yarışmada Verka'nın yer almasının ülkenin uluslararası arenadaki imajını zedeleyeceğini belirtirken, birçok Ukraynalıya drag queen'in kazanacağına inanıyor.

Görsel 4.11. *LGBTİ+* genelleme haber örneği

Tüm eşcinselleri kapsayacak şekilde inşa edilmiş haber başlıklarına şu haberler örnek verilebilir:

"Travestilerden Karşı Eylem" Posta, 15.10.2012

"Travesti Töresi" Hürriyet, 07.10.2011

"İlişkilerini Bitiren Biseksüeller mi?" Hürriyet, 20.11.2011

"Travestiler Yolunu Kesti" Posta, 14.01.2011

"İranlı Eşcinseller Kayseri'ye Kaçıyor" Posta, 16.02.2010

"Travestiler Cinayet Davasına Akın Etti" Sabah, 10.12.2010

"Travestiler Saldırdı" Hürriyet, 06.01.2006

"Lezbiyenlerden Ödül Aldı" Posta, 28.04.2004

4.2.3.LGBTİ+'larla ilgili homofobik olmayan haberler

1980 sonrası neoliberal politikaların kamuoyunda rasyonelleşmesinin bir çıktısı olarak görülebilecek haberlerdeki tabloidleşmenin yayılması ile basının bilgilendirici işlevleri ikincil plana atılmıştır (Aydın, 2009, s.38). Sansasyonel haberler, şöhretlerin

özel yaşamının öne çıkartılması ve “üçüncü sayfa haberleri” türündeki haberlerin hemen her konuya sirayet etmesi ve farklı sayfalarda da görülmesi; birçok gazetenin fikir gazetesi olma niteliğini sekteye uğratmıştır. 1980 darbesi sonrasındaki yoğun sansürün bu konuları öne çıkaran bir iklimi dayatması ve bu iklimin etkileri, 1990’lardan itibaren ticari televizyonların habercilik anlayışları ile rekabet de; incelenen gazetelerin oluştuğu atmosferi ve LGBTİ+’ların yaşamlarının seyirlik bir gösteri gibi sunulmasının nedenlerini açıklar gibidir. Toplumsal düzeyde yaşanan depolitizasyon, kitlenin en sıradan güdülerine ve homofobik basmakalıp fikirlerine uyumlu haberler üretilmesini de beraberinde getirmektedir. Haberlerin toplumsal meseleleri kişileştirmeye yönelik tutumu, haberin ele aldığı konuyla ilgili bilgilendirici ve sorgulatici işlevlerini yerine getirememesine, konuyu monolitik bir söylem içerisine hapsetmesine neden olmaktadır. LGBTİ+’ların yaşamlarındaki çeşitli felaketlerin sosyolojik-siyasal- ekonomik bağlamlarından kopartılarak tabloidleştirilerek ve birçok haberde görüldüğü üzere homofobik yargılarla inşa edilerek sunulması, iktidar ve tahakküm ilişkilerini perdelemektedir.

İncelenen gazetelerde LGBTİ+’larla ilgili olumsuz olarak nitelenen homofobik haberlerin her gazetede aynı yoğunlukta olmadığı gözlemlenmiştir. Gazeteler yayın politikaları ve dünya görüşleri itibariyle bu konuyla ilgili olayları ve bu gruba dahil olan insanları kimi zaman hiç ele almayarak bir çeşit karartma uygulamış, kimi zaman magazinleştirerek ya da saldırgan bir mizah tavrıyla haberi kurmuş ya da kimi zaman hak taleplerini öne çıkartarak nötr ve hatta olumlu sayılabilecek bir ifadeyle sunmuştur.

İncelenen haberlerin olumlu yargı bildiren, bir başka deyişle homofobik olmayan örneklerinin sayısının 112 olduğu yukarıda belirtilmiştir. 112 olumlu haberin 43 tanesi Birgün, 29 tanesi Hürriyet, 24 tanesi Posta, 16 tanesi Sabah gazetelerinde yer alırken Yeni Şafak Gazetesi’nde LGBTİ+’larla ilgili hiçbir olumlu yargı içeren habere rastlanmamıştır. Olumlu ya da olumsuz bir yargı görülmeyen ve nötr olarak kategorize edilen 63 adet haberin ise 27 tanesi Birgün’de 21 tanesi Hürriyet’te, 10 tanesi Posta’da ve 5 tanesi Sabah gazetesindedir. Yeni Şafak gazetesinde konuyla ilgili nötr bir haberle de karşılaşılmamıştır. Daha önceki analizlerde görüldüğü üzere Yeni Şafak gazetesi LGBTİ+’larla ilgili bir karartma uyguladığı iddia edilebilir.

İncelenen gazeteler içerisinde olumlu ve nötr haber sayısı dikkate alındığında Birgün Gazetesi’nin haberlerinin konuları ve olayları işleyiş biçiminin, diğer gazetelere göre çok daha fazla bilgilendirici ve hak arama taleplerini öne çıkartan şekilde haberi

kurduğu iddia edilebilir. Birgün Gazetesi'nde; örgütlerin ve uzmanların görüşleri, eşcinsellikle ilgili olumlu rol modelleri sunma, homofobik siyasetleri ve kanaat önderlerini olumsuz sıfatlarla sunma ve eşcinsellere yönelik olumlu bir bakış açısı olan haberlere rastlanmaktadır. Hatta bazı haberlerde, basındaki homofobik tavırlı haberleri deşifre edici şekilde açığa vurmakta ve haber yapmakta, nefret söylemi içeren ve homofobinin ayyuka çıktığı haber örneklerini haber yapmaktadır. Liberter sol anlayışa sahip olduğu iddia edilebilecek yayın politikalarına sahip Birgün Gazetesi'nin LGBTİ+'larla ilgili haberleri, diğer gazetelere kıyasla görece daha fazla özgürlükçü ve eşitlikçi sayılabilir.

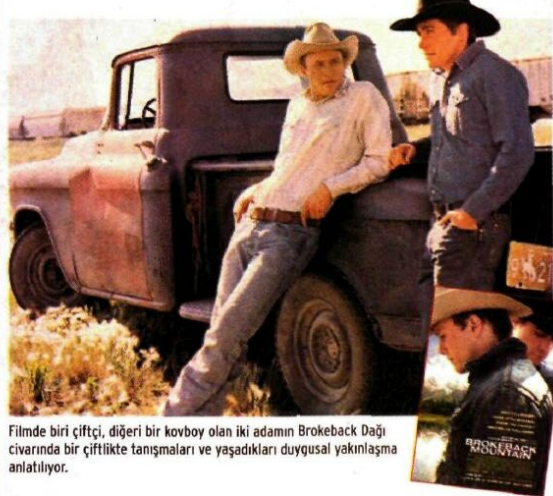
Görsel 4.12. Birgün Gazetesi örgütlerin seslerine ve duyulmalarına destek olan haber örneği.

Birgün Gazetesi'nde; örgütlerin ve uzmanların görüşlerin ilişkin olarak sunulan haber örneği görsel 4.12.'de, olumlu rol modelleri sunma örneği haber görsel 4.13.'te sunulmuştur.

Altın Küre'de zafer eşcinsel kovboyların

7 dalda ödüle aday gösterilen 'Brokeback Mountain' adlı film, 4 ödül kazanarak, 63. Altın Küre ödüllerine damgasını vurdu. Yönetmen Hany Ebu-Assad'ın 'Paradise Now' filmi de en iyi yabancı film seçildi

Filmde biri çiftçi, diğeri bir kovboy olan iki adamın Brokeback Dağı civarında bir çiftlikte tanışmaları ve yaşadıkları duygusal yakınlaşma anlatılıyor.

Sinema endüstrisinde "Oscar'ın habercileri" diye adlandırılan ve televizyon dünyasının en çok önem verdiği ödüllerden olan Altın Küreler, Los Angeles'ta düzenlenen törenle sahiplerini buldu. Venedik Film Festivali'nde Altın Aslan'ı kazanan Ang Lee imzalı (iki eşcinsel kovboyun aşkını anlatan) ve 7 dalda ödüle aday gösterilen "Brokeback Mountain" adlı film, 4 ödül kazanarak, 63. Altın Küre ödüllerine damgasını vurdu. Filistinli yönetmen Hany Ebu-Assad'ın "Paradise Now" filmi de en iyi yabancı film seçildi.

"Brokeback Mountain" en iyi film, en iyi yönetmen, en iyi senaryo ve en iyi şarkı ödüllerini alarak, bu yılki Oscar ödüllerinin de en güçlü adayı olduğunu ortaya koydu. Tayvanlı yönetmen Ang Lee, daha önce de "Kaplan ve Ejderha" filmiyle Altın Küre ödülü kazanmıştı.

'Good Night and Good Luck' filminin yönetmeni George Clooney, 'Syriana' filmiyle Yardımcı Erkek Oyuncu ödülünü alırken, bu alandaki En İyi Kadın Oyuncu ödülü 'Walk the Line' filmiyle Rachel Weisz'e gitti. **AP-AA**

Sinema ödülleri

- » En İyi Film: Brokeback Mountain
- » En İyi Yönetmen: Ang Lee (Brokeback Mountain)
- » En İyi Kadın Oyuncu: Felicity Huffman (Transamerica)
- » En İyi Erkek Oyuncu: Philip Seymour Hoffman (Capote)
- » En İyi Yardımcı Kadın Oyuncu: Rachel Weisz (The Constant Gardener)
- » En İyi Yardımcı Erkek Oyuncu: George Clooney (Syriana)
- » En İyi Senaryo: Larry McMurtry ve Diana Ossana (Brokeback Mountain)
- » En İyi Müzik: John Williams (Memoirs of a Geisha)
- » En İyi Şarkı: A Love That Will Never Grow Old (Brokeback Mountain)
- » Yabancı Dilde En İyi Film: Paradise Now (Yönetmen: Hany Ebu-Assad - Filistin)

'Desperate Housewives' da En İyi Komedi Dizisi ödülüne layık görüldü.

Görsel 4.13. Birgün Gazetesi başarılı LGBTİ+ temsiliğini duyuran haber örneği

Birgün Gazetesi'nin Görsel 4.13.'te yer alan, 18.01.2006 tarihinde yayınlanan haberinde hem haber başlığında hem de haberin metninde eşcinsellere yönelik "zafer" kazanmaları ifadeleriyle olumlu bir imaj çizilmiştir. Bu imaj, "ödül kazanmak" ve "zafer elde etmek" gibi ifadelerle olumlu anlamlar kurarak oluşturulmuştur.

Birgün Gazetesi'nin homofobik siyasi kişilikleri ve kanaat önderlerini olumsuz sıfatlarla sunduğu haber örneği görsel 4.14.'te ve görsel 4.15'te basındaki homofobik tavırlı haberleri açığa vurarak haberleştirmeye yönelik haber örneği yer almaktadır.

BİRGÜN
13.06.2012
EYVAHL PIERRE LOTI EŞCİNSİZLİĞİ

Tiraj: 6560
Sayfa No: 7
St x Cm: 154

Görsel 4.14. Birgün gazetesinin 13.06.2012 tarihli haberinde homofobik tavır alan bir siyasiyi "gerici" sıfatı ile sunma örneği

BİRGÜN
19.02.2013
LEZBİYENLERDEN KURTARMA TİMİ!

Tiraj: 6560
Sayfa No: 7
St x Cm: 168

Yeni Şafak, eski kafa !

İktidara yakınlığı ile bilinen Yeni Şafak gazetesinin dün birinci sayfasında ilginç bir haber yer aldı. Holanda'da lezbiyen bir aileye verilen Yunus Azeroğlu'yla ilgili haber "Yunus'u kurtarma harekâtı" başlığı ile verildi

CAN UĞUR

Yeni Şafak gazetesinde dün yer alan haberde lezbiyenlere yönelik ayrımcı ifadeler kullanıldı. Haberde Yunus Azeroğlu'nun lezbiyen bir ailede olması 'garip' bir durum gibi sunulurken "Yunus'u kurtarma" harekâtı başlığı kullanıldı. Azeroğlu ile ilgili haberi birinci sayfasından geniş olarak gören gazete alt başlık olarak da '8 yıldır eşcinsel ailede' ifadesini kullandı. Başbakan Yardımcısı Bekir Bozdağ'ın alimati verdiği bilgisini de kullanan gazete haberinde şu ifadeleri kullandı:

Başbakanlık uzmanları ve Lahay Büyükelçiliği, Başbakan Yardımcısı Bozdağ'ın talimatı üzerine Yunus'un idaresi için çalışma başlattı. Türk yetkililer anne babasıyla ayda bir kez görüşmesine izin verilen 9 yaşındaki Yunus'un düzenli olarak kiliseye götürüldüğünü belirledi.

Konuyla ilgili haberinde lezbiyenlerle ilgili ayrımcı ifadeler kullanan Yeni Şafak iç sayfasında da haberi geniş biçimde gördü. Yunus lezbiyen aileden kurtarılacak' başlığı ile haberi iç sayfasından veren gazete haberin girişinde ise şu ifadeleri yer verdi: Holanda'da mahkeme kararıyla elerinden alınan oğulları Yunus için açtıkları velayet davasını kaybeden İğdırli Azeroğlu ailesine Başbakan Yardımcısı Bekir Bozdağ yardım edecek. Bozdağ, eşcinsel bakıcı aileye verildiği belirlenen Yunus'un kurtarılması için Başbakanlığa bağlı Yurt dışı Türkler ve Akarba Toplulukları Başkanlığı'na talimat verdi. Yetkililer Yunus'un eşcinsel aileden alınması için çalışmalar başlattı.

"YUNUS'U KURTARMAK"

Mahkeme tarafından lezbiye aileye verilen Yunus'un ailesinin lezbiyen olduğu gerekçesiyle

Yunus'u kurtarma harekâtı

Türkiye, Hollanda'da sekiz yıl önce mahkeme kararıyla Nurgül ve Hanlar Hristiyan aileye verilen Yunus Azeroğlu için devreye girdi.

AKPER SALLI / ANKARA | 17 ŞUBAT 2013, 22.02

Yunus'u kurtarma harekâtı

psikolojisinin bozulduğunu iddia eden gazete haberinin devamında ise 'Türk yetkililer ailesiyle ayda bir görüşürken Yunus'un bakıcı aile tarafından kiliseye götürüldüğünü, anne ve baba kavramlarını karıştırdığını tespit etti. Başbakan Yardımcısı Bozdağ, lezbiyen aileye verilen küçük Yunus'un ya ailesine geri verilmesi veya başka bir aileye verilmesi için girişim başlattı' ifadelerini yer verdi.

Görsel 4.15. Birgün gazetesinin 13.06.2012 tarihli haberinde homofobik tavır alan bir siyasiyi "gerici" sıfatı ile sunma örneği

Görsel 4.14’ teki haberde “Gericilikte ilk sırada Kiler” başlığı atılarak homofobiyi gericilikle özdeşleştirmesi itibariyle homofobiyi olumsuzlarken, LGBTİ+’ların olumsuz ifade edildiği bir konuşmanın haberleştirilmesinde konuşmacının demokrasi karşıtlığını sergilemiştir. Görsel 4.15’te ise “Yeni Şafak, Eski Kafa!” başlığı ile, Yeni Şafak gazetesindeki haberi üretenlerin ve gazetenin LGBTİ+ ile ilgili yayın politikalarının “eski kafalı” olduğu ifadesiyle bu bakış açısının olumsuzluğunu vurgulamıştır.

Birgün Gazetesi’nde 02.08.2010 tarihli haber, incelenen haberler içerisindeki olumlu olarak kategorize edilen haberlere örnektir. Birgün Gazetesi’nin olumlu haber örneği görsel 4.16.’da yer almaktadır.

Stockholm'da eşcinsel yürüyüşü

İskandinavya'nın en büyük festivali olan "Eşcinsel Yürüyüşü" Stockholm'da yapıldı. 50 bin kişinin katıldığı görkemli yürüyüşe bu sene genel seçimlerin eylül ayında yapılacak olmasından dolayı başta Sosyal Demokrat Parti Başkanı Mona Sahlin, Sol Parti Başkanı Lars Ohly, Yeşiller ve Çevre Partisi eş Başkanı Maria Wetterstrand, Çevre Bakanı Anders Carlgren ve Maliye Bakanı Anders Borg ve Göçmen Bakanı Sabuni katıldı.

Yoğun ilgi gösterilen festivale eşcinsel polisler, öğretmenler, itfaiyeciler, İsveç İşçi Sendikaları Konfederasyonu ve ona bağlı sendikalar, birçok kurum, kuruluş ve ünlü mağazalarda çalışanlar, ellerinde eşcinsellerin sembolü olan gökkuşağı renkli bayrakları sallayarak ve şarkı-

lar söyleyerek katıldılar.

Belediye otobüsleri de festival süresince gökkuşağı bayrakları takarak sefer yaptılar. Bazı Kuzey Iraklı eşcinseller de, ellerinde Kürdistan bayraklarıyla şarkılar söyleyerek ellerinde pankartlarla yürüdü.

Bir hafta süresince Stockholm'un merkezi sayılan Tanto Park'ta açılan köyde ise eşcinsel, transseksüel ve biseksüeller, karşı karşıya kaldıkları sorunları masaya yatırdılar.

Demokrasi, insan hakları, feminizm, hoşgörü, azınlıklar ve Çingenelerin sorunlarını konu alan panel, seminerler ve toplantılar düzenlediler. Yapılan panellerden birine Avrupa Birliği'nin İsveçli Bakanı Brigitta Ohlsson'da katıldı.

Görsel 4.16. *Birgün Gazetesi'nde yer alan olumlu haber örneği*

"Stockholm'da eşcinsel yürüyüşü" başlıklı 02.08.2010 Birgün Gazetesi haberinde

LGBTİ+'ların yürüyüşünü olumsuz hiçbir ifadeye yer vermeden ifade ederek, eşcinsellerin seslerini duyurmak için düzenlediklerii yürüyüşü haberleştirmiş ve onların seslerini Türkiye'de de duyurmalarına destek olmuştur.

4.2.4. LGBTİ+ temsillerinde kullanılan yaygın stereotipik ifadeler

Farklı şiddet türleri içerisinde niteliksel bağlantılar mevcuttur ve bu bağlantıların açığa vurulması iktidarın farklı çehrelerini ifşa etmektedir. Şiddetin iktidarın sarsıldığı, birbirleriyle mücadele eden sınıf, kimlik ve grupların arasındaki gerilimlerin arttığı dönemlerde tırmanışa geçer ve her alana yayıldığı gözlemlenebilir. Değişen hegemonya, şiddet türlerini ve biçimlerini de farklılaştırmıştır. İktidar için ya da iktidarını sürdürmek için çarpışan kesimler, şiddetin farklı biçimlerini bir araç olarak kullanmaktadır ve bu kullanım, bu farklı biçimleri yaşamın çeşitli noktalarında üretir ve yaygınlaştırır. Değişen hegemonyada ötekileşmiş kesimlerin görünür olmasıyla şiddetin onlara doğru yöneldiği söylenebilir. LGBTİ+'lar içinde buna benzer bir durum olduğu gözlemlenebilir. Şiddet, uygarlık tarihi boyunca mevcuttur; ancak şiddetin cinsiyet odaklı özgül varlığı, erkek egemen yapının karşısında hak arama mücadelelerinin başlaması ve ortaya çıkmasıyla toplumsal bir sorun haline gelmiştir.

Toplumsal durumlara bağlı olarak şiddet; aşkarlıktan mahremiyete, cephesel karşılaşmadan viral bulaşmaya, kaba güçten medyatiğe fiziksellikten ruhsallığa, olumsuzdan olumluya kayıyor ve satır aralarına, kılcal damarlara ve sinir uçlarına doğru geri çekiliyor, öyle ki tamamen kaybolduğu yanılsamasına kapılınıbiliyor (Chul Han, 2017, s. 9). Haberlerde görülen nefret söylemi, aşkarlıktan satır aralarına doğru geçen ve viral olarak bulaşan bir şiddet türüdür. Bu anlamda nefret söyleminin bir şiddet eylemselliğitürü olduğu söylenebilir.

Bir şiddet eyleminin gerçekleştiği durum sıklıkla sisteme, sisteme içkin bir dokuya gömülüdür. Şiddetin gözle görünür biçimleri gibi, fiziksellikten psişik alanlara ve satır aralarına gizlenmiş olan biçimleri de iktidar düzenini pekiştiren örtük yapılara bağlı olduğu ifade edilebilir (Chul-Han, s.83). Sosyal sisteme içkin olan yapılar, adaletsiz koşulların ve örtük yapılar içerisine sinmiş şiddet türlerinin sürmesini sağlarlar ve nefret söylemi tarzında örtük şiddet biçimleri Zizek' e göre (2018), toplumsal-simgesel şiddet saf haldeyken zıddı gibi görünür ve bir yanılsama oluşturarak yaşanan çevrenin kendiliğindenliği gibi normal olarak algılanır.

Söylemin mezhep, din, etnik kimlik, cinsel yönelim gibi nitelikleri hedef aldığı ve saldırı amaçlı üretildiği durumlar olarak tanımlanabilecek olan nefret söylemi; toplumda varolan iktidar ilişkilerini yeniden üretmekte, kültürel ve sembolik sermaye sahibi zümrelerin avantajlı olan söylemlerinin dolaşımını ve yayılımını destekler

görülmektedir. Böylelikle hedef olan azınlıklara karşı olumsuz zihinsel modeller, olumsuz tutum ve davranışlara doğru evrilebilmektedir.

LGBTİ+’ları konu edinen pekçok haberde klişeleşmiş konular ve basmakalıp ifadeler, onlara karşı nefret söylemlerini çoğaltmakta ve onları toplumsal değerlere, dolayısıyla da topluma düşmanmış gibi göstermektedirler ve bunu Zizek’ in (2018) “nesnel şiddet” olarak tanımladığı, küresel kapitalizmin koşullarına içkin olan koşullar tarafından üretilen, iktidar-sömürü biçimlerini her noktada ayakta tutan örtük şiddet türleriyle incelenen haberlerde çeşitli şekillerde karşılaşılmıştır. Olumsuz duygular ve korku üreten bu ifadeler hastalıklı, küçümsenen/alay edilen, cinsel obje, yabancı, uyuşturucu bağımlısı olarak kategorize edilebilirler.

Doğrudan doğruya ülkelerin vurgulanması, LGBTİ+’larla ilgili haberlerin çoğunluğunun yurtdışından verilmesi ve “Hollandalı Gay” vb. gibi ülkesini ve kökenini öne çıkartarak üretilen söylemler “yabancı” kalıbı; “kaçamak”, “gecelik” vb. gibi kelimelerle ve “uygunsuz” ve “anormal” ortamlarda cinsel ilişkiye girildiğini vurgulayarak LGBTİ+’ları bir seks objesi ya da makinesi olarak sunan “cinsel obje” kalıbı; “kurye”, “uyuşturucu partisi”, “esrar partisi” gibi ifadelerle “uyuşturucu bağımlısı” kalıbı; doğrudan doğruya “nefret üreten haberler” ve muhalif siyasi hareketlerin LGBTİ+’larla ilişkilendirilerek muhalefeti homofobik tepkilerle birleştiren haberler olarak kategorize edilerek incelenmişlerdir.

4.2.4.1. “Yabancı” kalıbı

Kabul edilmeyen, olumsuz addedilen ve istenmeyen bir gerçekliği ya da bir grubu “yabancı” olarak yaftalayarak ötekileştirmek, tarihin en eski ötekileştirme pratiklerinden biridir.

Frenginin Ortaçağ tarihindeki anlaşılma biçimi, olumsuz addedilen bir gerçekliğin “yabancı” olarak yaftalanmasının köklerinin çok eski olduğunu göstermektedir. Conforti’ye (2015) göre 14. yy. sonlarında ilk kez kaydedilen frengi, 1400’lerden itibaren Avrupa’ya yayılmış ve cinsel yollarla bulaştığı için o dönemin dinsel yargılarından ötürü bir “toplumsal” leke” olarak görülmüştür. Hastalık kadınların ve yabancıların ötekileştirilme nedenleri arasında neredeyse ilk sırayı alır. Hastalığın o dönemdeki diğer isimleri Hint, Galli ve Alman’ dır.

“Ahlaksız” bir hastalığın kendi toplumlarına ait olmadığı, yabancıların bu hastalığı getirdiği ya da dışarıdakilere ait olduğu önyargısının, incelenen haberlerde çok

fazla görülmesi ile Ortaçağ pratiklerinde de “toplumsal leke”nin/frenginin yazılı kaynaklarda yabancı kimliklerle isimlendirilerek geçişi arasındaki ilişki dikkat çekicidir.

İncelenen haberlerde LGBTİ+’larla ilgili haberlerin çoğunluğunun ($f = 581$, % 57,7) yurtdışı kaynaklı olması, “bizden değil, dışarıdan” önyargısının, çağlara yayılmış bir ötekileştirme pratiği olduğunu ve incelenen dönemde devam ettiğini göstermektedir. Türkiye sınırları içerisindeki pek çok haberde yer alan haber aktörlerinin de yabancı uyruklu olması bu savı güçlendirmektedir. Görsel 4.17.’te yer alan haber görseli LGBTİ+’nın yurtdışı kaynaklı olduğunu pekiştiren haberlere örnek yer almaktadır.

Avrupa'nın 'gay endeksi'

AVRUPA Uluslararası Lezbiyen ve Gay Derneği'nce (ILGA-Avrupa) hazırlanan bir raporda yer verilen endekse göre, eşcinsel hakları açısından en iyi durumdaki ülke İngiltere. Türkiye ise endeksin son sıralarında bulunuyor. İngiliz Independent gazetesinin haberine göre, 17 Mayıs'ta kutlanacak Uluslararası Homofobiye Karşı Günü öncesi yarın yayınlanacak raporda, Avrupa kıtasında eşcinsellerin haklarından yararlanmaları konusunda en iyi yer olarak İngiltere gösteriliyor.

Independent, "Rusya, Moldo-

va, Ukrayna, Beyaz Rusya, Ermenistan, Azerbaycan ve Türkiye sonlarda. Daha şaşırtıcı olanı, Makedonya, Lichtenstein, Monako ve San Marino'nun da endeksin dibine yakın bulunmaları" diye yazdı. ILGA-Avrupa ayrıca geçen yıl da, başta iltica ve şiddetten korma olmak üzere, Avrupa'da ve uluslararası hukukta "büyük bir ilerleme" yaşandığına dikkat çekti. Buna karşın St. Petersburg'un, "eşcinsellik propagandası"nı cezalandıran yasaları yürürlüğe koyan Rus kentlerine katıldığına da işaret edildi. ■ ANKA

Görsel 4.17. LGBTİ+ yurtdışı kaynaklı olduğunu pekiştiren haber örneği.

- “Fransa’da Gay Nikahı” Hürriyet, 06.06.2004
- “Hollywood’ta Yine Lezbiyen Düğünü” Hürriyet, 22.02.2004
- “ABD’de Lezbiyen Korosundan Milli Marş” Hürriyet, 28.02.2004
- “Amerikan Ordusunda Gay Skandalı” Hürriyet, 26.02.2006
- “Avrupa Başkentlerinde Gay Yürüyüşü” Birgün, 05.07.2010
- “Hollandalı Gay Askerler Durdu, Sırplar Müslümanları Vurdu” Hürriyet, 20.03.2010
- “Vatikan’ Gay Monsenyör Krizi”, Hürriyet, 21.07.2013

Görsel 4.18.’de yer alan haber görseli ise bu savı destekleyen Türkiye sınırları içindeki yabancı uyruklu haber aktörünün yer aldığı haberlere örnek yer almaktadır.

HÜRRİYET
16.06.2006
TÜRKİYE’DE DE EŞCİNSEL YÜRÜYÜŞÜNE KATILACAĞIM

Tiraj: 425940
Sayfa No: 22
St x Cm: 30

Türkiye’de de eşcinsel yürüyüşüne katılacağım

DAHA dün kadar sıradan bir kabare sanatçısıyken birden Avrupa’nın ilk ve tek travesti milletvekili seçilen İtalyan Yeniden Kurulan Komünist Partisi üyesi Vladimiro Luxuria hedeflerinin arasında Türkiye’de de bir “Gay Parade” (Eşcinsel Yürüyüşü) gerçekleştirmek olduğunu söyledi.

Hürriyet’e konuşan Luxuria, neden siyasete atıldığı yönündeki sorumuzu, “Aklımda bile yoktu. Yeniden Kurulan Komünist Partisi’nden teklif aldım. Gaylerin haklarını korumam için güzel bir fırsat olacağına inandırdılar. Avrupa’nın tek transseksüel parlamenteriyim” diye yanıtladı.

Cinsiyet değiştirme ameliyatı geçirmediğini vurgulayan Luxuria, “Hayır kestirmeyeceğim. Kadınlık daha değişik. Ben bir transım ve böyle kabul edilmek istiyorum” dedi. Luxuria, İtalyan Meclisi’nin kadınlar tuvaletini kullandığını belirterek, “Etrafında mart kedileri gibi dolaşan erkeklerin olduğu çirkef ve sistem karşıtı bir kadının” diye konuştu. ■ Reha ERUS/ROMA

Görsel 4.18. LGBTİ Aktörlerinin yabancı uyruklu olduğunu ima eden haber örneği

Görsel 4.18.'de yer alan, 16.06.2006 tarihinde yayınlanan Hürriyet Gazetesi haberinde hem haber başlığında hem de haberin metninde eşcinselliğin dışarıdan gelen “bize dayatılan” ya da “bizden olmayan bir kültürden kaynaklanan” bir olgu olduğuna yönelik imaj çizilmiştir. Bu imaj, eşcinselliğin her kültürde olduğu bilgisiyle çelişmektedir. “Türkiye’de de eşcinsel yürüyüşüne katılacağım” başlıklı haberde, haber aktörü olan İtalyan Komünist Partisi üyesinin “Türkiye’de de” eyleme katılacağını açıklarken kullandığı ifadeyi başlığa taşıması, daha önce Avrupa’da ve çeşitli ülkelerde katılan üyenin, bunu Türkiye’ye taşıyacağı anlamını vermektedir. Bilindiği üzere “de” bağlacı; dahil olma, çokluk, bir başkası gibi olma anlamlarını verir ve bu anlamın hem eşcinsellik hem de söyleyenin komünist partili olma münasebeti ile muhalif bir siyasi grupla bağdaştırılması; karşısında konumlandırılan ve “bizden olmayan” algısını güçlendirmektedir.

Van Dijk’ın (1993, s. 263) ırkçılık üzerine ifade ettiği “olumlu biz” ve “olumsuz öteki” kavramlarında görünen “bizim grubun pozitif sunumu ve ötekilerin negatif sunumu” stratejisinin tıpkı frengi hastalığının Ortaçağ’da isimlendirilişinde olduğu gibi bugün de devam ettiği söylenebilir. Ötekilerin negatif sunumunun kanaat önderleri ya da toplumun öne çıkan siyasetçileri tarafından gerçekleştirilmesi ise incelenen dönemdeki haberlerde neredeyse olağan bir durum haline geldiği görülmektedir. Negatif tutumlar ve ideolojilerle uyumlu olan bu haberlerin çokluğu, LGBTİ+’larla ilgili bilgisizliği ve homofobiyi körüklerken yeni negatif tutumların inşasına da gebe bir ortam yarattığı söylenebilir. Ayrıca van Dijk’ın (1992) azınlıkların ve göçmenlerin hak taleplerinin sınırlandırılmasında negatif sunumların devlet lehine kazançlar sağlaması açısından önemli olduğunu iddia etme durumu, kamuoyunun LGBTİ+’larla ilgili mevcut basmakalıp olumsuz ve “dış kaynaklı” olduğuna dair fikirlere sahip olmasıyla birlikte toplum tarafından desteklenmelerinin önüne geçilmesi açısından avantajları itibarıyla burada da geçerlidir. Görsel 4.19.’da toplum içerisindeki kimi kanaat önderi ve siyasetçilerin olumsuz tutumlar sergilemelerine ilişkin örnek haber görseli yer almaktadır.

YENİ ŞAFAK

04.10.2004

'EŞCİNSEL EVLİLİĞİ DE DAYATACAKLAR'

BBP lideri Yazıcıoğlu, partililere hitap etti.

'Eşcinsel evliliği de dayatacaklar'

BBP lideri Muhsin Yazıcıoğlu, AB'nin Türkiye'ye daha çok zorluklar çıkaracağını belirterek, eşcinsel evliliklere izin verilmesinin de gündeme getirileceğini öne sürdü. Dedeman Otel'i'nde yapılan BBP İç Anadolu Bölge Toplantısı'nda konuşan Yazıcıoğlu, "Kendi getirdikleri kanuna sahip çıkamadılar. Çelişkilerle dolu, özgürlüğü daraltan bir ceza yasası ortaya çıkarıldı. Ampul yanar döner hale geldi. Döndükçe başka renk çıkıyor. Kararlılıkları yok. Kendilerinden güç almadıkları çok açık. Millet'in adına doğru dürüst bir adım atılmadı. AB'ye kabul edilme yolunda daha birçok engel çıkaracaklar. Eşcinsellerin evliliği de gündeme gelecek; göreceksiniz" diye konuştu. ■ ANKARA

Görsel 4.19. Toplum içerisindeki kimi kanaat önderi ve siyasetçilerin aynı ötekileştirme pratiğini sürdürdüğüne dair örnek.

Görsel 4.19'da sunulan "Eşcinsel evliliği de dayatacaklar" başlıklı 04.10.2004 Yeni Şafak Gazetesi'nde, Görsel 4.18'de açıklandığı şekilde "de" bağlacının kullanımı görülmektedir. "Çokluk" ve "diğerleriyle aynı gibi olma" anlamlarını vurgulayan bu bağlaç, Türkiye'nin pekçok sorununun Batı kaynaklı olduğuna dair geliştirilen propagandalarla birlikte, yine sorun olarak ve "dejenere" edici "yabancı" bir olgu olarak görünen eşcinselliği vurgulamaktadır.

4.2.4.2. “Cinsel Obje” kalıbı

İncelenen haberlerde haber aktörlerinin cinsel obje olarak sunulduğu ve haberin verilişi sırasında kişilik haklarına saygı duyulmadığı haberlerin varlığı söz konusudur. Bu tip haberlerde LGBTİ+’ların cinsellikle özdeşleştirildikleri görülmektedir. Cinsiyetçi olan ve “erkeğe sunulan/erkeğin gözüyle bakılan” bu tip haberlerde kullanılan haber aktörlerini niteleyen sıfatların küçümseyici ve aşağılayıcı olduğu görülmekle birlikte, haber başlıklarının aktörleri cinsel obje olarak öne çıkarttıkları söylenebilir.

Genellikle atanmış cinsiyetlerle ilgili genelgeçer kalıp yargıları tanımlayan Goffman (1976) medyada ve özellikle reklamlarda kadınların erkeklerin cinsel objesi olarak tanıtıldığını vurgulamaktadır. Kadın bedeninin cinsellik üzerinden sunulması, onları cinsel bir meta haline getirmektedir (Connell 2003). Ancak LGBTİ+ haberlerinde durum bundan bir ölçüde farklılaşmaktadır. Söz konusu olan haberlerde, ahlaki normların dışında olduklarına vurgu yapıldığı ve bundan dolayı olumsuz ve ayrımcı yargıların pekiştirildiği iddia edilebilir. Bu haberlerde, “norm” dışı mekanlarda ve “ahlak” dışı şekillerde yaşanan bir cinselliğin vurgulandığı görülmektedir.

Görsel 4.20’de yer alan Hürriyet Gazetesi’nin 10.04.2004 tarihli haberinde, eşcinsel olmanın toplumdaki algılanışıyla ilgili olarak “kolaylıkla ilişkiye girebilme” ya da “yaşamlarında cinselliğin merkez olduğu” yargılarının pekiştirildiği bir haber inşasının yer aldığı görülmektedir.

Görsel 4.20. LGBTİ+ 'ların "cinsel obje" imajlarının pekiştirildiği haber örneği

Ambülans sedyesinde travestiyle seks yaptı

İstanbul Bakırköy Belediyesi'ne ait ambulansın şoförü Ramadan Kahraman bir hastayı Yeşilköy'e bıraktıktan sonra dönerken yolda gördüğü bir travestiyle seks yapmak için 20 milyona anlaştı. Kahraman, travestiyi ambulansa aldı ve Ataköy'de ıssız bir alt geçitte durdu. Vatandaşların şüphelenip ihbar etmesi üzerine olay yerine gelen polis, şoför Ramadan Kahraman ile Barış Keser adlı travestiyi ambulanda uygunsuz vaziyette yakaladı.

Görsel 4.21. LGBTİ+ 'ların "cinsel obje" imajlarının pekiştirildiği başka bir haber örneği

Görsel 4.21.'de 09.05.2005 Posta Gazetesi haberinde İstanbul Bakırköy Belediyesi'ne ait bir araçta şoför Ramadan Kahraman ve Barış Keser'in yaşadığı paralı

cinsel ilişkinin sunulduğu haberin “Ambulans sedyesinde travestiyle seks yaptı” başlığıyla sunulması; LGBTİ+’ların “günü birlik”, “paralı” ve “kolay” seks yapılabilirliklerine dair medyada rastlanılan çok sayıda habere örnektir. Gazete haberi, içeriğinde bulunan “20 milyona”, “ıssız bir altgeçitte”, uygunsuz vaziyette” ifadeleri ile bu cinsel ilişki yaşama biçimini vurgularken olumsuzluğu çağrıştıran ifadelerle pekiştirmiştir.

“Moss’a Gecelik Lezbiyen İlişki Davası” Sabah, 19.09.2005

“Brad, Jolie’ye Lezbiyen İlişkileri Yasakladı” Hürriyet, 07.01.2006

“Makam Otosunda Travestiyle Alem” Posta, 22.03.2006

“Gelin Arabasıyla Travesti Pazarlığı” Hürriyet, 05.01.2007

“Yargıtay, Kaçamak Lezbiyen İlişkiyi Boşanma Nedeni Saydı” Hürriyet, 13.01.2007

“Anne Lezbiyen, Sperm Sahibi Belirsiz” Hürriyet, 11.01.2010

“Lezbiyen Mahkumlar Yolunu Gözlüyor” Hürriyet, 14.07.2010

4.2.4.3. “Uyuşturucu bağımlısı” kalıbı

Hemen her çağda insanlar, sınıflı toplumun ürettiği sorun ve çelişkilerden, üzerlerinde kurdukları baskılardan kaçmak, kişisel gibi görünen ama aslında fazlasıyla toplumsal damarlardan beslenen sorunlarından kurtulabilmek için uyuşturucu madde kullanımına yönelmiştir. Günlük yaşantının çatışmalarından sıyrılmak için gerçeği değiştiren ya da duygusal acıları azaltan maddelere yönelmişlerdir. Hemen her insanda bulunan bağımlılık psikolojisinin “normal” kabul edilen nesnelere (kitap, spor, sevgili, televizyon vb.) değil de bu maddelere yönelmesi, bu maddelerin güçlü bağımlılık yapan ve çeşitli nörotransmitterleri uyarıcı niteliklerinden dolayı insanları çok daha fazla sistem dışına itmektedir. Bu maddelerin zararlarının çokça örneklenmesinden dolayı da toplumun diğer kesimlerinde bir korku duygusu oluşmaktadır. Ünir’in (2013) “Görünmeyen Kimlikler” üzerine yazdığı makalesinde Tarlabası semtinin medyadaki yansımaları ile ilgili ifade ettiği üzere ötekilerin medya temsilleri genellikle olumsuzluk içeren, dışlanmışlıklarını daha da derinleştiren cinayet, yoksulluk, uyuşturucu, tecavüz ve şiddet içerikli üçüncü sayfa haberlerinden ibaret olduğundan, anaakıma uygun düşen “biz” kategorisine dahil olanlarda, bu bölgelere ve bölge sakinlerine yönelik bir korku

meydana gelmektedir. Tıpkı Tarlabası semtine karşı önyargıları pekiştiren dizilerde olduğu gibi, incelenen haberlerde de LGBTİ+’lara karşı yönelik bir korkunun ekildiği iddia edilebilir.

Doğal sayılabilecek bu korkunun incelenen haberlerde cinsel kimliği öne çıkartacak bir şekilde inşa edilmesi, LGBTİ+’lara karşı olumsuz zihinsel tutum ve modellerin, ayrımcılığın çok daha güçlenmesine neden olduğu söylenebilir. Eroinman, heteroseksüel olduğunda cinsiyetini belirtme gereği duyulmazken, trans bireylerin cinsiyeti vurgulanarak sıfatlandırılması ya da uyuşturucu ticaretine kurye olanların yine cinsiyetleri haber başlığında ve içeriğinde vurgulanarak ifade edilmesi toplumsal önyargıları beslemekte ve uzlaşma ortamına zarar vermektedir. Buna ilişkin haber örneği görsel 4.22.’de yer almaktadır.

Görsel 4.22. Hürriyet gazetesinin 30.04.2006 haberi uyuşturucu bağımlısı kalıbı haber örneği

30.04.2006 Hürriye Gazetesi haberinde “Brezilyalı 2 travesitinin vücudundan 2 kilo kokain” başlığıyla sunulan haberde Brezilya uyruklu iki travestinin bacaklarına sarılan, mide ve makatında saklanan uyuşturucu ile ülkeye giriş yapmaya çalıştıkları anlatılmıştır. “Uyuşturucu kuryeliği” ifadesinden öte “travesti” kimliklerini vurgulayan başlık ve haber içeriği; travesti cinsel kimliği ile uyuşturucu suçunu pekiştirmektedir.

“Travesti Kurye” Hürriyet, 04.12.2012

“Kiralık Villada Uyuşturucu Partisi” Hürriyet, 06.04.2012

“Travestilerde Üç Kilo Kokain” Posta, 30.04.2006

“Travesti Kokain Kuryelerine 22 Yıl 5 Ay Hapis İstendi” Sabah, 03.04.2007

“Polisle Kokain Alemi Yapan Travesti Öldü” Sabah, 18.05.2007

“Lezbiyenlerin Esrar Partisi” Posta, 12.04.2009

4.2.4.4.Nefret üreten haberler

Politik bir sürecin sonunda iktidarın çeşitli çehreleri sonucunda bir söylemler bütünü olarak merkeze yerleşen her ideoloji, toplumsal kategorileri kendi çerçevesindeki değerlerle bezemekte ve bunun neticesinde “normal” i tanımlamaktadır. Söylemler bütünüünün ürettiği normali saldırgan bir biçimde ve durmaksızın savunur (van Dijk, 1998). Mülkiyete dayalı toplumların tarihinin başından beri var olan “biz” ve “ötekiler” kavramı, insanlarda amigdala temelli bir biçimde varolan korunma mekanizmasıyla “ötekilerden” yabancılaşmaya, korkuya ve en sonunda da nefrete dönüşmektedir. Söylem olarak dile dökülen bu korku ve nefretin suça dönüşmesi de çok ince bir sınırın geçilmesiyle gerçekleşmektedir.

Toplumsal cinsiyetli bedenin performatif olması demek, gerçekliğini teşkil eden çeşitli edimlerden ayrı bir ontolojik statüsü olmaması demektir" (Butler, 2014, s. 224). Ontolojik statüye sahip olmamak, varlığının kabul edilmemesi ve ona karşı kurulmuş edimlerle üretilmiş imajlarla tanımlanmak demek; doğrudan doğruya nefret söylemleri tarafından konumlanma ve tanımlanmaya da açık olmak demektir.

Nefret söylemi, uluslararası literatürde Avrupa Konseyi’nin 1997 tarihli tavsiye kararında şöyle tanımlanmaktadır: Irkçı nefret, yabancı düşmanlığı, antisemitizm veya hoşgörüsüzlük ifade eden saldırgan milliyetçilik de dahil olmak üzere, hoşgörüsüzlüğe dayalı diğer nefret biçimlerini yayan, teşvik eden, savunan ya da haklı gösteren her türlü ifade biçimidir (Sosyal Değişim Derneği, 2012, s. 9). Ayrımcı, ırkçı, homofobik, transfobik unsurlar taşıyan söylemlere nefret söylemi denilmektedir. Bu söylemler barındırdıkları ırkçı, homofobik, ayrımcı unsurlar olmaksızın genelde tek başlarına suç teşkil etmeyen söylemlerdir, ancak hakaret gibi bir suçun konusunu da oluşturabilirler (Kaos GL, 2018). Nefret söylemlerinin hedefi sadece bireyler değildir. Bireyler üzerinden “makbul görülmeyen” toplumsal kesimler ve toplumun bir arada yaşama kültürü ve çoğulcu demokrasidir (Homofobi ve Transfobi Temelli Nefret Suçları Raporu, 2019, s.6).

İncelenen haberler içerisinde 830 olumsuz yargı barındıran haberin içerisinde özellikle kullandıkları sıfatlar itibarıyla LGBTİ+’ları ayıran ve “tersyüz etme” ya da cinsiyeti ile sıfatlandırma gibi ayırt edici stratejilerle barındırmanın ötesinde nefret söylemi üreten haber başlıklarıyla karşılaşmıştır. “Cani”, “eşcinsel kurbanı”, “katil” gibi sıfatlarla doğrudan doğruya korku ve nefret üreten haber başlıkları kullanıldığı görülmektedir.

Görsel 4.23.’te yer alan Hürriyet Gazetesi’nin 09.08.2004 tarihli cinayet haberinde şüpheli kişinin kimliğiyle ilgili olarak LGBTİ+’ların cinsel kimlikleri “eşcinsel” ifadesi ile öne çıkarıldıktan sonra “cani” sıfatı ile kodlanarak korku ve nefret üretildiği görülmektedir. Almanya’da bir Türk gencinin (15) öldürüldüğü haberi; faillerinin, haber yapıldığı süreçte bulunmamasına rağmen bir ihtimalden yola çıkarak, “cinayet işleme” edimi ile bir cinsel kimlik olan eşcinselliği birleştirerek sunuyor.

HÜRRİYET

09.08.2004

MURAT EŞCİNSEL CANİ KURBANİ MI

Tiraj: 425940

Sayfa No: 3

St x Cm: 30

Murat eşcinsel cani kurbanı mı

ALMANYA’nın Donauwörth kentinde bir cinayete kurban giden Türk genci Murat Yıldız’ın (15) ardından birisi hapisanede olmak üzere iki Türk gencinin intiharı bölgede yaşayan Türkleri endişelendirdi. Çevrede faaliyet gösteren dört Türk derneği “Temiz toplum istiyoruz” başlığıyla bir imza kampanyası başlattı ve toplanan 3 bin imza Münih Başkonsolosu Babür Hızlan’a verildi.

Gönüllü tükürük testi

17 Temmuz Cumartesi günü Tapfheim’deki ormanlık alanda ceseti bulunan Murat Yıldız’ın katilinin bulunması için gönüllü tükürük testi

örnekleri alındı.

Cinayetten önce tren istasyonunda bir erkekle samimi biçimde görünen Murat’ın bir eşcinsel kurbanı olabileceğinden şüphe ediliyor. Polise göre zanlının Murat’ın yakın çevresinden olma ihtimali de var. Polis, Murat’ın yakın çevresini tükürük örneği vermeye çağırdı. 18 gönüllüden alınan tükürük örnekleri laboratuvara gönderildi. Sonuçların gelecek günlerde açıklanması bekleniyor. Yıldız’ın katili aranırken, intihar eden gençlerin isimleri açıklanmadı.

■ Nihat ERTUGRUL / MÜNİH

Görsel 4.23. *LGBTİ+’ların cinsel kimliklerinin “eşcinsel” ifadesi ile öne çıkarıldığı ve “cani” sıfatı ile kodlanarak korku ve nefret üretildiği haber örneği*

“Moda devini eşcinsellik sarhoş ve zorba yapmış” Posta, 18.01.2010

“‘Şerefsiz’ İmasına ‘Travestili’ Yanıt” Posta, 26.03.2010

“İngiliz Avam Kamarasında ‘Tecavüzcü Gay’ Suçlaması” Hürriyet, 06.05.2014

“Tehlikeli Bayan Mazot” Hürriyet, 13.01.2014

“AIDS’li Travestinin Kanı Polise Bulaştı” Posta, 08.10.2004

“Gaspçı Travestiler Yakalandı” Posta, 23.10.2013

“Çifte Tabancalı Travesti”, Posta, 13.11.2012

“Spreyli Travesti Gasp Çetesi”, Sabah, 03.08.2012

4.2.4.5. Muhalif siyasi hareketlerin LGBTİ+’larla ilişkilendirilmesi

Toplumsal oydaşma sağlanmış olan heteronormatif değerlerle üretilmiş egemen söylem karşısında marjinalleştirilen konular, tam da bu marjinalleştirme ile önemsizleştirilebilir ve çarpıtılabilir. Birbirine bağlı ve birbirini belirleyen anlamsal zeminler bağlamında, haberin metinler üzerinde kurduğu şemalar olduğu söylenebilir. Haber metninin kendi şemaları üzerinden yorumunda toplumsal değerlerin sınırlandırıcı bir etkisi olduğu iddia edilebilir. Bunun yanında haberin yönettiği şemalar, kültürel yapı ile yakından ilişkili olmaları nedeniyle sosyal inşa süreci içinde doğallaşır ve normalleşirler, dolayısıyla etkileri de görünür değildir (Van Gorp, 2007, s. 63). Haber hikayesinin inşa edilen anlamı, okuyucunun mevcut bakış açılarının sınırlandırılmasının yanı sıra yönlendirme kabiliyetine de sahiptir (Pan ve Kosicki, 1993, s. 59)

İncelenen haberlerde eşcinsellerin hak taleplerini konjonktürel siyasi hesaplaşmaların konusu yapma ve eşcinsel hakları ile muhalif istekler arasında saldırgan polemikler üretme, eşcinsellik denklikleri kurarak ayrımcılık dilini nefret söylemi ile eklemleyerek heteronormatif toplumsal değerlerle ortaya çıkan çatışmalardan yararlanarak muhalif hareketlerin değerini düşürme gibi düşünsel manüpilasyonlar etrafında haber üretimi gözlemlenmiştir. Olgusal bilgi ile donatmadığı ve LGBTİ+’lar hakkında doğrudan bilgi sahibi olmayan geniş kitlelerden oluşan okur kitlesini (kamusunu), haberi olmadığı bir konuda ahlaklaştırılmış bir söylem üzerinden kuşatma ve manipüle etme çerçevesinde muhalefetin isteklerini ya da varoluşunu

biçimlendirdiği söylenebilir. Eşcinsellerin hak taleplerini konjonktürel siyasi hesaplaşmaların konusu yaparak ya da doğrudan bu hak taleplerine gelebilecek tepkileri, muhalefete doğru yönlendirmek; incelenen siyasi haberlerde sıkça görünen bir stratejidir.

Siyasi haberlerde ana muhalefet partisinden, sosyalist muhalefetten ya da hükümetin savaş vb. konularda almış olduğu kararları protesto eden grupların LGBTİ+’larla özdeşleştirilerek haberleştirildiği görülmektedir. Grupların içerisinde kendilerini varoluşlarıyla temsil eden LGBTİ+’lar, protesto eden ya da muhalif bir kararı açıklayan insan ya da grupların asıl söylemlerinin önüne geçirilerek sunulmaktadır. Bu olaylar ya da hareketlerin eşcinsellik üzerinden haberleştirilerek, toplumun heteronormatif kurallarını içselleştirmiş insanların homofobik tepkilerinin kullanıldığı, muhalif hareketlerin amaçlarının asıl hedefini saptırabilecek şekilde haberleştirildiği ve haber başlıklarının bu şekilde atıldığı incelenen haberlerdeki çeşitli örneklerde görülmektedir.

Bu haber örneklerinden biri Görsel 4.28.’de yer alan Hürriyet Gazetesi’nin 15.05.2013 tarihli haberidir. Görselde yer alan haberde ana muhalefet partisinin vekillerinden birinin “eşcinsel sorunlarının” araştırılmasına ilişkin önerge verdiği ve bununla ilişkili olarak “Açıksözlülük” Ödülü aldığı görülmektedir. Ancak ana muhalefet partisi vekilinin verdiği önerge ve bu önergeye gelen tepki ve ödüllerin haberde aktarılışının “eşcinsel ödülü” başlığıyla sunulduğu görülmektedir. Bu sunum şeklinin toplumdaki hak talepleri meselesinin demokratik haklar, özgürlükler ve eşitlik perspektifiyle tartışılmasını engelleyen bir söylemle sunulmasına örnek olduğu söylenebilir.

CHP'li vekile eşcinsel ödülü

ABD Uluslararası Gey ve Lezbiyen İnsan Hakları Komisyonu, CHP İstanbul Milletvekili Binnaz Toprak'a 'Açık-sözlülük Ödülü' verdi. Toprak ödülünü, 'Sex and the City' dizisinin lezbiyen yıldızı Cynthia Nixon'dan aldı.

Önerge sırada

ÖDÜL töreninde Hürriyet'e konuşan CHP'li Binnaz Toprak, meclis araştırma komisyonu kurulması yönünde 59 CHP'li vekilin imzası ile verdiği önerge-nin, 800'den fazla önerge daha olduğu için sırada beklediğini, ancak meclis başkanvekilinden haziran başı gibi meclis gündemine getirilmesi için söz aldığını söyledi.

Razi CANIKLIGİL/NEW YORK

CHP'nin Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu Başkanvekili İstanbul Milletvekili Binnaz Toprak, Türkiye'de eşcinsel sorunlarının araştırılması için mecliste bir komisyon oluşturmak için verdiği önerge ve bu konudaki açıklamalarıyla, ABD'den ödül aldı. ABD Uluslararası Gey ve Lezbiyen İnsan Hakları Komisyonu'nun bu yıl Binnaz Toprak dahil dört kişiye verdiği ödüllerden biri de yine Türk hukukçu Yasemin Öz oldu. New York'ta

'Cesareti Kutlama' gecesinde, Toprak'a ödülünü 'Sex and the City' dizisinin 'Miranda' karakterini canlandıran lezbiyen yıldız Cynthia Nixon verdi.

'EŞİ'YLE GELDİ

Nixon, geceye 'eşi' Christine Marinoni ile katıldı. Toprak da, Türkiye'de insanların yüzde 90'ının komşu olarak eşcinselle-ri istemediğini söyledi. Toprak, gay, lezbiyen ve travestilerin polis eziyetine maruz kaldıklarını, pek çoğunun aileleri tarafından öldürüldüklerini, saldırıya uğradıklarını, ayrımcılık, işsizlik ve ev bulma zorluğu yaşadıklarını bunun ciddi bir toplumsal soruna dönüştüğünü ifade etti.

Görsel 4.24. "Eşcinsel ödülü" başlığıyla demokratik haklar, özgürlükler ve eşitlik perspektifiyle tartışmanın sınırlandırıldığı haber örneği

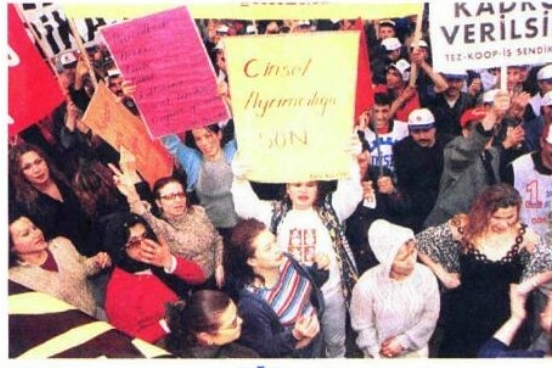
Bir başka örnek görsel 4.25'de yer alan Hürriyet Gazetesi'nin 02.03.2013 tarihli haberidir. "Eşcinsel polis yoksa aratmayız" başlığıyla sunulan haber içeriğinde Dünya Barış Günü'nde hükümetin Kürt sorununun çözümü ile ilgili atması gereken adımlar üzerine eleştiriler, LGBTİ+'larla ilgili polis aramasına yönelik taleple birleştirilip başlıklandırılarak okuyucunun bakış açısını sınırlandırmaya yönelik bir tutum izlendiği görülmektedir. Burada, birbirlerine eklemlenmiş iki toplumsal yargı, "kürt sorunu" ve

“eşcinsellik” birleştirilmiştir. Yine aynı haberin sağ köşesinde bulunan ve terör örgütü statüsünde olan PYD’de, haber aktörlerine bakış açısını dönüştürdüğü söylenebilir.

Görsel 4.25. LGBTİ+ile ilgili atılan başlıkla okuyucu bakış açısının sınırlandırılmasına örnek haber

Görsel 4.30.’da yer alan Hürriyet Gazetesi’nin 02.05.2004 tarihli haberi, evrensel bir gün olan ve tüm dünyada insan hakları ve sosyalizm taleplerini yükselten 1 Mayıs İşçi Gününü heteronormatif kalıpların dışına iterek ve homofobik bir tepki üreterek okunmasını sağlayan bir başlıkla sunduğu görülmüştür. “Travestili 1 Mayıs” cümlesiyle başlıklandırılan haber,”1 Mayıs” sembolü ile “eşcinsellik” olgularını bir arada sunarak ve haber metni içerisinde geçen “Abdullah Öcalan”, “Selam. İmralı’ya selam” ifadeleri ile iki kesime karşı toplumsal muhalefeti birleştirerek güçlendirdiği iddia edilebilir.

Travestili 1 Mayıs

ANKARA Tandoğan Meydanı'ndaki 1 Mayıs kutlamaları farklı siyasi görüşlerin yanı sıra, farklı grupları da bir araya getirdi. Tandoğan'daki mitinge ilk katılanlar, travestiler ve eşcinsellerin oluşturduğu "İnsanca Yaşam Platformu" pankartı altında yürüyen grup oldu. Grup, "Dışlanmaya, Horlanmaya, Ezilmeye, Sömürüye Hayır" sloganlarını attı. İstanbul'da da bir grup "Eşcinseller her yerde" pankartı taşıdı (sağda).

HADEP grubu mitingde, "Selam, Selam İmralı'ya Bin Selam" sloganı ile terör örgütü elebaşı Abdullah Öcalan'ın adının geçtiği Kürtçe sloganlar attı. Yaklaşık 100 kişilik bir grup ise terör örgütü DHKP-C lehinde slogan attı. Kutlamalar nedeniyle Ankara genelinde 5 bine yakın polis görev aldı. Sağanak yağmur nedeniyle çok sayıda katılımcı miting alanını erken terk etti.

■ Kadir ERCAN / ANKARA

Görsel 4.26. Muhalif siyasetlere yönelik homofobik tepki oluşturan başlıklı haber örneği

5. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Heteronormatif değerlerin yapılandığı cinsiyet kalıpları, ataerkil ideolojinin günümüzdeki biçiminin yapıtaşlarından biridir ve medyadaki temsiller aracılığıyla bu yapı daha da sağlamlaştırılmaktadır. Homofobi genel olarak erkek olmayana, erkekliğin kabul edilen tanımlarının zarar görmesine karşı yöneltilen korku ve bunun çeşitli şekillerde fikrîsel ve edimsel dışavurumu olduğu ve bunun toplumu oluşturan öznelerinde toplumsal cinsiyet rejimi ve psikolojik kurulumlarla nasıl inşa edildiği, çalışmanın ilk bölümünde çeşitli kuramlarla ifade edilmiştir. Medya örgütleri de toplumun genel değerlerini yansıtırma eğiliminde olduğu için haberlerden, televizyon dizilerine; ana akım sinema filmlerinden reklamlara kadar hemen her program türünde ataerkiyi yeniden üreten norm ve kodları kullanarak medya içeriklerini ataerkil kültürü yeniden üretmektedir. Ancak yeniden üretmenin ötesinde çalışmanın vardığı bulgular ve yorumlar göstermektedir ki ataerki ve homofobi çeşitli stratejilerle beslenmekte ve desteklenmektedir.

Erkeklik, toplumsal cinsiyet rejiminin kendisine getirdiği avantajları korumak, bu avantajlar sayesinde oluşan konfor alanlarına sahip çıkmak ve kendi sınırlarını net bir biçimde çizebilmek amacıyla sürekli olarak yeniden üretilmesi gereken bir ideolojidir. R. W. Connell'ın "hegemonik erkeklik" ve "küresel cinsiyet rejimi" olarak kavramsallaştırdığı, fizyolojiden ve tüm cinsel kimliklerden bağımsız bir iktidar ilişkisi olan, Bourdieu'nun "eril tahakküm" olarak isimlendirdiği bu olgu; hem Butler'ın vurguladığı gibi performatif edimler sonucu hem de Foucault'nun belirttiği gibi söylemler ve dil ile üretilmektedir. Atanmış cinsiyetler olan ve "norm"u oluşturan "erkek" ya da "kadın" kimliklerinin sabitliğini sürdürmesinde teorik kısım da anlatılanların etkisi ve çalışmanın bulgu ve yorumlarının gösterdiği stratejilerin etkisi büyüktür. Medya, günümüzde varolan toplumsal cinsiyet farklılığı temelli toplumsal örgütlenmenin devamlılığı için gerekli fikir ve ideolojileri yeniden üreten ideolojik kurumlardan biridir.

Medya ve sermaye arasındaki ilişkiler, medyadaki iletilerin kitlelere ulaşmasını önemli kılar. Geniş kitleler, kendi düşünce ve tavırlarını pekiştirecek ya da en azından kendi değerlerine muhalif olmayan yayınları takip etmeyi tercih edebilecekleri için baskın düşünceler, toplumdaki egemen ilişkileri besleyen yapı ve değerlere yaslanmaktadır. Toplumsal cinsiyet normları da iktidarın ve egemenlik ilişkilerinin

önemli bir çehresi olduğundan bu yayın politikasından azade değildir. Araştırma kapsamında yer alan beş gazetede 16 yıl boyunca LGBTİ+'larla ilgili 1036 habere dair bulgular LGBTİ+'ların temsil edilme şekilleri ve habere konu olurken haberin inşasında kullanılan ifade ve kelimeler, toplumda sürdürülen basmakalıp ifade ve kalıplar; anti-demokratik yaklaşımları ve LGBTİ+'lara karşı sürdürülen ayrımcı, homofobik ve hatta nefret söylemini beslemektedir.

Doğallaştırma, tarihsizleştirme ve biyolojikleştirmeye dayalı heteroseksüel mitler, atanmış cinsiyetlerin sabitliğini korurken, bu sabitliklerin ırk, sınıf ve cinsiyet ayrımcılığına dayalı normlarla birleşerek güçlenmesi sonucu kendisinden olmayanı tehdit olarak algılaması, kendisinden olmayan veya "biz" dışında konumlandıklarını "öteki"leştirilmektedir. Heteroseksüel mitler bir formel sistemden diğerine akarken kesin değerlermiş gibi heteromerkezciliği toplumsal yaşamın her alanında yeniden üretirler. Öznelerin bilinçli eylemlerinden çok, bilinçlerini de üreten derin katmanlar, sistemin maddi eylemselliğini sağlayan edilgen ama önemli yapılardır. Öznelerin sahip olduğu tutum ve inançlar, arz-talep dengesine sahip bir ekonomik sistem içerisinde dolaşımda bulunan metaların üretimini etkiler ve yine bu metarlardan biri olan haberin üretilme aşamalarının da tümünü etkiler. Bu nedenle haberlerdeki norm-dışı kavramların temsili çalışmanın bulgularında da ortaya konduğu gibi LGBTİ+'lar; cinsel yönelimlerini vurgulama, onları şiddet faili ya da kurbanı olarak göstererek şiddetle özdeşleştirme, hastalık yayan varlıklar olarak temsil edilme, itiraf edilecek olumsuz bir halde sunma, aileyi tehdit eden bir unsur olarak konumlandırma, karikatürize etme ve gülünç düşürülme gibi olumsuz anlamlarla yüklü sembol ve kavramlarla inşa edilmişlerdir. Tıpkı Foucault'un biyopolitika kuramıyla işaret ettiği gibi modern devletin nüfus politikalarında bireyler doğurganlıkları veya üreme potansiyelleri gereği sağlıklı kadın ve erkek olarak iki grupta ele alınmakta; bundan farklı cinsel yönelim göstermek isteyenler tıp söylemiyle "hasta" veya "sapkın" olarak tanımlanmaktadır. Eşcinseller ile AIDS arasında doğrudan bir bağ olmamakla birlikte LGBTİ+'ların tümü HIV virüsü taşıyıcısı veya AIDS hastasıymış algısı oluşturabilecek tarzda bir haber yapma eğilimleri görülmektedir.

Cinsel kimliklerle ve bu kimliklerin normlarıyla donatılmış öznelerin oluşturduğu cinsiyetli toplumun evrimi ekonomideki değişimlerden ve ekonomik yapılanmadan bağımsız okunamaz. Her ekonomik örgütlenme cinsel kimlikleri, bu kimliklerin kendi

aralarındaki hiyerarşiyi ve hatta taşıdıkları rollere kadar etkileyen birçok unsuru barındırır.

Gerek okurların gerekse haber üretenlerin toplumsal cinsiyet ve Queer teorileri konusunda bilgilerinin yetersizliği nedeniyle LGBTİ+’ların “eşcinsel” ifadesi ile genelleştirilerek failleştirildiği, çoğunlukla çeşitliliklerini ve varlıklarının ayrıntılarını “eşcinsel” kelimesi ile tek tipleştirilmektedir. İncelenen haberlerin çoğunluğunda (%54,3’ünde) LGBTİ+’ların “eşcinsel” kelimesiyle stereotipleştirilmesi, haberin sansasyonel bir biçimde tabloidleştirilmesi açısından yeterli görünmektedir. Eşcinsel kelimesiyle stereotipleştirme, konu hakkında derinlikli bilgi vermenin de önüne geçmektedir.

Adliye-polis haberlerinde travestilerin diğer bireylere göre daha fazla konu oldukları görülmektedir. Ancak travestileri en çok konu alan bu haberlerde, bu insanların görüşlerine haberlerde yer verilmemesi dikkat çekici bir diğer bulgudur. Travesti bireylerin en çok yer aldığı haber konusu olan polis-adliye haberlerinde görüş bildirmediikleri görülmektedir. Erkekler, bu haberlerde görüşlerine en çok yer verilen cinsel kimlik olarak ortaya çıkmaktadırlar.

İncelenen gazetelerde ulaşılan haberlerin okuyucuların LGBTİ+’larla ilgili bilişsel tutum ve kanaatlerini toplumsal cinsiyet normlarına uygun olarak yeniden yapılandıran ya da varolan olumsuz tutumlarını pekiştiren içerikler sunarak homofobinin inşasına olumsuz yönde katkı sağladığı görülmektedir. Bu haberlerin kimi zaman şiddet, itiraf, cinsiyetini sorgulama vb gibi doğrudan olumsuz içeriklerle LGBTİ+’larla buluşturan sunumlarından dolayı okuyucularının zihinlerinde bu bireylerle ilgili olumsuz yargıları üretmesi ve pekiştirmesinin toplumsal algıyı şekillendirebileceği söylenebilir. Teorik kısımda ifade edildiği üzere van Dijk’ın (1993) “Olumlu çoğunluk/normalite” ve “olumsuz öteki” temelindeki söylemlerle inşa edilen haber kurulumları, en yoğun biçimde “hard news”in yoğun olduğu bir ortamda işlevselleşir. Olumlu çoğunluk/normalite denilen “olumlu biz” ve “olumsuz öteki” ayrımı, en güçlü şekilde hard news ile inşa edilmektedir. Haberlerde temsili LGBTİ+’ların temsili söz konusu olduğunda yurtdışı kaynaklı olanların daha fazla sayıda olması haber medyasının eşcinselliği Türkiye’de varolan bir cinsel kimlik olarak görmediği ve bunu yurtdışına özgü olay ve/veya olgular olarak betimlemeye çalıştığı görülmektedir. Nitel verilerin değerlendirildiği bölümde biraz daha detaylı ele alınacağı gibi yurtdışı kaynaklı haberlerde de ciddi bir haber olarak değil; insanlara ilginç gelebilecek olaylara

odaklandığı görülmektedir. İncelenen haberlerin yarısından fazlası (%55'i) Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa ülkelerinde gerçekleşen olayları konu almaktadır.

Yine teorik kısımda sözü edilen bu “olumlu biz” ve “olumsuz öteki” ayrımını güçlendiren bir diğer bulgu; Posta, Hürriyet, Birgün, Yeni Şafak ve Sabah Gazeteleri’nde incelenen toplam 1036 haberin içeriklerine bakıldığında, bir kişi ya da bir grubu ilgilendiren ve o kişi ya da grubun eylemiyle medana gelen bir olayın, tüm eşcinselleri kapsayacak şekilde yargıda bulunarak hepsini zan altında bırakan haberlerin oranının tüm haberlere oranla çok daha fazla olduğu görülmektedir. Belli bir çerçevede gerçekleşen olay ya da durumların, tüm eşcinsel bireylerle ilgiliymişçesine yargıda bulunulmasını sağlayan bir dil kullanan haberlerin oranının beklenenden yüksek olması homofobik algının yükselmesinde etkili olabileceği ihtimalini güçlendirmektedir. Münferit ya da bireylerin ötesinde ekonomik ve sosyo-politik nedenlere bağlı gerçekleşen olayların, tüm LGBTİ+’ları kapsayacak şekilde haber yapılması van Dijk’ın “olumsuz öteki” olarak teorize ettiği inşaya örnektir.

Butler ve Spivak’ın ifade ettiği gibi (2010), devlet; kişileri her zaman doğrudan doğruya kısıtlamaz. Onları özgürlüklerinden yoksun bırakmayabilir, ancak özgürlüklerinin hemen her konuda kategorisini belirler. LGBTİ+’ların içerisindeki travestlerin hemen hiçbir yaşamsal aktivitede bulunmadıklarını ve hemen her haberde olumsuz gösterildikleri, seslerini duyuramadıkları bulgulara ortaya çıkmıştır. Sadece sokak gösterisi haberleri, LGBTİ+’ların görünürlüğünü arttırmakta ve bu haberler sayesinde yorumları öne çıkmakta ve duyulmaktadır. Özellikle travesti ve transeksüel derneklerinin isimlerini duyurabilmesi, diğer haberlere göre doğrudan temsilcilerinin daha fazla öne çıkması, her ne kadar bu haberlerde de olumsuz yargılara rastlansa da sokak gösterileri ile ilgili haberlerinin çoğunluğunu “olumlu” olarak kodlanmıştır.

Kolonyalizm üzerine yazılarında Memmi (1996), özgürlüklerin kategorisini belirleyerek, nerede konuşacakları, nerede yaşayacakları, ne işle uğraşacakları vb.’nin belirlenerek kategorize edilme durumuna “insanlıktan çıkarma” der. İncelenen haberler içerisinde 830 olumsuz yargı barındıran haberin içerisinde özellikle kullandıkları sıfatlar itibarıyla LGBTİ+’ları ayıran ve “tersyüz etme” ya da cinsiyeti ile sıfatlandırma gibi ayırt edici stratejilerle barındırmanın ötesinde nefret söylemi üreten haber başlıklarıyla karşılaşmıştır. “Cani”, “eşcinsel kurbanı”, “katil” gibi sıfatlarla doğrudan doğruya korku ve nefret üreten haber başlıkları kullanıldığı görülmektedir. Bu ifadelerin kullanıldığı haberlerin tüm eşcinselleri kapsayacak şekilde başlıklandırılması, onların,

Memmi'nin ifade ettiği gibi "insanlıktan çıkarma" stratejisi ile norm dışına itilmelerine örnektir. Ekonomi ve moda haberlerinde %0 temsille bulunmaları ise, yaşamın dışına itildiklerini göstermektedir. Üretim ilişkilerinin atanmış cinsiyetlerin ve özellikle erkeğin elinde yoğunlaşması, ideolojik olarak "eve ekmek getiren koca" ve "yuvayı yapan kadın" şeklindeki normatif örüntü; ekonomik ilişkilerin gelişiminin oluşturduğu yeni ilişkiler bağlamında görece değişmiş olsa da, erkeğin hemen her noktada avantajlı olduğu bir yaşam tarzının hala tüm toplumlarda baskın olduğu görölmektedir.

Ekonomi-politik perspektiften bakılarak "normlarla kimin çıkarı muhafaza edilir?" sorusunu sormak iktidarın çeşitli çehrelerinin ne için ve kimler için işlerlik sahibi olduğunu aydınlatılması açısından önemlidir. Toplumsal cinsiyet temelli bölünme endüstriyel örgütlenmenin de temellerine oturmuştur ve sınıf çelişkileriyle girift bir şekilde konumlanmaktadır. Kapitalizm, egemen sınıfın yararına işleyen ama işleyişinin her noktasında eril tahakküm ilişkileriyle bağlar kurarak işleyen bir sistemdir. Sömürü mekanizmaları yoluyla kârı maksimize etmek ancak eril bir iktidarın ezilenler üzerinde uyguladığı rıza üretimi ve fiziki güç ile mümkündür. Queer teoriye doğru giden yolda, 1980'lerde Kimberle W. Crenshaw'ın öncülük ettiği "kesişimsellik teorisi"; ırk, sınıf ve toplumsal cinsiyet dinamiklerinin kesişiminde iktidarın ve iktidar ilişkilerinin baskılama, dışlama ve sömürü stratejilerine dikkat çekmektedir. Irk, sınıf, cinsiyet, aile içerisinde düzenlenen rollerin cinsiyetlerde nasıl kesiştiğini sorgulayan bu teori, kapitalist ekonominin kategorizasyonlarının ve her kimliğe belirlediği rollerin, öznelere bir piramite yerleştirir gibi yerleştirdiğini göstermektedir. Irk, cinsiyet ve sınıf temelli bu piramidin en üstünde bulunan egemen sınıfların belirli kimliklere sahip olması ve "yarı-yurttaşlık" statüsünde olmamaları tesadüf olmasa gerekir. Çalışmanın konusu LGBTİ+'ların kendileri ile ilgili haberlerdeki temsili olmasına rağmen, incelenen haberlerde çoğunlukla erkek aktörlerin görüşlerinin yer verildiği güncel siyaset, haklar, spor, sağlık konularında erkek aktörlerin görüşlerinin yoğun bir biçimde yer bulması ve LGBTİ+'ların görüşlerinin azınlıkta kalması; kendileri ile ilgili haberlerde bile bu "yarı-yurttaşlık" statüsünün sürdüğünü göstermektedir. LGBTİ+ haber aktörlerinin görüşlerinin en fazla yer aldığı konu ise gösteri, yürüyüş haberleri olarak görölmektedir. Bu haberlerde en fazla görüşü yer alan LGBTİ+ aktörü grubun eşcinseller olduğu görölmektedir. Bu durum, toplum içerisinde seslerini duyurabildikleri tek noktanın politik mücadele alanlarından biri olan sokak olmasıyla ilişkilendirilebilir.

Kitle iletişim araçları modern ulus-devletlerin inşasında, bu devletlerin varlığını sürdürme ve siyasal iktidarın hegemonyasının sürdürülmesinde önemli ideolojik işlevlere sahiptir. Öznelerin çeşitli kimliklerle buluşması, bazı kimliklerin ve bu kimlikleri oluşturan değerlerin yoğunlaştırılması, bazılarının ise dışarıda bırakılması açısından iletişim araçlarının önemli etkenleri olduğu söylenebilir. Modern toplumda yaşamak, heteronormatif bir kültürün içinde yaşamaktır. Heteronormativite terimi sorgulandığında toplumsal bir fetişin, gerçekliğini değil ancak etkileri anlaşılabilen, insanların tüm yaşamlarını, davranış biçimlerini, hareketlenme tarzlarını, düşünme şekillerini etkileyen bir şekilde zihinlerde varlık bulan bir ideoloji biçiminden söz edilmektedir. Bu ideoloji biçimi, iletişim araçlarının ürünlerinin arz-talep ilişkileri içerisinde topluma yayılması ve egemen kültür olmasından söz edilebilir. Michel Foucault'nun "söylemsel formasyonlar" diyerek de tanımladığı ideolojinin egemen kültür haline gelmesinde iletişim araçlarının gücü inkar edilemez boyutlarda olduğu görülmektedir.

İletişim araçlarının mesajları, bu mesajlar için çeşitli ideolojik aygıtlarla hazırlanmış olan ve bu nedenle bu iletileri sorgulamaktan görece mahrum kalmış, heteronormatif tutumları ve heteronormatif değerleri yapı tarafından inşa edilmiş öznelerle buluşmaktadır. Aile, askerlik ve okul gibi kurumlar, toplumsal cinsiyet normlarıyla yüklenmiş değerleri öznelerle taşıdıkları için iletişim araçları veya haber medyasındaki anlamları/söylemleri üretenlerin ve bu iletilerin takipçilerinin birçoğu, hali hazırda bilinçlerinde kurulu olan bu değerleri yeniden üretmekte tabloidleşmiş haberler içerisinde sorgulama imkanı bulamadan konuyla ilgili sahip oldukları tutum ve düşüncelerini sürdürmektedirler. LGBTİ+'ların haber medyasındaki temsilleri, toplumun bu insanlara bakışı ve birbirlerine karşı tutumlarını; bu tutumlardan kaynaklanan davranış ve düşüncelerini homofobik bir doğrultuda inşa etmektedir. Haberlerde sunulan "gerçek", gerçekliğin belirli bir tarzda kurulması olduğundan, bu temsil etme eylemi, toplumsal cinsiyete ilişkin kısmi ve yanlı açıklamalara evrensel bir geçerlilik ve meşruluk kazandırmaya yönelik bir hamle olmaktadır ve bu hamle, aslında ideolojik olanın karakteristiği ve tanımlayıcı mekanizması gibi görünmektedir.

Gazete haberleri, medya-okur yazarlığı konusunda uzmanlığı olmayan genel takipçileri tarafından, çoğu zaman gerçeği doğrudan ileten şeffaf ve tarafsız yapılar olduğu düşünülmesi ve haberin kullandığı dilin de, kendi gerçekliğini meşrulaştırıcı bir biçimde kurması durumu biraz daha yakından ve bilimsel metotlarla incelendiğinde,

gazetelerin toplumun genel geçer fikirlerini meşrulaştıran kalıplar doğrultusunda haberleri sundukları görülebilir. Haber metinleri, toplumsal iktidarın çeşitli çehrelerinin kurulmasında rol sahibidirler. Bu metinler; cinsiyet, güç, hegemonya, çıkar, sosyal düzen, resmi ideoloji gibi sistemin temel dayanaklarını oluşturan olguları düzenleyen, meşrulaştıran ve yeniden üreten bir işleve sahiptirler.

Heteronormatif değerlere aykırı olmayan ve toplumun genel kabulü olarak sınırları belli bir dikotomi içerisinde yerleştirilmiş kadın ve erkek kimlikleri habere konu olan olaylar çerçevesinde çoğunlukla vurgu almazken, LGBTİ+’lar çoğunlukla cinsel yönelimleri yazılarak başlığa ve haber metnine taşınmaktadır. Kadın ve erkek bireylerin genel kabul gören, onaylanmış cinsiyetleri, onları tanımlamada bir temsil aracı olarak kullanılmazken, LGBTİ+’lar doğrudan doğruya cinsellikleri ile temsil edilmektedir. Bu şekilde cinsiyeti ile temsil edilme, onları norm dışına çıkan “öteki” olarak betimlemektedir.

Ünlülerle ilgili itiraf haberlerinde LGBTİ+ olmak bir suç, bir eksiklik ya da bir kötülükmüş gibi sergilenmektedir. İtiraf kavramı, bir olguya olumsuzluk anlamı yükler, itiraf edilen zararlı kabul edilir ya da eksiklik içerir. LGBTİ+’lar söz konusu olduğunda “itiraf” etme toplum tarafından genel kabul gören normlarının dışına çıkma; kadın ve erkek cinsel kimlikleri ayırımına dayalı ataerkilliğin dayattığı ikili cinsel kimlik ayırımı dışına çıkıldığıının “itiraf” edilmesi anlamına gelmektedir. Ünlülerin cinsel yönelimlerini kamusal alanda açıklamaları kamusal söz üretme yetki ve gücüne sahip gazeteciler, köşe yazarları veya medya yöneticileri gibi profesyoneller tarafından “itiraf” kavramıyla haber medyasına taşınmaktadır. Haber söylemi yapılandırılırken ünlülerin kamusal alanda cinsel yönelimlerini açıklamaları “söyledi”, “dile getirdi”, “belirtti”, “açıkladı”, “dedi” gibi Türkçenin olanakları içerisinde pek çok kavram ile anlatılabilecekken gazeteciler tarafından itiraf kavramı tercih edilmektedir.

Çalışmanın teorik kısmında Althusser’in (2000) aileyi devletin ideolojik aygıtlarından biri saydığı ve bugünün ailesinin heteronormatif değerlerin koruyuculuğu üzerine bir misyon taşıdığını aktarmıştık. Eşcinsellik bir taraftan aileye bir tehdit gibi sunulurken diğer taraftan da mizah nesnesi ve norm dışı yaşayanlar olarak betimlenmektedir. Gazetelerin yaptıkları haberlerle eşcinselliğin aileleri dağıttığı ya da annelik, babalık gibi aile rollerinin ihmal edilmesine yol açtığına dair bir algı üretildiği gözlemlenmiştir. Evlatlarının eşcinselliği nedeniyle zarar gören aile fotoğrafları, eşlerinin eşcinsel ilişkileri nedeniyle dağılan aileler vb. gibi haber sunumlarıyla meşru

sayılan kadın ve erkek evliliğinin sınırlarını, LGBTİ+'ların tehdit ettiğini öne süren bir temsiller görülmektedir.

LGBTİ+'ların gazetelerdeki temsil edilme şekillerinden biri de karikatürize etmedir. Mizah, hayatın komik ve anlamsız taraflarına ilişkin değerlendirme yetisidir. Anlam oluşumu sistemle fazlasıyla ilişkilidir. Normal ve anormal olgular, güç ilişkileri, “tam” olma ve “eksik” olma mizahın görünen yüzünün ardındaki dengeler bütünüdür. Queer kimlikleri nedeniyle eşcinsel bireylerle ilgili haberlerde mizahtan yararlandırıldığı; “eğlendirici” başlıklar atıldığı görülmektedir. Queer kimliklerin mizahî bir üslupla veya ironik şekilde bazı haberlere konu yapılmaktadır. Fotoğraf olmayan bazı haberlere gazete tarafından karikatür çizildiği görülmektedir. Bu karikatürlerde LGBTİ+'lar normlara aykırı, tedirgin ya da biçimsiz suratlarla çizilirken diğer karakterler müsamaha gösterici, olgun ve anlayışlı vb. ifadelerle çizilmektedir.

İncelenen gazeteler içerisinde olumlu ve nötr haber sayısı dikkate alındığında Birgün Gazetesi'nin haberlerinin konuları ve olayları işleyiş biçiminin, diğer gazetelere göre çok daha fazla bilgilendirici ve hak arama taleplerini öne çıkartan şekilde haberi kurduğu iddia edilebilir. Birgün Gazetesi'nde; örgütlerin ve uzmanların görüşleri, eşcinsellikle ilgili olumlu rol modelleri sunma, homofobik siyasileri ve kanaat önderlerini olumsuz sıfatlarla sunma ve eşcinsellere yönelik olumlu bir bakış açısı olan haberlere rastlanmaktadır. Hatta bazı haberlerde, basındaki homofobik tavırlı haberleri deşifre edici şekilde açığa vurmakta ve haber yapmakta, nefret söylemi içeren ve homofobinin ayyuka çıktığı haber örneklerini haber yapmaktadır. Liberter sol anlayışa sahip olduğu iddia edilebilecek yayın politikalarına sahip Birgün Gazetesi'nin LGBTİ+'larla ilgili haberleri, diğer gazetelere kıyasla görece daha fazla özgürlükçü ve eşitlikçi sayılabilir. Diğer gazeteler bu görece olumluluk seviyesine ulaşamamışlardır. Yeni Şafak Gazetesi'nin konuyla ilgili bir karartmaya gittiği iddia edilebilir.

Çalışmada Türkiye toplumuna odaklanılmıştır ancak pek çok ülke de, geçmişten günümüze gelen heteronormatif bir toplumsal algıyla şekillenmiş ve bunun sonucunda da kendini farklı cinsel kimliklerle yansıtan kişilere bir baskı ve yok etme mekanizması oluşmuştur. Toplumsal kodların oluşumunda etkin rolü olan değerleri yeniden üreten politik sistem, kendi egemen çıkarları doğrultusunda cinsiyet rollerini pekiştiren kurumlar aracılığıyla heteronormatif değerleri toplumsal atmosfere egemen kıldığı için, bu atmosferde üretilen haberler de farklı seviyelerde olsa da homofobik tutum ve ayırt edici niteliklerden etkilenmiştir. LGBTİ+'lara ayrımcılık yapan haberlerle, doğrudan

nefret söylemi yayan haberleri aynı kategoride ele almamak gerekir. Bir haberin ayrımcı öğeler barındırıyor olması gizil bir homofobik tutumun dile aktarılmasının ötesinde yapının bilince etkisi olarak da okunabilir. Nefret söylemi, böylesine bir ayrımcı tutumun edilgen niteliklerinin özünde vücut bulmasının ötesine geçerek tanındık olmayana/yabancı olana duyulan korkunun daha üst perdede etken bir şekilde somuta dökülmesidir. Her ikiside homofobik olmakla birlikte derece farkları olduğu iddia edilebilir.

Çalışmanın teorik kısmında belirtildiği üzere homofobi, en genel ifadesi ile heteronormatif değerler çerçevesinde tanımlanmış erkek kimliğinin ayırıcı özelliklerinin tehdit edilmesi ve muğlaklaştırılmasından duyulan korku olarak okunabilir. Başka bir deyişle erkek kimliğinin diğer cinsiyetlere benzemesini ve doğrudan doğruya bu kimliği tehdit eden “gay, travesti ve transeksüel” cinsel kimliklerinin, “lezbiyen ve biseksüel” kimliklere göre bu haberlerde en yoğun sayıda olması, üzerinde çalışılan homofobinin inşası konusuyla ilişkili olduğu ileri sürülebilir.

Yine teorik kısımda sözü edilen “simgesel şiddet”, yaşamın tüm pratiklerine yayılmış olan şiddetin, kültürün sembolik ve simgesel olan çehrelerine yansımasıdır. Bu noktada kültürel çalışmaların temel önermelerinden medyanın anlam haritalarının kültüre yaslandığı hatırlandığında haber medyasında LGBTİ+ temsili bir tür simgesel şiddet olması anlaşılır olacaktır. Ataerkil kültürün egemen olduğu toplumlarda heteronormatif değerlerin dışında kalanlar gündelik yaşamda olduğu gibi haber medyasının söylem dünyasından da simgesel şiddete maruz kalmaktadır.

LGBTİ+’ların pekçok haber türünde şiddetle özdeşleştirilmesi ve şiddetin faili olarak sunulması bu ifadeleri doğrularken, aynı zamanda kimi haberlerin ayrımcı, homofobik ve nefret söylemleri ile üretilmesi de simgesel şiddetin yoğunluğunu ortaya koymuştur. Bazı haberler, simgesel şiddet araçlarına dönüşmüşler ve toplumun genel geçer kalıplarını meşrulaştırarak LGBTİ+’lara yönelik tutumları pekiştirici işlevler göstermişlerdir. Her dönem görülen bu durum, özellikle Türkiye’de ve dünyada yoğunlaşan muhafazakar ve anti-demokratik organizasyonların siyasal yelpazede yoğunlaşmasının bir sonucu, simgesel şiddetin daha da yoğunlaştığı görülmektedir.

Sonuç olarak incelenen dönemde yüksek tirajlı olan bu gazetelerden özellikle Hürriyet, Sabah ve Posta gazeteleri, toplumun genel kabul gören atanmış cinsiyetlerinin konumunu meşrulaştıran ve bu kabul gören cinsiyetler dışındaki cinsel kimlikleri ayrımcı ve hatta kimi zaman homofobik bir söylemle temsil eden haberlere daha fazla

yer verirken; Birgün Gazetesi, LGBTİ+'ları ve bu bireylerle ilgili olayları daha demokratik bir biçimde taleplerini kamuoyuna duyuracak şekilde haberleştirmiştir. Yeni Şafak Gazetesi ise yayımladığı haber sayısı itibarıyla LGBTİ+'lara bir karartma uygulamış, görüş ve taleplerini belirtmekten mümkün olduğunca kaçınmıştır. Özellikle Hürriyet, Sabah ve Posta Gazeteleri; eşcinselleri sıklıkla homofobik, transfobik, magazinsel ve sansasyonel haberleri öne çıkarmışlardır. LGBTİ+ örgütlerin talepleri hakkında 16 yılda sadece 15 haberine Yeni Şafak gazetesi, LGBTİ+'larla ilgili önemli olaylarda bile karartma uygulamayı ve olayları haberleştirmemeyi tercih etmiştir. Yeni Şafak Gazetesi'nde sadece 6 haberde aktör görüşü bulunmaktadır ve bu 6 görüşünü 2'si erkek ve 1'i kadın olmak üzere atanmış cinsiyetlerden insanlara aitken diğer 3'ü ise devlet kurumlarının görüşleridir. Yeni Şafak Gazetesi'nde hiçbir haberde LGBTİ+'lar konuşmamaktadır. Haberlerde özne olarak açıkça yok saydıkları eşcinsellerin görüşleri yerine konuyla ilgili devlet yetkilileri ve genel ahlak normlarını meşrulaştıran aktörlerin görüşlerine yer vermişlerdir. Eşcinsellerden "Türkiye'de bulunmayan" bir olguymuş gibi söz ederek eşcinselliğin evrensel ve tarihsel gerçekliğini reddetmiş, haberlerinde bu olgunun bir "dış tehdit" olarak algılanmasını sağlayan bir temsil stratejisine yönelmiştir.

Basın sektöründe çalışmakta olan ve özellikle gazetecilik mesleğini icra edenler arasında hala tam olarak bir mesleki yeterlilik olgusu yerleşmemiştir. Ragıp Duran'ın ifade ettiği gibi Fransa'da güçlü sendikalar sayesinde gazetecilik eğitimi almamış insanlar gazeteci olamazlar. Türkiye'de ise iletişim fakültelerinin gazetecilik alanından mezun olan konuya vakıf kişiler yerine, tüm düzen içerisindeki liyakatsızlık örneğinin devamı niteliğinde eğitimleri dikkate alınmadan insanlar sektöre girmekte ve gazetecilik yapmaktadırlar. Haber örneklerinde de görüldüğü üzere LGBTİ+ hakkında çok az bilgi sahibi olan haber üreticileri, "eşcinsel" kelimesini genel bir biçimde kullanmakta ve biseksüel ya da interseksüel gibi kimliklerden hiç söz edilmemekte, trans ve travesti arasındaki farklardan bile bihaber bir biçimde haber üretilmekte olduğu görülmektedir. Kaynağı belli haberlerin oranı haber merkezi ve kaynak belirtilmeyen haberler karşısında azınlıkta kalması da meslekteki standardizasyon eksikliğini göstermektedir. Gazetecilik meslek etiğine sahip ve gerekli eğitimlerle donatılmış kalifiye muhabirler yerine haber merkezlerinde görevlendirilmiş katip niteliğindeki çalışanların yazdığı metinler haber olarak sunulmaktadır. Dolayısıyla yanlış, yanlış ve hatta nefret söylemi üretebilecek kadar etik dışı bir habercilik neredeyse tüm gazetelere hakim olmuş ve bu anlayış gazetecilikte kabul görmüştür. Bu bulguların da gösterdiği üzere; iletişim

fakültelerinin gazetecilik alanında etkisi arttırılmalı, gazetecilik mesleğinde mezuniyet şartı konulmalı ve iletişim fakültelerinin eğitim süreçlerinde toplumsal cinsiyet ve queer teori zorunlu ders olarak konulmalıdır. Aksi halde alışlagelmiş içi boş söylemlerle kendi içerisinde çelişen, pek çok gerçekliği anlamlandıramadan ve hatta ne olduğunu bile bilmeden yapılan habercilik, etik değerlerden uzak ve ötekileştirmeci zihniyetin değirmenine su taşımakta ve haberleri takip eden insanları daha da körleştirmektedir. Yapılan haberler, yayınlanan içerikler ve kullanılan dil hedef kitleye yön vermekte, bakış açılarını hatta düşünce biçimlerini olumsuz bir biçimde inşa edecek temsiller içermektedir.

Verilen mesajların doğru anlaşılabilmesi ve LGBTİ+'larla ilgili konulara insan hakları temelli bakış açılarının kurulabilmesi için medya okuryazarlığı kavramının hedef kitle tarafından benimsenmesinin yanı sıra ilkokuldan itibaren toplumsal cinsiyet ve queer konularında insanlara eğitim verilmeye başlanması, tezde sözü edilen ayrımcı ve ötekileştirici bakış açılarını engelleyerek daha barışçıl ve her insanın kendini dilediği kimlikte ifade edebildiği özgür bir toplum oluşturabilmek için gereklidir. Medya okuryazarlığı eğitimlerinin pilot orta öğretim kurumlarında seçmeli ders olarak verilmeye başlanmış olması iyiye doğru bir adım olsa da yeterli değildir. Her an görsel iletilerle karşılaşılan, kontrolsüz bilgi akışının bir atmosfer gibi tüm dünyayı ve yaşam alanlarını sardığı bu ortamda iletilerin içeriklerini, alt metinlerini hatta ve hatta söylediklerinden çok söylemediklerini dikkatle filtreden geçirebilmek için bu eğitimlerin yaygınlaştırılması gerekmektedir.

Öneri olarak tüm bu söylenenlerden öte insan haklarına dayalı bir hukukun sadece yazılı olarak kalmaması; toplum içerisindeki her bir bireyin ırkı, cinsiyeti ve sınıfı önemsenmeden hukuk önünde pratikte de eşit olması çok önemlidir. Bu nedenle her grubu kapsayıcı yasaların çıkarılması ve bu yasaların gündelik hayatta uygulanabilir olduğunun takip edilmesi gerekir. Basın hukuku ile ilgili getirilebilecek eklemelerle tüm kimlikler koruma altına alınmalı ve getirilecek bu kanunların hayata geçirilebilirliği takip edilmelidir. İlaveten basın meslek örgütlerinin demokratik, yapıcı, barışçıl ve her çeşit şiddet içermeyen bir haber dili için etkin olması önemlidir. İletişim fakültelerinin müfredatlarında toplumsal cinsiyet eşitliği ve adaleti derslerinin artırılması haber medyasının dilinin dönüştürülmesinde önemlidir.

KAYNAKÇA

- Acar-Savran, G. (2013). *Beden Emek Tarih*. İstanbul: Kanat Kitap.
- Adam, B. D., Duyvendak, J. W. Krouwel, A. (1999) "Introduction", *The Global Emergence of Gay and Lesbian Politics*, (Ed. Bary D. Adam ve diğerleri), Philadelphia: Temple University Press.
- Adorno, T. W. And Horkheimer, M. (2010). *Aydınlanmanın diyalektiği*. (Çev: N. Ünler ve E. Öztarhan-Karadoğan). İstanbul: Kabalcı.
- Agacinski, S. (1998). *Cinsiyetler siyaseti* (Çev: İ. Yerguz) Ankara: Dost Kitabevi.
- Agamben, G. (2013). *Kutsal insan*. (Çev: İ. Türkmen). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Akad, M. (2007). *Aile hukuku*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Akgül, Ç. (2011). *Militarizmin cinsiyetçi suretleri*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Akıntürk, T. (1976). *Bankacılar için medeni hukuk bilgisi*. 4. Basım. Ankara: BTHAE.
- Akıntürk, T. ve Ateş-Karaman, D. (2018). *Medeni hukuk*. İstanbul: Beta Basım Yayın.
- Aktaş, A. (1995). *Fetvalar*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı.
- Althusser, L. (2008). "Yeniden Üretim Üzerine", (Çev: A. I. Ergüden ve A. Tümertekin) İstanbul: İthaki Yayınları.
- Althusser, L. (2015). *Devletin ideolojik aygıtları*. (Çev: A. Tümertekin). İstanbul: İthaki Yayınları.
- Anderson, B. (1995). *Hayali cemaatler* (Çev: İ. Savaşır) İstanbul: Metis Yayınları.
- Anderson, E. (2009). *Inclusive Masculinity*. London: Routledge.
- Atton, C. (2004). *An Alternative Internet*. Edinburgh: Edinburgh University Press
- Baird, V. (2019). *Cinsel çeşitlilik*. (Çev: H. Doğan) İstanbul: Metis Yayınları.
- Bakırcıoğlu, R. (2016). *Eğitim ve psikoloji sözlüğü*. Ankara: Anı Yayınları.
- Bakunin, M. (2000). *Devlet ve anarşi*. (Çev: M. Uyurkulak), Ankara: Öteki Yayınevi.

- Balibar, E. and Wallerstein, I. (2017). *Irk, ulus, sınıf: belirsiz kimlikler*. (Çev: N. Ökten). İstanbul: Metis Yayınları.
- Baran, Stanley J. ve Dennis K. Davis (2003) *MassCommunicationtheoryFoundations, ferment andFuture*, New York: Thomson
- Başer, N. (2012). Psikanalizin kendisi queer değil mi? C. Çakırlar ve S. Delice (Ed.), *Cinsellik muamması: türkiye'de queer kültür ve muhalefet içinde* (s.121). İstanbul: Metis Yayınları.
- Baudrillard, J. (2018). *Simulakrlar ve simülasyon*. (Çev: O. Adanır). Ankara: Doğu-Batı Yayınları.
- Bauman, Z. (2016). *Sosyalizm, aktif ütopya*. (Çev: A. Araşan). Ankara: Heretik
- Beal, T. (2001). *Religionanditsmonsters*. New York: Routledge.
- Bebel, A. (1966). *Kadın ve sosyalizm*. (Çev: R. İnanç). Ankara: Toplum Yayınevi.
- Bell, D. (2007). *CybercultureTheorists*. New York: Routledge
- Benedict, R. (2003). *Kültür Kalıpları* (çev. Nilgün Şarman), Payel Yay. İstanbul
- Bensadon, N. (1994). *Başlangıçtan günümüze kadın hakları*. (Çev: Ş. Tekeli). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Berelson, B. (1984). *Content analysis*. New York: HafnerPress.
- Berger, S. (1999). *Writingnationalhistories*. Londra: Routledge.
- Berghan, S., (2007). *Lubunya*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Bergson, A. (2006). *Gülme: komiğin anlamı üstüne deneme*. (Çev: Y. Avunç). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Berk, L. E. (2013). *Bebekler ve çocuklar*. (Çev: N. Işıkoğlu Erdoğan). Anakara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Berktag, F. (2001). Türkiye’de kadın hareketi tarihsel bir deneyim. (Çev: M. Akkent), *Kadın hareketinin kurumlaşması fırsatlar ve rizikolar içinde* (s. 18-28). İstanbul: Metis Yayınları.
- Berktag, F. (2015). *Tarihin cinsiyeti*. İstanbul: Metis Yayınları.

- Bersani, L. (2015). Rektum bir mezar mı? L. S. Darıcıoğlu (der.), *Rektum bir mezar mı? Queer Temaşa* içinde (s. SAYFA NO). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Biko, S. (2014). *Siyah bilinci*. (Çev: O. E. Kara). Ankara: Dipnot Yayınları.
- Bora, A. (2005). *Kadınların sınıfı*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bora, A. ve Üstün, İ. (2008). *Sıcak aile ortamı*. İstanbul: Tesev Yayınları.
- Bourdieu, P. (1996). *Distiction: a socialcritique of thejudgement of taste*. (Trn: R. Nice). London: Routledge.
- Bourdieu, P. (2015). *Devlet üzerine*. (Çev: A. Sümer). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bourdieu, P. (2016). *Eril Tahakküm*. (Çev: B. Yılmaz). İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Bozoklar, K. (2009). *Sosyalizm ve kadın insan*. İstanbul: Akademi Yayınları.
- Brenner, J. (2012). *Sınıf siyaseti ve kadın*. (Çev: D. Yeşilsu). İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Brittan, A. (1989). *Masculinityandpower*. Oxford: Basil Blackwell.
- Bruce, K. M. (2016). *Prideparadise*. New York: New York UniversityPress.
- Budak, S. (2009). *Psikoloji sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Butler, J. (2014). *Cinsiyet belası- feminizm ve kültürün altüst edilmesi*. (Çev: B. Ertür). İstanbul: Metis Yayınları.
- Butler, J. andSpivak, G. C. (2010). *Ulus devlet marşını kim(ler) söyler?* (Çev: O. Akınhay). İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Butler, J., Laclau, E. andZizek, S. (2005). *Olumsuzluk, hegemonya, evrensellik: solda güncel diyaloglar*. (Çev: A. Fethi). İstanbul: Hil Yayınları.
- Cangöz, İ. (2016). *Değişen anlam ve değerleriyle gazetecilik*. Ankara: Detay Yayıncılık,
- Cantzen, R. (2015). *Daha az devlet daha çok toplum*. (Çev: V. Atayman). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Castells, M. (2013). *İsyen ve Umut Ağları*. (Çev: Ebru Kılıç). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

- Christophe A. *Korkunun psikolojisi*. (Çev: İ.Yerguz). İstanbul: Say Yayınları
- Chomsky, N. (1998). *Medya Halka Nasıl Evet Dedirtir*. İstanbul: Minevra Yayıncılık.
- ClearinghousePublication (1979). *Womenrights in theunitedstates of america: a report of inter -americancommission of women*. US:UnitedStatesCommission on CivilRightsClearinghousePublication.
- Cohen, D. (1995). *Erkek olmak*. (Çev: Y. Alogan). İstanbul: Alan Yayıncılık.
- Connell, R. W. (2003). Schools and gender. M. Hussey (ed), in (p. 92-100) *Masculinities*, New Jersey: PrenticeHall.
- Coward, R. (1993). *Kadınlık arzuları*. (Çev: A. Türker). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Crawford, D. H. (2020). *Ölümcül yakınlıklar*. (Çev: G. Koca). İstanbul: Metis Yayınevi.
- Crompton, L. (2004). *Homosexualityandcivilisation*. USA: Harvard UniversityPress.
- Çadircı, M. (2008). *Askerlik*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Çakır, S. (1994). *Osmanlı kadın hareketi*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Çam, E. (1981). *Siyaset bilimine giriş*. İstanbul: İstanbul İktisat Fakültesi Yayınları.
- de Beauvoir, S. (2010). *İkinci cins*. (Çev: S. Selvi ve B. Onaran). İstanbul: Payel Yayınları
- de Beauvoir, S. (2019). *İkinci cinsiyet*. (Çev: G. Savran). İstanbul: İstanbul Koç Üniversitesi Yayınları.
- Demiray, E. (2011). Kadın ve kadının statüsü. G. Yaktıl-Oğuz (Ed.), *Tophumsal yaşamda kadın içinde s. 25-46*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Doctor, R. M., Kahn, A. P. andAdamec, C., (2009). *Theencyclopedia of phobias, fears, andanxieties*. New York: Infobase Publishing.
- Donovan, J. (1997). *Feminist teori*. (Çev: A. Bora, M. Ağduk-Gevrek ve F. Sayılan) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Dönmezer, S. (1983). *Ceza hukuku*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Dudley, L. M. (2001). *Kalem ve kılıç*. (Çev: M. Günay). Ankara: Dost Kitabevi.

- Dursun, Ç. (2013). *İletişim kuram kritik*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Durudoğan, H. (2014). Unesfemmes: kristeva, psikanaliz ve kadın. Z. Direk (Der.), Ş. Öztürk (Ed.), *Cinsiyetli olmak: sosyal bilimlere feminist bakışlar* içinde (s. 51-66). İstanbul: YKY
- Eagleton, T. (1996) *İdeoloji*, (Çev. Muttalip Özcan), İstanbul:Ayrıntı
- Ecevit, Y. (2014). Toplumsal cinsiyet sosyolojisine başlangıç. Y. Ecevit ve N. Karkıner (Ed.). *Toplumsal cinsiyet sosyolojisi* içinde (s. 2-29). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları
- Eisler, R. (1988). *Thechaliceandtheblade*. San Francisco: Harper Collins Publisher.
- Ellul, J. (2003). *Teknoloji toplumu*. (Çev: M. Ceylan.). İstanbul: Bakış Yayınları.
- Engels, F. (2009). *Ailenin, özel mülkiyetin ve devletin kökeni*. (Çev: K. Somer). Ankara: Sol Yayınları.
- Epstein, S. (1999) “GayandLesbianMovements in the United States: Dilemmas of Identity, Diversity, andPoliticalStrategy”, *The Global Emergence of GayandLesbianPolitics*, (Ed. Bary D. Adam ve diğerleri), Philadephia: TempleUniversityPress.
- Engels, F. (2013). *Tarihte zorun rolü*. (Çev: S. V. Erdoğan). Ankara: Sol Yayınları.
- Eraslan, C. (2008). Atatürk dönemi’nde iktidar-ordu ilişkileri. F. M. Emecen (Ed.), *Eskiçağ’dan Modern Çağ’a Ordular* içinde (s. 535-551). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Tarih Araştırma Merkezi.
- Erdoğan, İ. (2012). *Pozitivist metodoloji ve ötesi*. Ankara: Erk Yayınları.
- Erdoğan, İ. (2014). *Medya Teori ve Araştırmaları*. Ankara: Erk Matbaacılık.
- Ergün, M. (2016). *Dünyada modern eğitimin doğuşu ve gelişimi*. M. Şişman (Ed.), *Eğitim tarihi* içinde (s. 137-162). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Ertan, C. (2011). Medyada eşcinselliğe ve eşcinsellere ilişkin söylemler: televizyon dizisi “bir kadın bir erkek” ve (hegemonik) erkek(lik) temsili. İ. Erdoğan (Ed.). *Medyada hegemonik erkek(lik) ve temsili* içinde (s. 95-124). İstanbul: Kalkedon Yayınları.

- Evslin, B. (2012). *Gods, demigods and demons*. New York: Open Road Media.
- Fairclough, N. (2010). *Critical discourse analysis*. New York: Routledge.
- Fanon, F. (2017). *Yeryüzünün lanetlileri*. (Çev: Ş. Süer). İstanbul: Versus Kitap.
- Feldman, R. S. (2010). *Child development*. Massachusetts: Pearson.
- Fenoglio, Irène ve François Georgeon. (2007). *Doğu'da Mizah*. Çev. Ali Berktaş, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- Fine, C. (2010). *Toplumsal cinsiyet yanılsaması*, (Çev: K. Tanrıyar). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Firestone, S. (1993). *Cinselliğin diyalektiği*. (Çev: Y. Salman). İstanbul: Payel Yayınevi.
- Fiske, J. (1996). *İletişim Çalışmalarına Giriş*. (Çev: S. İrvan). Ankara: Ark Yayınları.
- Foss, S. K., Domenico, M. E. And Foss, K. A. (2013). *Gender stories*. Illinois: Waveland Press.
- Foucault, M. (1987). *Söylemin düzeni*. (Çev: T. Ilgaz) İstanbul: Hill Yayıncılık.
- Foucault M (1992) *Hapishanenin Doğuşu*. (Çev: Mehmet Ali Kılıçbay), İstanbul: İmge Kitabevi.
- Foucault, M. (1993). *Cinselliğin tarihi 1. Cilt*. (Çev: H. Tufan). İstanbul: Afa Yayıncılık.
- Foucault, M. (1993). *Deliliğin tarihi 3. Cilt*. (Çev: M. A. Kılıçbay). Ankara: İmge Kitabevi.
- Foucault, M. (2001). *Kelimeler ve şeyler*. (Çev: M. A. Kılıçbay) Ankara: İmge.
- Foucault, M. (2003). *İktidarın Gözü*. (Çev: I. Ergüden). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2010). *Cinselliğin tarihi* (Çev: H. U. Tanrıöver). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2016). *Özne ve İktidar* (Çev: Osman Akınhay, Işık Ergüden). İstanbul: Ayrıntı Yayınları

- Fraser, N. (2013). *Feminizm, kapitalizm ve tarihin cilvesi*. (Çev. A. Özuğurlu), A. Özuğurlu (Ed.), 21. Yüzyıl Feminizme Doğru, içinde (s. 70-94). Ankara: Notabene Yayınları.
- Fraser, N. (2014). Tanınma politikasını yeniden düşünmek. (Çev: F. Mollaer), F. Mollaer (ed), *Kimlik politikaları* içinde (s. 259-275). Ankara: Doğu-Batı Yayınları.
- Freud, S. (1999). *Uygarlık, din ve toplum*. (Çev: S. Budak). Ankara: Öteki Yayınları.
- Freud, S. (2000). *Cinsellik üzerine*. (Çev: S. Budak) Ankara: Öteki Matbaası.
- Freud, S. (2015). *Uygarlığa dair hoşnutsuzluğumuz*. (Çev: F. J. İçöz) İstanbul: Kafka Kitap.
- Gamble, T. K. and Gamble, M. W. (2014). *The gender communication connection*. London: Routledge.
- Gander, M. J. and Gardiner, H. W. (1998). *Çocuk ve ergen gelişimi*. (Çev: A. Dönmez, N. Çelen ve B. Onur). Ankara: İmge Kitabevi.
- Gauntlett, D. (2008). *Media, gender and identity: An introduction*. Routledge: USA
- Gaus, G. F. (2016). *Siyaset kavramları ve siyaset kuramları*. (Çev: N. Akdere). Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Gaus, G. F. (2016). *Siyaset kavramları ve siyaset kuramları*. (Çev: N. Akdere). Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Gellner, E. (1964). *Thought and change*. London: Wiedenfield and Nicolson.
- Gellner, E. (2013). *Uluslar ve ulusçuluk*. (Çev: B. Ersanlı ve G. G. Özdoğan). İstanbul: Hil Yayın.
- Gezgin, E. (2016). *Damgalanan mekanda yaşam: bir kentin öteki'si olmak*. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Giddens, A. (2008). *Ulus-devlet ve şiddet*. (Çev: C. Atay). İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Giddens, A. (2010). *Mahremiyetin dönüşümü*. (Çev: İ. Şahin). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

- Giddens, A. and Sutton, P. W. (2014). *Sosyolojide temel kavramlar*. (Çev: A. Esgin). Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Gilmore, D. D. (1990). *Manhood in themaking: cultural concepts of masculinity*. London: Yale University Press.
- Goldberg, H. (1994). *Erkek olmanın tehlikeleri*. (Çev: S. Budak). Ankara: Öteki Yayınevi.
- Golding, P. and Murdock, G. (1997). Kültür, iletişim ve ekonomi politik. (Çev: D. B. Kejanlıoğlu). S. İrvan (Ed.), *Medya kültür siyaset içinde* (s. 49-76). Ankara, : Ark.
- Goldman, E. (2018). *Hayatımı yaşarken*. Cilt I, (Çev: B. Eyüboğlu). İstanbul: Metis, Yayınları.
- Göregenli, M. (2013). Nefret söylemi ve nefret suçları. M. Çınar (Ed.), *Medya ve nefret söylemi kavramlar mecralar tartışmalar içinde* (s. 57-73). İstanbul: Hrant Dink Vakfı Yayınları.
- Gramsci, A. (1971). *Selections from the prison notebooks of antonio gramsci*. (Trsby: Q. Hoare and G.N. Smith). New York.
- Gramsci, A. (1986). *Hapishane defterleri*. (Çev: A. Cemgil). İstanbul: Belge Yayınları
- Green, A. (1992). *Kastrasyon Kompleksi*. (Çev: L. Kayaalp). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Gumilev, L. N. (2002). *Hunlar*. (Çev: D. S. Batur) İstanbul: Selenge Yayınları.
- Gutok, G. L. (2014). *Eğitime felsefi ve ideolojik yaklaşımlar*. (Çev: N. Kale). Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Güngör, N. (2011). *İletişim, kuramlar yaklaşımlar*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Günindi-Ersöz, A. (2016). *Toplumsal cinsiyet sosyolojisi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Habermas, J. (2007). *Kamusal yaşamın yapısal dönüşümü*. (Çev: T. Bora ve M. Sancar). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Hadimi, M. (2003). *İslam ahlakı*. İstanbul: Hakikat Kitabevi.

- Hall, S. (2005). İdeolojinin yeniden keşfi: medya çalışmalarında baskı altında tutulmanın geri dönüşü. M. Küçük (ed.), *Medya, iktidar, ideoloji* içinde (s. 57-103). Ankara: Ark Yayınevi.
- Harari, Y. N. (2015). *Hayvanlardan tanrılara- sapiens*. (Çev: Ertuğrul Genç). İstanbul: Kolektif Kitap.
- Hardt, M. and Negri, A. (2002). *İmparatorluk*. (Çev: A.Yılmaz). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Heinzelmann, T. (2009). *Cihaddan vatan savunmasına*. (Çev: T. Noyan). İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Hekman, S. J. (2016). *Toplumsal cinsiyet ve bilgi*. (Çev: B. Balkız ve Ü. Tatlıcan). İstanbul: Say Yayınları.
- Hekman, S. J. (2016). *Toplumsal cinsiyet ve bilgi*. (Çev: B. Balkız ve Ü. Tatlıcan). İstanbul: Say Yayınları.
- Heywood, A. (2012). *Siyaset teorisine giriş*. (Çev: H. M. Köse). İstanbul: Küre Yayınları.
- Holmes, L. D. (1974). *Samoanvillage: thenandnow (casestudies in culturalanthropology)*. USA: HarcourtCollegePub.
- hooks, b. (2012). *Feminizm herkes içindir*. (Çev: E. Aydın, B. Kurt, Ş. Özgün ve A. Yıldırım), İstanbul: BGST Yayınları.
- Hovanec, E. M. (2000). *Everythingyouneedtoknowaboutphobias*. Canada: TheRosen Publishing Group.
- Illich, I. (1996). *Gender*(Çev: A. fethi). Ankara: Ayraç Yayınları.
- Irigaray, L. (2008). *Doğu ve batı arasında*. (Çev: N. Tural). İzmir: Aralık Yayınları.
- Irigaray, L. (2014). *Başlangıçta kadın vardı*. (Çev: İ. Özallı ve M. Odabaş). İstanbul: Pinhan Yayınları.
- İnalcık, H. (2010). *Osmanlılar*. İstanbul: Timaş Yayınları.

İnceoğlu, Y. (2013). Tartışmalı bir kavram: nefret söylemi. M. Çınar (ed.) *Medya ve nefret söylemi kavramlar mecralar tartışmalar* içinde (s. 75-92). İstanbul: Hrant Dink Vakfı Yayınları.

İnceoğlu, Y. ve Sözeri, C. (2012). Nefret suçlarında medyanın sorumluluğu: ‘ya sev ya terk et ya da... Y. İnceoğlu (Ed.), *Nefret söylemi ve/veya nefret suçları* içinde (s. 23-38). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Jagose, A. (2015). *Queer teori bir giriş*. (Çev: A. Toprak). İstanbul: Nota Bene Yayınları.

Jessop, B. (2016). *Devlet teorisi*. (Çev: A. Özcan). İstanbul: Epos Yayınları.

Joseph, J. (2002). *Hegemony*. USA: Routledge.

Kağıtçıbaşı, Ç. (2010). *Benlik, aile ve insan gelişimi*. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

Kancı, T. (2015). Türkiye’de eğitim, milliyetçilik ve toplumsal cinsiyetin kesişim noktaları. S. Coşar ve A. Özman (ed.), *Milliyetçilik ve toplumsal cinsiyet* içinde (s.77-111). İstanbul: İletişim Yayınları.

Kant, I. (2017). *Eğitim üzerine*. (Çev: A. Aydoğan). İstanbul: Say Yayınları.

Karl Marx, “Yabancılaşma”, Derleyen: Barışta Erdost, Ankara, Sol Yayınları, 2007

Kearney, R. (2012). *Yabancılar, tanrılar ve canavarlar*. (Çev: B. Özkul). İstanbul: Metis Yayınları).

Kelly, M. G. (2016). *Uluslararası biyopolitika: foucault, küreselleşme ve emperyalizm* (Çev. U. Özmakas). Ankara: Pharmakon Kitap.

Kernberg, O. F. (2011). *Aşk ilişkileri*. (Çev: A. Yılmaz). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Kılıç, Z. (1998). Cumhuriyet Türkiye’sinde Kadın Hareketlerine Genel Bir Bakış A. Berktay-Hacımirzaoğlu (Ed), *75 yılda kadınlar ve erkekler* içinde (s. 347-360). İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

Kimmel, M. S. (2000). *The Gendered Society*. NY: Oxford University Press.

Kottak, C. P. (2008). *Antropoloji: insan çeşitliliğine bir bakış*. (Çev: S. N. Altuntek). Ankara: Ütopya Yayınları

- Kramer, L. (2011). *The sociology of gender*. Oxford: Oxford University Press.
- Krippendorff, K. (2013). *Content analysis*. California: Sage Publication.
- Kristeva, J. (1991). *Stranger to ourselves*. Londra: Harvester.
- Krolokke C. and Sorensen, A. S. (2012). *Gender communication theories, analyses: from silence to performance*. USA: SAGE Publication
- Kropotkin, P. (2018). *Bir isyancının sözleri*. (Çev: İ. Kahraman). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Laclau, Ernesto, Mouffe, Chantal. (2008). *Hegemonya ve sosyalist strateji*, (çev. A. Karam ve D. Şahiner), İstanbul: Birikim Yayınları
- Lancaster, R. (2002). Subject Honor, Object Shame. R. Adams and D. Savran (eds.), in (p. 40-69) *The masculinity studies reader*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Lemke, T. (2016). *Biyopolitika*. (Çev: U. Özmakas). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Levi-Strauss, C. (1969). *The elementary structures of kinship*. Boston: Bacon Press.
- Liddell, H. G., Scott, R., Johns, H. S. and McKenzie, R. (2006). *Greek-english lexicon*. Oxford: The Clarendon Press.
- Lieberman, D. E. (2017). *İnsan vücudunun öyküsü*. (Çev: R. Bilgin) İstanbul: Say Yayınları.
- Liesegang, J. (2012). *Tyranny of the state and trans liberation*. C.B. Daring, J. Rogue, D. Shannon and A. Volcano (eds.) in (p. 87-100) *Queering Anarchism*. Oakland: Ak Press.
- Machiavelli, N. (2009). *Prens*. (Çev: İ. Erşanlı). Ankara: Alter Yayınları.
- Malinowski, B. (1992). *Kuzeybatı melanezya'da vahşilerin cinsel yaşamı*. (Çev: S. Özkal). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Mann, M. (2012). *İktidarın tarihi*. (Çev: E. Saraçoğlu). Ankara: Phoenix.
- Maigret, E. (2012). *Medya ve İletişim Sosyolojisi*. (Çev: Halime Yücel). İstanbul: İletişim Yayınları
- Marcuse, H. (1998). *Karşı devrim ve isyan*. (Çev: V. Ersoy ve G. Koca). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

- Margolis, J. (2012). *Orgazmın mahrem tarihi*. (Çev: T. Tosun) İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Marks, I. and Mataix-Cols, D. (2004). Diagnosis and classification of phobias. M. Maj, H. S. Akiskal, J. J. López-Ibor, Jr. and A. Okasha (Eds.), in (p. 1-32) *Phobias*. England: John Wiley and Sons.
- Martin, C. L. and Fabes, R. (2009) *Discovering child development*, Arizona: Wadsworth Learning.
- Marx, K. (2007). *Yabancılaşma*. B. Erdost (Der.). (Çev: K. Somer). Ankara: Sol Yayınları.
- Marx, K. (2013). *Alman ideolojisi*. (Çev: S. Belli). Ankara: Sol Yayınları.
- Marx, K. (2013). *Komünist manifesto*” (Çev: N. Satlıgan), İstanbul: Yordam Yayınları.
- Marx, K. (2015). *Kapital I. Cilt*. (Çev: M. Selik). İstanbul: Yordam Yayınları.
- Matheson, D. (2005). *Media discourse: Analysing media text*. Berkshire: Open University Press.
- Mattelard, A. (1995). *Beyin işgal şebekesi – uluslararası reklamcılık*. (Çev: I. Gürbüz). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Mattelard, A. (2012). Gözetimin Küreselleşmesi. (Çev: Onur Gayretli, Su Elif Karacan). İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Mayr, A (2008) *Language and Power: An Introduction to Institutional Discourse*, London: Continuum
- McKissack, P. C. and McKissack, F. (1992). *Sojourner Truth: Ain't I Women?* New York: Scholastic
- McKee, A. (2003) *Textual Analysis: A Beginner's Guide*, London: Sage
- Memmi, A. (1996). *Sömürgeci ve sömürgeleştirilen insan*. Ankara: Öteki Yayınevi.
- Meyer, D. (2015) *Violence Against Queer People: race, Class, Gender and the Persistence of Anti-LGBT Discrimination*, New Brunswick: Rutgers University Press
- Miles, M. B. (1994) *An Expanded Sourcebook Qualitative Data Analysis*, London: Sage

- Miles, M. B., ve Huberman, A. M. (1994). *Qualitative Data Analysis: An Expanded Sourcebook*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Miller, F. P., Vandome, A. F. and McBrewster, J. (2009). *Masculine psychology*. New York: Mauritius.
- Millet, K. (1999). *Fahişelik dosyası*. (Çev: A. Çakıroğlu). İstanbul: Kuraldışı Yayıncılık.
- Mills, W. (1974). *İktidar seçkinleri*. (Çev: Ü. Oskay). Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Morali-Daninos, A. (1991). *Cinsel İlişkiler Tarihi*. (Çev: İ. Yakuboğlu). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Morgan, S. (2003). *Phobia: a reassessment: a reassessment*. London: Karnac Books
- Mustafa Şeref Akın, “Profesyonel Ordu ve Türk Silahşı Kuvvetleri”, İstanbul, Kitapdostu yayınları, 2008
- Notz, G. (2012). *Feminizm*. (Çev: S. D. Çetinkaya) Ankara: Phoenix.
- Nozick, R. (2015). *Anarşi, devlet ve ütopya*. (Çev: A. Oktay). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Nuhoğlu, A. (2009). *Aile düzenine karşı suçlar*. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Okiç, M. T. (2017). *Bazı hadis meseleleri üzerinde tetkikler*. Ankara: Atlas Kitap.
- Oksaçan, H. E. (2012). *Eşcinselliğin toplumsal tarihi*. İstanbul: Tekin Yayınevi.
- Omran, A. R. (1995). *İslam kültüründe aile planlaması*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı.
- Onur, B. (2007). *Çocuk, tarih, toplum*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Oppenheimer, F. (2005). *Devlet*. (Çev: A. Şenel ve Y. Sabuncu), Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Outram, D. (2007). *Aydınlanma*. (Çev: H. Çalışkan ve S. Çalışkan), Ankara: Dost Kitabevi.
- Öğüt-Eker, G. (2009). *İnsan kültür mizah eğlence endüstrisinde tüketim nesnesi olarak mizah*. Ankara: Geleneksel Yayıncılık.

- Özbaran, S. (2007). *Portekizli seyyahlar*. İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Özbay, F. *Aile, kent ve nüfus*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özbek, S. (2011). *İdeoloji kuramları*. İstanbul: Notos Kitabevi.
- Özbudun, S., Demirer, T. ve Demirer, Y. (2000). *Kadın yazıları*. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Özbudun, S., Demirer, T. ve Sarı, C. (2011). *Liberalizm- Muhafazakarlık Kısacasında Kadın*. İstanbul: Kaldıraç Yayınevi.
- Özkazanç, A. (2018). *Feminizm ve queer kuram*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Öztürk, Y. N. (2000). *İslam Nasıl Yozlaştırıldı?* İstanbul: Yeni Boyut.
- Paktuna-Keskin, S. (2013). *Annelik akademisi*. İstanbul: Boyut Yayınları.
- Patton. M. Q. (2002). *Qualitative Research and Evaluation Methods* (3rd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Paris, G. (2016). *Cinselliğin önemi*. (Çev: Z. Hürmüz). İstanbul: Ayrıntı Yayınevi.
- Pierson, C. (2016). *Modern devlet*. (Çev: B. Erdoğan ve N. Kutluğ). İstanbul: Chiviyazıları Yayınevi.
- Plumwood, V. (2004). *Feminizm ve doğaya hükmetmek*. (Çev: B. Ertür) İstanbul: Metis Yayınları.
- Poster, M. (1989). *Eleştirel aile kuramı*. (Çev: H. Tapınç). İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- Poulantzas, N. (1965). *The modern times* (Trans: G. Elliott). London: Lancaster University
- Poulantzas, N. (2013) *poulantzas kitabı seçme yazılar*. (Çev: A. Sarı ve S. Güzelsarı) Ankara: Dipnot Yayınları.
- Ratzel, F. (1969). *The laws of the spatial growth of states*. Chicago, IL: Aldine.
- Reiter, R. R. (2014). *Kadın antropolojisi* (Çev: B. Abiral) Ankara: Dipnot Yayınları.
- Remy, J. (2015). Patriarchy and Fratriarchy as Forms of Androcracy. J. Hearn and D. Morgan (eds.), in (p. 43-55) *Men, masculinities & social theory*. London: Routledge.

- Riley, D. (1988). *Am ı that name?* Minnesota: University of Minnesota Press.
- Robinson, J. A. and Acemoğlu, D. (2012). *Ulusların Düşüşü*. (Çev: F. R. Veliöğlu). İstanbul: Doğan Kitap.
- Rousseau, J. J. (2003). *Emile*. (Çev: M. Baştürk ve Y. Kızılçim). Erzurum: Babil Yayınları.
- Rubin, G. (1975). Thetraffic in women: notes on the “politicaleconomy” of sex, R. Reiter (ed.), in (p. 157-210). *Toward an Anthropology of Women*, New York: MonthlyReviewPress
- Rubin, K. H., Hemphill, S. H. and Chen, S. A. (2006). *Parentingbeliefsandbehaviors* New York: PsychologyPress.
- Rutherford, J. (1990). Interviewwithhomibhabha. J. Rutherford (Ed.), in (p. 207-222) *Identity: community, culture, difference*. London: Lawrence andWishart.
- Ryle, R. (2015). *Questioninggender*. California: Sage Publications.
- Salzman, M., Matathia, I. andO'Reily. (2006). *A. Erkeklerin Geleceği*. (Çev: Ö. Gezerler), İstanbul: MediCat.
- Sancar, S. (2011). *Erkeklik: imkansız iktidar*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Sancar-Üşür, S. (1997). *İdeolojinin serüveni*. Ankara: İmge Kitabevi
- Scott, J.W. (2007). *Toplumsal cinsiyet: faydalı bir tarihsel analiz kategorisi*. (Çev: A.Tunç Kılıç). İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Sedinger, T. (2014). Özdeşleşme ve ulus: psikanaliz, ırk ve cinsel ayrım. (Çev: F. B. Helvacıoğlu). F. Mollaer (ed.), *Kimlik politikaları içinde* (s. 301-338). Ankara: Doğu-Batı Yayınları.
- Selek, P. (2014). *Maskeler, süvariler, gacılar*. Ankara: Ayizi Yayıncılık.
- Solmuş, T. (2016). *Erkek*. Ankara: Nobel Yaşam.
- Sosyal Değişim Derneği. (2010). Alğan C. T. ve Şensever, F. L. (ed.), *Ulusal Basında Nefret Suçları: 10 Yıl, 10 Örnek*. İstanbul: Sosyal Değişim Derneği Yayınları.
- Spring, J. (2010). *Özgür eğitim*. (Çev: A. Ekmekçi). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

- Stevens, H. (2011). *Gay ve Lezbiyen Yazımı*. (Çev: Kıvanç Tanrıyar). İstanbul: Sel Yayıncılık
- Sullivan, N. (2007). *A Critical Introduction to Queer Theory*. New York: New York University Press.
- Summers, M. (2008). This immoral practise: the prehistory of homophobia in black Nationalist Thought. T. Lester (Ed.), in (p. 21-44) *Gender nonconformity, race, and sexuality*. London: The University of Wisconsin Press.
- Swartz, D. (2011). *Kültür ve iktidar*. (Çev: Elçin Gen), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Şen, S. (2000). *Ordu*. İstanbul: Alan Yayıncılık.
- Şenyapılı, Ö. (2003). *Neyi, neden, nasıl anlatıyor karikatür: Kim, neyi çiziyor?* Ankara: ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık ve İletişim A.Ş. Yayınları.
- Tezcan, M. (2000). *Türk ailesi antropolojisi*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Tremayne, M. (2007). *Blogging, Citizenship, and The Future of Media*. New York: Routledge
- Tomlinson, J. (2004). *Küreselleşme ve kültür*. (Çev: A. Eker). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Turner, J. C. (2010). Towards a cognitive redefinition of the social group. H. Tajfel (Ed.), in (p. 15-36) *Social identity and intergroup relations*. USA: Cambridge University Press.
- Turner, G. (2016) *İngiliz Kültürel Çalışmaları*. (Çev: Deniz Özçetin, Burak Özçetin). Ankara: Heretik Yayınevi
- Tükel, R. ve Alkın, T. (2004). *Anksiyete bozukluklarında beyin devreleri, semptom spektrumları*, Ankara: Türkiye Psikiyatri Derneği Yayınları.
- Valentin Nikolayeviç Voloşinov, “Marksizm ve Dil Felsefesi”, Çev: Mehmet Küçük, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2001
- Van Dijk, A., T. (2010). Söylem ve iktidar. A. Çavdar ve A. B. Yıldırım (Ed.), *Nefret suçları ve nefret söylemi içinde* (s. 9-44). İstanbul: Hrant Dink Vakfı Yayınları.
- Van Dijk, T. (1998) *Ideology: a multidisciplinary approach*. Londra: Sage Publications.

- Van Dijk, T. A. (2005). Söylemin yapıları ve iktidarın yapıları. Mehmet Küçük (Der.), *Medya iktidar ideoloji içinde* (s. 315-376). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Vilar, E. (1999). *Kölenin mutluluğu*. (Çev: S. Budak), Ankara: Öteki Yayınevi.
- Vladimirtsov, B. Y. (1987). *Moğolların içtimai teşkilatı*. (Çev: A. İnan). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Vorobyov, I. N. andKiselyov, V. Y. (2007). *Historyandphilosophy of military service*. Massachusetts: Pearson.
- Ward, C. (2014). *Anarşizm*. (Çev: H. Gür) Ankara: Dost Yayınevi.
- Watson, J. B. (2010). *Behaviorism*. London: TransactionPublishers
- Weber, M. (2017). *Bürokrasi ve otorite*. (Çev: B.Akın) Ankara:Adres Yayınları.
- Weber, M. (2018). *Bürokrasi ve otorite*. (Çev: B. Akın). İstanbul: Adres Yayınları.
- Wharton, A. S. (2004). *Thesociology of gender*. Oxford: Blackwell Publishing.
- White, J. W. (2009). *Clashingviews in gender*. NY: McGraw-Hill.
- Wittig, M. (2013). *Straight düşünce*. (Çev: L. S. Darıcıoğlu ve P. Büyükbaş). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Woolf, V. (1984). *Three guineas*. London: ChattoandWindus.
- Yakalı-Çamoğlu, D. (2017). *Kaynana ne yaptı? Gelin ne dedi?* İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yardımcı, S. ve Güçlü, Ö. (2013). *Queer tahayyül*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2018). *Nitel araştırma yöntemleri* (11. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık
- Yavuz, Ş. (2009) “LGBTİ Bireylerin Medya İzleme Deneyimleri”, LGBTİ Bireyler ve Medya, (Der. Yasemin İnceoğlu ve Savaş Çoban), İstanbul:Ayrıntı.
- Yıldız, F. Ü. ve Temiz, G. (2005). *Doğum öncesi gelişim*. Konya: Atlas Kitabevi.
- Yücel, E. (2013). *Güç ilişkileri açısından delikanlılık*. İstanbul: Doğu Kitabevi.

Zubritski, Y., Mitropolski, D. and Kerov, V. (1971). *İlkel toplum, köleci toplum, feodal toplum*. (Çev: S. Belli). Ankara: Sol Yayınları.

Makaleler

Akay, A. (2004). Moderniteyi yeniden ele almak ideolojisizleşme. *Doğu-Batı Dergisi*, 28(1), 11-27.

Basmacı, P. ve Can, A. (2019). Femen ve LGBTİ gruplarının televizyon haberlerinde temsili: showtv, atv ve foxtv örneği. *International Journal of Social and Humanities Sciences (IJSHS)*, 4(1), 145-160.

Baş, Bayram; Ulu Aslan, Emine. “Mizahın Sınırları: “Gülme”nin Memleketi Olur Mu?” *Millî Folklor* 127 (Güz 2020): 143-155

Bhabha, H. (1989). Of Mimicry and Man: The Ambivalence of Colonial Discourse, *Jstore*, Vol:28, pp. 125-133

Bora, A. (2008). Ortadoğu’da kadın hareketleri: farklı yollar, farklı stratejiler. *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, (39), 53-55.

Bowling, J., and Martin, B. (1985). Science: a masculinized disorder? *Science and Public Policy*, 12(6), 308-316.

Collins, P. H. (2000b) “Gender, Black Feminism, and Black Political Economy”, *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Vol. 568, The Study of African American

Çetin, Z. “Türkiye’de Queer Hareketinin Dinamiği”, Heinrich Böll Stiftung Temsilciliği, 2015

<https://tr.boell.org/tr/2015/11/04/tuerkiyede-queer-hareketinin-dinamigi>

Depeli G. (2013) “Anayasa Yazım Sürecine LGBT Müdahilliğinin Merkez Medyadaki Görünümü”, *İletişim*, Sayı 18, (ss. 37-60).

<http://iletisimdergisi.gsu.edu.tr/tr/download/article-file/82672>

Depeli, Gülsüm ve Rahte, Emek (2009), Bir Yanlış Var Bu Temsilde: Medyaya Müdahil Olmak. Anti-Homofobi Kitabı: Uluslararası Homofobi Karşıtı Buluşma; Ankara: Ayrıntı 116-121.

- Direk, Z. (2013). Benim Bedenim/Bedenim Benim. Erişim adresi: <http://zeynepdirek.wordpress.com/benim-bedenimbedenimbenim/>
- Erdem, N. M. (2020). “Medya İçeriğinde Şiddetin Sunumu Üzerine Argümantatif Bir Çalışma”, *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9 (2), 1694-7215
- Fürsich, E. (2010). Media and the Representation of Others. *International Social Science Journal*, 16 (199), 113-130.
- Goffman, E. (1976). Gender advertisements. *Studies in the Anthropology of Visual Communication*, 3(2).
<https://repository.upenn.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1040&context=svc>
- Görkemli, S. (2012), “Coming Out of the Internet”: Lesbian and Gay Activism and the Internet as a “Digital Closet” in Turkey”, *Journal of Middle East Women's Studies*, Vol. 8, No. 3, *Queering Middle Eastern Cyberscapes* (Fall 2012), 63-88
- Hall, S. (1994). “İdeolojinin Yeniden Keşfi: Medya Çalışmalarında Baskı Altında Tutulmanın Geri Dönüşü”, s.57-105, “Medya, İktidar, İdeoloji”, Edt. Mehmet Küçük, 1994
- Hira, İ. (2016) “Yeni Toplumsal Hareketler: Politik Öncelikten Kimlik Vurgusuna”, *Bilgi Ekoomisi ve Yönetim Dergisi*, Cilt: XI Sayı.1, 143-156
- Julia Assante, “Men Looking at Men”, p.42-82, “Being a Man”, Edt. Ilona Zsolnay, London, Routledge, 2017
- Kaos GL, “Medyada LGBTİ’lere Yönelik Nefret Söylemi”, 2018
- Kaos GL, “Nefret Suçları Kimin Sorunu?”, 2016
- Kardam, F ve Ecevit, Y. (2014) “1990’ların Sonunda Bir Kadın İletişim Kuruluşu: Uçan Süpürge”, *90’larda Türkiye’de Feminizm*, (Der.) A. Bora ve A. Günel, İstanbul: İletişim Yayınları, s87-109
- Kimmel, M. S. (2013). Homofobi olarak erkeklik: toplumsal cinsiyet kimliğinin inşasında korku, utanç ve sessizlik. (Çev: Mehmet Bozok), *Fe Dergi*, 5(2), 91-107.

- Koçak Kurt, Ş. (2013) “Medyada Görünmeyi Görmek Mümkün mü? LGBTT Bireyler ve Medya”, *Yayın Yeri: 1. Uluslararası Medya Çalışmaları: 21. Yüzyılın Eşiğinde Kültür ve İletişim: Sorunlar, Sorgulamalar ve Öneriler*
- Köylü, M. (2012). HIV/AIDS ile mücadele en büyük sorun virüs değil, önyargılardır. syf. 325-344, Yasemin Inceoglu (Ed.), İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2012
- Kristeva, J. (1998), *Experiencing the Phallus as Extraneous, or Women's Twofold Oedipus Complex*, *Parralax*, Volume:4, page: 29-43
- Lacan, J., Sheridan A., Bowie M., (1977), *Ecrits, The Signification of Phallus*, London, Routledge
- Laiou, A. E. (1999). Arzu, aşk ve delilik: bizanslıların gözüyle cinsel ilişkiler. *Cogito*, 17, (Kış), 179-211.
- Lazzarato, M. (2006). *From biopower to biopolitics, Tailoring Biotechnologies* 2(2), 11-20
- Leverenz, D. (1991). The Last Real Man in America: From Natty Bumppo to Batman. *American Literary History*, 3(4), 753-781.
- McKee, A. (2001) A beginner's guide to textual analysis. *Metro Magazine*, s. 138-149.
- Özbek, Ç. () Ayrımcılıkla Mücadelenin Kamusalılığı: LGBT Hareket ve Örgütlülük, Yardımcı, İ. (2010) “Mizah Kavramı ve Sanattaki Yeri”, *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 3/2, 1-41
- Özdemir-Akgündüz, G. (2013). Foucault'da İktidar Beden İlişkisi. *Akademik Bakış Dergisi*, 38, 1-16.
- Rakow, L.F. ve Kranich, K. (2002) “Televizyon Haberlerinde Gösterge Olarak Kadın”, *Medya Kültür Siyaset*, II. Basım, (Der. Süleyman İrvan) Ankara: Ark
- Reinemann, C., Stanyer, J., Scherr, S., Legnante, G. (2011). “Hard and soft news: A review of concepts, operationalizations and key findings” *Journalism* 13(2), 221-239
- Pan, Z., and Kosicki, G. M. (1993). Framing analysis: An approach to news discourse. *Political Communication*, 10(1), 55-75.
- Sanlı, L. (2003), “Türkiye’de Toplumsal Hareketler”, *Toplumsal Hareketler Konuşuyor*,

Leyla Sanlı (Yay. Haz.), İstanbul: Alan Yayınları

Sarıgöl, P. (2020), “Kesişimsellik Teorisi ve Farklılıkların Feminizmi”, Dergipark, Cilt 3, sayı:6

Scott, J. W., (2010 Ekim). Toplumsal Cinsiyet: Faydalı Bir Tarihsel Analiz Kategorisi (Çev: Derya Demirler, Fahriye Dinçer), *Kültür ve Siyasette Feminist Yaklaşımlar*, (12), 111-138.

Tözün, M. ve Babaoğlu, A. B. (2016). Fobiler ve sağlıklı yaşam davranışları: Bir halk sağlığı bakışı. *FamPract Palliat Care*, 1(1), 24-26.

Tekeli, Ş. (1993) “1980’ler Türkiye’de Kadınlar”, 1980’ler Türkiye’de Kadın Bakış Açısından Kadınlar, (Ed. Şirin Tekeli), İstanbul: İletişim

Tuchman G (1973) Making news by doing work: Routinizing the unexpected. *The American Journal of Sociology* 79(1): 110–131.

Total, N. (2004). İdeolojinin konumlanma alanı: kristeva ve adlandırılmayanla yüzleşme. *Doğu-Batı Düşünce Dergisi*, 30, 65-74.

Tuchman, G. (1979). “Women’s Depiction by Mass Media”, *Signs*, Vol. 4, s.528-542.

Ünür, E. (2013). Görünmeyen Kimlikler: Öteki Kimliği Bağlamında “Kayıp Şehir” Dizisinin Analizi. *Akademik İncelemeler Dergisi (Journal of Academic Inquiries)* Cilt/Volume: 8, Sayı/Number: 2, Yıl/Year: 2013

Van Dijk, T. A. (1992). Discourse and the denial of racism. *Discourse & society*, 3(1), 87-118.

Van Dijk, T. A. (1993). Principles of critical discourse analysis. *Discourse & society*, 4(2), 249-283.

Van Gorp, B. (2007). The constructionist approach to framing: Bringing culture back in. *Journal of communication*, 57(1), 60-78.

Yıldız, T. (2014). Diyaloji Diyalektiğe Karşı, *Psikoloji Çalışmaları Dergisi* 34-1, 79-85

Tezler

İmançer, Ç. E. (2018). *Queer teorinin izinde avrupalı bir Türk: FerzanÖzpetek ve sineması*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Küçükvatan, S. (2019). *Queer müslümanlarda dinî bireycilik*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Hoşcan, Özlem (2006), “The Media Portrayal of Homosexuality in the Turkish Press Between 1998 and 2006”, Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Aydın, U.U. (2009), Sol, Liberalizm ve Demokrasi: Türk Aydınlarının Dönüşümü (1980-2008), Yayımlanmış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul

Bildiriler

Çotuksöken, B. (2007). Şiddetin antropolojik temeli. *Kocaeli Üniversitesi V.Uluslararası Felsefe Kongresi*’nde sunulan bildiri. Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi.

Araştırma Raporları

Kaos Gey ve Lezbiyen Kültürel Araştırmalar ve Dayanışma Derneği. (2020). *2019 Yılında Türkiye’de gerçekleşen homofobi ve transfobi temelli nefret suçları raporu*. Ankara: Ayrıntı Basımevi.

Sosyal Değişim Derneği. (2012). *Sivil toplum kuruluşları ve aktivistler için nefret suçları ve nefret söylemi izleme rehberi*. İstanbul: Net Kırtasiye Tan. ve Matbaa, Ltd. Şti.

TÜİK. (2011). İstatistik Göstergeler 1923-2010, Ankara: TÜİK Matbaası.

İnternet Kaynakları

http 1: [https://tr.wikipedia.org/wiki/T%C3%BCrkiye%27de_yay%C4%B1](https://tr.wikipedia.org/wiki/T%C3%BCrkiye%27de_yay%C4%B1mlanan_gazeteler_listesi)

[mlanan_gazeteler_listesi](https://tr.wikipedia.org/wiki/T%C3%BCrkiye%27de_yay%C4%B1mlanan_gazeteler_listesi) (Erişim Tarihi: 29.08.2020)

http 2 :<https://www.medyaradar.com/tirajlar> (Erişim Tarihi: 15.09. 2021)

http 3 :<https://www.apa.org/topics/lgbtq/sexual-orientation> (Erişim Tarihi: 16.05.2029)

http 4 : https://ilga.org/news_results.asp?LanguageID=1&FileCategory=1&FileID=653

(Erişim Tarihi: 22.03.2020)

<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/202399> (Erişim Tarihi: 01.04.2019)

EKLER

TABLOLARDAKİ KODLAMALARIN AÇIKLAMALARI VE ÖRNEK HABERLER

-Tarih: Gazetenin yayınlandığı tarih.

-Sayfa: Haberin yayınlandığı gazete sayfasının numarası.

-Haberin Konusu

1- Eşcinsellik Karşıtı Propaganda: Toplum içerisindeki bir kanaat önderi bir dini lider ya da parti lideri, bir kurumunun ya da derneğin basın bülteni vb. gibi toplum içerisinde sözü geçen ve ifadeleri geniş kitleleri etkileyen bir kaynaktan üretilen eşcinsellik karşıtı söylemleri konu alan haberler.

2-Dışlama/Atılma: Cinsel kimliğinden dolayı bir meslekten, bir gruptan, bir ortamdan ya da mekandan dışlanan bireyleri ve homofobik ortamdan dolayı bir eylem ya da üretilen olgunun dışarıda kalmasıyla ilgili konuları ele alan haberler.

3- İtiraf: Toplumun kabul ettiği heteronormatif değerler dışında kalan bir cinsel kimliği bir şekilde itiraf etmek durumunda kalan bireyleri ya da bir topluluğun eşcinsellikle ilişkisinin itirafını konu alan haberler.

4- Siyasi: Güncel siyasete ya da çıkarılan kanunlara, siyasi figürlere temas eden eşcinsellikle ilgili konuları ele alan haberler.

5- Şiddet

Doğrudan doğruya ilk anlamıyla şiddet içeren ve eşcinseller ya da homofobik kökenli konuları ele alan haberler.

6- Cinsiyetini Sorgulama / Mekanın LGBTİ+ ile ilgisini sorgulama Haber aktörünün cinsiyetini ya da bir mekanın, bir ortamın LGBT bireylerle ilişkisini sorgulayan temalı haberler

7- Eşcinselliğin hastalık olup olmadığı/Sağlık

Sağlık sektörü ya da hastalık bulatırma ile ilgili LGBTİ+'ları içeren haberler.8- Eşcinsellerin bir toplulukta ya da bir sektördeki konumu

LGBTİ+'ların bir sektör ya da kurumdaki durumlarını ele alan haberler

9- Normal bir olayı sırf LGBT+ oldukları için haber yapma.

-Haberin Teması:

1. Gösteri, yürüyüş, protesto vb.

LGBTİ+'ların bir talep doğrultusunda protesto haklarını gerçekleştirmeleri ile ilgili haberler.

2. Güncel siyaset

Hükümette ya da muhalefetteki herhangi bir parti ile ilgili ya da hükümetin LGBTİ+'ları ilgilendiren bir uygulaması, siyasilerin LGBTİ+'larla ilgili sansasyonel olaylarla ilgili konuları içeren haberler.

3. Ekonomi

LGBTİ+'ların ekonomideki tüketim, pazar ya da üretim içerisindeki konumlarıyla ilgili haberler.

4. Magazin

Medyaya yansıyan ünlüler ya da eğlence hayatı vb. gibi konuları ele alan, sıradan bir olayı tabloidleştirerek sansasyonel bir şekilde yansıtan haberler.

5. Adliye-polis haberleri

Adliyeye yansıyan ya da yansıyacak bir suçu ileten haberler.

6. Moda: Belli bir topluluğun yaşam pratiklerinde görülen ve zamana bağlı olan değişikliği haber konusu yapan hiçbir haber bulunamadığı için örneklendirilememiştir. Çalışma dahilinde incelenen haberlerin içerisinde böyle bir kategorizasyona dahil edilebilecek haber bulunamaması, çalışmanın ilgili bölümlerinde yorumlanmıştır.

7. Kültür-sanat: LGBTİ+'larla ilgili bir konuyu haberleştiren kültür-sanat haberleri.

8. Haklar (insan hakları, çevre hakları, kadın hakları, mülteci hakları vb.)

LGBTİ+'ların hakları ya da diğer haklarla bu grupların arasındaki ilişkileri konu edinen haberler.

9. Spor

10-Sağlık

11-Diğer

-Haber Aktörünün Mesleği: Haberin aktörünün (öznesinin) mesleği. Bu meslekler şu şekilde kategorize edilip numaralandırılmıştır:

1- Belirtilmemiş: Haberin aktörünün mesleği belirtilmemişse bu şekilde kodlanmıştır.

2-Seks işçisi

3-Sanatçı/Şarkıcı

4-Siyasetçi

5-İşinsanı

6-Toplulukla ilgili genel bir haber ve dolayısıyla meslekleri belirtilmemiş

7-Manken

8-Öğrenci

9- Doktor

10. Hukuk (avukat, savcı, hakim)

11.Mühendis,

12. Uzman: Akademisyen gibi belli bir alanda uzmanlaşmış kişi, haberin aktörü ise bu şekilde kodlanmıştır.

13. Esnaf / Mekan

14- Medya alışanı

15- Polis

16-Diğer: Bu kodlamalar dışında kalan meslekler

17- Asker

18- Sporcu

19- Din adamı

20- Aktör meçhul (oğunlukla cinayet haberlerinde aktör aranıyor)

17- Asker

18- Diğer aktör var ama mesleği belirtilmemiş

19- Sporcu

-Diğer Aktörlerin Mesleği:

1- Diğer aktör yok: İkinci bir aktörün olmadığı haberler.

2-Seks işçisi

3-Sanatçı/şarkıcı

4-Siyasetçi

5-İşadamı

6-Aktör bir topluluk. Toplulukla ilgili genel bir haber ve dolayısıyla meslekleri belirtilmemiş

Örnek ver

7-Manken

8-Öğrenci

9- Doktor,

10- avukat,

11-mühendis,

12- uzman

13 Esnaf

14-.Medya alışanı

15- Polis

16- Diğer

-Haber Aktörün cinsiyeti:

- 1-Gay
- 2-Lezbiyen
- 3-Travesti
- 4-Transeksüel
- 5-İnterseksüel
- 6-Biseksüel
- 7-Kadın
- 8-Erkek
- 9-Diğer (Haber aktörü insan değil)
- 10- Eşcinsel (genel kullanılmış)
- 11- Aktör meçhul

-Haberdeki Aktörün Doğrudan Görüşü:

- 1- Var: Aktör olayla ilgili açıklama yaptıysa ya da görüş bildiriyorsa bu şekilde kodlanmıştır.
- 2- Yok: Aktörün görüşü ya da konuyla ilgili cevabı yoksa bu şekilde kodlanmıştır.

-Haber Aktörünün sunumu:

- 1- Saygın
- 2- Bir gruptan, bir ülkeden ya da etkinlikten dışlanma
- 3- LGBT ile ilişkisini/İtiraf/Cinsiyetini Sorgulama
- 4- Şiddet kurbanı
5. Şiddetin faili: LGBTİ+ şiddet faili olarak gösteren haberler bu şekilde kodlanmıştır.
- 6- Suçlu: Şiddet içeren adliye polis haberleri dışındaki hırsızlık, uyuşturucu vb. gibi suçları içeren haberler bu şekilde kodlanmıştır.
- 7- Muhalefete tepkiyi, homofobik algıyla yoğunlaştırma
Hükümete ya da kapitalizme muhalif fikirleri, okuyucuların homofobik tutum ve tepkilerine göndermede bulunarak işlenen haberler bu şekilde kodlanmıştır.
- 8- Muhalif
Belli bir devlet politikasına getirilen yeniliğin oluşturduğu muhalif tutum içeren haberlerde LGBTİ+'ların muhalif konumlanmaları nedeniyle bu haberler "muhalif" olarak kodlanmıştır.

9- Nötr: LGBTİ+'ların sunumları sırasında herhangi bir sıfattan ya da yargı bildiren ifadelerden uzak bir biçimde işlenen haberler bu şekilde kodlanmıştır.

10. Diğer: Yukarıdaki sunum kategorilerine yerleştirilemeyen haberler bu şekilde kodlanmıştır.

11- Cinsel kimliğini öne çıkartma: LGBTİ+'larla ilgili bir konuyu haberleştirirken cinsiyetleriyle sıfatlandıran haberler bu şekilde kodlanmıştır.

-Fotoğraf Olay anından mı?

1- Sosyal Medya ya da önceden çekilmiş

2- Vesikalık

3- Fotoğraf yok

4- Fotoğraftaki kişi belirsiz

5- Fotoğraf aktörün önceki cinsiyeti

-Haber aktörü çok kişi mi tek kişi mi?

1- Tek kişi: Haberin işlediği konu tek bir birey üzerinde geliyorsa haber bu şekilde kodlanmıştır.

2- Çok kişi: Haberin işlediği konu bir grup insan üzerinden işleniyorsa bu şekilde kodlanmıştır.

3- Bilinmiyor: Haberdeki gruplar

-Başlık ile içeriğin uyumu:

1-Var

2-Yok

-Haberin Kaynağı:

1- Ajans

2- Muhabir

3- Haber Merkezi

4. Belirtilmemiş

5. Diğer

-Ünlü

1- Aktör toplum içerisinde ünlü biri

2- Ünlü biri değil

3-Diğer

-Haber hangi cinsiyetle ilgili: Bazı haberlerin aktörü farklı bir cinsiyetteyken haber, farklı bir cinsiyetle ilgili olabiliyor. Örneğin haberin aktörü eşcinselliğe karşı bir bürokratken haberde eşcinselleri hedef aldığı anda böyle bir durum ortaya çıkıyor.

1-Gay

2-Lezbiyen

3-Travesti

4-Transeksüel

5-İnterseksüel

6-Biseksüel

7-Kadın

8-Erkek

9-Eşcinsellik: Genel olarak eşcinsellikle ilgili

10. Diğer

-Genel-Özel

1-Genel: Haber, ele aldığı konuyu tüm eşcinselleri kapsayacak şekilde vurguluyor.

2- Özel: Haber, tek bir birey ya da birkaç bireyden söz ediyor ve geri kalan bireyleri genellemiyor.

-Olumlu/Olumsuz

1-Olumlu:LGBTİ+'ların seslerini duyurabildiği protesto haberleri, belli bir alandaki başarılarıyla ya da etkinlikleriyle ilgili olumsuz bir yargı, ima ya da sıfat bulundurmeyen haberler bu şekilde kodlanmıştır.

2-Olumsuz: LGBTİ+ ve etkinlikleriyle ilgili olumsuz ima, yargı ya da sıfat bulunduran; onları olumsuz ve ürkütücü eylemlerle özdeşleştiren haberler bu şekilde kodlanmıştır.

3-Nötr: Herhangi bir yargı ve ima bildirmeden, LGBTİ+'larla ilgili bir olayı aktaran haberler bu şekilde kodlanmıştır.

-Haberde Adı Geçen Kurumlar:

1- Siyasi Parti

2- STK, Vakıf

3- Devlet kurumu (bakanlık, meclis...)

4-Üniversite

5- Emniyet (Polis)

6- Kurum Yok

7- Askeriye

7a. TSK

7b. Dış ülke Ordusu

8- Dini kurum

9- Diğer

-Haberdeki Kent/Mekan: Haberdeki olayın gerçekleştiği coğrafi mekan

1-İstanbul

2-Ankara

3-Türkiye'nin diğer şehirleri

4-Türkiye'nin kasaba, köy ya da ilçeleri (taşra)

5-ABD

6-Avrupa

7-Arap Ülkeleri

8-Yurtdışı diğer

9-Türkiye genel: Türkiye içerisinde ama özellikle bir şehir belirtilmemiş

10- Mekan belirtilmemiş

11-İsrail

12. İzmir

13. Bursa

14. Diğer

-Fotoğraf

1- Haberde fotoğraf VAR

2- Haberde fotoğraf YOK

-Fotoğrafın Türü

1- Belgelendiren: Okuyucuyu olayla ilgili bilgilendiren ya da olayın aktörünü doğrudan resmeden fotoğraf türü.

2- Renklendiren: Birlikte yer aldığı metni magazinleştiren ya da olayı, anından ya da anlattığı konudan bağımsız bir biçimde karikatürize eden fotoğraf türü. Haberin bilgilendirici işlevini etkisizleştiren fotoğraf türü.

3- Kavramsal Fotoğraflar: İrdelenen konunun merkezindeki kavramı görselleştirir. Kırsal alanlardan göçü konu alan bir haberin, boş bir köyü fotoğraflaması ya da askeriye ile ilgili ise herhangi bir kamuflaj fotoğrafı gibi.

4-Karikatür: Haberin fotoğrafının doğrudan bir karikatürle oluşturulması

5-Detay Fotoğraf: Geniş bir konunun tek bir ayrıntısını ele alan fotoğraf.

5a. Haberin aktörünün sembolize edilişi

5b. Diğer aktörlerin sembolize edilişi

6-Fotoğraf yok: Fotoğraf olmayan haberler bu şekilde kodlanmıştır.

-Hard News/ Soft News

1- Hard News: Haber, 5N1K kurallarına uygun bir biçimde yazıldıysa bu şekilde kodlanmıştır.

2- Soft News: Haber, 5N1K kurallarına uygun yazılmadıysa bu şekilde kodlanmıştır.

